

Липень-серпень, 2023 р.
№№13-16 (708-711)

Видається з березня 1993 року

МАЙБУТТЯ

Газета освітян Хмельниччини

до 2023/2024 навчального року

Атестація педагогічних працівників у світлі законодавчих змін

Атестація педагогічних працівників є важливим етапом професійного розвитку. Вона сприяє підвищенню якості освіти, визначенню потреб у професійному зростанні вчителів, стимулюванню їхнього професійного зростання та визнанню досягнень у педагогічній діяльності.

В законодавстві про освіту атестація педагогічних працівників розглядається як система заходів, спрямованих на всебічне та комплексне оцінювання педагогічної діяльності педпрацівників (ч. 1 ст. 50 Закону України «Про освіту») [1].

Основними актами законодавства з питань атестації є:

- Закони України «Про освіту» (статті 50, 59) [1] та «Про повну загальну середню освіту» (статті 48, 51) [2];
- Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 року N1109 (<http://surl.li/jjvun>) «Про затвердження переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників» [7];
- Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 (<http://surl.li/osjo>) «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» зі змінами (далі – постанова №800) [8];
- Положення про атестацію педагогічних працівників (<http://surl.li/erqta>), затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 09 вересня 2022 року №805 (набирає чинності 01 вересня 2023 року) (далі Положення) [5].

О.Єгерсько виділив одинадцять змін в атестації педагогічного працівника за новим Положенням [4]:

- осучаснення процедури проведення засідання атестаційної комісії;
- збільшення автономії закладів освіти;
- визначення вимог до роботи секретаря атестаційної комісії;
- змінення вимоги до голосування;
- спрощення норми щодо підписання протоколу та атестаційних листів;

- змінення вимоги щодо вивчення практичного досвіду педагога;

- скасування вимоги щодо присутності педагога на засіданні атестаційної комісії;

- змінення вимоги до позачергової атестації;

- змінення дати збільшення оплати праці;

- визначення сертифікації як проходження атестації;

- визначення вимоги до присвоєння кваліфікаційних категорій педагогам закладів дошкільної освіти.

Розглянемо особливості атестації педагогічних працівників за новим Положенням [5]:

• атестації підлягають педагогічні працівники, посади яких віднесено (п.2 р.1 Положення) до педагогічних, згідно з переліком (постанова КМУ від 14.06.2000 року №963); атестація педагогічних працівників є обов'язковою (п.4 р.1 Положення), може бути черговою або позачерговою (п.4 р.1), проводиться з дотриманням академічної доброчесності (п.4 р.1);

• педагогічний працівник проходить чергову атестацію не менше одного разу на п'ять років, крім випадків, передбачених законодавством;

• підвищення кваліфікації є необхідною умовою атестації; мінімальний загальний обсяг (загальна тривалість) підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, необхідний для проходження атестації, становить не менше ніж 150 годин (5 кредитів ЄКТС) упродовж п'яти років, педагогів закладів дошкільної освіти - не менше 120 годин (4 кредити ЄКТС). Положенням врегульовано механізм підрахунку годин підвищення кваліфікації, а саме: загальна тривалість підвищення кваліфікації визначається сумарно за останні 5 років перед атестацією та незалежно від суб'єкта підвищення кваліфікації, виду, форми чи напрямку, за

якими педагогічний працівник пройшов підвищення кваліфікації (п.8 р.1);

• раніше присвоєні кваліфікаційні категорії, педагогічне звання є дійсними до атестації педагогічних працівників за новим Положенням;

• атестація «не за фахом»: педагогічні працівники, які працюють у закладах освіти та мають вищу освіту за спеціальностями, що не відповідають навчальним предметам або педагогічній діяльності за посадою, вважаються такими, що мають відповідну посаду професійну кваліфікацію та атестуються як такі, що мають відповідну освіту (п. 3.2 наказу № 805) [5];

• особи, призначені на посади педагогічних працівників відповідно до частини 5 статті 58 Закону України «Про освіту» (особи, які здобули вищу, ФПВ, П(ПТ) освіту за іншою спеціальністю (не присвоєно професійну кваліфікацію педагогічного працівника) можуть бути призначені на посаду педпрацівника строком на 1 рік) та/або ті, які пройшли педагогічну інтернатуру в установленому законодавством порядку, для продовження роботи на цих посадах атестуються упродовж другого року роботи, але не раніше ніж через один рік після призначення на посаду (п.15 р.1);

• успішне проходження сертифікації та наявність чинних сертифікатів (один раз протягом його дії) зараховується як проходження чергової (позачергової) атестації із присвоєнням наступної (збереженням присвоєної) кваліфікаційної категорії, педагогічного звання;

• за результатами атестації визначається відповідність педагогічного працівника займаній посаді, присвоюються або підтверджуються кваліфікаційні категорії, педагогічне звання відповідно до Переліку (<http://surl.li/jjvye>) кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників [6];

до 2023/2024 навчального року

Атестація педагогічних працівників у світлі законодавчих змін

• педагогічні працівники, які мають педагогічне навантаження з кількох предметів, атестуються з того предмета, який викладають за спеціальністю. У цьому випадку присвоєна кваліфікаційна категорія поширюється на все педагогічне навантаження при умові підвищення кваліфікації з навчальних предметів (інтегрованих курсів) інваріантної складової/обов'язкового компонента річного навчального плану закладу освіти; якщо в міжатестаційний період педагогічного працівника довантажено годинами з інших предметів (інтегрованих курсів), то присвоєна кваліфікаційна категорія поширюється на все педагогічне навантаження до чергової атестації (п. 12 р.1);

• педагогічні працівники, які працюють за сумісництвом або на умовах строкового трудового договору, атестуються на загальних підставах;

• педагогічні працівники, які працюють у різних закладах освіти за однією і тією самою посадою та/або викладають один предмет (інтегрований курс), атестуються за основним місцем роботи. В цьому випадку присвоєна педагогічному працівнику кваліфікаційна категорія та педагогічне звання або тарифний розряд, поширюються на все педагогічне навантаження за всіма місцями роботи та/або посадами;

• педагогічні працівники, які обіймають різні педагогічні посади в одному і

тому чи різних закладах освіти (зокрема керівники закладів освіти, які викладають предмети або здійснюють іншу педагогічну роботу), атестуються за кожною з посад;

• педагогічним працівникам, посади яких не передбачають присвоєння кваліфікаційних категорій, за результатами атестації визначається відповідність (невідповідність) займаній посаді та у порядку, визначеному законодавством, встановлюється (підтверджується) тарифний розряд;

• рішення атестаційної комісії може бути підставою для звільнення педагогічного працівника з роботи у порядку, встановленому законодавством.

Організація освітнього процесу в умовах війни

Атестація	
чергова	позачергова
<p>- не менше одного разу на 5 років (час перебування педагогічного працівника в соціальних відпустках, навчання у закладах вищої освіти, а також період, на який переноситься атестація, до міжатестаційного періоду не включаються (п.7 р.1);</p> <p>- не раніше, ніж через 3 роки після попередньої атестації (крім позачергової з ініціативи педагогічного працівника);</p> <p>- не раніше, ніж через рік після призначення педагогічного працівника на посаду</p>	<p>- за ініціативою керівника закладу освіти (у разі зниження якості педагогічної діяльності педпрацівника);</p> <p>- за ініціативою керівника відповідного органу управління у сфері освіти (атестація керівника закладу освіти у разі виявлення за результатами інституційного аудиту низької якості освітньої діяльності закладу);</p> <p>- за ініціативою педагогічного працівника який має освітній рівень, стаж роботи на посадах педпрацівників, зазначений у вимогах до кваліфікаційних категорій (п.8,9 р.1), підвищив кваліфікацію у міжатестаційний період відповідно до законодавства та за однією з таких умов:</p> <p>1) визнання педагогічного працівника переможцем, лауреатом фінальних етапів всеукраїнських, міжнародних фахових конкурсів;</p> <p>2) наявності у педпрацівника освітньо-наукового/освітньо-творчого, наукового ступеня;</p> <p>- за ініціативою педагогічного працівника який успішно пройшов сертифікацію.</p>
<p>Умовою чергової атестації є підвищення кваліфікації у міжатестаційний період (проміжок між проходженням педагогічним працівником попередньої та наступної атестації) відповідно до законодавства (в обсязі 150 год. для педпрацівників ЗЗСО).</p> <p>Якщо педагогічний працівник, який атестується, тимчасово непрацездатний або є інші обставини, що не залежать від його волі та перешкоджають проходженню ним атестації, проведення атестації або окремих засідань атестаційної комісії має бути перенесено за рішенням відповідної атестаційної комісії до припинення таких обставин, але не більше ніж на один рік. У такому випадку за педагогічним працівником зберігається раніше присвоєна кваліфікаційна категорія (педагогічне звання) до проходження ним атестації (п.7 р.3).</p>	
<p>Успішне проходження сертифікації зараховується як проходження атестації педагогічним працівником, а також є підставою для присвоєння педагогічному працівнику відповідної кваліфікаційної категорії та/або педагогічного звання. Присвоєння/підтвердження кваліфікаційної категорії та/або педагогічного звання проводиться без урахування тривалості міжатестаційного періоду, підвищення кваліфікації, стажу роботи на посаді педагогічного працівника, та без проведення будь-яких заходів, пов'язаних із вивченням і оцінюванням його діяльності та професійних компетентностей. Зарахування сертифікації здійснюється один раз протягом строку дії сертифіката педагогічного працівника під час його чергової або позачергової атестації, що проводиться за ініціативи педагогічного працівника (п.13 р.1).</p>	

Умови присвоєння кваліфікаційних категорій та педагогічних звань

Перелік кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників містить постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 року №1109 (<http://surl.li/jjvun>) [7].

Відповідно до Положення кваліфікаційні категорії «спеціаліст», «спеціаліст другої категорії», «спеціаліст першої категорії» можуть бути присвоєні педагогічним працівникам, які мають освітній рівень фаховий молодший бакалавр (освітньо-кваліфікаційний рівень молод-

ший спеціаліст), молодший бакалавр і бакалавр (п.9 р.1).

Положенням також врегульовано порядок атестації осіб, які здобули вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за іншою спеціальністю та яким не було присвоєно професійну кваліфікацію педагогічного працівника. Такі особи та/або ті, які пройшли педагогічну інтернатуру в установленому законодавством порядку [6], для продовження роботи на цих посадах

атестуються упродовж другого року роботи, але не раніше ніж через один рік після призначення на посаду (п.15 р.1).

Педагогічному працівнику, який має освітньо-науковий/освітньо-творчий, науковий ступінь, за результатами атестації без дотримання послідовності на присвоєння може бути присвоєна кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої

до 2023/2024 навчального року

Атестація педагогічних працівників у світлі законодавчих змін

категорії», за умови наявності в нього стажу роботи на посадах педагогічних працівників не менше ніж один рік.

Особи, які не мають педагогічної освіти, але мають стаж роботи в одній із галузей економіки (крім освітньої)

та працюють на посадах педагогічних працівників, атестуються як педагогічні працівники без дотримання послідовності на присвоєння кваліфікаційної категорії за умови наявності відповідного стажу роботи.

Орієнтовний опис професійних компетентностей педагогічного працівника містить відповідний професійний стандарт:

- Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (наказ Мінекономіки від 23.12.2020 № 2726) <http://surl.li/kmcj>

- Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти» наказ Мінекономіки від 24.11.2020 №2425 <http://surl.li/bfkqt>

- Професійний стандарт за професією «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти», наказ Мінекономіки від 17.09.2021 № 568-21 <http://surl.li/akxck>

- Професійний стандарт за професією «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» наказ Мінекономіки від 28.09.2021 № 620-21 <http://surl.li/fvxyoy>

- Професійний стандарт за професією «Вихователь закладу дошкільної освіти», наказ Мінекономіки від 19.10.2021 № 755-21 <http://surl.li/bkzbbz>

На прикладі професійної компетентності вчителя А.2.1 «здатності моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів (орієнтовний опис професійних компетентностей відповідно до кваліфікаційних категорій)

Кваліфікаційна категорія	Відповідний рівень освіти	Педагогічний стаж	Стаж у галузях економіки
спеціаліст	- фаховий молодший бакалавр (молодший спеціаліст) - молодший бакалавр, - бакалавр - магістр (спеціаліст)	1 рік	
спеціаліст другої категорії	- молодший бакалавр (молодший спеціаліст), - бакалавр, - магістр (спеціаліст) для працівників закладів дошкільної освіти - фаховий молодший бакалавр	3 роки	не менше 2 роки (п.9 п.1)
спеціаліст першої категорії	- бакалавр - магістр (спеціаліст) для працівників закладів дошкільної освіти - фаховий молодший бакалавр або ступінь вищої освіти молодший бакалавр (молодший спеціаліст)	5 років	не менше 5 роки (п.9 п.1)
спеціаліст першої категорії	- магістр (спеціаліст)	7 років	не менше 7 років (п.9 п.1)
	- освітньо-науковий / освітньо-творчий ступінь	1 рік	

Здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів (орієнтовний опис професійних компетентностей відповідно до кваліфікаційних категорій)

Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Знає законодавчі вимоги щодо змісту повної загальної середньої освіти відповідного рівня та форм організації освітнього процесу (державні стандарти, типові освітні програми, модельні навчальні програми)			
Демонструє академічні знання з освітньої галузі / навчального предмета (інтегрованого курсу) і володіння методиками і технологіями моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів	Володіння поглибленими знаннями з освітньої галузі / навчального предмета (інтегрованого курсу), оперує інформацією про основні напрями розвитку відповідної галузі знань; бере участь в апробації нових методик і технологій моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів	Володіє термінологічною базою освітньої галузі / навчального предмета (інтегрованого курсу) відповідно до вимог держстандарту і методикою моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів	Здійснює результативну підготовку учнів до самостійного аналізу складних понять і термінів, самостійної пошукової діяльності та роботи із довідниковими матеріалами, володіє інноваційними методиками моделювання змісту відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів
Аналізує результативність застосування різних методів формування в учнів складних понять, способи використання довідкових матеріалів в освітньому процесі з урахуванням обов'язкових результатів навчання учнів	Надає рекомендації іншим учителям щодо застосування сучасних методик і технологій формування в учнів складних понять, навичок самостійної пошукової діяльності учнів відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів	Надає рекомендації іншим учителям щодо ефективності і доцільності застосування різних методик і технологій моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів	
Добирає дидактичні матеріали для вивчення учнями окремих тем/розділів навчальної програми відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів	Визначає можливі труднощі у навчальній діяльності окремого учня / групи учнів, коригує зміст навчання відповідно до індивідуальних особливостей учнів і обов'язкових результатів навчання учнів	Використовує власні методичні прийоми та засоби моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів	

Атестація педагогічних працівників у світлі законодавчих змін

Педагогічні звання

За результатами атестації педагогічні звання присвоюються (підтверджуються) педагогічним працівникам, які мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст першої категорії» / «спеціаліст вищої категорії» та які зокрема:

- упроваджують і поширюють методи компетентнісного навчання та нові освітні технології, надають професійну підтримку та допомогу педагогічним працівникам, тобто здійснюють супервізію;

- беруть участь у процедурах і заходах, пов'язаних із забезпеченням якості освіти та впровадженням інновацій, педагогічних новацій і технологій у системі освіти;

- були визнані переможцями, лауреатами всеукраїнських, міжнародних фахових конкурсів;

- підготували переможців всеукраїнських, міжнародних олімпіад, конкурсів, змагань, тощо.

Кваліфікаційні категорії та педагогічні звання, як правило, присвоюють послідовно.

Управлінська діяльність щодо атестації педагогічних працівників пов'язана з плануванням, організацією та координацією атестаційного процесу і передбачає, як правило, такі дії: створення атестаційної комісії, інформування педагогічних працівників; проведення атестаційних процедур, аналіз результатів, прийняття рішення.

Положення регламентує порядок проведення атестації, зокрема:

- до 20 вересня – утворення атестаційних комісій;

- до 10 жовтня – атестаційна комісія складає і затверджує список педагогічних працівників, які підлягають черговій атестації в наступному календарному році, визначає строки проведення атестації та графік проведення засідань; визначаються строки та адреси електронної пошти для подання педагогічними працівниками документів;

- до 20 грудня – подання до атестаційної комісії заяв педагогічних працівників для проведення позачергової атестації та проведення чергової атестації від підпрацівників які з певних причин не були включені у список; затвердження відповідних списків;

- до кінця квітня – ухвалення рішення атестаційної комісії про результати атестації (не пізніше 1 квітня – комісії I рівня, не пізніше 25 квітня – комісії II-III рівня).

Атестаційні комісії: створення, склад, повноваження

Для атестації педагогічних працівників щорічно не пізніше 20 вересня наказом керівника створюються атестаційні комісії. Наказ має містити інформацію про персональний склад комісії (мінімальна кількість – 5 осіб;), призначені голову та секретаря атестаційної комісії (п.1 р.2).

- Головою атестаційної комісії I рівня є керівник (заступник керівника) закладу освіти, структурного підрозділу; головою атестаційної комісії II, III рівня є керівник (заступник керівника) органу управління у сфері освіти, закладу вищої освіти, який має відокремлені структурні підрозділи, що забезпечують здобуття загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти. У випадку відсутності голови атестаційної комісії на засіданні атестаційна комісія має обрати головуючим іншого члена атестаційної комісії за виключенням її секретаря (п.3 р.2).

- Голова атестаційної комісії залуцає за згодою до роботи атестаційної комісії з правом голосу (п. 2 р. 2) представників профспілкових організацій (до 2 осіб) відповідно до рішення уповноваженого профспілкового органу (за наявності у закладі освіти) або на територіальному рівні кількох профспілкових організацій — за рішенням спільного представницького органу профспілок. Представники профспілки не є членами атестаційної комісії, тому на етапі затвердження складу атестаційної комісії визначати їх як її членів немає підстав [3].

- До роботи атестаційної комісії не може бути залучена особа, яка, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» є близькою особою педагогічного працівника, який атестується, або є особою, яка може мати конфлікт інтересів (п.2 р.2).

- Атестаційна комісія є повноважною за умови присутності на її засіданні не менше двох третин від її складу (п.4 р.2).

- Рішення атестаційної комісії приймають шляхом голосування простою більшістю голосів. У разі рівного розподілу голосів «за» і «проти» атестаційна комісія приймає рішення в інтересах педагогічного працівника, який атестується (п.4 р.2) .

- Особи, які входять до складу атестаційної комісії, не беруть участі в голосуванні щодо себе у разі проходження ними атестації (п.4 р.2).

- Порядок голосування (відкрито чи таємно) визначається на засіданні атестаційної комісії та фіксується в протоколі (п.4 р.2).

- За наявності обставин, які об'єктивно унеможливають проведення засідання комісії очно (воєнний стан, надзвичайна ситуація, карантинні обмеження тощо), голова атестаційної комісії може прийняти рішення про проведення засідання в режимі відеоконференцз'язку (п.5 р.2).

- Вивчення практичного досвіду роботи підпрацівника не є обов'язковою умовою під час атестації, однак для належного оцінювання професійних

компетентностей педагогічного працівника атестаційна комісія може прийняти рішення про вивчення практичного досвіду його роботи. У такому випадку атестаційна комісія має визначити зі складу членів атестаційної комісії осіб, які аналізуватимуть практичний досвід роботи педагогічного працівника, а також затвердити графік заходів з його проведення (п.6. р.3).

- Скасовано вимогу щодо присутності педагога на засіданні атестаційної комісії. Атестаційна комісія може запрошувати педагогічних працівників на засідання. Педагогічний працівник може бути присутнім на засіданні атестаційної комісії під час розгляду питань, що стосуються його атестації, зокрема і в режимі відеоконференцз'язку (п. 9 р.3 Положення). Запрошення для педагогічного працівника підписується головою комісії та вручається її секретарем не пізніше п'яти робочих днів до дня проведення засідання. Передбачається, що таке запрошення надається педагогічному працівнику під підпис або надсилається у сканованому вигляді на адресу електронної пошти, вказаної педагогічним працівником. Також педагогічний працівник може направити свого представника за договором доручення на засідання атестаційної комісії, який буде діяти від його імені.

до 2023/2024 навчального року

Атестація педагогічних працівників у світлі законодавчих змін

Атестаційні комісії: створення, склад, повноваження		
Атестаційні комісії I рівня	створюються в закладах освіти, відокремлених структурних підрозділах, у яких працює більше 15 педагогічних працівників (включаючи сумісників)	приймають рішення не пізніше 1 квітня (п.7 р.2) про: - відповідність (невідповідність) педагогічних працівників займаним посадам; - присвоєння (підтвердження) кваліфікаційних категорій і педагогічних звань або про відмову в такому присвоєнні (підтвердженні).
Атестаційні комісії II рівня	створюються в органах управління у сфері освіти сільських, селищних, міських рад, закладах професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої та вищої освіти, які мають відокремлені структурні підрозділи	приймають рішення не пізніше 25 квітня (п.8 р.2) про: - відповідність (невідповідність) займаним посадам педагогічних працівників підпорядкованих закладів освіти, відокремлених структурних підрозділів (в яких працює менше 16 педагогічних працівників), а також керівників підпорядкованих закладів освіти; - присвоєння (підтвердження) кваліфікаційних категорій і педагогічних звань або про відмову в такому присвоєнні (підтвердженні) (у тому числі керівникам закладів освіти, які викладають навчальні предмети (інтегровані курси); - розглядають апеляції на рішення атестаційних комісій 1 рівня.
Атестаційні комісії III рівня	створюються в Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, органах управління у сфері освіти обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій	приймають рішення не пізніше 25 квітня (п.8 р.2) про: - відповідність (невідповідність) керівників підпорядкованих закладів освіти, відокремлених структурних підрозділів займаним посадам та присвоєння (підтвердження) кваліфікаційних категорій; - присвоєння (підтвердження) педагогічних звань або про відмову в такому присвоєнні (підтвердженні) керівникам закладів освіти, підпорядкованих Міністерству освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям; - розглядають апеляції на рішення атестаційних комісій 1 рівня підпорядкованих закладів освіти та атестаційних комісій 2 рівня

Положенням визначено повноваження голови та секретаря атестаційної комісії, зокрема:

- 1) голова атестаційної комісії проводить засідання, бере участь у голосуванні, підписує протоколи засідань та атестаційні листи (п.5 р.2);
- 2) секретар атестаційної комісії (п.6 р.2):
- приймає, реєструє та зберігає документи;

- організовує роботу атестаційної комісії, веде та підписує протоколи засідань;
- оформляє та підписує атестаційні листи;
- повідомляє педагогічним працівникам про місце і час засідання атестаційної комісії (у разі запрошення на засідання);
- забезпечує оприлюднення інформації про діяльність атестаційної комісії на вебсайті.

Порядок роботи атестаційної комісії

• до 10 жовтня поточного року атестаційна комісія складає і затверджує список педагогічних працівників, які підлягають черговій атестації в наступному календарному році, строки проведення їх атестації та графік проведення засідань атестаційної комісії (для чергової атестації педагогічні працівники заяви не подають, але якщо трапиться, що когось випадково атестаційна комісія не включила у список - педагогічний працівник подає заяву до атестаційної комісії у довільній формі з проханням включити його до списку);

- визначає строк та адресу електронної пошти для подання педагогічними працівниками документів (у разі подання в електронній формі);
- затверджує окремий список педагогічних працівників, які підлягають позачерговій атестації (п.2.р.3), визначає строки проведення їх атестації, подання ними документів та у разі потреби може внести зміни до графіка своїх засідань (заяви на проходження позачергової атестації подаються до атестаційної комісії до 20 грудня за формою, визначеною Положенням

у Додатку 1;

- оприлюднює списки учителів, які атестуються, строки проведення атестації, графік засідання атестаційної комісії, строки та адреси електронної пошти для подання педагогічними працівниками документів (у разі подання їх в електронній формі) на вебсайті закладу освіти, відокремленого структурного підрозділу, органу управління у сфері освіти не пізніше п'яти робочих днів з дня прийняття рішення (п.4 р.3) (кожен педагогічний працівник має право подати відповідній атестаційній комісії атестаційні документи в електронній формі: формат PDF, кожен документ окремим файлом. Комісія повинна підтвердити отримання документів);
- атестаційна комісія розглядає документи педагогічних працівників, які атестуються, за потреби перевіряє їхню достовірність, встановлює дотримання вимог пунктів 8, 9 розділу I Положення, а також оцінює професійні компетентності педагогічного працівника з урахуванням його посадових обов'язків і вимог професійного стандарту (за наявності) (звертаємо увагу на те, що

Положення не передбачає орієнтовного переліку таких документів або вимог до них; атестаційна комісія може надавати працівникам рекомендації щодо подання документів, але такі пропозиції не мають носити обов'язковий характер; педагогічний працівник може подавати будь-які документи, які на його думку, свідчать про його педагогічну майстерність та/або професійні досягнення (п.4 р.3; п.6 р.3);

- рішення про результати атестації педагогічних працівників приймаються атестаційними комісіями: 1 рівня - не пізніше 01 квітня; 2 - 3 рівня - не пізніше 25 квітня (п.6 р.3).

Рішення комісії вводяться в дію наказом директора закладу освіти протягом трьох робочих днів. Наказ керівник має подати до бухгалтерії закладу освіти чи до централізованої бухгалтерії, що здійснює бухгалтерський облік закладу освіти, для нарахування заробітної плати та проведення її перерахунку з дати ухвалення рішення атестаційною комісією про присвоєння наступної кваліфікаційної категорії або присвоєння педагогічного звання (п.14. р.3).

Документація атестаційної комісії

Основними документами є протоколи засідань та атестаційні листи. Обидва документи мають підписувати лише голова та секретар атестаційної комісії.

Засідання атестаційної комісії оформляються протоколами (Додаток 2 до Положення).

На підставі рішення атестаційної комісії секретар оформляє атестаційний лист за фор-

мою згідно з Додатком 3 до Положення, у якому фіксується результат атестації педагогічного працівника. У разі одночасної атестації педагогічного працівника з двох і більше навчальних предметів (інтегрованих курсів, дисциплін), видають один атестаційний лист, що має містити інформацію про результати атестації за кожним із таких навчальних предметів (інтегрованих

курсів, дисциплін). Атестаційний лист оформляється у двох примірниках, які підписують голова (головуючий на засіданні) атестаційної комісії та секретар. Перший примірник атестаційного листа упродовж трьох робочих днів з дати прийняття відповідного рішення атестаційної

до 2023/2024 навчального року

Атестація педагогічних працівників у світлі законодавчих змін

комісії видають педагогічному працівнику підпис та/або надсилають у сканованому вигляді на його електронну адресу (з підтвердженням отримання). Другий примірник - додається до

його особової справи. Педагогічний працівник з власної ініціативи може особисто отримати свій примірник атестаційного листа у секретаря відповідної атестаційної комісії під підпис. Також

за заявою педагогічного працівника оригінал атестаційного листа можна відправити поштою з повідомленням про вручення.

Оскарження рішення атестаційної комісії

Якщо працівник не погоджується з рішенням атестаційної комісії I чи II рівнів, він має право оскаржити його шляхом подання апеляції до відповідної атестаційної комісії вищого рівня упродовж семи робочих днів з дати отримання атестаційного листа.

Апеляційна заява має бути оформлена згідно з Додатком 4 до Положення. До неї педагогічний працівник додає копію атестаційного листа та копії документів, які він подавав до атестаційної комісії, рішення якої оскаржується (у разі їхнього подання).

Апеляційну заяву з додатками педпрацівник подає у паперовій та/або електронній формі на визначену атестаційною комісією адресу електронної пошти (з підтвердженням отримання) у сканованому вигляді (формат PDF, кожен документ — окремим файлом). Документи реєструє та зберігає секретар атестаційної комісії.

Атестаційна комісія має розглянути апеляційну заяву та прийняти рішення протягом 15 робочих днів з дати її надходження. Під час розгляду апеляційної

заяви у роботі атестаційної комісії не може брати участь особа, яка брала участь в ухваленні рішення, що оскаржується.

За результатами розгляду апеляції атестаційна комісія ухвалює рішення про:

- відповідність педагогічного працівника займаній посаді, підтвердження раніше присвоєної кваліфікаційної категорії та/або педагогічного звання та скасування рішення атестаційної комісії нижчого рівня;
- присвоєння педагогічному працівнику наступної кваліфікаційної категорії та/або педагогічного звання та скасування рішення атестаційної комісії нижчого рівня;
- залишення рішення атестаційної комісії нижчого рівня без змін, а апеляцію без задоволення.

Важливо правильно сформулювати зміст апеляційної заяви. Зокрема прохання має стосуватися скасування рішення атестаційної комісії відповідного рівня і присвоєння/підтвердження відповідної кваліфікаційної категорії та/або педагогічного звання.

Рішення про результати розгляду апеляції оформлюють протоколом, який під-

писують голова та секретар атестаційної комісії. Витяг з цього протоколу, оформлений згідно з Додатком 5 до Положення, протягом трьох робочих днів з дати ухвалення відповідного рішення надсилають педагогічному працівнику та до відповідного закладу освіти електронною поштою у сканованому вигляді (з підтвердженням отримання) або поштовим відправленням з повідомленням про вручення.

Керівник закладу освіти упродовж трьох робочих днів з дати отримання витягу з протоколу про результати розгляду апеляції, за результатами якої педагогічному працівникові було присвоєно (підтверджено) кваліфікаційну категорію, відповідне педагогічне звання, має видати відповідний наказ та ознайомити з ним педагогічного працівника під підпис.

Якщо педагогічний працівник не згодний з рішенням атестаційної комісії вищого рівня щодо розгляду апеляційної заяви, він має право оскаржити таке рішення в суді в установленому законодавством порядку.

Дотримання академічної доброчесності під час атестації

Атестацію педагогічних працівників слід проводити з дотриманням академічної доброчесності. При цьому, на думку Володимира Божинського [3], важливо врахувати наступне:

- не можна створювати перешкоди проходженню педагогічним працівником атестації, необґрунтовано відмовляти у присвоєнні (підтвердженні) кваліфікаційної категорії, педагогічного звання та встановленні тарифного розряду;
- педагогічний працівник за власним

бажанням подає атестаційній комісії під час атестації всі матеріали, які, на його думку, підтверджують його педагогічну майстерність. При цьому педагог має дотримуватися принципу академічної доброчесності, визначеного статтею 42 Закону України «Про освіту», тобто: не запозичувати посилаючи на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримуватися норм законодавства про авторське право і суміжні права; надавати достовірну інформацію про

методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;

- під час вивчення практичного досвіду роботи учителя (п. 6 р.3 Положення) педагогічному працівникові потрібно продемонструвати формування культури академічної доброчесності в учнів/учениць та об'єктивне оцінювання результатів їхнього навчання.

Додатки до Положення про атестацію

Додаток 1 до Положення про атестацію педагогічних працівників (пункт 2 розділу III)

Заява на позачергову атестацію <http://surl.li/jjyqf>

Додаток 2 до Положення про атестацію педагогічних працівників (пункт 10 розділу III) Протокол засідання атестаційної комісії <http://surl.li/jjyqt>

Додаток 3 до Положення про атестацію педагогічних працівників (пункт 11 розділу III) Атестаційний лист <http://surl.li/jjyqz>

Додаток 4 до Положення про атестацію педагогічних працівників (пункт 2 розділу IV)

Апеляційна заява <http://surl.li/jjyri>

Додаток 5 до Положення про атестацію педагогічних працівників (пункт 5 розділу IV)

Витяг з протоколу засідання щодо розгляду апеляційної заяви <http://surl.li/jjyrm>

Використані джерела

1. Закон України «Про освіту», 2017 [Електронний ресурс]. URL: Верховна Рада України. Законодавство України. <http://surl.li/jjyxd>

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://surl.li/mfrk>

3. Володимир Божинський. Організуємо роботу атестаційної комісії закладу освіти відповідно до нового положення [Електронний ресурс]. URL: <http://surl.li/jjyxu>

4. Олег Єресько. 11 змін в атестації педагогів: підготуйтеся завчасно [Електронний ресурс]. URL: <http://surl.li/jjyyh>

5. Положення про атестацію педагогічних працівників [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://surl.li/erqta>

6. Положення про педагогічну інternатуру. [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://surl.li/fnjlq>

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників» [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://surl.li/jjyzz>

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://surl.li/osjio>

Оксана КОШКА,
завідувачка НМЦ професійного розвитку керівних та педагогічних працівників установ і закладів дошкільної та загальної середньої освіти Хмельницького ОІППО імені А.Назаренка.

до 2023/2024 навчального року

Критерії формувального оцінювання на уроках української мови та літератури

Формувальне оцінювання – це оцінювання під час навчання і “для навчання” (англ. – “assessment for learning”). “Формувальне” (англ. – “formative”) – тому що, на відміну від підсумкового, має на меті формування (або форматування) навчального процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень.

Водночас, значення слова “оцінювання” не обмежується виставленням оцінки. Це послідовна змістовна взаємодія між учнем, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв.

Візуальні техніки формувального оцінювання

Техніка із застосуванням карток

• Так / Ні картки – учитель ставить запитання, на яке учні відповідають, демонструючи відповідну картку. Таким чином вони самостійно оцінюють свою компетентність. Учитель може повернутися до того матеріалу, що викликав труднощі, або надати диференційовану допомогу тим, хто потребує.

• Двосторонні картки. Діти отримують картку, з одного боку якої записують, що зрозуміли з теми і короткий висновок; а з іншого боку те, що зрозуміли частково і формують запитання про те, що ще хотіли б дізнатися.

• Кольорові картки (Світлофор). У кожного учня є картки трьох кольорів світлофора. Учитель просить учнів показувати карткою відповідного кольору рівень розуміння матеріалу:

- Червоний (я повністю загубився)

- Жовтий (повільніше, я трохи заплутався)

- Зелений (мені все зрозуміло!)

• Після сигналу учитель з'ясовує: що зрозуміли діти? Що не зрозуміли?

• Так / Ні картки – учитель ставить запитання, на яке учні відповідають, демонструючи відповідну картку. Таким чином вони самостійно оцінюють свою компетентність. Учитель може повернутися до того матеріалу, що викликав труднощі, або надати диференційовану допомогу тим, хто потребує.

• Двосторонні картки. Діти отримують картку, з одного боку якої записують, що зрозуміли з теми і короткий висновок; а з іншого боку те,

що зрозуміли частково і формують запитання про те, що ще хотіли б дізнатися.

• Кольорові картки (Світлофор). У кожного учня є картки трьох кольорів світлофора. Учитель просить учнів показувати карткою відповідного кольору рівень розуміння матеріалу:

- Червоний (я повністю загубився)

- Жовтий (повільніше, я трохи заплутався)

- Зелений (мені все зрозуміло!)

• Після сигналу учитель з'ясовує: що зрозуміли діти? Що не зрозуміли?

• Так / Ні картки – учитель ставить запитання, на яке учні відповідають, демонструючи відповідну картку. Таким чином вони самостійно оцінюють свою компетентність. Учитель може повернутися до того матеріалу, що викликав труднощі, або надати диференційовану допомогу тим, хто потребує.

• Двосторонні картки. Діти отримують картку, з одного боку якої записують, що зрозуміли з теми і короткий висновок; а з іншого боку те, що зрозуміли частково і формують запитання про те, що ще хотіли б дізнатися.

• Кольорові картки (Світлофор). У кожного учня є картки трьох кольорів світлофора. Учитель просить учнів показувати карткою відповідного кольору рівень розуміння матеріалу:

- Червоний (я повністю загубився)

- Жовтий (повільніше, я трохи заплутався)

- Зелений (мені все зрозуміло!)

• Після сигналу учитель з'ясовує: що зрозуміли діти? Що не зрозуміли?

Сигнали рукою

Учитель пропонує учням показувати сигнали, що позначають рівень матеріалу (у ході пояснення понять, принципів, процесу тощо). Попередньо потрібно домовитися з учнями про використання таких сигналів, наприклад:

• Великі пальці вгору / вниз - це працює так само, як картки Так / Ні. Учні використовують великі пальці для позитивної або негативної відповіді, як наприклад: шоу у римському Колізеї.

• 1-2-3 пальці – ця техніка працює так само, як кольорові картки. Учні піднімають пальці, щоб відповісти:

1 палець (не розумію)

2 пальці (зрозуміло не зовсім, але я намагаюсь)

3 пальці (зрозуміло повністю).

Техніка із застосуванням піктограм / смаглів

• Коло, трикутник, квадрат. По-значте в тексті те, що зовсім не зрозуміло/не прийнятне для вас, трикутником, те що не зовсім зрозуміло - колом, а квадратом те, з чим ви погоджуєтесь.

• Валіза-м'ясорубка-кошик. На дошці прикріплені зображення валізи, м'ясорубки та кошика для сміття. Наприкінці уроку / вивчення теми діти пишуть на листочках, що було найкориснішим і що вони візьмуть з собою (прикріплюють до зображення валізи), що було цікаво, але вони ще не знають, як використати це (прикріплюють до м'ясорубки), що їм не сподобалось / здалось зайвим / незрозумілим (прикріплюють до кошика).

Шкалування

• Індивідуальне самооцінювання.

На полях зошита учень креслить шкалу і відзначає хрестиком, на якому рівні, на його думку, виконана робота. Внизу – не впорався, посередині – впорався, але виникли проблеми, вгорі – все вийшло. Під час перевірки вчитель обводить хрестик, якщо згоден з оцінкою учня, або малює свій, якщо не згоден.

Шкала вподобань

Учням надається 3-5 тверджень дискусійного характеру. Мета полягає в тому, щоб допомогти учням подумати над проблемою / текстом / темою та розпочати обговорення з однолітками. Ці шкали можуть бути зосереджені на узагальненнях про персонажів, темах, конфліктах або символіці. Вони допомагають учням аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію. Питання на шкалі вподобань може виглядати так:

1. Персонаж _____ (ім'я) не повинен був чинити так _____ (дія):

- Зовсім не згоден
- Не згоден
- Згоден
- Цілком згоден

→ 8 ст.

Критерії формувального оцінювання на уроках української мови та літератури

Письмові техніки формувального оцінювання

1. Вікторина.

Ефективний спосіб оцінити розуміння матеріалу учнями - запропонувати їм самостійно скласти запитання до теми/уроку. Відповівши на власні запитання (у парах, трійках або групах з чотирьох осіб), вони будуть готові до підсумкового уроку.

2. Соціологічне опитування (Діаграма думок).

Результати можуть бути оформлені у вигляді різноманітних графічних організаторів, наприклад, діаграми Ейлера-Вена тощо.

3. 3-ХД-Д (Знаю, Хочу дізнатися, Дізнався) діаграма.

Ці діаграми дозволяють учням організувати та аналізувати інформацію на уроці, упродовж тижня, місяця. Вони також є чудовими інструментами критичного мислення, які зацікавлюють та мотивують. Вони складаються з трьох запитань:

- Що ви вже знаєте?
- Що ви хочете дізнатись?
- Що ви дізналися?

4. Есе

• Однохвилинне есе. Техніка, яка використовується з метою представлення учнями зворотного зв'язку про вивчене з теми. Для написання есе вчитель може поставити такі запитання: Що найголовніше ви дізналися сьогодні? Які питання залишилися для вас незрозумілими?

• Есе-підсумок. Наприкінці уроку/теми учні пишуть три різні тексти, що підсумовують вивчене: перший текст з 75-100 слів; другий – з 30-50 слів; третій – з 10-15 слів.

5. Вхідні – вихідні квитки. Вхідні квитки використовуються на початку уроку (учні відповідають на запитання з домашнім завданням або попереднім уроком). Вихідні квитки використовуються наприкінці уроку і мають на меті визначити залишкові знання учнів.

6. Одне речення.

Учням пропонується підсумувати тему або дати відповідь на проблемне запитання уроку одним реченням.

- Різновидом цієї техніки є сенкан - вільний вірш з п'яти рядків, що синтезує, узагальнює, резюмує інформацію:

1-й рядок - тема (іменник, який є темою сенкану);

2-й рядок - 2 прикметники, що характеризують тему;

3-й рядок - 3 дієслова, пов'язані з темою;

4-й рядок - фраза з чотирьох слів, що виражає ставлення до теми, демонструє розуміння теми;

5-й рядок - записують одне слово-іменник, що є синонімом (висновком) до теми.

Також цю техніку можна видозмінити, запропонувавши учням придумати хештег до теми; написати пост у фейсбук чи інстаграм; придумати мотивуючий заголовок для газетної статті тощо.

Усні техніки формувального оцінювання

Спілкування віч-на-віч та взаємодія є одним з найкращих способів залучення та співпраці учнів.

• 1. Чотири кути. Кути кімнати позначені написами «Повністю погоджуюсь», «Погоджуюся», «Не згоден», «Абсолютно не згоден». Під час відкритого обговорення вчителем виголошується теза / твердження, а діти займають місце в одному з кутів відповідно до їх думки. Існують кілька варіантів цієї техніки, наприклад:

- Чотири дороги. Учні обирають дорогу відповідно до рівня своїх компетентностей, знань з теми:

- ґрунтова дорога («Забагато пилу, не бачу, куди прямую, допоможіть»);
- бруківка («Іду рівно, але забагато вибоїн»);

• шосе («Почуваюсь упевнено, але часом маю пригальмовувати»);

• автобан («Подорожую самостійно і можу допомогти іншим»);

• Шпаргалки. Учитель періодично дає учням мовні зразки (вислови, підказки), які допомагають будувати відповідь. Наприклад: Основною ідеєю (принципом, процесом) є _____, тому що _____.

• Дзиґа / спінер. Група або пара дітей отримує чотиригранний спінер (на кожній грані напис СПРОГНОЗУЙ - ПОЯСНИ - ПІДСУМУЙ - ОЦІНИ). Діти по черзі запускають спінер і виконують завдання.

• Дві зірки й побажання. Застосовується для самооцінювання творчих робіт учнів, творів, есе. Учитель пропонує перевірити роботу однокласника, однокласниці. Коли учні коментують роботи один одного, вони не виставляють оцінки, а вказують на

два позитивні моменти – «дві зірки» – і на один момент, який потребує доопрацювання – «побажання».

• Самооцінювання — елемент рефлексії, яка іде після самоаналізу результатів діяльності.

• Практична реалізація: учні самостійно співвідносять власні результати з розробленими критеріями оцінювання та аналізують власні результати.

• Шкала самооцінювання

Така шкала може бути горизонтальною або вертикальною. Головне, щоб учні розуміли принцип взаємодії. Найпростіший варіант оформлення – використання таких фраз:

«мені ще варто попрацювати – я тренуюся – мені вдається»;

на кшталт шкали у свідоцтві досягнень: «має значні успіхи – демонструє значний прогрес – досягає результату з допомогою дорослих – потребує уваги й допомоги».

• Діаграма оцінювання з цеглинками лево

Це варіант, коли дитина оцінює відповідну результативність своєї роботи за допомогою цеглинок, побудованих у вигляді діаграми. Одна цеглинка – мала результативність, більша кількість цеглинок – відповідно, рівень засвоєних знань став вище. За такою схемою можна аналізувати свої успіхи впродовж одного уроку, або всього навчального дня. Кольори на позначення рівня успішності у навчанні учні обирають самостійно.

• Вправа «Малюнок мого успіху»

Запропонуйте учням оформити у вигляді малюнка, коміксу або казки етапи отримання певних знань. Робота займе декілька хвилин, але результат такої вправи допоможе дізнатись, що для учнів є найскладнішим чи незрозумілим та на що необхідно звернути увагу ще раз.

• Метод «Зіркове небо»

Для роботи необхідно підготувати паперовий макет зіркового неба та паперові зірочки більшого розміру (завдання до актуальної теми, які кріпляться вчителем у кінці уроку) та меншого розміру (аспекти навчальної діяльності учнів). Учні приклеюють свої зірочки максимально близько/далеко до великої зірки – відповідно до розуміння отриманої інформації. У такий спосіб вчитель зможе проаналізувати глибину обізнаності учнів у тій чи тій темі.

до 2023/2024 навчального року

Критерії формувального оцінювання на уроках української мови та літератури

Картка для формування літературної компетентності учня-читача (держстандарт - 2020)

Назва літературної теми / тема заняття					
Очікувані результати читацької діяльності (знаю; умію; набув навичок; використовую; застосовую; аналізую; висловлюю своє ставлення ...)	I. Початковий рівень: II. Середній рівень: III. Достатній рівень: IV. Високий рівень				
Показники сформованості читацької компетентності. Для СО: 1. Початковий. 2. Середній 3. Достатній 4. Високий	1. Давати визначення понять: 2. Вичленяти ознаки/риси 3. Виявляти 4. Складати 5. Назвати особливості				
Літературно-мистецький продукт компетентного учня-читача					
Критерії оцінювання читацьких досягнень	Досягнення / здатність пояснювати, коментувати, виявляти, називати, доводити, дискутувати, моделювати, конструювати, аналізувати, інтерпретувати ...	Рівневі показники досягнень			
	1.	I	II	III	IV
	2.				
	3.				
	4.				
	5.				

Приклади вправ для оцінювання

Гра «Хто більше»

Утворити слова з букв, що входять у слово:

дієприслівник / сливи, кір, кіл, вік, лік, ніс, прислівник, дірки, дівки, Кіпр, сік, ниви, індик, рівні, рили, лив, сип, диван, віник .../

дієприкметник / кіт, мед, прикметник, прикмети, рити, діти, крити, тік, дірки, нірки, Рим, мир, метр, ми, дім.../

числівник /ніч, січ, сік, слів, сини, чин, вік, кіс, ніс, віл, ліс, віник, лік.../

сполучник /сок, лук, кину, чин, сип, суп, поли, сполучи, купи.../

старанний /старий, тара, тип, тир, рана, стара, Ната, нас, Сара, таран.../

відчайдушний /чай, душа, дід, душ, чад, від, дав, дай, дів.../

Цю гру можна провести на будь-якому уроці.

Гра «Говори правильно»

Виправити морфологічні й лексичні помилки.

Відкривати форточку, на слідуючий раз, моє особисте відношення до..., бувший студент, розкрити очі, повістка дня, вибачаюсь, карманні розходи, кинулось в очі, у березні місяці, з наступаючим святом.

Гра «Антисуржик»

До жаргонізмів дібрати літературні відповідники.

Кайф, тіпа, приколу, кльово, короче, катьорити, привіт, луччий, тусуватися, пака.

Літературний диктант «Назви термін»

1. Один із найпоширеніших видів мистецтва, що образно відтворює життя за допомогою слова. (Література).

2. Основне джерело, із якого розвинулася література. (Фольклор).

3. Своєрідне відображення навколишньої дійсності в художніх образах або картинах. (Мистецтво).

4. Слова, що вживаються в переносному значенні. (Тропи).

5. Втілення в образах тварин, рослин, предметів, явищ абстрактного поняття чи думки. (Алегорія).

6. Змалювання картин природи у творі. (Пейзаж).

Такі вправи оцінюються формувальним оцінюванням, конкретно візуальною технікою чи самооцінюванням, здійснюються як вчителем, так і учнями самостійно.

Вправи в ігровому форматі дають можливість зацікавити учнів та дати можливість заробити додатковий бал.

Для формувального оцінювання на уроках української мови та літератури варто використовувати ОРИЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ІНСТРУМЕНТІВ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ (46 інструментів) та ОРИЄНТОВНУ РАМКУ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.

Використані джерела

1. Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» (Укладачі: Юлія Романенко, Олена Підгорна – експертки «Команди підтримки реформ» при Міністерстві освіти і науки України.)

2. РОБОЧІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ УЧАСНИКА ТРЕНІНГУ (Шуляр В. І., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри ТММЛіХЕО, заслужений учитель України)

3. ПРИОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ, ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 2021/2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ (Укладачі: Свінтковська С. А.)

4. Знак Н. В. Оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах особистісно зорієнтованого навчання. URL: <http://nvkrat.ho.ua/html/portfolio.html>.

5. Пометун О. І., Ремех Т. О. Формувальне оцінювання у навчанні в контексті нової української школи. Український педагогічний журнал. 2019. № 1. С. 86–97.

6. Топол В. Новий стандарт для 5–9 класів дозволить як інтеграцію, так і окремі предмети – інтерв'ю з розробником Романом Шияном. URL: <https://cutt.ly/zgxVD7C>.

7. Уліщенко В. В. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів з української літератури. Virtus. № 25. 2018. С. 137–141.

8. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. Дивослово. № 9. 2017. С. 8–15.

Світлана МАНЗЮК,
методистка з української мови
і літератури Хмельницького
ОІППО імені А.Назаренка.

до 2023/2024 навчального року

Урок іноземної мови: планування, проведення, рефлексія

Нова українська школа формує вимоги до уроків іноземних мов, які спрямовані на розвиток комунікативних навичок учнів і формування їх здатності ефективно спілкуватися іноземною мовою. Сучасний урок іноземної мови - це урок, на якому вчитель викладає новий матеріал зрозуміло й доступно; це пізнавальний, цікавий урок, на якому вчитель і учень вільно спілкуються; це урок, на якому не доводиться робити щораз одне й те саме; це інтерактивний урок, на якому вислуховують будь-яку твою думку; це урок, на якому почуваш себе впевнено. Кожен вчитель знає, що такі уроки краще запам'ятовуються учнями, викликають зацікавленість і бажання вчитися.

Ретельна підготовка до уроку іноземної мови - це можливість підвищити його дієвість. Оволодіння мовою здійснюється, насамперед, на уроці. Сучасний урок іноземної мови - це складне утворення. Підготовка і проведення його вимагають від вчителя великої затрати творчих сил. Гарний вступ уроку та позитивна установка на урок створюють ситуацію захоплення і зацікавленості.

На уроці вирішуються багатопланові завдання, використовуються різні організаційні форми роботи: групові, парні, індивідуальні. Важливим фактором є створення позитивної мотивації до вивчення іноземної мови при глибокому знанні вчителем особистості кожного школяра.

Компетентісний підхід у викладанні іноземної мови робить освітній процес цікавим та результативним, а отже, є ефективним і необхідним в роботі кожного вчителя.

Компетентісний підхід до вивчення іноземної мови — це методологія, яка акцентує увагу на розвитку навичок та умінь учнів у всіх аспектах мови: мовному, мовленнєвому, соціокультурному, стратегічному, а також на їх здатності ефективно використовувати ці знання та вміння у практичних комунікативних ситуаціях для розв'язання реальних проблем.

Основні принципи компетентісного підходу включають:

1. Комунікативну спрямованість. На уроках іноземної мови розвиваються комунікативні вміння учнів: розуміння на слух, говоріння, читання і письмо на іноземній мові. Осно-

вий акцент робиться на реальному спілкуванні та використанні мови у практичних ситуаціях.

2. Інтегрованість. Навчання всіх мовних компонентів (граматика, лексика, фонетика) та мовленнєвих вмінь (аудіювання, усне мовлення, читання, письмо) відбувається одночасно та взаємопов'язано, що дозволяє учням бачити мову як цілісну систему. Також навчання має бути організоване таким чином, щоб учні могли бачити зв'язки між різними предметами та застосовувати ці знання у різних контекстах.

3. Інтерактивне навчання. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними суб'єктами навчального процесу, розуміють, що роблять, рефлексують над тим, що знають, уміють робити. Уроки повинні бути активними і стимулюючими для учнів. Вчителі використовують різноманітні методи та прийоми навчання, такі як рольові ігри, мозковий штурм, мікрофон, коло ідей, парні та групові завдання, проекти та інтерактивні технології, щоб залучити учнів до активної участі в процесі навчання.

4. Аутентичність. Учні повинні мати можливість використовувати мову у реальних ситуаціях із застосуванням аутентичних матеріалів, таких як тексти, відео- та аудіозаписи, фільми, пісні тощо. Це допомагає учням розширити свій словниковий запас, розуміти носіїв мови, а також ознайомлює їх з культурою країн, мова яких вивчається.

5. Індивідуалізацію навчання. Важлива ознака сьогодення — індивідуалізація: перехід до навчання, побудованого навколо людини. Цифрові технології дають можливість забезпечити індивідуалізацію для кожного учня освітньої траєкторії, методу і темпу освоєння навчального матеріалу. Враховуються індивідуальні потреби та інтереси учнів, що дозволяє краще адаптувати навчальний процес до їхніх потреб. « Безперервне навчання» стає не просто красивим терміном, а способом життя. У світі цифрових і технологічних можливостей недостатньо вміти користуватись технологіями, важливо розуміти, як за допомогою технологій можна поліпшити своє життя, підвищити профе-

сійні можливості і якісно виконувати свою роботу.

6. Розвиток ключових життєвих умінь. Життєві вміння не пов'язані зі знанням конкретної технології, певної дисципліни, але вони пов'язані з якостями особистості: вмінням переконувати, знаходити підхід до людей, здатністю керувати проектами, вести переговори процеси, організовувати роботу в команді, управляти власним часом, бути стресостійким. У той час як професійні вміння відходять на другий план.

Однієї професії на все життя більше немає. Це означає, що людина повинна постійно навчатися і перучуватися.

Аби відчувати себе комфортно в морі життя сьогодення, нам потрібне спеціальне спорядження — нові ключові життєві вміння.

Критичне мислення, проблемне мислення, комунікаційні навички, співпраця та саморегуляція є важливими для успішного функціонування в сучасному суспільстві.

7. Оцінювання компетентності. Оцінка здійснюється з орієнтацією на рівень комунікативної компетентності учнів, здатність учнів використовувати знання та вміння у реальних ситуаціях.

Діяльнісний підхід до вивчення іноземної мови ставить акцент на активну взаємодію учнів з мовою в різних практичних ситуаціях та на розуміння мови у реальному контексті. Замість традиційного підходу, який часто заснований на механічному меморингу граматики та словникового запасу, діяльнісний підхід ставить своєю метою розвиток комунікативних навичок та умінь учнів. Учні працюють над завданнями та проектами, що спонукають їх до активного використання мови. Наприклад, вони можуть грати ролі в сценках, проводити інтерв'ю, досліджувати тему та представляти свої результати. Діяльнісний підхід ставить підвищення мотивації учнів на перше місце. Учитель враховує інтереси, потреби та рівень знань учнів, створюючи ситуації, що стимулюють їх активну участь і сприяють вивченню мови.

до 2023/2024 навчального року

Урок іноземної мови: планування, проведення, рефлексія

I. Teaching Models

A teaching model is a way of structuring a lesson or introducing a language point. It is useful to have a range of teaching models since a good teacher can account for individual differences in learning style and level of knowledge of pupils.

The Engage-Study-Activate (ESA) lesson model is an instructional framework commonly used in language teaching. It aims to engage learners, provide them with opportunities to study and understand new language concepts, and activate their learning through practice and application. Here's a breakdown of each stage:

Engage:

The engage stage is designed to capture learners' attention and stimulate their interest in the topic or language point. It aims to create a context for learning and generate curiosity. Various techniques can be used, such as asking questions, showing images or videos, telling stories, or conducting discussions. The goal is to activate prior knowledge and establish a connection between learners and the topic.

Study:

In the study stage, learners explore the language concept or topic in depth. This stage involves explicit teaching, explanation, and practice of the target language. Teachers may provide explanations, demonstrate language use, and engage learners in guided activities like drills, gap-fills, or controlled practice exercises. Learners receive focused input and learn about the rules and patterns of the language.

Activate:

The activate stage aims to promote learners' production and use of the language in meaningful and authentic contexts. Learners are encouraged to apply what they have learned in real-life situations or tasks. This stage often involves communicative activities such as role-plays, discussions, debates, or problem-solving tasks. Learners have opportunities to express themselves, interact with others, and consolidate their understanding and language skills.

The ESA lesson model emphasizes a learner-centered approach, where learners actively participate and engage with the content. By following this structure, teachers can create a balanced and effective lesson that facilitates language acquisition and promotes learner engagement.

It's important to note that the ESA lesson model is just one of many instructional frameworks used in language teaching. Educators may

adapt or modify the model based on their teaching context, learner needs, and specific objectives.

Presentation Practice Production (PPP) is a commonly used lesson model in language teaching, particularly for teaching speaking skills. It provides a structured approach to help students improve their ability to communicate effectively in the target language. The PPP lesson model consists of three main stages: Presentation, Practice, and Production. Let's explore each stage in detail:

- **Presentation:** In this stage, the teacher introduces new language items or concepts to the students. This could involve presenting new vocabulary, grammar structures, functional language, or any other aspect of language that needs to be taught. The presentation stage aims to provide students with a clear understanding of the language items and how to use them correctly.

During the presentation, the teacher can use various techniques such as explanations, examples, visuals, real-life contexts, or multimedia resources to make the language items more comprehensible and engaging for the students. The focus is on clarity and ensuring that students understand the meaning, form, and usage of the language items.

- **Practice:** Once the language items have been presented, the practice stage follows. In this stage, students engage in controlled activities that allow them to practice and reinforce their understanding of the language items. The practice activities are typically structured and guided by the teacher to provide ample support and feedback to the students.

Practice activities can include drills, gap-fill exercises, substitution exercises, role-plays, information gap tasks, or any other activities that provide controlled practice opportunities. The emphasis is on accuracy and developing students' confidence in using the language items correctly.

- **Production:** The production stage is the final stage of the PPP lesson model, where students have the opportunity to use the language items in a more meaningful and communicative way. This stage focuses on promoting fluency and developing students' ability to express themselves spontaneously and creatively.

In the production stage, students engage in freer and less-controlled activities that encourage them to use the language items independently. This can involve discussions, debates,

presentations, simulations, or any other activities that require students to apply the language in real-life contexts. The teacher's role in this stage is to facilitate and provide feedback on students' performance.

Throughout the PPP lesson model, it is important for the teacher to provide clear instructions, monitor students' progress, offer constructive feedback, and create a supportive learning environment. The aim is to guide students from understanding the language items (presentation stage), through controlled practice (practice stage), to independent and meaningful language use (production stage).

By following the PPP lesson model, teachers can help students develop their speaking skills systematically and progressively, building a solid foundation for effective communication in the target language.

The Guided Discovery Lesson Model is an instructional approach that promotes active learning and critical thinking skills by guiding students through a process of inquiry and exploration. This teaching model encourages students to construct their own understanding of concepts and principles through hands-on experiences and guided questioning.

In a Guided Discovery lesson, the teacher takes on the role of a facilitator rather than a lecturer. The lesson typically follows a structured sequence of steps:

- **Introduction:** The teacher presents a real-world problem, scenario, or a set of materials to engage students' curiosity and interest. This introduction helps create a context for the lesson and sets the stage for exploration.

- **Exploration:** Students are given the opportunity to explore the materials or concepts provided. They may work individually, in pairs, or in small groups to observe, manipulate, and investigate the materials or phenomena.

- **Guided Questions:** The teacher asks thought-provoking questions to guide students' thinking and encourage them to make connections between their observations and prior knowledge. These questions are designed to prompt students to think critically, analyze data, make predictions, and form hypotheses.

- **Data Collection and Analysis:** Students collect data and record their observations during the exploration phase. They may use various tools, such as measuring instruments, data tables, or graphs, to organize and analyze their findings.

Урок іноземної мови: планування, проведення, рефлексія

Discussion and Reflection:

The teacher facilitates a whole-class discussion to allow students to share their observations, interpretations, and conclusions. Students are encouraged to explain their reasoning and support their ideas with evidence. Conceptualization: Through the guided discussion, the teacher helps students develop a deeper understanding of the underlying concepts and principles related to the topic. The teacher may provide additional explanations, clarify misconceptions, or introduce relevant vocabulary and theories.

Application and Extension:

Students are given opportunities to apply their newly acquired knowledge and skills to solve related problems or engage in further explorations. This step helps reinforce learning and allows students to transfer their understanding to different contexts.

The Guided Discovery Lesson Model encourages active engagement, critical thinking, and collaborative learning. It promotes student-centered learning and helps develop skills such as problem-solving, inquiry, and communication. By guiding students through a structured process of discovery, this model fosters a deeper understanding of concepts and encourages independent thinking.

Planning an English Lesson

Planning an English lesson can be an exciting and rewarding task. To assist you, I'll provide you with a general framework that you can follow when planning your lesson. Feel free to modify it based on the specific needs of your students and the language skills you want to focus on.

Objective: Clearly define the objective of your lesson. What specific language skill or concept do you want your students to learn or improve upon? For example, you could focus on speaking skills, vocabulary expansion, reading comprehension, or writing proficiency.

Learning outcomes: Learning outcomes are stated in measurable terms and are designed to guide and assess the progress and achievement of learners by the end of a lesson.

Warm-up activity: Start the lesson with a warm-up activity to engage your students and activate their prior knowledge. This can be a short game, a discussion, a brainstorming session, or a quick review of previously learned material related to the current lesson.

Introduction: Introduce the topic

or theme of the lesson in a way that captures the students' interest. Use real-life examples, visuals, or engaging stories to provide context and create relevance.

Presentation: Present the target language or skill through a variety of instructional techniques. This could include providing explanations, demonstrating examples, using multimedia resources, or engaging in interactive activities. Ensure that you break down the information into smaller, manageable chunks to facilitate understanding.

Practice: Provide opportunities for guided and independent practice. Include activities that allow students to practice the target language skill in a controlled and supportive environment. This can include pair or group work, role plays, language games, or worksheets.

Feedback and correction: Offer constructive feedback to students during practice activities. Correct any errors or misconceptions gently, and encourage students to self-correct where possible. Provide explanations and additional examples to reinforce their understanding.

Production: Give students a chance to apply the target language skill in a more authentic and meaningful way. This can be done through activities such as discussions, debates, presentations, or creative projects. Encourage students to use the language naturally and in real-world contexts.

Wrap-up: Summarize the key points of the lesson and provide closure. Allow students to ask questions or seek clarification on any concepts they may find challenging. Provide a brief review of what they have learned and preview what will be covered in future lessons.

Homework: Assign relevant homework tasks that reinforce the concepts or skills taught in class. This can include reading assignments, writing exercises, online activities, or language practice apps. Clearly communicate the expectations and deadlines for the homework.

Remember to consider the individual needs and abilities of your students when planning your lesson. Differentiate instruction as necessary to ensure all students can actively participate and make progress.

The Importance of Teacher's Reflection on a Lesson

The reflection of teachers on their

lessons is a vital component of effective teaching and professional growth. It involves a deliberate and systematic process of reviewing and analyzing their instructional practices, student outcomes, and personal experiences in the classroom. The importance of teacher reflection on a lesson can be understood in several key aspects:

Enhancing instructional effectiveness: Reflection allows teachers to assess the effectiveness of their teaching strategies, instructional materials, and classroom management techniques. By critically examining their lessons, teachers can identify areas that worked well and those that need improvement. This self-evaluation enables them to refine their teaching methods, make necessary adjustments, and strive for continuous improvement in their instructional practices.

Identifying student needs: Through reflection, teachers can gain insights into their students' learning needs, strengths, and challenges. By analyzing the outcomes of a lesson, teachers can determine if their instructional goals were met and if students achieved the desired learning outcomes. This information helps teachers tailor their future lessons to better address the diverse needs of their students and promote meaningful learning experiences.

Promoting professional growth: Reflection is a key driver of professional growth for teachers. It encourages self-awareness and deepens their understanding of their teaching philosophy, beliefs, and values. By reflecting on their lessons, teachers can identify areas for professional development, seek new teaching strategies, and engage in ongoing learning. This reflective practice supports their growth as educators and contributes to their overall effectiveness in the classroom.

Fostering a culture of inquiry and improvement: When teachers engage in reflection, it sets an example for their students and colleagues. It creates a culture of inquiry, where educators actively seek to understand the impact of their teaching practices on student learning. By sharing their reflections with colleagues, teachers can collaborate, exchange ideas, and learn from one another, ultimately improving teaching practices at both the individual and collective levels.

до 2023/2024 навчального року

Урок іноземної мови: планування, проведення, рефлексія

Enhancing student engagement and learning: Effective teacher reflection can directly impact student engagement and learning outcomes. By analyzing their lessons, teachers can identify factors that promote student engagement and participation, as well as potential barriers to learning. This information allows them to adapt their instructional strategies and create a more conducive learning environment. Through reflection, teachers can also identify opportunities for differentiation and individualized instruction, ensuring that all students receive the support they need to succeed.

In summary, teacher reflection on a lesson is crucial for instructional effectiveness, student-centered teaching, professional growth, and fostering a culture of continuous improvement. It empowers teachers to make informed decisions, adapt their teaching practices, and create meaningful learning experiences for their students. By engaging in reflection, teachers contribute to their own growth and development, as well as the overall success and well-being of their students.

Recommended Reading

1. <http://surl.li/jkpac> – this provides theory and support on the topic of lesson planning
2. www.onestopenglish.com – the website has a huge lesson planning section; some examples are below:
3. <http://surl.li/jkpac> – this article by Jim Scrivener is about different methods of writing lesson plans.
4. www.teachingenglish.org.uk – this website has a number of articles and lesson plans on this topic

II. Die Unterrichtsplanung beginnt mit dem **Aufbau der Unterrichtseinheit**. Bei der Auswahl des Themas orientieren Sie sich am Fachlehrplan sowie am schulinternen Stoffverteilungsplan. Die Basis Ihres Unterrichts ist immer der gültige **Rahmenlehrplan**, der die **Kompetenzerwartungen** formuliert.

Beim Planen der Unterrichtseinheit geht es um diese Fragen:

- Welches Themengebiet steht an und wie sieht der Zeitrahmen aus?
- Welchen Lernzuwachs sollen die Schüler am Ende der Unterrichtsreihe erreicht haben?
- Wie lässt sich das Themengebiet sinnvoll in einzelne Abschnitte unterteilen?

Die im Lehrplan beschriebenen Kompetenzen zielen darauf ab, dass die Schüler bestimmte Kenntnisse und Fähigkeiten erwerben sowie ihre Einstellungen und Haltungen reflektieren. Im Kern geht es darum, Kindern selbstständiges Lernen zu ermöglichen. Formulieren Sie deshalb präzise, worauf sich der Lernzuwachs richten soll, auf Wissen, Fertigkeiten oder Haltungen.

Es gibt viele Möglichkeiten, ein Unterrichtsthema aufzubereiten. Setzen Sie eindeutige didaktische Schwerpunkte.

Damit Sie den Unterricht effizient gestalten können, ist es wichtig zu wissen, welche Lernvoraussetzungen die Kinder mitbringen. Dies umfasst sowohl allgemeine als auch fachspezifische Aspekte. Die Entscheidung, mit welchen Lehr- und Lernmethoden Sie später im Unterricht arbeiten möchten, hängt in erster Linie von den Lernvoraussetzungen Ihrer Schüler ab.

Zur Ermittlung der Lernvoraussetzungen eignen sich folgende Fragen:

- Wie ist die Motivationslage und Arbeitsbereitschaft der Lerngruppe?
- Arbeiten die Schüler lieber allein, in Gruppen oder mit einem Partner?
- Wie ist der fachliche Lernstand? Hat die Lerngruppe Vorwissen zu diesem Thema?
- Sind die geplanten Lernmethoden bereits bekannt oder muss ich Extrazeit dafür einplanen?
- Gibt es Kinder mit Förderbedarf? Welche inhaltliche Differenzierung ist erforderlich?

Tipp: Zum Aufbau einer Unterrichtseinheit ist es hilfreich, sich am Schulbuch zu orientieren. Anhand der thematischen Aufteilung und dem Umfang der Kapitel

Können Sie erkennen, wie viel Zeit Sie ungefähr für ein Themengebiet einplanen sollten. Zudem erleichtert Ihnen das Schulbuch, ein Thema sinnvoll zu strukturieren.

Der Verlaufsplan einer Unterrichtsstunde verläuft in 5 Phasen:

1. Vorbedingungen erfassen
2. Vorwissen aktivieren
3. Informieren
4. Verarbeiten
5. Auswerten

Die im Lehrplan genannten Kompetenzen sind oft zu weitläufig

für eine konkrete Gestaltung. Daher sollten Sie:

- Teilkompetenzen formulieren. Bedenken Sie, dass die Schüler auch Teilkompetenzen aus anderen Bereichen benötigen.

- Packen Sie die Stunde nicht zu voll. Realistisch ist, eine inhaltsbezogene Kompetenz und eine prozessbezogene Kompetenz anzustreben.

- Ordnen Sie Ihr Unterrichtsmaterial den einzelnen Phasen zu. Prinzipiell gilt: Zur Themeneinführung geben Sie leichte Aufgaben, anspruchsvolle Tätigkeiten gehören in die Erarbeitungsphase. Legen Sie die Materialauswahl so an, dass das Hauptziel nicht durch zu viele Nebenschauplätze abgelenkt wird.

Tipp: Stellen Sie in jeder Phase einen konkreten Bezug zur Lebenswelt der Kinder her. Damit können Sie Ihre SuS den Nutzen ihres Denkens und Tuns für das persönliche Leben erkennen.

Wichtig ist, dass Sie alles übersichtlich notieren. Für Ihren Unterrichtsentwurf können Sie ein Raster verwenden, wie Sie es aus Ihrem Schulpraktikum kennen. Jedes Studienseminar bevorzugt zwar eigene Rastervorlagen, doch in den wesentlichen Punkten stimmen sie überein.

Die Planung der Unterrichtsstunde umfasst diese Aspekte:

1. Ausweisen der Teilkompetenzen, Schwerpunkt der Stunde
2. Unterrichtsschritte: Tätigkeiten der Lehrperson
3. Organisationsform, Lehr-Lern-Methode
4. Lernschritte: Tätigkeiten der Schüler
5. Materialien, Medieneinsatz
6. Möglichkeiten zur Differenzierung

Додаток.

Зразок планування уроку від Гете-інституту: тема «Gesundheit» / URL: <http://surl.li/jkarv>

*Лариса ЛУЦЕНКО,
методистка з німецької
і французької мов,
Тетяна МОРОЗ,
методистка з англійської мови
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.*

Сучасні освітні тренди

У сучасному світі якість освіти стає тим чинником, що дозволяє кожній людині віднайти і зреалізувати себе в дорослому реальному житті, в житті, до якого повинна підготувати школа. Тому для освіти кожного вчителя важливе бачення тенденцій(трендів) розвитку освіти з метою вибудовування освітнього простору, в якому освітні послуги надаватимуться з урахуванням індивідуальних потреб учнів, потреб суспільства, яке творить сучасну Україну.

Кодування. Діти практично не уявляють життя без смартфона. Адаже з його використанням підлітками здійснюються більшість повсякденних дій: спілкування у соціальних мережах, переглядання фільмів, розваги, пошук потрібної інформації, прослуховування музики тощо. Тому залучення технологій з використанням мобільного телефону на уроках додатково заохотить школярів до вивчення вашого предмета.

За допомогою QR-кодів можна урізноманітнити навчальний процес наступним чином:

- кодування посилань на домашні завдання чи практичні роботи (наприклад, якщо їх виконання передбачає використання гугл-форми, гугл-диску тощо);
- проведення квесту, підказки до кожної схованки якого будуть зашифровані у вигляді відповідного QR-коду;
- організація виставки у класі чи коридорами школи, інформацію до експонатів якої можна отримати після сканування відповідного QR-коду.
- розміщення коридорами школи відповідних кодів, кожний з яких буде містити посилання на непересічні факти, цікаві статті тощо;
- розміщення кодів на підручнику з посиланнями доступу до електронної версії відповідного видання.

На цьому ідеї не обмежуються! Формат використання такого кодування може бути значно різноманітнішим! Використання QR-кодів дозволить урізноманітнити навчальний процес. До того ж, залучення новітніх технологій у навчальний процес дозволить учителю збільшити зацікавленість школярів до навчання, а для педагога може стати зручною формою організації навчального процесу.

Набирає обертів **мікронавчання**. Цифрове покоління сприймає інформацію як послідовність не

надто пов'язаних між собою явищ, а не як цілісну картину і не може запам'ятати багато одразу. Цей феномен, який має назву «кліпове мислення», характеризується відсутністю раціональних основ та чіткої логіки, фрагментарністю сприйняття і вражень. Традиційне навчання пропонує здобувачам освіти величезний обсяг теоретичного матеріалу, в якому потрібно розібратися, та який потрібно запам'ятати з першого разу і швидко пригадати при потребі. Сенс мікронавчання полягає у вивченні невеликої частини навчального матеріалу за короткий проміжок часу.

Для скорочення навчального матеріалу слід виділити ключові цілі та підкріпити їх практичними завданнями. Ціль навчання – це знання учня наприкінці уроку. Не слід ускладнювати мікронавчання кількома цілями, визначте лише одну. Такий підхід допомагає новим концепціям і навичкам закріпитися надовго. А ще – покращити запам'ятовування учнями матеріалу. Мікронавчання має особливі характеристики: коротка тривалість: від 5 до 15 хвилин; стислість: навчальний блок максимально короткий; зміст: маленькі або дуже маленькі одиниці навчальної інформації, вузькі теми; автономність: модуль самодостатній та незалежний. І хоча він є частиною курсу, немає потреби в доступі до додаткових матеріалів; різноманітність: використовуються різні формати роботи, які підвищують інтерес учнів до навчання; інтерактивність: включає в себе якомога більше вправ, що безпосередньо залучають учнів до процесу роботи; гнучкість: підходить для змішаного навчання, де мікрокурс стає частиною великого курсу.

Можна використовувати різні формати подання інформації, але слід пам'ятати про обмеження: короткий письмовий контент (від 650 до 1300 знаків із пробілами); презентації (від 5 до 15 слайдів); графіки, малюнки та ілюстрації; короткі відеоролики, анімації та кліпи (тривалістю від 2 до 6 хвилин); подкасти, музичні уривки тощо; вікторини; прості ігри; картки; тести (від 2 до 5 запитань); банк запитань (не менше 10 запитань до кожного уроку). Мікронавчання – ефективний спосіб заохочення учнів до активної роботи і в онлайн, і офлайн.

Під час заняття дайте учням 5–10 хвилин для самостійного доступу до

матеріалів (індивідуально, в парах чи групах). Запропонуйте їм переглянути відео чи презентацію, а потім відповісти на запитання вікторини. Оцінювання в технології мікронавчання має бути так само стислим. Вистачить декількох запитань із варіантами відповідей, щоб оцінити отримані знання. Запропонуйте учням пройти онлайн-тест або заповнити експрес-картки з запитаннями. Після оцінювання та повідомлення результатів продовжіть заняття. Мікронавчання можна використати і як домашнє завдання. Це суттєво зменшить навантаження та мотивуватиме учнів до самостійної роботи. Мікронавчання – найперспективніший освітній тренд майбутнього. Це дійсно зручний, швидкий і затребуваний спосіб навчання.

Залишаються актуальними **Soft skills** соціально-комунікативні навички («м'які» навички, іноді «гнучкі» від англ. soft skills) — комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, які відповідають за успішну участь в робочому процесі, високу продуктивність і, на відміну від спеціалізованих навичок, не пов'язані з конкретною сферою. Люди, які можуть похвалитися розвиненими м'якими навичками (вміння спілкуватися, критичне мислення, креативність, лідерські якості, вміння працювати в команді та розв'язувати проблеми тощо), мають набагато більше шансів зреалізувати себе. За даними досліджень, проведених в Гарвардському та Стенфордському університетах, тільки 15% кар'єрного успіху забезпечується рівнем професійних навичок (hard skills). Водночас інші 85% – це так звані «м'які навички» (Soft Skills).

Ключові компетентності, якими має оволодіти учень, визначено у новому Законі Україна «Про освіту». Там зазначено, що до навиків ХХІ століття або як їх ще називають soft skills, належать інноваційність, навчання впродовж життя, громадські та соціальні компетентності, а наскрізними вміннями учнів мають стати здатність ухвалювати рішення, критичне та системне мислення, здатність співпрацювати з іншими людьми, вміння конструктивно керувати емоціями та оцінювати ризики, вирішувати проблеми, ініціативність.

до 2023/2024 навчального року

Сучасні освітні тренди

Нейроосвіта. Освіта потребує кращої наукової основи, щоб глибше зрозуміти шляхи до когнітивного розвитку. Таким чином, мета нейроосвіти полягає в тому, щоб створити реальну наукову основу у викладанні та навчанні. Це включає інтеграцію останніх знань з неврології, психології та когнітивної науки в наші освітні моделі. Лише тоді ми зможемо дати форму більш чутливої, всеохоплюючої освіти.

Багато хто впевнений, що саме нейроосвіта замінить собою традиційні моделі навчання. Їх проблема в тому, що вони дають однаковий набір інструментів для роботи з різними дітьми. До того ж незмінний протягом багатьох років! Але навчати кожне нове покоління так, як навчали попереднє, неможливо та неефективно (хоча б тому, що на сучасних дітей впливають новітні технології, яких не було ще кілька років тому).

І тут на допомогу може прийти нейроосвіта, яка пропонує спочатку вивчити, як працюють мозок та нервова система людини, а потім уже обирати найкращі методи навчання. Нейроосвіта базується на чотирьох фактах:

1. Наш мозок – пластичний. Він може адаптуватися та генерувати нові нейронні зв'язки протягом усього життя.

2. Мозок має унікальні клітини – дзеркальні нейрони. Вони активуються як тоді, коли ми виконуємо певну дію, так і тоді, коли спостерігаємо за тим, як хтось виконує її. Це допомагає нам не просто імітувати чужу поведінку, а й розуміти, що саме роблять люди навколо, що з ними відбувається.

3. Щоб ефективно навчатися, потрібна емоційна залученість. Навчання, пов'язане з емоціями, завжди більш продуктивне. А підживлювати емоції допомагають новизна, несподіванка та креативний підхід.

4. Мозок краще навчається, коли задіяні всі п'ять органів чуття.

Це цікаво і важливо, тож серед освітніх трендів – виявлення індивідуальних потреб дітей, створення позитивного навчального середовища, що стимулюватиме до отримання нових знань, роботу в малих групах, зміни у шкільному графіку тощо.

Цілісне навчання – підхід, спрямований на активізацію всіх аспектів особистості учня (інтелект, емоції, уява, тіло) для більш ефективного та комплексного навчання. Цілісне навчання завжди:

- персоналізоване: кожна дитина навчається через взаємодію з іншими, це робить навчання змістовним і персональним, дає почуття приналежності й того, що кожен може зробити свій внесок.

- засноване на особистому досвіді, зосереджується на сильних сторонах особистості учня: для персоналізованого навчання програма має базуватися на інтересах дитини. Інтереси дитини і залученість — різні речі. І тут слід пам'ятати, що школярі ще не знають своїх інтересів, вони постійно в пошуку, їх загалом може цікавити все. Не варто звужувати навчальну програму до певних інтересів дитини, бо завтра вони можуть змінитися. Навчання, навпаки, має розширювати досвід та зацікавлення дитини.

- зміцнює стосунки в колективі, враховує культуру та спільноту, в якій живуть учні: персоналізоване навчання через технології прокладає стежку до рівності в освіті. Багато вчителів думають: якщо я даю дітям контент через цифрові технології, тоді кожен з них отримує його на своєму рівні, відповідно до своїх здібностей. Це справді так, якщо ми говоримо лише про контент. Проте рівність в освіті — це давати кожному учневі у класі те, що йому потрібно. А учням потрібно значно більше, ніж контент і академічний матеріал: вони потребують мотивації до роботи на уроці, хочуть відчувати, що мають друзів, що належать до певної спільноти, що вчитель бачить їхні сильні сторони і виклики, які вони долають у навчанні.

- використовує формувальне оцінювання: у персоналізованому навчанні маємо використовувати оцінювання, щоб краще пізнати учнів, а не для порівняння, змагання чи категоризації дітей.

- гейміфіковане: використання ігрових практик і механізмів у неігровому контексті для залучення користувачів до розв'язання проблем. Сумісні дії задля досягнення власних цілей, віртуальність та зворотній відлік (виконання завдання за обмежений час) є елементами гейміфікованого процесу. Використання гейміфікації підвищує зацікавленість учнів та їх мотивацію, сприяє емоційній залученості та соціальній взаємодії між однопітками. Учні беруть активну участь в роботі, що активізує їх пізнавальну діяльність на відміну від традиційних форм навчання.

Цілісне навчання допомагає задовольнити емоційні, соціальні, етичні та академічні потреби учнів. Тож не дивно, що його ідеї стають дедалі популярнішими.

Віртуальна реальність та штучний інтелект. Реальність змінюється. Якщо точніше, то до неї додаються такі нові й поки що не зовсім звичні технології, як доповнена реальність (AR), віртуальна реальність (VR) та штучний інтелект (AI). Вони проникають в усі сфери нашого життя, зокрема і в освітню. Звичними на уроках історії стали віртуальні екскурсії, завдяки VR школярі легко переносяться із класу на будь-яку іншу локацію; додатки AR на мобільних пристроях, що в режимі «Fly» дозволяють піднятися над землею і ширяти в повітрі. Технологій буде лише більше! В Україні запрацював чат-бот ChatGPT. Він може генерувати що завгодно – наукову працю, статтю, написати контрольну, провести дослідження, тобто може генерувати все, що йому зададуть, це такий собі віртуальний помічник.

Учителям не варто заціклюватися не лише на тому, що учні не працюватимуть самостійно, мовляв, за них усе буде робити AI. Учителям слід створювати навчальні матеріали і завдання з допомогою AI, які б вимагали творчого підходу, нестандартних рішень, застосування критичного мислення – і це лише маленький відсоток роботи педагогів, де штучний інтелект допоможе учителю.

Базова середня освіта впроваджує реформу НУШ, в якій закладено гарні ідеї та наміри. Від учителя залежить її впровадження та масштабування до рівня національної освіти. Науково-методичний центр професійного розвитку педагогів ХОІППО продовжить роботу з учительством над реалізацією ядра НУШ: ідеями, підходами та практиками, зосередивши свою діяльність, з одного боку, на адекватну оцінку реального стану в освіті, а з іншого – на створення умов і можливостей професійного зростання вчителів, залучення їх до партнерської взаємодії у розбудові сучасного освітнього простору Хмельниччини.

*Галина КЕНЦ,
методистка з історії
та краєзнавства
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.*

Як викладати питання з міжнародного гуманітарного права на уроках громадянської освіти та правознавства

2023/2024 н.р. має дві особливості: це другий навчальний рік, який ми розпочинаємо в умовах війни та пов'язаних з нею викликів щодо збереження життя і здоров'я вчителів та здобувачів освіти. А це – альфа й омега нашої роботи.

У процесі викладання правознавства треба звертати увагу на формування практично-спрямованих компетентностей, вивчення прав людини, опрацювання новел у законодавстві. Наприклад, зміни у трудовому законодавстві, правовий режим надзвичайного та воєнного стану і пов'язані з ними новели в кримінальному кодексі убезпечать підлітків від необов'язкових конфліктів із Законом.

Оновлена програма предмета «Основи правознавства, 9 клас» (2022 р.) за змістовим наповненням окремих тем має певні можливості щодо імплементації в її зміст низки питань міжнародного гуманітарного права. Темі, в якій на уроках можна вміщувати вивчення окремих питань МГП, представлено в рекомендаціях МОН.

Тут подано теми і питання відповідно до навчальної програми, тезисний план викладу пропонованого змісту, рекомендовані джерела. Використовуючи надані матеріали, учитель/вчителька може розробити уроки / практичні заняття або фрагменти уроків / практичних занять із предмета «Основи правознавства» чи обрати окремі питання для вивчення / обговорення учнями на уроках з тих чи інших тем на основі запропонованих методичних матеріалів з імплементації питань МГП у предмет «Основи правознавства».

Поширення знань про міжнародне гуманітарне право в Україні та необхідність практичного застосування його норм

Методичні матеріали надають необхідну інформацію про те, як можна імплементувати вивчення окремих питань з міжнародного гуманітарного права в таких навчальних предметах як громадянська освіта, правознавство, за допомогою яких методів, засобів, технологій може бути досягнута поставлена мета.

Методичні матеріали мають на меті:

- стимулювати вчителів до реформування власного процесу викладання з поширенням в Україні знань про міжнародне гуманітарне право та необхідність практичного застосування його норм;
- показати, як відбувається інтеграція питань з міжнародного гуманітарного пра-

ва у процес викладання громадянської освіти, правознавства;

– запропонувати практичні поради щодо ефективного використання сучасних педагогічних технологій у навчальному процесі з огляду на досвід експертів, науковців та педагогів-методистів.

У другому розділі «Громадянська освіта» розкрито основні цілі та завдання інтеграції питань з міжнародного гуманітарного права у зміст громадянської освіти.

Учителям пропонується перелік тем та понять, які передбачені навчальною програмою і через які можливо ефективно розкрити наскрізні базові поняття міжнародного гуманітарного права у процесі викладання громадянської освіти.

У третьому розділі «Правознавство» подається перелік наскрізних базових понять міжнародного гуманітарного права, які, на погляд експертів, доцільно використовувати під час викладання навчального предмета «Основи правознавства» у 9-му класі середньої школи.

Вступ до «Оснoв правознавства»

1. Визначити поняття гуманності та її зв'язку з правом й іншими соціальними регуляторами (мораллю і релігією).

2. Пояснити вплив ідей гуманізму на розвиток права та становлення концепції прав людини.

3. Звернути увагу на передумови виникнення міжнародного гуманітарного права під впливом ідей гуманізму та релігійних обмежень щодо ведення війни.

4. Пояснити зміст та значення принципу гуманності у міжнародному гуманітарному праві.

5. Навести приклади норм міжнародного гуманітарного права, які забезпечують закріплення та реалізацію принципу гуманності.

Розділ «Основи теорії права і держави»

1. Пояснити цінність міжнародного права та його значення як правової основи співробітництва держав та врегулювання міжнародних відносин.

2. Визначити роль і значення міжнародного права розвитку цивілізації та забезпечення міжнародного правопорядку.

3. Охарактеризувати цінність міжнародного права та зміст міжнародних зобов'язань держав щодо дотримання прав людини.

4. Пояснити мету, роль і значення міжнародного гуманітарного права як механізму обмеження насильства під час війни.

Розділ «Взаємозв'язок людини і держави»

1. Пояснити, як міжнародне гуманітарне право застосовується в національній правовій системі. Навести приклади імплементації міжнародного гуманітарного права в Україні (наприклад, у Збройних Силах України щодо військовополонених).

2. Охарактеризувати співвідношення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Пояснити особливості, розрізнення, взаємодію між ними;

3. Пояснити умови та обсяги можливості обмеження прав людини в період збройного конфлікту. Звернути увагу на спеціальний характер приписів міжнародного гуманітарного права.

4. Прокоментувати участь України в міжнародних договорах з міжнародного гуманітарного права. Україна бере участь практично в усіх міжнародних договорах з міжнародного гуманітарного права.

5. Навести приклади дотримання та порушення норм міжнародного гуманітарного права.

Розділ «Неповнолітні як суб'єкти цивільних, сімейних, трудових, адміністративних і кримінальних правовідносин»

1. Охарактеризувати обов'язок держав встановити кримінальну відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. Навести відповідні норми із Женевських конвенцій щодо захисту жертв війни.

2. Пояснити поняття воєнних злочинів у міжнародному праві.

3. Надати характеристику застосування статті 438 Кримінального кодексу України (зміст, які є кримінальні провадження, вироки (офіційний сайт Офісу Генерального прокурора України).

Розділ «Правнича професія»

Запросити на зустріч (на вибір): з юристами Української Гельсінської Спілки з прав людини та/або документаторами воєнних злочинів; з викладачами міжнародного гуманітарного права вищих навчальних закладів; з волонтерами Товариства Червоного Хреста України, які проводять тренінги з міжнародного гуманітарного права.

до 2023/2024 навчального року

Як викладати питання з міжнародного гуманітарного права на уроках громадянської освіти та правознавства

У рамках вивчення інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас) для імплементації положень Міжнародного Гуманітарного Права визначено такі теми:

Особистість та її ідентичність

1. Визначити поняття «агресія». Зосередити увагу на скоєнні рф агресії у формах, передбачених міжнародним правом. Визначити строк початку агресії російської федерації проти України. Порівняти поняття «агресія» та «міжнародний збройний конфлікт». За агресію несе відповідальність держава-агресор та її політичне і військове керівництво.

2. Пояснити, що агресія є міжнародним злочином. Вона уможлиблює вчинення інших міжнародних злочинів (воєнних злочинів, геноциду, злочинів проти людяності).

3. Звернути увагу, що російська федерація не дотримується заборон, що вміщені в міжнародному праві. Тому російське політичне та військове керівництво, російські військові, які скоюють воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид, повинні бути притягнені до кримінальної відповідальності на національному та міжнародному рівнях.

4. Звернути увагу на важливість дотримання Україною міжнародного гуманітарного права.

Основні тези:

- наша моральна та духовна перевага над ворогом;
- юридичний обов'язок держави та індивіду;
- підтримка міжнародної спільноти;
- пояснити обов'язок будь-якої держави дотримуватися та зобов'язувати дотримуватися міжнародного гуманітарного права.

5. Зосередити увагу на нетерпимості до міжнародних злочинів, важливості боротьби з безкарністю за злочин агресії, геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини. Однією з умов є документування міжнародних злочинів задля притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності.

Права і свободи людини

1. Звернути увагу, що фундаментальні права людини, людська гідність мають бути забезпечені в будь-який час. У період збройного конфлікту спеціальний захист, порівнюючи із загальним захистом, надає міжнародне гуманітарне право.

2. Пояснити, що міжнародне гуманітарне право містить спеціальні норми та механізми, які захищають жертв війни. Загальні норми щодо прав людини містить міжнародне право прав людини. У період збройного конфлікту міжнародне гуманітарне право та право прав людини діють паралельно.

3. Важливо підкреслити зв'язок міжнародного гуманітарного права з гуманністю, мораллю, релігійними нормами.

4. Акцентувати на основоположний для міжнародного гуманітарного права принцип гуманності, який проявляється в кожній нормі міжнародного гуманітарного права.

5. Пояснити мету міжнародного гуманітарного права – обмеження насильства в період збройного конфлікту через захист жертв війни та обмеження методів і засобів ведення війни.

6. Розглянути приклади порушення міжнародного гуманітарного права та його дотримання.

Людина в соціокультурному просторі

1. Охарактеризуйте розвиток заборони агресії в міжнародному праві.

2. Охарактеризуйте повноваження Ради Безпеки ООН у випадку агресії та проблеми застосування відповідних механізмів щодо агресії росії проти України.

3. Поясніть умови та зміст відповідальності російської федерації за агресію.

4. Зверніть увагу на міжнародну кримінальну відповідальність політичного та військового керівництва російської федерації за злочин агресії.

5. Зверніть увагу на перспективи створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Світ інформації та масмедіа

1. Пояснити структуру Міжнародного Руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця (Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Міжнародна Федерація Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, Національні товариства) та відмінності між окремими компонентами Руху.

2. Надати загальну характеристику Товариства Червоного Хреста України.

3. Охарактеризуйте діяльність правозахисних організацій України по документування воєнних злочинів.

4. Розкажіть про діяльність інших організацій з надання гуманітарної допомоги (висвітлення діяльності громадських організацій (Товариства Червоного Хреста України, «Карітас» та ін.), приклади регіональних громадських організацій).

Україна, Європа, світ

1. Звернути увагу на порушення російською федерацією основних принципів міжнародного права внаслідок агресії проти України.

2. Акцентуйте на засудженні агресії рф проти України різними міжнародними організаціями.

3. Розкажіть про причини, види, зміст та наслідки санкцій проти російської федерації.

4. Охарактеризуйте юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, скоєних на території України, та перспективи створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Використані джерела

1. Кориневич А., Короткий Т. Агресія // Глосарій проекту Минуте / Майбутнє / Мислетьство.

2. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник. Друге видання / О. Войтенко, М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, В. Потапова, О. Стокоз, Н. Хендель; за заг. ред. радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. Т. Короткого. Київ, УГСПЛ; Одеса : Фенікс, 2021. С. 180-184. URL: https://helsinki.org.ua/wpcontent/uploads/2021/09/MGP_4_3.pdf

3. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, А. О. Кориневич, В. М. Лисик, О. Р. Поєдинок, Н. В. Хендель; за ред. Т. Р. Короткого. Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. С. 13-20, 52-55 // URL: <https://helsinki.org.ua/wpcontent/uploads/2018/03/MHP-final.pdf>

4. Заворотько Інна, Кориневич Антон, Короткий Тимур. Які воєнні злочини вчиняє Росія проти дітей України та як їх кваліфікує міжнародне право // Центр прав людини ZMINA, 19 травня 2022. URL: <https://zmina.info/articles/yakivoyenni-zlochyny-vchynuyayerosiya-proti-ditejukrayiny-ta-yak-yih-kvalifikuyemizhnarodne-pravo/>

5. Короткий Тимур, Заворотько Інна. Заборонені засоби та методи ведення бойових дій, які Росія використовує у війні проти України // Центр прав людини ZMINA, 13 червня 2022. URL: <https://zmina.info/articles/zaboroneni-zasoby-tametody-vedennya-bojoviyh-dij-yak-i-rosiyavykorystovuyeu-vijni-proti-ukrayiny>

6. Короткий Т., Гнатовський М. Що таке воєнні злочини: визначення, історія виникнення, закони та юрисдикція // <https://zmina.info/instructions/shho-take-voynnizlochyny-vyznachennya-istoriya-vynyknennyzakonuyayurysdykcyia/>

7. Що таке МГП. Відеолекція з міжнародного гуманітарного права. Т. Короткий // УГСПЛ, 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=z3L1FQJTWBc>

**Віктор ЛЕВИЦЬКИЙ,
методист з правознавства
та курсів духовно-морального
спрямування Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.**

Інструменти подолання освітніх втрат у шкільній математиці

Забезпечення освіти під час війни є складним завданням. Дослідження показують, що війни мали суттєвий вплив на академічні здобутки, фізичне та ментальне здоров'я, а також рівень доходу та добробуту учнівства в майбутньому. Свої наслідки матиме також війна Росії проти України. При цьому її вплив накладається на освітні втрати, зумовлені пандемією COVID-19. Тому поряд з найважливішим завданням забезпечення максимально можливої безпеки дітей під час навчального процесу та їх соціоемоційної підтримки є мінімізація освітніх втрат, оскільки у майбутньому це може мати наслідки для людського розвитку: компетенцій та навичок, можливостей на ринку праці та економічного добробуту. Педагоги, батьки, освітні управлінці та експерти розуміють, що освітні втрати необхідно компенсувати і починати це робити зараз, не чекаючи завершення війни.

Що ми розуміємо під освітніми втратами? Освітні втрати - це прогалини у знаннях і навичках, які виникають у здобувачів освіти під час освітнього процесу у порівнянні зі стандартами освіти та очікуваними результатами навчальних здобутків. Неможливість продуктивно навчатися з початку війни і постійні перерви у навчальному процесі освітніх закладів спричинили масові освітні втрати в учнів усіх вікових категорій. Представники Сектора освіти Світового банку вважають, що через пандемію та війну освітні втрати в Україні можуть становити понад один рік. Фахівці Українського центру оцінювання якості освіти проаналізували напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців та запропонували дослідження, яке допоможе педагогам опанувати необхідну термінологію, пов'язану з освітніми втратами, а також ознайомитися зі способами вимірювання та подолання цих негативних явищ [1].

ДСЯОУ 19 квітня 2023 року презентувала результати дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 н.р. Дослідження проведено у грудні 2022 - січні 2023 років за підтримки ініціативи «Збереження доступу до шкільної освіти», що впроваджується проектом «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe). Участь у дослідженні взяли директори, вчителі, учні, їхні батьки зі 150 шкіл з усіх областей України.

З результатами дослідження потрібно ознайомитись і вчителям математики для подальшого врахування в організації педагогічної діяльності. Наведу деякі з даних дослідження. 30% учнів/учениць не мали постійного доступу до освітнього процесу в умовах війни, причому на Півдні України ця цифра сягала 40%.

Ключовими викликами в умовах війни вчителі назвали: нестабільні умови навчання; обмеженість способів організації навчально-пізнавальної діяльності; зниження

мотивації та нестабільний психоемоційний стан учнів/учениць та вчителів.

Порівняно з минулим роком, зросла кількість учителів базової школи в містах, які вказали на погіршення результатів навчання своїх учнів/учениць з алгебри та геометрії. У селах 55% вчителів вважають, що рівень знань з математики знизився. Також погіршення результатів навчання з математики відзначають вчителі початкових класів.

Компенсація втрат у навчальному часі (пропущені навчальні заняття) найчастіше відбувалася через надання учням/ученицям навчальних матеріалів (презентацій, відео, аналогічних навчальних занять онлайн) та завдань для самостійного опрацювання. Рідше проводилися групові й індивідуальні консультації, додаткові навчальні заняття. Втім, складно оцінити, як часто реалізовувалися згадані заходи з огляду на те, що більшість вчителів скаржилися на брак умов і можливостей: відсутність електрики та інтернету; брак вільного часу у вчителів; різні часові пояси; небажання учнів/учениць і їхніх батьків виділяти додатковий час.

Найбільше учнів указали, що отримували допомогу у вигляді додаткових завдань та навчальних матеріалів **для самостійного опрацювання**. Натомість вчителі насамперед виокремлювали індивідуальні та групові консультації, додаткові заняття, які проводили для учнів/учениць. З огляду на те, що вчителі вказали на зменшення кількості учнів/учениць, які володіють уміннями, необхідними для самостійного навчання – уміння планувати час, організовувати свою роботу, самостійно виконувати завдання, здійснювати самооцінювання – надолуження навчальних втрат **шляхом самостійного опрацювання** навчального матеріалу **може бути малоєфективним** для частини учнів.

Також дослідники зауважили, що не всі заклади змінювали розклади занять при змінах у режимі навчання та близько 40% педагогів не вносили зміни до календарно-тематичного планування при переході від дистанційного до очного режиму навчання і навпаки.

Подолання освітніх втрат з математики є черговим викликом для педагогів та учнів, але з правильним підходом і наполегливістю це можливо. Розглянемо поради які надають експерти.

Організація роботи з подолання освітніх втрат з математики може включати кілька етапів. Ці кроки можуть бути використані як загальні настанови, але з урахуванням, що кожна ситуація унікальна. Важливо підлаштовувати свій підхід під потреби та можливості свого класу. Ось деякі рекомендації, які можуть бути корисними.

Оцініть рівень втрат. Проведіть діагностику навичок і знань учнів, щоб визначити, які конкретні теми потребують

найбільшої уваги та підтримки. Це допоможе зосередитися на найважливіших аспектах математики з учнями, які не досягли навіть базового рівня навчальних досягнень у вивченні предмету. Наразі розроблені діагностичні тести з математики й української мови для учнів 5, 7 та 9 класів, які розміщені на вебсайті Всеукраїнської школи онлайн (<http://surl.li/bhuhx>).

Плануйте індивідуальний підхід. Враховуйте потреби кожного учня та його індивідуальні особливості. Для деяких учнів може бути корисним проводити додаткові заняття поза класом або рекомендувати додаткові вправи і матеріали для самостійного вивчення.

Активна взаємодія. Створіть стимулюючу і сприяючу атмосферу в класі, де учні можуть вільно висловлювати свої думки та питання. Залучайте їх до дискусій, вирішення задач та колективного вивчення матеріалу. Розгляньте можливість розподілу учнів на групи залежно від їх потреб. Запропонуйте додаткові завдання або матеріали для тих, хто швидше засвоює, а для слабких учнів надайте додаткову підтримку та пояснення.

Засоби візуалізації. Використовуйте наочні засоби, моделі та графіки для пояснення складних математичних понять та алгоритмів. Візуалізація може допомогти учням краще зрозуміти абстрактні ідеї та збільшити їх зацікавленість. Використовуйте дошку, презентації, маніпулятивні матеріали та програмне забезпечення для створення візуальних зображень.

Задачі та вправи. Найкращий спосіб навчитися математики – це багато практикуватися. Підбирайте для учнів різноманітні задачі та вправи, які відповідають потребам учнів. Починайте з простих завдань і поступово підвищуйте рівень складності. Пропонуйте багато різних завдань, які стосуються конкретних математичних концепцій. Давайте учням можливість вирішувати задачі як самостійно, так і в групах. Застосовуйте різні типи завдань (практичні, словесні, графічні), щоб розвивати різні аспекти математичного мислення.

Залучайте технології. Використання комп'ютерних програм, веб-ресурсів та мобільних додатків може зробити процес вивчення математики цікавим. Знайдіть математичні ігри, програми для вирішення завдань та онлайн-ресурси, які можуть допомогти учням усвідомити математичні концепції. Платформа "Всеукраїнська школа онлайн" (<https://lms.e-school.net.ua/>) містить контент із ключових навчальних тем, який є доступним, якісним і помічним учням для розуміння навчального матеріалу. Поєднання цього проекту з інструментом первинної і вторинної діагностики Search дозволяє здійснювати діагностику і, певною мірою, оцінювання. Учасник

до 2023/2024 навчального року

Інструменти подолання освітніх втрат у шкільній математиці

проходить тестування на платформі, автоматично отримує рекомендації щодо доопрацювання певних тем і матеріалів на "Всеукраїнській школі онлайн" або на інших ресурсах. Учень може пройти відповідні уроки, виконати пропонувані вправи, перевірити себе ще раз. Після цього можна повторити діагностику, аби побачити прогрес.

Пропоную також вивчити педагогам і широко використовувати ресурс - <https://edpuzzle.com/>, який допоможе учням брати активну участь у навчанні за допомогою інтерактивних відеоуроків, які пробуджують творчість і допитливість. Педагоги ж можуть відслідковувати поступ дитини.

Для учнів 5-6 класів буде корисною ігрова платформа Matific, що робить математику цікавою. Учні йдуть своїм індивідуальним шляхом, виконують призначені завдання та навчаються за допомогою багатокористувачьких занять. (<https://www.matific.com/ua/uk/home/>)

Проте варто мати на увазі, що організація дистанційного навчання з подолання освітніх втрат може не дати очікуваного ефекту, якщо учні отримали їх у період дистанційного навчання. Тому, обираючи дистанційну підтримку, слід розробити потужну систему мотивації, запозичуючи досвід найкращих та найефективніших з онлайн педагогів.

Мотивація та похвала. Визначаєте цілі для учнів, хваліть їх та підтримуйте при досягненні кожної цілі. Увага до мотивації навчання пов'язується з тим, що для

самої навчальної діяльності необхідна організація активності самого учня. На сучасному рівні психологічної науки ми не можемо просто констатувати, що учень не хоче вчитися. Необхідно з'ясувати, чому саме він не хоче вчитися, які сторони мотивації в нього не сформовані, у якому випадку він просто не хоче вчитися, а в якому ми, дорослі, не навчили його так організувати свою роботу, щоб мотивація до навчання з'явилася.

Створіть стимули для успіху в навчанні. Наголошуйте учням:

- Важливо не втрачати впевненості у собі.

- Математика може здатися складною, але з достатнім наполегливим навчанням і практикою ви зможете подолати будь-які труднощі.

- Пам'ятайте, що подолання освітніх втрат з математики потребує часу, зусиль і наполегливості.

- Регулярна практика і поступове збільшення складності завдань допоможуть поліпшити свої навички та розуміння математики.

Постійна оцінка та корекція. Слідкуйте за прогресом учнів, аналізуйте результати та вносьте корективи до свого плану навчання, якщо це необхідно.

Одним із інструментів формування навичок і вмінь з базових аспектів математики є робота з технічними картками (корекційними картками). Такі картки можемо використовувати і як один з етапів уроку. Приклад такої карти з теми «Відсотки».

Визначення	Зразок виконання	Завдання
Щоб знайти відсоток від числа, потрібно відсоток перетворити на десятковий дріб і помножити дане число на цей дріб. Щоб знайти число за його відсотком, потрібно відсоток перетворити на десятковий дріб і поділити дане число на цей дріб.	1. Обчисли 5 % від 12. Розв'язання $5\% = 0,05$; $12 \cdot 0,05 = 0,6$. 2. Знайди число, 14 % якого дорівнюють 70. Розв'язання $14\% = 0,14$; $70 : 0,14 = 500$.	1. Обчисли. а) 30 % від 150; б) 10 % від 70; в) 5 % від 16; 2. Знайди число: а) 35 % якого дорівнюють 18; б) 10 % якого дорівнюють 23; в) 15 % якого дорівнюють 9;

Також варто педагогам створити карту опорних знань. У ній має бути зазначено головні знання за певний клас (це та основа знань, якою повинен володіти учень, і без них він не зможе навчатися у наступному класі). Включати до карти знань найголовніші теми (правила, формули, тощо) для кожного класу. Критерієм включення знань опорної карти має слугувати те, що без володіння ними учень не зможе навчатися у наступному класі. Педагоги можуть об'єднати свої зусилля щодо розробки карт опорних знань із предмета в кожному класі на рівні закладу освіти, методичного об'єднання або окремої громади.

Залучення батьків. Спілкуйтеся з батьками, пояснюйте їм проблеми, з яки-

ми стикаються їхні діти, та запрошуйте до співпраці для підтримки навчання удома.

Важливо пам'ятати, що подолання освітніх втрат вимагає часу і наполегливості. Розробіть план, який враховує потреби вашого класу, і продовжуйте працювати з учнями, надаючи їм підтримку.

Міжнародний фонд «Відродження» в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні зазначає, що ключовим заходом допомоги дітям у надолуженні втрачених знань і навичок має стати національна програма тьюторства і додаткових компенсаційних занять. Оскільки низькі доходи сім'ї й недостатня залученість батьків до освіти їхніх дітей є факторами, що посилюють імовірність виникнення

освітніх втрат, роль держави є критично важливою у їхній компенсації для вразливих категорій учнівства. При цьому важливо, що тьюторство не повинно стати ще одним додатковим неоплачуваним або низькооплачуваним навантаженням для педагогів, які мають отримувати гідну оплату праці та не мати значних обсягів понаднормової роботи.

Державна служба якості освіти надає наступні рекомендації для закладів освіти:

- забезпечити моніторинг результатів навчання здобувачів освіти з використанням діагностичного інструментарію;

- здійснювати адаптивне гнучке планування, яке б передбачало перерозподіл навчального часу між темами, або розробляти власні навчальні програми, коригуючи зміст та результати навчання з урахуванням виявлених освітніх втрат;

- продовжити працювати над створенням методичної системи підтримки індивідуальної освітньої траєкторії учнів шляхом проведення індивідуальних занять, факультативів відповідно до навчального плану та / або за запитом учнів, консультацій з учнями для усунення прогалів у знаннях із предмету, розробки завдань різних рівнів складності для окремих учнів;

- посилити роботу в частині надання підтримки педагогічним працівникам щодо підвищення кваліфікації та професійного вдосконалення з питань методики роботи в умовах змішаного навчання;

- використовувати години варіативної складової шляхом запровадження індивідуальних та групових консультацій для здобувачів освіти;

- організувати роботу пришкільних (мовних, математичних, природничих тощо) таборів, запровадити «навчальні канікули»;

- розробити стратегії адаптації освітнього процесу закладів освіти до роботи в умовах зміни режимів навчання.

Головною проблемою, пов'язаною з освітніми втратами, є їх накопичення і поглиблення, якщо вчасно і ефективно не вживати заходів для їх подолання.

Використані джерела

1. «Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання»: аналітичний матеріал від фахівців УЦОЯО». <http://surl.li/goznlk>

2. Як компенсувати «освітні втрати»: рекомендації для органів влади, засновників і директорів закладів освіти. <http://surl.li/hbhpv>

3. Тетяна Вакуленко "Ідеального інструменту подолання освітніх втрат не існує, але можна комплексно використовувати найкращий досвід", <http://surl.li/hmthsu>

4. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. <http://surl.li/kdrf>

**Людмила ГРИНЧУК,
методистка з математики
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.**

Оцінювання на уроках інтегрованих курсів та предметів природничої галузі

Орієнтиром Нової української школи є навчання на основі цінностей, які виступають фундаментом, мотиваційною основою поведінки будь-якої особистості. Навчання через цінності допомагає створити ефективне освітнє середовище, що підвищує результативність навчання, сприяє забезпеченню високого рівня якості освіти та, найголовніше, є основою розвитку особистості як найвищої цінності суспільства. Гідність, рівність, справедливість, чесність, патріотизм, толерантність, повага, довіра є базовими цінностями сучасної школи. Цінностям освітньої реформи відповідають і нові підходи до оцінювання результатів навчання.

Оцінювання результатів навчання учнів урегульовано такими документами:

- Закон України «Про освіту» (2017 р.): <http://surl.li/ixnx>
- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.): <http://surl.li/mfkr>

- Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6-х класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289: <http://surl.li/cbmtb>

- Лист МОН України №4.5/2303-21 від 06.08.2021 «Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі/5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа»;

- Лист МОН № 1/9530-22 від 19.08.22 року «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році: <http://surl.li/fllec>

- Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 13 квітня 2011 р. № 329, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 р. за N 566/19304) (чинні для 7–11 класів);

- Орієнтовні вимоги оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти, затверджені наказом

Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 (чинні для 7-11 класів).

Відповідно до статті 53 (п.1) Закону України «Про освіту» здобувачі освіти мають право на справедливе та об'єктивне оцінювання результатів навчання.

У статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» зазначено, що кожен учень має право на неупереджене, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання незалежно від виду та форми здобуття ним освіти.

Нові підходи до процесу оцінювання і оцінки, як такої, стосуються освітнього процесу як інтегрованих курсів, так і предметів природничої освітньої галузі.

Природнича освітня галузь у закладах загальної середньої освіти реалізується через інтегровані курси «Пізнаємо природу», «Природничі науки», «Довкілля» (5-6 класи), предмети «Біологія» (7-9 класи), «Біологія і екологія» (10-11 класи) та проєктні програми інтегрованих курсів «Природничі науки» чотирьох авторських колективів (10-11 класи): <http://surl.li/euwg>

Оцінювання в 7-11 класах здійснюється, згідно з критеріями 2011 р., однак сьогодні на перший план виходять методи і форми оцінювання, що сприяють покращенню успішності учнів, реалізуються нові підходи до оцінювання результатів навчання та оцінки як такої.

Акцентуємо увагу, що **оцінювання і оцінка** – це різні, водночас взаємопов'язані поняття, що використовуються в контексті навчання.

Оцінка – це судження щодо якості, значення або цінності відповіді, результату або успішності учня, що формується відповідно до встановлених критеріїв і стандартів освітньої програми. Завдяки оцінці учні отримують чітке уявлення про те, наскільки добре вони навчаються з огляду на результати навчання. Оцінка є процесом присвоєння певного числового (1-12) або буквенного (П,С,Д,В) значення, що вимірює рівень досягнень учня, має кінцевий характер і може бути використана для ранжування, порівняння та прийняття рішень про успішність учня.

Оцінка – це кінцевий результат оцінювання знань, що були продемонстровані під час оцінювання.

Оцінювання – це процес, що включає збір даних, зворотний зв'язок та аналіз рівня розвитку та досягнень учня. Відбувається постійно та спрямований на виявлення та підтримку розвитку

учнів, на відстеження їхнього прогресу у навчанні. Це збирання й вивчення інформації про те, що школярі знають, що вміють та чого навчаються. Оцінювання, як процес, є потужним засобом мотивації до навчання, ресурсом для розвитку особистості.

Зазначимо, що **від якості оцінювання залежить і якість оцінки**. Тому, зважаючи на нормативні документи та методичні рекомендації, наголошуємо на необхідності кожному педагогу ознайомитись з новими підходами до оцінювання, що здійснюється на засадах компетентнісного підходу. Оцінювання результатів навчання учнів має бути зорієнтованим на сформовані **ключові компетентності та наскрізні вміння**, відповідно до Державного стандарту.

У Державному стандарті базової середньої освіти (п. 27) зазначено, що у базовій загальній середній освіті передбачено такі види оцінювання:

- **поточне;**
- **формувальне;**
- **підсумкове** (тематичне, семестрове, річне).

Оцінювання відбувається в освітньому процесі в різний час і з різною метою.

Поточний контроль, згідно з методичними рекомендаціями, є основною ланкою в системі контролю у закладах загальної середньої освіти, що проводиться систематично з метою встановлення рівнів опанування навчального матеріалу та здійснення коригування щодо застосовуваних технологій навчання. Основна функція поточного контролю – навчальна. Запитання, завдання, тести, тощо спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною роботою класу. Також звертаємо увагу на важливість урахування мотиваційно-стимулюючої функції поточного оцінювання.

Викликом для вчителів стало формувальне оцінювання, яке є невід'ємною складовою ефективного навчання в сучасній школі. Як зазначає менеджерка КТР МОН в межах проєкту (АРУ) Ірина Клименко, **формувальне оцінювання** - це оцінювання для навчання і оцінювання як навчання.

Метою формувального оцінювання є збір інформації про навчання учнів під час навчального процесу для систематичного надання їм зворотного зв'язку про їхні досягнення.

до 2023/2024 навчального року

Оцінювання на уроках інтегрованих курсів та предметів природничої галузі

Це цілеспрямований неперервний процес спостереження за навчанням учнів, що дає можливість установити навчальний прогрес учня/учениці у певний час навчання за групами результатів. Інформація про досягнення учнів, отримана при формульованні оцінюванні, важлива не лише вчителю, а й кожному учневі/учениці на різних етапах вивчення інтегрованого курсу. Учням – для усвідомлення власного просування в навчанні, а вчителю – для визначення рівня складності завдань і коригування освітнього процесу з урахуванням можливостей і потреб учнівства. Результати такого оцінювання не сумуються, не накопичуються, за ними не обчислюється середнє арифметичне. Формульованне оцінювання слугує **для визначення динаміки розвитку окремого учня класу загалом та адаптування навчального процесу до потреб учнів.**

Для того, щоб отримати дані про навчання учнів, необхідно використовувати різні стратегії та інструменти формульованного оцінювання. Звертаємо увагу на додаток 1 до Листа МОН України №4.5/2303-21 від 06.08.2021 «Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі/5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» в якому наведено орієнтовний перелік більше сорока інструментів формульованного оцінювання. 15 способів здійснити формульованне оцінювання на уроці пропонує Незалежна Освітня Корпорація «Teachhub» (<https://teach-hub.com/>), Освіта Нова (<http://surl.li/atjmr>) та ін.

Інформацією, що спонукає учня замислитися і змінити власні дії з метою покращення навчання є зворотний зв'язок. Експертка ГС «Освіторія» Інна Большакова зазначає, що зворотний зв'язок повинен бути:

- пов'язаний з очікуваними результатами (учні мають знати і розуміти, якого результату потрібно досягти та за якими критеріями можна визначити, що результат досягнуто);

- своєчасним та актуальним (необхідно, щоб школяр/школярка вчасно зрозуміли, що допустилися помилки і був час її виправити й покращити кінцевий результат);

- орієнтованим на дії (зворотний зв'язок має викликати бажання виправити помилки та покращити роботу);

- індивідуальним (не може бути відгук від вчителя однаковим для всіх учнів, він має бути індивідуальним, відповідати потребам і особливостям

кожного учня);

- зрозумілим (учні мають слухати, розуміти і використати для покращення результату роботи).

Практичними рекомендаціями, на думку І.Большакової, може бути такий алгоритм дій вчителя щодо зворотного зв'язку:

1. Потрібно розказати, що було зроблено правильно. Учень/учениця мають відчувати успіх від виконаної роботи. Коментар має бути максимально об'єктивним, містити конкретні факти, а не емоційну характеристику роботи.

2. Визначити, які помилки чи неточності є в роботі. Учень/учениця мають зрозуміти, що саме потрібно покращити.

3. Порекомендувати, як покращити роботу, максимально конкретизувати рекомендації. Учень/учениця мають зрозуміти, які конкретні кроки потрібно виконати, щоб покращити результат.

4. Підказати напрямок розвитку. Проаналізувати причини помилок та поради, як уникати подібних помилок в майбутньому.

Після надання зворотного зв'язку важливо перевірити учнівську роботу ще раз, впевнитися в діях учня/учениці щодо покращення роботи.

Формульованне оцінювання ефективніше, коли є взаємодія не лише між вчителем та учнем, а й між учнем і учнем (взаємооцінювання) та коли оцінювання здійснюється самим учнем (самооцінювання).

Фінські експерти проекту «Навчемося разом» зазначають, що **мета самооцінювання** в тому, аби учень усвідомив свої сильні сторони, визначив напрями подальшого розвитку, а також отримав впевненість у своїх можливостях. Спочатку вчитель допомагає учню подумати та оцінити свої сильні сторони, компетентності та сфери, де потрібно докласти більше зусиль чи попросити про допомогу.

Самооцінювання може починатися з усної розмови, але згодом учень може робити його самостійно письмово. Можна запропонувати оцінювати свою роботу наприкінці робочого дня, тижня, по закінченні модуля чи теми, у вивченні окремих предметів тощо. Обов'язковою умовою є те, що самооцінювання дитини (і допомога в цьому від дорослого!) мають бути конструктивними та без негативу і критики». Експерти пропонують починати роботу з навчання самооцінювання якраз із групового взаємооцінювання, так як цей метод учні вважають більш справедливим. Тут вони можуть навчитися надавати конструктивний зворотний зв'язок та

рефлексувати, щоб потім використувати ці навички в оцінюванні своєї роботи. Як вчителю навчити учнів самооцінюванню та взаємооцінюванню радимо скористатися матеріалами сайту НУШ: <http://surl.li/jkeox>

Упровадження формульованного оцінювання вимагає від вчителя перебудови всього навчального процесу та високого рівня професійної підготовки. Результати дослідження «Про готовність педагогів запроваджувати формульованне оцінювання у базовій та старшій профільній школі», проведені Ващенко Л.С., старшим науковим співробітником Інституту педагогіки НАПН України серед педагогів Хмельниччини, показують, що майже 40% вчителів знайомі з цим видом оцінювання на рівні «знаю», більше 50% використовують прийоми формульованного оцінювання в своїй практиці. Водночас частина педагогів оцінюють як посередній та низький свій теоретичний та практичний рівень готовності до запровадження формульованного оцінювання. Очевидною є необхідність посилення теоретичної та практичної підготовки вчителів щодо дидактичних умов, форм, засобів і методів формульованного оцінювання. Хмельницьким ОІППО організовано курси підвищення кваліфікації, майстерки педагогів пілотних класів, тематичні семінари, консультації щодо ознайомлення, набуття навичок та досвіду використання технік формульованного оцінювання не лише на уроках інтегрованих курсів НУШ у 5-6 класах, а й на уроках біології в 7-9 класах та уроках біології та екології в 10-11 класах.

Тематичне оцінювання пропонується здійснювати на основі поточного оцінювання із урахуванням проведених діагностичних (контрольних) робіт, або без проведення подібних робіт. Наголошуємо, що у 5-6 класах немає обов'язкових контрольних робіт, а в 7-11 класах чинними залишаються рекомендації МОН України попередніх років, де прописано про запобігання перевантаженню учнів та проведення однієї контрольної роботи у семестрі. Під час виставлення тематичної оцінки результати перевірки робочих зошитів не враховуються. Фіксація записів тематичного оцінювання проводиться в окремій колонці класного журналу без зазначення дати.

Семестровий контроль проводиться з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів і підтвердження результатів поточних оцінок, отриманих учнями раніше.

Оцінювання на уроках інтегрованих курсів та предметів природничої галузі

Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються вчителем з урахуванням рівня навченості учнів, що дає змогу реалізувати диференційований підхід до навчання. Семестровий контроль може бути комплексним, проводиться у формі тестування тощо. Фіксація записів тематичного та семестрового оцінювання проводиться в окремій колонці без дати.

Оцінка за семестр ставиться за результатами тематичного оцінювання та контролю груп загальних результатів (5-6 класи НУШ). У Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.) зазначено чотири групи обов'язкових результатів навчання:

I. Пізнає світ природи засобами наукового дослідження.

II. Опрацьовує, систематизує та представляє інформацію природничого змісту.

III. Усвідомлює закономірності природи, роль природничих наук і техніки в житті людини; відповідально поводить себе для забезпечення сталого розвитку суспільства.

IV. Розвиває власне наукове мислення, набуває досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами).

Саме на цих групах результатів формується система оцінювання навчальних результатів учнів.

У Свідоцтві досягнень зазначено три групи для загальних результатів:

I. Проводить дослідження природи.

II. Опрацьовує та використовує інформацію.

III. Усвідомлює закономірності природи.

У додатку 7 «Природничі освітні галузі. 5 клас» Інструктивно-методичних рекомендацій МОН України щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 р. №1/9530-22 від 19.08.2022 р. зазначено, що «при здійсненні підсумкового оцінювання необхідно використовувати завдання для визначення рівня досягнень **за кожною групою результатів:** (учениця/учень) проводить дослідження природи, опрацьовує та використовує інформацію, усвідомлює закономірності природи. Для формування висновків щодо рівня досягнення учнем/ученицею обов'язкових результатів навчання за певний інтервал часу (семестр, навчальний рік) чи визначений фрагмент змісту (тема, розділ, вид діяльності) учитель здійснює підсумкове

оцінювання за результатами виконаної учнем роботи/робіт (самостійних, контрольних, тематичних тощо) **за однією чи двома групами результатів** («Здійснює пошук та опрацьовує інформацію», «Усвідомлює закономірності природи»). Завдання таких робіт розробляють з урахуванням вимог Державного стандарту базової середньої освіти на основі матеріалу відповідних тем модельних навчальних програм за якими здійснюють освітній процес. **За групою результатів «Досліджує природу»** проводять практичну роботу/практичні роботи (спостереження, експеримент), тематика якої/яких означена модельною навчальною програмою. Одним з видів діяльності учня/учениці, що може оцінюватися підсумковим оцінюванням є проєктна діяльність. Учнівські проєкти оцінюються за відповідними критеріями, з якими учні ознайомлюються заздалегідь. Оцінюванню також підлягає сформованість в учнів наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти: читання з розумінням, висловлення власної думки усно й письмово, конструктивне керування емоціями, критичне й системне мислення, логічне обґрунтування позиції, творчість, ініціативність, конструктивне керування емоціями, оцінювання ризиків, ухвалення рішень, розв'язування проблем, співпраця з іншими».

Стандартні контрольні та самостійні роботи, тестові завдання відходять у минуле. Контроль груп загальних результатів слід проводити з використанням різномірних завдань. Це мають бути завдання:

- на впізнання навчального змісту, його відтворення по пам'яті чи за наданим зразком;

- завдання на застосування знань або способів дій у типових ситуаціях;

- завдання на відтворення відомого шляху міркування або застосування засвоєного способу дії у ситуації, яка дещо відрізняється від типової;

- завдання на творче застосування навчального досвіду в ситуаціях, наближених до життєвого контексту, для виконання яких потрібно самостійно відшукати шлях розв'язання проблеми, дібрати доступну інформацію і пристосувати її до наданої умови, поєднати й доцільно використати елементи знання чи вміння з інших тем, оцінити об'єкт чи явище.

Прикладами таких завдань можуть бути:

• Під час екскурсії п'ятикласники спостерігали за осінніми змінами в природі. Сплануйте спостереження, склавши план.

• Проаналізуйте стовпчасту діаграму (демонстрація) вмісту води в організмі людини. Зробіть висновок, як змінюється її вміст в організмі людини з віком.

• У дощовій воді добре милити мило, прати білизну, мити волосся. Чому морська вода не має таких самих миючих властивостей, як дощова? Що потрібно зробити, щоб попрати у морській воді?

• Поміркуйте, як людина може вплинути на силу тертя у своєму повсякденному житті та інші.

Річне оцінювання здійснюється на підставі загальної оцінки результатів навчання за I та II семестри або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учнів з предмета протягом року, рівень узагальнення й уміння застосувати набуті протягом року навички. Річне оцінювання здійснюється за системою оцінювання, визначеною законодавством, а результати відображаються у Свідоцтві досягнень (5-6 клас), що видається учневі щорічно.

У підсумковому оцінюванні суб'єктом оцінювання виступає вчитель. Саме він розробляє чи запозичує в готовому вигляді в інших авторів (з дотриманням вимог академічної доброчесності!) і використовує інструменти оцінювання для встановлення якості результатів навчання. При формуальному оцінюванні вчитель втрачає свою монополію на оцінювання, так як є взаємооцінювання та самооцінювання, що робить учнів суб'єктами оцінювання. Це означає, що у формуальному оцінюванні інструменти оцінювання мають розроблятися учнями у співпраці з педагогом і застосуватися щодо робіт одне одного або власної роботи. У першу чергу це стосується критеріїв оцінювання, за якими учні перевіряють свої роботи.

У Додатку 2 «Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. №289) запропоновані **загальні критерії оцінювання** результатів навчання.

до 2023/2024 навчального року

Оцінювання на уроках інтегрованих курсів та предметів природничої галузі

Наголошуємо, що вони є орієнтовними.

Орієнтовні критерії з кожного навчального предмета розробляються відповідно до загальних критеріїв оцінювання з урахуванням характеристик груп загальних результатів галузі. Про це ж йдеться і в «Абетці для директора» (додаток 2): «У закладі освіти **розроблено систему оцінювання**, що включає принципи, форми, методи, критерії, процедури та правила оцінювання. Розроблена система ґрунтується на національних критеріях та вимогах оцінювання, враховує національну шкалу оцінювання та ілюструє культуру оцінювання, сформовану закладом освіти. Принципи, критерії, процедури та правила оцінювання описано в освітній програмі. Учителі адаптують, **розробляють критерії оцінювання для різних видів діяльності**. Критерії оцінювання є доступними та зрозумілими для учнів, оприлюднені в різних формах». Ще раз звертаємо увагу, що при розробці критеріїв оцінювання необхідно орієнтуватися на очікуванні результати навчання, що прописані в модельних навчальних програмах.

Практика показує, що розроблення критеріїв робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх суб'єктів. Укладання критеріїв спільно з учнями сприяє позитивному ставленню до процесу оцінювання.

Алгоритм розробки критеріїв, спільно з учнями, може бути в такій логічній послідовності:

оголошення учням мети та завдань навчального заняття – прохання до учнів запропонувати 1-2 критерії для оцінювання робіт – записування на дошці запропонованих критеріїв – обговорення критеріїв, розміщення за ступенем важливості – вибір пріоритетних критеріїв.

Чим конкретніше сформульовані критерії, тим зрозумілішою для учнів є діяльність щодо успішного виконання завдання. Критерій – це індикатор, показник того, чи була учнем досягнута ціль уроку, теми. Важливо пам'ятати, що критерії, за якими буде оцінюватися виконання завдань, мають бути заздалегідь відомі школярам, а також представлені у вигляді градації – опису різних рівнів досягнення очікуваного результату.

За вибором закладу освіти оцінювання може здійснюватися за власною шкалою оцінювання результатів навчання учнів. У разі запровадження закладом освіти власної шкали оцінювання результатів навчання учнів ним мають бути визначені правила

переведення до системи оцінювання, визначеної законодавством. Якщо рівень результатів навчання школяра неможливо визначити, у класному журналі та Свідоцтві досягнень робиться запис «не атестований(а) (н/а)».

Як бачимо, сучасні підходи до оцінювання в Новій українській школі відповідають цінностям освітньої реформи. Деякі з цих цінностей включають:

1. Індивідуальний підхід: використання різних форм оцінювання дозволяє враховувати потреби, здібності та інтереси кожного учня;

2. Формування ключових компетентностей: оцінювання спрямоване на розвиток критичного мислення, комунікації, співпраці та творчості.

3. Формувальне оцінювання: наголос робиться на оцінюванні, що дозволяє учням отримувати регулярний зворотний зв'язок, вчасну підтримку та можливість удосконалити свій навчальний процес.

4. Значення самооцінювання: учні залучаються до самооцінювання, що допомагає їм розуміти свої здібності та пізнавати себе як учасника освітнього процесу, виявляти слабкі сторони, розуміти свої досягнення та визначати напрямки подальшого розвитку.

5. Розвиток мотивації: оцінювання сприяє розвитку інтересу до навчання, ініціативності та самостійності.

6. Формування навичок саморегуляції: учні навчаються контролювати свої дії та вчасно коригувати недоліки, регулювати свої емоції.

7. Розширення форматів оцінювання: крім традиційних оцінок, використовуються різноманітні форми оцінювання, такі як обговорення, практичні завдання, проекти тощо.

8. Запобігання конкуренції: в оцінюванні акцент зроблений на співпрацю та колективне навчання, що допомагає запобігти негативній конкуренції між учнями.

9. Орієнтація на особистісний розвиток: оцінювання спрямоване на розвиток кожної дитини як індивіда, поширюється на всебічний розвиток її особистості.

Україна – не перша й не єдина країна, що стикається з труднощами під час запровадження формувального оцінювання. Тому для подолання протиріччя між існуючою системою оцінювання та рекомендованими підходами до оцінювання в Новій українській школі вчителям природничої освітньої галузі рекомендуємо:

• опрацювати нормативні документи з питання оцінювання, враховуючи,

що оцінювання результатів навчання учнів має бути зорієнтованим на сформовані ключові компетентності та наскрізні вміння згідно з вимогами Державного стандарту базової середньої школи;

• використовувати в освітньому процесі формувальне оцінювання для визначення динаміки розвитку окремого учня і класу загалом та адаптування навчального процесу до потреб школярів;

• використовувати на предметних уроках у 7-11 класах техніки формувального оцінювання, самооцінювання та взаємооцінювання;

• розробити критерії оцінювання різних видів діяльності на уроках НУШ, врахувавши очікувані результати, зазначені в навчальній програмі, яка розроблена на основі модельної навчальної програми;

• інформувати учнів і батьків про критерії та систему оцінювання на уроках інтегрованих курсів та предметів природничої освітньої галузі;

• для контролю груп загальних результатів добирати компетентнісно-орієнтовані завдання різних рівнів складності.

Використані джерела

1. Ващенко Л.С. Про готовність педагогів запроваджувати формувальне оцінювання у базовій та старшій профільній школі./ URL: <http://surl.li/jkeuk>

2. Закон України «Про освіту» (2017 р.)/ URL: <http://surl.li/ixnq>

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.)/ URL: <http://surl.li/mfkr>

4. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6-х класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289/ URL: <http://surl.li/cbmtb>

5. Ціннісні орієнтири сучасної української школи./ URL: <http://surl.li/vxby>

6. Оцінювання результатів навчання: рекомендації МОН./ URL: <http://surl.li/jkewd>

7. Формувальне оцінювання: про його інструменти та користь від педагогині з Канади./ URL: <http://surl.li/iydre>

**Лілія МИРНА,
методистка з біології
та екології Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.**

Географічна складова природничої освітньої галузі: формування результатів навчання

У 2023/2024 н.р. шості класи приєднуються до реалізації Концепції Нової української школи – запровадження Державного стандарту базової середньої освіти третього покоління. Географічний складник природничої галузі (так само, як і астрономічний, біологічний, фізичний, хімічний) необхідний для формування ключових компетентностей (вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) мовою, здатність спілкуватися іноземними мовами, математична компетентність, компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності) у природничих науках і технологіях, що виявляються у науковому розумінні природи та сучасних технологій як основи практичної діяльності людини, уміннях застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формувати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти та аналізувати їх результати [1].

Загальні напрями розгортання змісту природничої освітньої галузі в закладах загальної середньої освіти визначені Державним стандартом базової середньої освіти [2]. Її метою є «формування особистості учня, який знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи, володіє певними вміннями її дослідження, виявляє допитливість, на основі здобутих знань і пізнавального досвіду усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу, здатен оцінити вплив природничих наук, техніки і технологій на сталий розвиток суспільства та можливі наслідки людської діяльності у природі, відповідально взаємодіє з навколишнім природним середовищем».

У новому Державному стандарті ключовими є очікувані результати навчання, що більш повно відповідає сучасній парадигмі компетентнісного навчання.

Групи обов'язкових результатів навчання учнів з природничої освітньої галузі, подані в додатку 10 Державного стандарту базової середньої освіти, у відповідності з загальним та конкретним вимогам:

I. Пізнання світу природи засобами наукового дослідження (уміння виявляти і формувати проблему дослідження, визначати мету і завдання дослідження та формувати гіпотезу, планувати дослідження, досліджувати (спостерігати, експериментувати, моделювати), аналізувати результати, формувати висновки, презентувати результати дослідження, здійснювати самоаналіз дослідницької діяльності).

II. Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту (уміння здійснювати пошук інформації, оцінювати та систематизувати її, представляти інформацію в різних формах).

III. Усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку суспільства (усвідомлення розмаїття природи, уміння класифікувати об'єкти / явища природи, виявляти взаємозв'язки об'єктів і явищ природи, усвідомлення значення природничих наук, технологій, техніки).

IV. Розвиток власного наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту (уміння розрізняти наукове і ненаукове мислення, усвідомлення проблеми та вміння аналізувати й розв'язувати її, працювати в групі для розв'язання проблеми, оцінювати власну діяльність / діяльність групи) [2].

У класному журналі групи обов'язкових результатів навчання учнів рекомендується [8] записувати у такому вигляді:

1. Проводить дослідження у природі.
2. Опрацьовує та використовує інформацію.
3. Усвідомлює закономірності природи.

Ефективним способом досягнення обов'язкових результатів навчання учнів є діяльнісний підхід, який забезпечує практичну спрямованість шкільних курсів географії.

Діяльнісний підхід у процесі навчання спрямований на:

- виявлення активної життєвої позиції;
- виконання практичних дій, завдань, що стосуються вивченого матеріалу;
- зацікавлення учнів у застосуванні знань і вмінь на практиці;
- особистісне включення кожного учня в освітній процес;
- створення умов для активної, різнобічної, продуктивної, максимально самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- самореалізацію, відстоювання власної точки зору в практичній діяльності.

Діяльнісний підхід передбачає реалізацію складної діяльності зі структурою: мета – завдання – засоби – дії – результат. Але насамперед потрібно викликати в учнів інтерес до діяльності, захопити, здивувати їх, подарувати радість творчості, пізнання законів природи й закономірностей між її компонентами, бути дослідниками, здійснювати відкриття. Розвиток бажання вчитися, пізнавати

нове, «уміння вчитися» як головної фундаментальної компетентності, дає змогу розвинути всі інші компетентності.

Обов'язкові результати навчання учнів деталізуються у різних видах діяльності учнів: проведення досліджень, виконання практичних робіт і вправ, створення моделей, розв'язання ситуативних, проблемних, аналітичних завдань, організація екскурсій, робота з навчальною й науково-популярною літературою, цифровими ресурсами тощо.

Діяльнісний підхід найбільш ефективно забезпечує реалізацію практичної спрямованості шкільних курсів географії та розвитку наскрізних умінь: критично і системно мислити, висловлювати та логічно обґрунтовувати власну думку, творчо діяти, виявляти ініціативу, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми самостійно та у співпраці з іншими.

Проведення досліджень у природі. До запропонованих видів діяльності належать, насамперед усі програмні географічні дослідження. Їх тематика може бути змінена вчителем у рамках вивчення відповідної теми. Із запропонованої учителем тематики досліджень на початку навчального року учень за бажанням вибирає 1-2 дослідження та виконує його індивідуально або в групі. Результати дослідження презентуються учнями упродовж навчального року й оцінюються вчителем під час захисту чи презентації.

Для кожного географічного дослідження необхідно, щоб учні самостійно, або з допомогою вчителя:

- виявили і сформулювали проблему дослідження;
- визначили мету і завдання дослідження та сформулювали гіпотезу;
- спланували дослідження (терміни виконання, збір даних на місцевості та/або з інформаційних джерел, проведення опитування тощо);
- здійснили дослідження (спостереження, експериментування, моделювання);
- опрацювали та проаналізували результати, встановили причинно-наслідкові, міжпредметні зв'язки;
- сформулювали висновки;
- презентували результати дослідження (схема, модель, діаграма, графік, розрахунки, складання картограм або картодіаграм, комп'ютерна презентація, відео- або фотоматеріал, міні-проект, постер, лепбук, реклама, правила поведінки в природі тощо).

до 2023/2024 навчального року

Географічна складова природничої освітньої галузі: формування результатів навчання

Сьогодні особлива увага приділяється виробленню вміння учнями оцінювати власну діяльність. Тому актуальним етапом у дослідницькому процесі є вміння здійснювати самоаналіз дослідницької діяльності. Важливо, щоб учні проявили індивідуальність та інтерес до досліджуваних об'єктів, явищ і процесів, були послідовними й наполегливими у своїй пошуково-дослідницькій діяльності.

До цієї групи обов'язкових результатів навчання відноситься виконання практичних робіт і вправ. Учителю має можливість обрати пропонувані навчальні посібники із розробленими практичними роботами, доповнити їх власними напрацюваннями з урахуванням доступного для здійснення практичної діяльності матеріального забезпечення, краєзнавчого матеріалу тощо.

Створення моделей підсилює інтерес учнів до навчання, сприяє ілюстрації навчального матеріалу. Так, наприклад, ефективними є створені разом з учнями моделі вулкану, горба, вітрячка. Наочно діє модель циклону, створена за участю всіх учнів класу, коли учні, що в центрі, піднімають руки догори, а ті, що по краях – направляють руки до центру. Так легко пояснити, чому в циклоні до центру спрямовуються потоки різних за властивостями повітряних мас, утворюються атмосферні фронти, які й спричиняють сильні вітри, опади та ін. Аналогічно можна створити модель антициклону. При поясненні форм рельєфу Хмельницької області можемо змодельовати карту рельєфу області. Для цього зорієнтовуємо класну кімнату, визначаємо сторони горизонту. Тоді учні, що сидять за партами на півночі, присідають (модельують низовини); ті, що в центрі – сидять за партами (височини), окремі з них можуть встати (символізують найвищі вершини області).

Розв'язання ситуативних/проблемних/аналітичних завдань має бути присутнє на кожному уроці. Саме так можна навчити учнів критично мислити, використовувати теоретичні знання для вирішення конкретних проблем і ситуацій, збагачувати власний досвід сприймання навколишнього природного середовища, виробляти толерантну поведінку в природі, брати на себе відповідальність за результати дій і вчинків.

Опрацювання та використання інформації. Важливим інформаційним джерелом на уроках географії є географічні карти. Навчити учнів читати карту, сприймати й розуміти зображені на ній процеси та явища, розташування географічних об'єктів, а в результаті вміти співставляти різні тематичні й загальногеографічні карти для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що відбуваються в природному та суспільному середовищі, пояснювати й аналізувати картографічну

інформацію – таке є першочергове завдання учителя географії. Для кожного уроку потрібно продумувати, які географічні карти будуть використані, яка інформація буде опрацьована на уроці, з якою метою, якого результату навчання планує досягти учитель і якими засобами.

Навчання учнів знаходити, обробляти, зберігати інформацію природничого змісту з різних інших джерел, перетворювати її з одного виду на інший (на основі тексту скласти таблицю, схему, позначити об'єкти на контурній карті тощо) з використанням інформаційно-комунікаційних технологій сприяє формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності. Учителі мають досвід використання на уроках географії QR-кодів, різних цифрових сервісів, додатків, платформ.

Робота з навчальною (підручники, посібники, атласи, контурні карти) й науково-популярною (довідники, словники, енциклопедії, наукові статті) літературою має бути присутня на уроках географії, що систематизує та поглиблює знання й вміння учнів, розширює їхній кругозір, активізує пізнавальні процеси, підсилює інтерес до вивчення географічних наук. І, можливо, саме учитель географії стане для учня тим, хто розвине його інтелектуальні здібності, покаже йому шлях до науки. Формування таким чином компетентності «навчання упродовж життя» має благородну місію. Учителю дає учневі інструмент, як саморозвиватися, вдосконалюватися у майбутній професії, а не лише бути успішним учнем у школі, як будувати власну кар'єру, йти своїм шляхом при вирішенні складних життєвих ситуацій на власну користь та користь суспільства.

Усвідомлення закономірності природи. Така група обов'язкових результатів навчання формується з урахуванням досягнення двох попередніх. Учні вчаться усвідомлювати розмаїття природи, наприклад, при вивченні географічних оболонок Землі. Уміння класифікувати об'єкти та явища природи систематизує знання учнів, допомагає глибше розуміти усі компоненти природи в цілому, а далі – виявляти взаємозв'язки об'єктів і явищ природи, «навчатися з розумінням», мислити, розвивати думку. Так, при вивченні зовнішніх процесів у літосфері учні вчаться розпізнавати об'єкти за роботою морів і океанів, льодовиків, текучих вод, вітру та вивітрювання. Закономірності зміни природних комплексів пояснюють, розуміючи причини їх зміни в горах і на рівнинах та ін.

Стійкою мотивацією до навчання є усвідомлення учнями значення природничих наук, технологій, техніки. На уроках учні збагачують власний досвід відповідальної поведінки в природі для забезпечення сталого розвитку суспільства. Адже географічні знання і вміння присутні скрізь, у повсякденному житті

кожної людини і великих та малих держав світу. Це і орієнтація в просторі, і передбачення на сьогодні й на майбутнє погоди, і які сільськогосподарські культури вирощувати в тій чи іншій місцевості, і як планувати містобудування й багато чого іншого. А сьогодні, коли в Україну увірвалася війною сусідня держава, географічні знання і вміння особливо стали актуальні. Кожен, від великого до малого громадянина країни, знає, де Схід і Південь України, адже там ведуться жорстокі бої. Коли вороги зірвали дамбу Каховської ГЕС, усі не лише зрозуміли, а побачили й відчули наслідки для природи та життя людей.

Разом з тим, обов'язкові результати навчання учнів на засадах діяльнісного підходу досягаються усіма відомими вчителю інтерактивними методами, прийомами навчальної діяльності, які стимулюють до дії, реалізації творчого потенціалу учасників освітнього процесу та отримання кінцевого позитивного результату навчання. Адже сучасна методика уроку пропонує 75% часу запозичити активно навчальною діяльністю.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти враховують головні засади Нової української школи щодо принципів наступності й послідовності у висвітленні основ географічних наук, враховують наявні зв'язки та залежності й відповідають структурі шкільних курсів географії. У сучасних модельних програмах географії 6-9 класи результати навчання вибудовуються у певній логічній послідовності. І це головне завдання модельної навчальної програми – визначити послідовність досягнення очікуваних результатів, наприклад, у розрізі розділу чи теми.

Розглянемо їх дію на окремих прикладах досягнення очікуваних результатів навчання при вивченні теми «Атмосфера» від 6 по 11 клас.

Відповідно до модельних навчальних програм «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти [4, 5], які починаємо реалізовувати в 2023/2024 навчальному році у 6 класі, учні мають уміти будувати графічні моделі: графік зміни температури повітря, розу вітрів, діаграми хмарності, опадів; виконувати з допомогою вчителя чи інших осіб спостереження за змінами в природі, фіксувати одержані результати в календарі погоди. При цьому використовують фізичну, кліматичну карти як джерело інформації; картографічні онлайн-сервіси та онлайн-ресурси для організації власних географічних досліджень; термометри, барометри, гігрометр, флюгер для визначення характеристик погоди тощо.

до 2023/2024 навчального року

Географічна складова природничої освітньої галузі: формування результатів навчання

Згідно з діючою навчальною програмою для закладів загальної середньої освіти «Географія. 6-9 класи» [6] учні 7 класу тему «Атмосфера» поглиблюють розумінням змісту понять «кліматотвірний чинник», «повітряна маса», «тип клімату», «кліматичний пояс». Вони, опираючись на здобуті в 6 класі знання, набуті уміння здійснювати пошук інформації з різних джерел, оцінювати й систематизувати її, визначають і порівнюють типи клімату за кліматичною картою та кліматичними діаграмами; аналізують закономірності розміщення кліматичних поясів на материках тощо.

Вивчення природних комплексів України та свого регіону у 8 класі відбувається з урахуванням уже здобутих знань про природу материків і океанів з курсу географії, що вивчався у 7 класі. Діяльнісний компонент охоплює такі очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів: уміння характеризувати особливості розподілу сонячної енергії, напрямки руху атмосферних фронтів, циклонів та антициклонів, річний розподіл кліматичних показників у межах України; визначати за кліматичною картою особливості розподілу температури, повітря та опадів; порівнювати особливості зволоження в різних частинах України, кліматичні умови своєї місцевості з іншими регіонами та їх вплив на сільське господарство; аналізувати погоду особливості різних регіонів України за допомогою інтернет-ресурсів та ін.

Географія 9 класу «Україна і світове господарство» враховує знання і розуміння впливу природних чинників, у тому числі кліматичних умов, на розміщення виробництва.

Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Географія. 10-11 класи» [7] у 10 класі орієнтує учнів на формування практичних та актуальних знань і розуміння екологічних процесів, які значною мірою залежать від стану атмосфери. При вивченні курсу «Географія: регіони та країни» у 10 класі формуються в учнів знання про особливості населення й просторової організації господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах, уміння орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах. А повноцінне розкриття ролі географії у розв'язуванні екологічних проблем суспільства неможливе без знання й розуміння процесів і явищ, що відбуваються в атмосфері. Тобто старшокласники мають уміння використати здобуті раніше знання та набуті навички, щоб досліджувати екологічні виміри економічного зростання в окремих країнах, зіставляти позитивні та негативні екологічні наслідки глобалізації в країнах, вивчати системи розселення та просторову організацію економічної діяльності в

окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних екологічних аспектів, виробляти мотивацію для екологічно грамотної, здоров'язберезливої поведінки.

У курсі географії в 11 класі «Географічний простір Землі», коли розкривається сутність географічної науки в цілому, інтегруються знання про природу, людину і господарську діяльність, формуються в учнів чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку, вивчення теми «Атмосфера та системи Землі» має на меті систематизувати, поглибити й додати нові знання про закономірності та зв'язки в даній географічній оболонці. Особливий акцент здійснюється на представлення географічної оболонки як середовища життя людини і пов'язані з її діяльністю сучасні екологічні проблеми. Результатом сформованих компетентностей при вивченні даної теми буде уміння учнями оцінювати ресурсні властивості атмосфери, рівня безпеки проживання в районах поширення атмосферних стійких явищ, усвідомлення загрози кліматичних змін і забруднення атмосфери, пропозиція способів розв'язування проблеми глобального потепління та ін.

Така послідовність оволодіння обов'язковими результатами навчання спрямовує планування освітньої діяльності на те, що неможливо всіма знаннями й уміннями з тієї, або іншої теми оволодіти у 6 класі. Треба виокремити ті частини змісту навчального матеріалу, націлити діяльність учнів на досягнення таких умінь і навичок, які можливо їм набуті саме в 6 класі, а далі – розвивати й доповнювати в наступних класах, враховуючи вікові особливості учнів, їхні індивідуальні здібності, можливості сприймати й засвоювати навчальний матеріал, врешті, рівень їхньої мотивації до навчання, зацікавленості навчальним предметом, уже набутого досвіду. А для того, щоб так структурувати, розмежувати по класах навчальний матеріал з тієї чи іншої теми/розділу, учитель сам має в системі знати географічний матеріал, знати досконало навчальну програму кожного шкільного курсу географії, і тоді з класу в клас ускладнювати й доповнювати знання і вміння учнів.

Отже, і Державний стандарт базової середньої освіти, і діючі модельні навчальні програми призначені для упорядкування логіки та послідовності отримання результатів навчання. Ця логіка системно розкривається у навчальних програмах. Загалом вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти з природничої галузі спрямовані не стільки на оволодіння її

змістом, скільки на результати навчання та формування компетентностей, важливих для успішної подальшої навчально-пізнавальної діяльності та взаємодії із природою й суспільством.

Використані джерела

1. Концепція Нової української школи, ухвалена рішенням колегії МОН України від 27 жовтня 2016 року.
2. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898.
3. Єфіменко Т. Т. Активізація навчальної діяльності здобувачів освіти на уроках географії як засіб формування компетентності вміння вчитися впродовж життя / Т. Т. Єфіменко // Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20-21 лютого 2021 року). – Львів: Львівський науковий форум, 2021.
4. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Запотоцький С. П., Карпюк Г. І., Гладковський Р. В., Довгань А. І., Совенко В. В., Даценко Л. М., Назаренко Т. Г., Гільберг Т. Г., Савчук І. Г., Нікітчук А. В., Яценко В. С., Довгань Г. Д., Грома В. Д., Горовий О. В.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 11.04.2022 № 324).
5. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 № 143).
6. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Географія. 6-9 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698).
7. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Географія. 10-11 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698).
8. Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289.

Галина ДУМАНСЬКА,
методистка
з географії та економіки
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.

до 2023/2024 навчального року

Професійне самовдосконалення вчителя хімії

Виховання підростаючого покоління, підготовка його до життя в самому широкому розумінні – одне з найголовніших завдань школи. А успішне розв'язання цього завдання залежить саме від вчителя, адже учитель – творець духовного світу юної особистості, довірена особа суспільства, якому воно ввіряє найдорожче, найцінніше – дітей.

Сучасний світ потребує висококваліфікованих спеціалістів, які здатні творчо підходити до організації освітнього процесу та досягати високих якісних результатів.

Виконати покладену на нього місію педагог зможе лише в тому випадку, якщо буде постійно збагачуватися науковими знаннями, педагогічними вміннями, буде постійно вдосконалювати свою особистість.

Самовдосконалення – це безперервний процес саморозвитку і самоосвіти вчителя. Вона є основною формою підвищення професійної педагогічної компетентності, яка складається з удосконалення педагогічного досвіду шляхом цілеспрямованої самоосвітньої підготовки.

Чим краще усвідомлює вчитель своє високе призначення, тим краще розуміє вимоги до власної особистості, тим активніше працює над собою. А це основа професійного успіху.

Сьогодення вимагає від вчителя впровадження нових освітніх ідей, здатність постійно навчатися, бути у постійному творчому пошуку. Ці якості не видаються додатком до диплома про педагогічну освіту, а формуються у щоденній учительській праці. Тому професійна компетентність учителя потребує постійного розвитку й удосконалення.

Підвищенню компетентності учителя сприяє післядипломна освіта, яка реалізується шляхом самоосвіти, курсової перепідготовки та участі у методичній роботі.

Вирішальну роль у творчому і професійному становленні вчителя відіграє самоосвіта, яка здійснюється добровільно, планується, керується, контролюється самим педагогом. Оцінка педагогом власної діяльності обов'язково призведе до усвідомлення потреби відповідності вимогам сучасності та необхідності постійної самоосвіти. Причому вимоги, що пред'являються спеціалісту, повинні бути вище тих можливостей, що має

людина. Отож, важливою передумовою процесу самовдосконалення є ставлення самого фахівця до вимог, що висуваються. Звісно, якщо він байдуже ставиться до них, то про розвиток особистості не йдеться.

Прагненню до творчого зростання вчителя сприяють також стимули: повага учнів, їх батьків, членів колективу, адміністрації, підвищення кваліфікації, творча атмосфера у колективі тощо. Стимулювання діяльності творчого вчителя є однією з функцій адміністрації школи, відділу освіти та центру професійного розвитку педагогічних працівників.

Результативною самоосвітня діяльність буде тоді, коли правильно спланована, оскільки можна щодня гортати сторінки науково-методичної преси чи спеціальних сайтів Інтернету і залишатися на низькому рівні. Саме тому важливе значення має побудова індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога. Правильно розроблене планування індивідуального маршруту дасть змогу педагогові відчути свої можливості, а, значить, зробити ще один крок далі.

Професійне самовдосконалення розглядається як специфічний вид професійної діяльності педагогів, як невід'ємний компонент їх професійної підготовки та перепідготовки. Професійне самовдосконалення є результатом усвідомленої взаємодії педагога і конкретного соціального середовища, в ході якого він реалізує потреби в розвитку у себе таких якостей особистості і компетенцій, які забезпечують успіх в його професійній діяльності і в житті взагалі.

Самовдосконалення особистості педагога включає в себе:

- вивчення рівня сформованості своєї професійної компетентності;
- проектування системи цілей;
- визначення змісту і адекватних методів досягнення поставлених цілей;
- виявлення отриманих за той чи інший період часу результатів і співвіднесення їх з постановленими цілями;
- постановку на цій основі нових цілей.

Процес самовдосконалення педагога здійснюється у двох взаємопов'язаних формах – самовиховання і самоосвіта, які взаємно доповнюють один одного.

Професійна самоосвіта – це опосередковане практикою оновлення і вдосконалення наявних у педагога знань, умінь, навичок з метою підвищення рівня професійної компетентності.

Основні напрямки професійного самовдосконалення педагогів:

- духовно-моральний розвиток особистості;
- вдосконалення професійно значущих якостей, знань, умінь і навичок;
- розвиток загальної, правової та педагогічної культури, естетичних і фізичних якостей;
- розвиток навичок самостійної роботи над собою, здатності до постійного самовдосконалення;
- вироблення умінь управляти своєю поведінкою, потребами і почуттями, оволодіння методами і прийомами емоційно-вольової саморегуляції.

Соціальні умови можуть прискорювати або сповільнювати професійний розвиток особистості педагога. До основних соціальних чинників, який впливає на цей процес, відносять такі:

- бюджет вільного часу педагога;
- стиль діяльності педагогічних колективів і їх формальних лідерів;
- стан навчально-матеріальної бази освітніх установ;
- наявність можливостей для творчої роботи і самоосвіти;
- матеріально-побутові умови життя педагогів.

Найважливішою передумовою професійного розвитку особистості педагога виступає її спрямованість, що виражається у професійних установках і ціннісних орієнтаціях. Сформована позитивна установка на професію педагога і самоосвіта, орієнтація на культурно-гуманістичні цінності обумовлюють багато в чому прогресивний розвиток особистості педагога та успішність його професійної діяльності.

Однією із закономірностей розвитку особистості педагога-професіонала є стадійність. Поняття стадії позначає великі якісні стани в професійному розвитку особистості.

У процесі професійного розвитку особистості виділяють стадії:

- 1) формування професійних намірів, вибору професії;

Професійне самовдосконалення вчителя хімії

- 2) професійної підготовки;
- 3) професійної адаптації;
- 4) професіоналізації;
- 5) майстерності.

Кожна зі стадій відрізняється специфічними завданнями і змістом. Ефективні способи вирішення завдань закріплюються у формі психологічних механізмів і професійно значущих якостей. З цих позицій професійний розвиток особистості педагога характеризують якісні зміни структури і змісту (способів) вирішення професійно-педагогічних завдань. Професійний розвиток особистості педагога може бути або повним (гармонійним), коли реалізуються всі названі стадії, або обмеженим, коли педагог проходить лише деякі з них.

Процес професійного самовизначення характеризується діалектичним протиріччям між потребою особистості в придбанні певного соціального статусу, самореалізації, самоствердженні, з одного боку, і недостатнім уявленням про професію, відсутністю необхідних професійних знань, умінь і навичок, несформованими професійно значущими якостями - з іншого.

Система самовдосконалення педагога включає наступні компоненти: установку; педагогічний самоаналіз; цілі і завдання; зміст; методи; ефективність навчання і виховання. Керуючим механізмом системи є установка на саморозвиток своєї особистості.

Принцип формування установки на самовдосконалення є основоположним і провідним в організації педагогічної самоосвіти, оскільки установка виступає в якості керуючого механізму в будь-якій системі самоосвіти. По суті справи, організація професійно-педагогічної самоосвіти у вузькому сенсі слова зводиться до формування у педагога установки на самоосвіту шляхом створення комплексу внутрішніх і зовнішніх факторів. Цей комплекс включає в себе створення внутрішньої зацікавленості в самоосвіті шляхом ідеологічних впливів, морального і матеріального стимулювання, системи контролю самоосвітньої роботи, створення та оптимізації умов самоосвіти педагога.

Оскільки доведено щільний зв'язок між самоосвітою педагога і ступенем сформованості його установки на професію, необхідно в кожній конкретній ситуації з'ясувати

і створити умови, які формують позитивну установку на професію педагога. Переважній більшості педагогів з позитивною установкою на професію властива і установка на професійне самовдосконалення.

Принцип педагогічного самоаналізу передбачає постійний аналіз педагогом своєї професійної кваліфікації і педагогічної діяльності з метою виявлення тих елементів, які потребують удосконалення.

Слід зазначити, що займатися вдосконаленням професійно-предметних і психолого-педагогічних знань і вмінь необхідно повсякденно протягом усіх років роботи педагога в освітньому закладі. А для поглибленої практичної або теоретичної розробки протягом року або декількох років рекомендується брати одну тему комплексного або монографічного характеру. Вибір і послідовність тем для самостійної роботи визначаються ступенем актуальності конкретної проблеми для зростання професійної компетентності педагога, що з'ясується за допомогою педагогічного самоаналізу.

Принцип контролю і самоконтролю самоосвіти необхідний для отримання інформації про якісний стан самоосвітньої роботи і її ефективності.

Структурно процес професійного самовдосконалення педагогів складається з наступних логічно взаємопов'язаних етапів:

- самопізнання і прийняття рішення зайнятися самовдосконаленням;
- планування і вироблення програми самовдосконалення;
- безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань;
- самоконтроль і самокорекція цієї діяльності.

Початком цього процесу є етап самопізнання як елемента педагогічного самоаналізу, в структуру якого входять також самооцінка і самопрогнозування.

Самопізнання являє собою складний процес визначення педагогом своїх здібностей і можливостей, рівня розвитку необхідних компетенцій і професійно значущих якостей особистості. Цей процес розгорнуто в часі, він багатоступінчастий і пов'язаний з найрізноманітнішими переживаннями. Ці переживання акумулюються в емоційно-ціннісному ставленні до себе і складають са-

мооцінку особистості, яка виступає одним з головних факторів регуляції поведінки.

На процес професійного самопізнання впливає те, наскільки людина звернена до свого внутрішнього світу, як вона ним цікавиться, наскільки розвинена потреба особистості в саморефлексії. Активність особистості педагога як основна умова включення в діяльність є наслідком його професійного самоаналізу.

Самооцінка особистості залежить як від рівня реальних досягнень, так і від оцінок оточуючих. Принципове значення має положення про зв'язок особистості та професійної самооцінки. Починаючи педагогічну діяльність, молодий фахівець довіряється особистісній самооцінці, бо його професійна самооцінка ще не сформувалася. Основна функція професійної самооцінки - регуляція професійної поведінки.

З накопиченням педагогічного досвіду, в результаті порівняння своєї діяльності з діяльністю більш досвідчених колег педагог опановує таким інструментом самовдосконалення своєї особистості, як професійний самоаналіз.

Для більш повного уявлення про рівень підготовки з того чи іншого аспекту професійної діяльності педагог може спиратися на свої педагогічні щоденники, поради та зауваження колег і керівників. Залежно від досвіду роботи, особливостей педагогічної діяльності та відповідно до інтересів і можливостей педагога визначається тема його самоосвіти, особистий творчий план. Одні педагога зупиняються на тих проблемах, які викликають труднощі в роботі, інших цікавлять проблеми, досліджувані сучасною педагогічною наукою, а треті вибирають теми самоосвіти, що дозволяють теоретично осмислити й узагальнити власний досвід роботи і досвід колег, порівняти ефективність різних освітніх технологій.

Визначивши тему, необхідно зробити відбір основної та додаткової літератури. Вивчення теми слід починати зі знайомства зі станом проблеми в цілому. З цією метою можна прослухати кваліфіковану лекцію, прочитати оглядову статтю або главу книги, де міститься загальна характеристика питання.

до 2023/2024 навчального року

Професійне самовдосконалення вчителя хімії

Так відбувається первинне засвоєння проблеми, визначаються основні напрямки її розробки.

Педагог може підготувати дидактичні матеріали, картки із завданнями для учнів, навчальні та контрольні комп'ютерні програми, наочні посібники, методичні розробки уроків і цілих тим з необхідними коментарями. Підсумки всієї роботи з теми оформляються у вигляді доповіді, статті, навчально-методичного посібника.

Найважливішими критеріями ефективності самоосвіти педагога, мабуть, все ж слід вважати не кількість опрацьованих джерел, зроблених доповідей і виступів, а реальне впровадження в освітній процес прогресивних теоретичних положень і практичних рекомендацій, засвоєних при самостійній роботі над проблемою, реальний результат розвитку учнів, що виражається в їх знаннях, стосунках, діях. До інших критеріїв ефективності самоосвіти педагога входять: виділення провідних ідей і положень, що вимагають подальшого спеціального осмислення; наявність конкретних вказівок до застосування окремих положень в різних формах педагогічної діяльності; усвідомлення позитивних і негативних сторін власної діяльності і особистості в світлі вивчених ідей і концепцій в області навчання, виховання і розвитку студентів тощо.

Ефективність педагогічної діяльності вчителя багато в чому визначається рівнем розвитку мотивації професійного самовдосконалення. Остання розуміється як сукупність спонукань і умов, які детермінують, спрямовують і регулюють цей процес.

На мотивацію професійного самовдосконалення вчителів істотно впливають керівники, відомі люди, а також педагогічні ідеали, групові норми, неформальні правила поведінки, традиції і звичаї в конкретних педагогічних колективах.

Через високодинамічний характер освітнього середовища потреба в безперервному та систематичному професійному навчанні стала очевидною для кожного вчителя, коли принцип «освіта впродовж життя» набув ключового значення.

Сьогодні потреба в безперервній освіті визначається самим життям, а інноваційна діяльність закладів

освіти – це потреба особистості у постійному підвищенні свого професійного іміджу та статусу. Розвиток професійних навичок здебільшого відбувається безпосередньо у практичній діяльності вчителів і засвоєнні отриманих знань, і в цей час у них формується власний стиль викладання.

Разом із колективними формами підвищення професійної кваліфікації вчителів (робота об'єднань, засідання ради, навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів, стажування, робота у творчих групах педагогів, проведення семінарів-практикумів, круглих столів, майстер-класів, відкритих занять та ін.) важливою є індивідуальна форма її професійного зростання, в якій провідна роль належить самовдосконаленню педагогів.

Оволодіння «техніками» навчання, щоб дати можливість вихованцям постійно самовдосконалюватися, забезпечує перехід вчителів на професійний рівень та успішно досягти творчої самореалізації.

Завдяки самоосвіті вчителі можуть реалізувати власні пізнавальні інтереси та потреби, розвивати інтелектуальні та особистісні якості. Самоосвітні запити формуються у процесі безпосереднього зіткнення з педагогічними проблемами й поділяються, залежно від характеру, на:

- освітні (стосовно змісту окремих розділів і тем навчального предмету);
- методичні (щодо методики викладання предмета);
- психолого-педагогічні (щодо психологічних і загально педагогічних закономірностей і особливостей);
- особисті (стосовно специфічних освітніх інтересів кожного окремого педагога).

Важливою є збалансованість самоосвіти педагога за усіма названими напрямками. Основою професійної самоосвіти є пізнавальна діяльність педагогів, у процесі якої вони отримують нову інформацію, поглиблюють і засвоюють професійно значущі знання, набувають предметних знань і методичних відкриттів, здійснюють розвиток професійного мислення та професійної свідомості.

Основними методами самоосвіти вчителя є оволодіння передовим

педагогічним досвідом, науковою літературою та інформацією з інших джерел (радіо, телебачення, творчі конференції тощо), а також письмова розробка проблеми, підготовка презентацій, доповідей, рефератів. У процесі самоосвіти педагога знаходять необхідні джерела інформації, фіксують і систематизують її, осмислюють досвід колег.

Освітня діяльність педагога передбачає не лише сприймання нового матеріалу, а і його первинне і наступне осмислення, запам'ятовування, використання в роботі, повторне звертання з метою поглиблення знань. Крім індивідуальних форм педагогічної самоосвіти широко застосовуються колективні форми (участь у семінарах-практикумах, семінарах, конференціях, засіданнях методичного об'єднання, навчання на курсах підвищення кваліфікації, проведення науководослідної роботи та ін.), що мотивує забезпечення самоосвітою кожного вчителя, її результати доносяться до педагогічного колективу, допомагає висловити різні погляди на отриману інформацію та сформулювати спільний погляд на неї.

Здатність до самоосвіти незрівнянно важливіша за своїми результатами та впливом на людину, ніж сама освіта у навчальному закладі. «Вчити самого себе» – девіз кожної особистості. Але найактуальнішим він стає для педагогів, бо внаслідок їхньої наближеності до молодого покоління здійснюється безпосередній вплив на розвиток дитини.

Модель сучасного педагога передбачає готовність до застосування нових освітніх ідей, здатність постійно навчатися, бути у постійному творчому пошуку. Ці якості не видаються додатком до диплома про педагогічну освіту, а формуються у щоденній учительській праці.

Самоосвітню діяльність педагога можна розглядати як сукупність декількох «само-»:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – вміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- самовизначення – вміння вибрати своє місце в житті, суспільстві, усвідомлювати свої інтереси;

Професійне самовдосконалення вчителя хімії

- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність;

- самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей;

- самокритичність – вміння критично оцінювати перевагу та недоліки власної роботи;

- самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;

- саморозвиток – результат самоосвіти.

Шляхом досконалої організації самоосвітньої діяльності постійно удосконалюється професійна майстерність педагога і, як наслідок, формується його авторитет серед учнів, батьків, колег. Таким чином, творчо працюючий педагог сам собі створює особистий імідж.

Як же раціонально спланувати самоосвітню діяльність, щоб мати дійсно ефективний результат? Проблема самоосвіти педагога в контексті його професійної самосвідомості має поступальний рух.

Самоосвітня діяльність педагога включає:

- науково-дослідницьку роботу з проблемою;

- вивчення наукової, методичної та навчальної літератури;

- участь у колективних і групових формах методичної роботи;

- вивчення досвіду колег;

- теоретичну роботу і практичну апробацію особистих матеріалів.

Самоосвіта вчителя хімії не повинна зводитися до відновлення знань, якими він оволодів у виші, йдеться радше про ознайомлення з новітніми педагогічними та психологічними дослідженнями, пошук нових напрямків у методиці та організації освітнього процесу, розгляд на високому науковому рівні педагогічних проблем, що викликають утруднення у практичній роботі.

Неабияку цінність для формування вміння адекватної самооцінки представляє взаємовідвідування уроків. Під впливом суджень колег педагог по-новому оцінює методи, прийоми, які використав на уроці, оцінює зміст уроку. Педагог конструє урок, проводить, аналізує його, підбиває підсумки. Тому серед багатьох факторів, що визначають успіх роботи педагога, головним є потреба й уміння аналізувати свою діяльність і діяльність своїх вихо-

ванців. Тільки аналіз і самоаналіз уроку забезпечують творчий підхід до навчання, розумний розрахунок і високе мистецтво.

Результат самоосвіти може подаватися у різній формі:

- доповіді, виступи на семінарі, педагогічній раді, методичній комісії;

- методичного посібника;

- статті до фахового видання;

- дидактичного матеріалу;

- науково-методичної розробки;

- методичного чи діагностичного кейсу;

- розробці електронних уроків, посібників тощо;

- комплекті дидактичного матеріалу з предмета: самоосвітні, практичні, контрольні роботи;

- розробці комплекту роздаткового матеріалу;

- створенні термінологічного словника;

- розробці навчальних проєктів з хімії;

- проєкті особистої методичної веб-сторінки;

- базі даних питань і задач з хімії;

- створенні електронної бібліотеки.

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій змінює умови самоосвіти: педагог, який іноді не має необхідної літератури для професійного розвитку, наразі має сучасний засіб отримання та переробки, творчого використання здобутої інформації. Інтернет з його можливостями значно розширює можливості самовдосконалення педагога. Інтернет з його можливостями спілкування електронною поштою, участі в чатах, форумах, майстер-класах, тематичних відеоконференціях, вебінарах, семінарах сприяє віртуальному об'єднанню людей за інтересами. У мережі створюються професійні об'єднання і спільноти, які, професійно спілкуючись, мають можливості вдосконалити свої знання, використати їх на практиці, обговорити з колегами проблеми, які їх хвилюють тощо.

Мережеве педагогічне співтовариство (віртуальні методичні об'єднання, клуби за інтересами, творчі групи тощо) – це віртуальне відкрите об'єднання, яке може забезпечити різноманітні сфери діяльності педагога: підготовку до уроків, спілкування з колегами, розв'язання психологічних і педагогічних проблем, консультації з професіоналами,

самоосвіту, можливість реалізації творчого потенціалу.

Отже, процес самоосвіти є оптимальним шляхом формування професійної компетентності педагогів за умови, що вона – не самоціль, а сходи́нка для досягнення вищого покликання вчителя – учити дитину. Тож можна зробити висновок, що самоосвіта педагога посідає особливе місце в системі формування його професійної компетентності. А завдання методичної служби закладу освіти полягає у подальшому стимулюванні мотивації самоосвіти педагогів і постійному оновленні знань, забезпеченні умов для розкриття педагогічного потенціалу педагогів, їхньої професійної компетентності.

Використані джерела

1. Баженова Л. Професійне самовдосконалення педагога. Психолог. 02. №16 (квітень) С.13-15.

2. Кушнірук С.А. Методологія і методи науково-педагогічної діяльності. Словник-довідник. Київ: НПУ, 2019. 169 с.

3. Кушнірук С.А. Педагогічні умови формування готовності майбутніх конкурентоспроможних учителів до науково-дослідницької діяльності. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Формальна і неформальна освіта у вимірах педагогіки добра Івана Зязюна», 5– 6 березня 2018 р.. Полтава: Тов «АСМІ». 2018. С. 123– 125.

4. Калошин В.Ф. Самоактуалізація викладача. Практична психологія та соціальна робота. 2020. №1. С.7-9.

5. Сидоренко Т. Самовиховання як компонент педагогічної культури майбутнього вчителя. Рідна школа. 2020. № 9. С. 38-40.

6. Деркач А. А., Зазикін В. Г. Акмеологія: Навчальний посібник. Спб., 2003.

7. Психологія і педагогіка: Навчальний посібник / За ред. А. А. Бодалева, В. І. Жукова, Л. Г. Лаптева, В. А. Сластенина., 2022.

8. Сидоренко Е. В. Тренінг комунікативної компетентності в діловій взаємодії. Спб., 2023.

Леонід БУЙМІСТЕР,
методист з хімії
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.

до 2023/2024 навчального року

Мистецтво в житті та освіті

Чим для кожного із нас є мистецтво? Засіб самовираження? Ресурс психічного здоров'я? Освітній ресурс чи фундамент формування цінностей? Для того, щоб обрати, в шкільні роки потрібно мати достатню кількість годин мистецтва та вчителів-фахівців, які по-справжньому знають та люблять свій предмет.

В різні історичні періоди усіх країн мистецтво відображає та переосмислює реальності часу. «Перетвори мистецтво в об'єктив, щоб розглядати всі грані життя», – так влучно сказав Кевін Андерсон, сучасний американський письменник-фантаст. Українське мистецтво також віддзеркалює динаміку суспільних процесів та вибудовує систему наших цінностей.

«Мистецтва війни» твориться з 24 лютого 2022 року. Воно особливе не лише в роботах вітчизняних та світових митців, а й наших учнів. Озброївшись пензлем, словом, музичними інструментами, новими емоціями, люди, обдаровані творчою іскоркою, не тільки зберігають, але й поширюють українську культуру в своєму класі, громаді, країні, в усьому світі.

«Мистецька зброя» щодня робить вагомий внесок у Перемогу України. Яскраві світові виконавці та знаменитості, які підтримують нашу країну та протистоять російській дезінформації, одягають синьо-жовте вбрання, значки та стрічки, записують звернення, пісні та заяви, збирають гроші, відкривають свій дім для біженців. Найсміливіші з них приїждять до України особисто, а наші виконавці та митці – виконують місію міжнародної культурної дипломатії, влаштовуючи за кордоном концерти, виступи та художні виставки, постійно нагадуючи світові про жах нашої війни (1).

Глибоке розуміння ситуації, стійкість, емпатію і патріотизм демонструють щоденні мистецькі рефлексії, що мають вияв у шкільних проєктах, виставках, благодійних ярмарках, листах на фронт, виготовленні сувенірів та оберегів, флешмобах. До мистецького фронту долучився кожний освітній заклад України.

Наведу кілька відомих мені яскравих прикладів культурної дипломатії. 24 лютого 2023 року у Центральній бібліотеці англійського міста Вотфорд презентувалась виставка художніх робіт учнів Хмельниччини «Україна – моя країна». Організована вона благодійною організацією «Sunflower Social Club» («Соняшник») у співпраці з кафедрою теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін ХОІППО, наставниками та учнями Кам'янця-Подільського, Старокостянтинова та Хмельницького. Творчі роботи нагадали англійським друзям про те, що в Україні живуть, розвиваються та прагнуть миру неймовірно талановиті діти! Ці роботи згодом були розміщені у Вестмінстерському палаці, де відбуваються засідання Британського парламенту (2).

Хмельницька спеціалізована ЗОШ І-ІІІ ступенів № 27 імені Дмитра Іваха пам'ятає Героя, чие ім'я носить: десантника-«кіборга», старшого лейтенанта Збройних Сил України, який загинув 18 січня 2015 року під час бойових дій з утримання коридору до Донецького аеропорту. Його брат В'ячеслав тримає зв'язок зі школою. У травні 2023 року з бойових місць він привіз кілька десятків використаних гільз різного типу зброї. Марія Гальченко разом із колегами та учнями зробили їх арт-об'єктами, які продали на добродійному аукціоні у Польщі. На зібрані кошти волонтери придбали автомобіль для евакуації постраждалих в Україні та необхідну гуманітарну допомогу. Днями до школи привезли наступну партію гільз... (3).

Сергій Боднар, художник, дитячий письменник з Кам'янця-Подільського, автор більш ніж двадцяти розмальовок та оповідань на різну тематику, загальний наклад яких сягнув 100 тисяч примірників, учасник близько двадцяти виставок та автор семи власних виставок. Його твори наповнені романтичністю, містикою та дивами: «Таємниця зачарованої монети» (2012), «Янгол Вася у середній школі» (2013), «Лицар Сірожка ордену курдупликів» (2013), «Лицар Сірожка та Сніговий Карлик» (2015). Свої улюблені мирні професії змінив на військову: з 25 лютого 2022 року як доброволець служить у Збройних силах України. Але навіть на фронті він залишається справжнім учителем: 4 липня та 19 грудня 2022 року відбулись презентації книг «Віршки для дітей. Про війну» та «Віршки для дітей. Наша Перемога». Ентузіастами збірочек стали діти Кам'янець-Подільської ТГ.

Анна Олейнікова, вчитель музичного мистецтва та дитячий композитор з Николаєва, у відповідь на нескінченні бомбардування рідного міста ще на початку весни 2022 року створила «Героїчну симфонію», продовжує втілювати у життя музичні традиційні конкурси, керувати дитячою вокальною студією «Джерельце», випускати нотні збірочки. Новостворена «Пісня позитиву» у майбутньому увійде до підручників для середнього і старшого шкільного віку, а сьогодні – є прикладом незламності духу та своєрідним мистецьким викликом (4).

Ігор Білий, хмельницький бард-волонтер, учитель фізичної культури, автор більше 200 творів, трьох пісенних альбомів, розкажує: «Бард – це голос народу. Це як кобзар. Він має співати лише те, що бачить – правду, якою б вона не була. Тому головне у моїх піснях – зміст. Музичний акомпанемент лише допомагає донести мої думки та переживання до слухача». Ігор не рахує, скільки разів з 2014 року співав нашим захисникам на передовій, просто збирається знову (5).

Ще одна складова важливості мистецтва – психологічна. Терапія мистецтвом в час війни стає дуже необхідною, адже мистецтво – це:

– безпечний спосіб розрядки напруги (наприклад, малювання може для дітей стати способом вираження злості на ворогів та кривдників);

– допомога у розвитку емпатії та позитивних почуттів у груповій взаємодії (наприклад, спільне малювання дозволяє досягти в команді згуртованості, цілісності, дружності її членів);

– сприяння виникненню почуття внутрішнього контролю і порядку (наприклад, зобразити свої почуття на папері);

– розвиток та посилення уваги до почуттів (емоційний інтелект);

– підсилення відчуття власної особистісної цінності й цілісності, позитивного уявлення про себе та власну культурну ідентичність;

– допомога у подоланні апатії, безініціативності;

– формування активної життєвої позиції.

І, звичайно, мистецтво – це мобілізація творчого потенціалу людини. Кожний із нас народжується з природними творчими задатками, але творчими людьми виростають лише ті, кому поталанило мати поруч уважних батьків та викладачів, які допомогли розвинути ці здібності. Безмежний світ мистецтва ми пізнаватимемо все життя, якщо мали належну кількість уроків мистецтва, педагогів, які розвинули художній смак, виховали любов до мистецтва, до прекрасного, пробудили творчу активність дитини.

Будь-яке мистецтво твориться як вияв свободи. Наведені ж приклади демонструють життєвість та актуальність мистецтва у соціумі сьогодні. Тенденція до скорочення годин в освітній галузі «Мистецтво» позбавляє наших учнів можливості формувати свої смаки, прищеплювати любов до українського та світового мистецтва, вчитися керувати емоціями, вибудовувати свої справжні цінності. Можливо, дорослим, від яких це залежить, варто про це замислитися...

Використані джерела

1. Зірковий батальйон: хто зі знаменитостей активно підтримує Україну у війні з росією.

<http://surl.li/jkyxc>

2. Виставка художніх робіт "Україна - моя країна" електронний ресурс <http://surl.li/jkydi> (дата звернення: 23.06.2023)

3. Робота Vlad Ignat «Небо для тих, хто має крила» - Facebook. <http://surl.li/jkydu>

4. А. Олейнікова «Пісня позитиву»

<http://surl.li/jkyee>

(дата звернення: 23.06.2023)

5. Музичний телемарафон «Разом до Перемоги». TV7 + Хмельницький телеканал. Ігор Білий. <http://surl.li/jkyep> (дата звернення: 23.06.2023)

**Анжела МАХМУТОВА,
методистка мистецьких
дисциплін Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.**

до 2023/2024 навчального року

Про викладання інформатики, організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання у 2023/2024 н.р.

У 2023/2024 н.р. у закладах загальної середньої освіти викладання інформатики буде здійснюватися відповідно до вимог:

- Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 (<http://surl.li/mfre>) (5-6 класи);

- Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 (<http://surl.li/jkyuu>) (7-11 класи).

Реалізація змісту освіти з інформатики в 5 – 11 класах у 2023/2024 навчальному році у закладах загальної середньої освіти буде здійснюватися відповідно до:

- Типової освітньої програми (наказ МОН України від 19.02.2021 № 235 - <http://surl.li/jkyvf>) (5-6 класи);

- Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 № 405 (<http://surl.li/jkyvp>) (7-9 класи);

- Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 № 408 (у редакції наказу МОН України від 28.11.2019 № 1493 зі змінами, внесеними наказом МОН України від 31.03.2020 № 464 - <http://surl.li/jkywd>) (10-11 класи).

Вивчення інформатики та міжгалузевих інтегрованих курсів у 5-11 класах буде здійснюватися за навчальними програмами та модельними навчальними програмами, розміщеними на офіційному веб сайті Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/abjwi>), які пропонуються брати за основу при плануванні освітнього процесу:

Класи	Рік затвердження програми	Покликання на навчальні та модельні навчальні програми
Основна школа (5-6 класи)		
5-6 класи	2021 р.	Інформатика 5-6 кл. Завадський та ін. http://surl.li/jkzli
		Інформатика 5-6 кл. Морзе, Барна. http://surl.li/jkzai
		Інформатика 5-6 кл. Пасічник, Чернікова. http://surl.li/jkzdi
		Інформатика 5-6 кл. Радченко, Боровцова. http://surl.li/jkzei
		Інформатика 5-6 кл. Ривкінд та ін. http://surl.li/jkzht
		Інформатика 5-6 кл. Козак. http://surl.li/jkzie
Міжгалузеві інтегровані курси		
5-6 класи	2021 р.	Робототехніка. 5–6 кл. http://surl.li/jkziu
		STEM 5-6 кл. http://surl.li/jkzjc
Для учнів з особливими освітніми потребами		
5-6 класи	2022 р.	Модельна навчальна програма «Інформатика» для 5-6 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (авт. Трокай Т.М., Лапін А.В., Ляшенко В.В.) http://surl.li/jkzkc
		Модельна навчальна програма «Інформатика» для 5-6 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (автор Кличова С. О.) http://surl.li/jkzks

Основна школа (7-9 класи)		
7-9	2017 р.	Інформатика 7-9 кл. http://surl.li/jkzmm
Поглиблене вивчення інформатики		
8-9	2016 р.	Інформатика 8-9 кл. з поглибленим вивченням http://surl.li/jkznc
Старша школа (10-11 класи)		
	2017 р.	рівень стандарту http://surl.li/jkzpp
		профільний рівень http://surl.li/jkzqb

Викладання інформатики у 5, 7-11 класах у новому навчальному році буде здійснюватися відповідно до Методичних рекомендацій про викладання інформатики, які містяться в інструктивно-методичних листах Міністерства освіти і науки України:

5 клас – Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році (інформатична освітня галузь) - <http://surl.li/cuuzz>;

7, 10-11 класи – Методичні рекомендації щодо викладання інформатики у 2018/2019 навчальному році - <http://surl.li/holvn>;

8 клас – Методичні рекомендації щодо викладання інформатики у 2019/2020 навчальному році - <http://surl.li/homaj>;

9 клас – Методичні рекомендації про викладання інформатики у 2020/2021 навчальному році - <http://surl.li/holyj>.

Також рекомендуємо до використання в роботі Методичні рекомендації щодо викладання інформатики: регіональний аспект, які розміщені на сайті: info.hoippo.km.ua/?cat=18.

до 2023/2024 навчального року

Про викладання інформатики, організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання у 2023/2024 н.р.

Викладання інформатики та міжгалузевих інтегрованих курсів у 6-х класах

Організація освітньої діяльності у 6-х класах закладів загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р - <http://surl.li/adyhc>), Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898 (<http://surl.li/kenu>).

У 6-х класах заклад освіти продовжує працювати за освітньою програмою для адаптаційного циклу базової середньої освіти (5-6) класи розробленою на основі типової освітньої про-

грами для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України № 235 від 19.02.2021 - <http://surl.li/uxra>.

Загальний обсяг навчального навантаження для інформатичної освітньої галузі в освітній програмі закладу має відповідати загальному обсягу навчального навантаження, визначеному для цього типу освітнього закладу в Державному стандарті базової середньої освіти (Додаток 23 - <http://surl.li/jladr>) та Типовій освітній програмі для 5-9 класів (Додатки 1, 2 - <http://surl.li/jlaee>). Загальний обсяг річного навчального навантаження для 6-х класів інформатичної освітньої галузі в освітній програмі закладу освіти встановлюється у межах вказаного діапазону мінімального та максимального показників відповідно до Державного стандарту (табл.):

Назва освітньої галузі	Навчальне навантаження	5 клас			6 клас		
		Рекомендоване*	Мінімальне*	Максимальне*	Рекомендоване*	Мінімальне*	Максимальне*
Інформатика	На тиждень	1,5	1	2	1,5	1	2
	На рік	52,5	35	70	52,5	35	70

Модельна навчальна програма обирається на весь цикл базової середньої освіти – адаптаційний цикл (5-6 класи). У межах циклу зміна модельної навчальної програми не дозволяється, тому у 6-х класах 2023/2024 навчального року викладання інформатичної освітньої галузі продовжується за модельними навчальними програмами, які були обрані у 5-х класах (модельні навчальні програми представлені на офіційному сайті МОН України: <http://surl.li/aacbo>).

Обов'язковою умовою реалізації будь-якої модельної навчальної програми з інформатики є постійне використання на кожному уроці комп'ютерної техніки, різних цифрових пристроїв, з метою формування діяльнісної складової освітньої компетентності.

Викладання міжгалузевих інтегрованих курсів у 6-х класах у новому навчальному році буде здійснюватись відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа “Рекомендовано Міністерством освіти і науки України”

модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти», у змісті яких реалізуються концептуальні засади Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898, серед яких: «STEM. 5-6 класи (міжгалузевий інтегрований курс)» (<http://surl.li/cmjg>) та «Робототехніка. 5–6 класи» (<http://surl.li/cimkw>) для закладів загальної середньої освіти та Методичних рекомендацій щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2022/2023 навчальному році (Лист ІМЗО від 15.08.2022 № 22.1/10-1080 - <http://surl.li/cimkw>).

Метою модельної програми «Робототехніка» є створення умов для інтелектуального, соціального, психологічного та творчого розвитку здобувачів освіти через залучення їх до програмування, прототипування, освоєння нових технологій майбутньої професійної діяльності. «Робототехніка» є міжгалузевим курсом, який допоможе реалізувати мету природ-

ничої, інформатичної, математичної та технологічної галузей, підсилить практичне спрямування зазначених галузей та підвищить мотивацію здобувачів освіти.

Метою впровадження міжгалузевих інтегрованих курсів «STEM» є рання професійна орієнтація та розвиток уявлень про роль і значення STEM-освіти, STEM-професій та кар'єру в Україні; популяризація та пропедевтика природничої, математичної, інформатичної та технологічної освітніх галузей; розвиток науково-технічної творчості, та створення умов для розвитку STEM - компетентностей.

Важливим напрямком навчальної діяльності, згідно з модельною програмою, є реалізація проектної методики навчання. Великий спектр можливостей для творчості та дослідницької діяльності учнів дає використання в навчальному процесі мікрокомп'ютерів, наприклад таких як micro:bit, Arduino або Raspberry Pi. Реалізація навчальних проектів із побудови прототипів та навчальних моделей на основі мікрокомп'ютерів дає змогу ознайомити учнів із такою технологією як робототехніка, та створює передумови для реалізації STEM-проектів.

Поширеним напрямком STEM-освіти в інформатичній освітній галузі є робототехніка. Вивчення робототехніки дозволяє застосувати практично теоретичні знання, отримані за допомогою інтеграції предметів природничо - математичного циклу та інформатики.

Для реалізації проектів знадобиться набір електроніки, основою якого є мікрокомп'ютер micro:bit, зазначений у модельній програмі. Проекти розраховані на використання micro:bit V1, проте всі проекти можна реалізувати і з використанням плати micro:bit V2. Крім micro:bit в проектах використовуються інші засоби, зокрема: USB-кабель, провід із клеями типу «крокодиль», навушки або п'єзодинамік або зумер, сервопривод, перемички «тато-тато».

У випадку відсутності технічного забезпечення рекомендується використовувати відповідне програмне забезпечення з віртуальним емулятором.

до 2023/2024 навчального року

Про викладання інформатики, організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання у 2023/2024 н.р.

Базовим програмним середовищем для виконання проектів автотомі моделі програми обрано онлайн редактор Microsoft MakeCode (<https://makecode.microbit.org>). Це блочний редактор, який має український інтерфейс та віртуальний емулятор.

Для реалізації програми рекомендується використовувати:

1. Середовище MakeCode (<https://makecode.microbit.org>) з віртуальним емулятором, який допоможе учню/учениці перевірити правильність виконання завдання та візуально переглянути результат.

2. <https://classroom.microbit.org> для створення віртуального класу, використання редактору MakeCode або Python.

3. Середовище Tinkercad (<https://www.tinkercad.com/>), в якому є розділ «Ланцюги» (Circuits) з можливістю використання micro:bit, arduino та інших додаткових модулів. Середовище Tinkercad також надає можливість створення віртуальних класів.

Проте вчитель може обирати й інше програмне середовище для реалізації

модельної навчальної програми (наприклад):

<https://makecode.microbit.org>
<https://python.microbit.org/v/1.1>
<https://python.microbit.org/v/3>
<https://microbit.org/guide/mobile>
<https://scratch.mit.edu/microbit>
<https://www.tinkercad.com/>

Оцінювання навчальних досягнень учнів 6-х класів у 2023/2024 навчальному році, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти буде здійснюватися відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5 - 6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України №289 від 01.04.2022 - <http://surl.li/jlaql>).

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводяться закладом, є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне.

Тематичне оцінювання пропону-

ється здійснювати на основі поточного оцінювання з урахуванням проведених діагностичних робіт.

Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання - за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12.

У класному журналі та у Свідомстві досягнень учня вчитель фіксує результати контролю з інформатичної освітньої галузі за 4 групами загальних результатів:

- Працює з інформацією, даними, моделями;
- Створює інформаційні продукти;
- Працює в цифровому середовищі;
- Безпечно та відповідально використовує інформаційні технології.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами рекомендовано здійснювати відповідно до індивідуальної програми розвитку, що розробляється на основі висновку фахівців інклюзивно-ресурсного центру, де зазначено труднощі функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я, що можуть впливати на ефективність застосування певних форм оцінювання.

Використання навчальної літератури

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що мають грифи «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», «Схвалено для використання в освітньому процесі» або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах». Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на офіційному веб сайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua>) та на веб сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua>).

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 08.03.2023 № 254 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» підручникам для 5 та 6 класів закладів загальної середньої освіти» - 6 підручників з інформатики для 6 класу отримали грифи таких авторських колективів (з фрагментами підручників можна ознайомитись на сайті ІМЗО за покликанням: <http://surl.li/iyyhs>):

• «Інформатика» підручник для 6-х класів закладів загальної середньої освіти (авт. Коршунова О.В., Завадський І.О.) <http://surl.li/fnwfr>;

• «Інформатика» підручник для 6 класу закладів загальної се-

редньої освіти (авт. Джон Ендрю Біос) <http://surl.li/fnwjic>;

• «Інформатика» підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакоцько В.В.) <http://surl.li/fnwjmi>;

• «Інформатика» підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Морзе Н.В., Барна О.В.) <http://surl.li/fnwjix>;

• «Інформатика» підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Бондаренко О.О., Ластовецька В.В., Пилипчук О.П., Шестопалов Є.А.) <http://surl.li/fnwkpi>;

• «Інформатика» підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Тришук І.В.) <http://surl.li/fnwkwz>.

Оригінал-макети підручників будуть розміщені в Електронній бібліотеці ІМЗО (<https://lib.imzo.gov.ua/>).

Рекомендуємо до використання в роботі матеріали вебінарів з представниками авторських колективів попередніх років <http://surl.li/hqupk> та на сайті <https://info.hoippo.km.ua/>, а також для вчителів інформатики, які будуть викладати у 6-х класах - вебінар «Про викладання інформатики у 6 класі 2023/2024 навчального року»,

на якому були презентовані авторські концепції підручників з інформатики та нові підходи щодо викладання інформатики у новому навчальному році:

6 клас. Ривкінд Й.Я., Шакоцько В.В., Пилипчук О.П., Жаврук Н. (авт. Джон Ендрю Біос), Барна О.В., Завадський І.О. Про викладання інформатики у 6 класі 2023/2024 навчального року

<http://surl.li/jlavd>.

Покликання на матеріали -

<http://surl.li/hquvj>.

Також рекомендуємо використовувати методичні розробки вчителів інформатики, які представлені на постійній педагогічній виставці «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування». Матеріали розміщені на сайті: «Цифрова лабораторія прогресивного педагогічного досвіду Хмельницького ОІППО» - <https://vystavka.hoippo.km.ua/> та на сайті: «Науково-методичний центр навчально-інформаційного забезпечення, інформаційно-комунікаційних технологій та видавничої діяльності Хмельницького ОІППО» -

<https://info.hoippo.km.ua/?cat=12>.

до 2023/2024 навчального року

Про викладання інформатики, організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання у 2023/2024 н.р.

Організація діяльності на уроках інформатики

Умови навчання під час організації освітнього процесу на уроках інформатики повинні забезпечувати ефективне засвоєння учнями матеріалу та відповідати чинним вимогам щодо безпеки життєдіяльності учасників навчального процесу:

- Організація освітнього процесу визначається освітньою програмою закладу освіти (щодо змісту, тривалості і взаємозв'язку навчальних предметів тощо, логічної послідовності їх вивчення, форм організації освітнього процесу), вимогами санітарного законодавства, а також наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 (редакція 01.09.2016 р.) «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп продовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 06.03.2002 за № 229/6517, щодо наповнюваності груп - встановлено, що при проведенні практичних занять з інформатики з використанням комп'ютерів клас ділиться на 2 групи, але не менше 8 учнів у групі: <http://surl.li/apxyz>.

- Організація роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності в кабінеті інформатики здійснюється відповідно

до Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 № 1669 (<http://surl.li/anxud>), зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 23.01.2018 за № 100/31552, який визначає єдину систему організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу, а також обов'язки керівників та посадових осіб щодо забезпечення безпечних та нешкідливих умов навчання, утримання і праці, запобігання травматизму. Відповідно до п. 5 розділу (<http://surl.li/jlazd>) VIII «Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти» первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності, який проводиться перед початком кожного практичного заняття (практичної, лабораторної роботи тощо), фіксується в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета «Інформатика» у графі «Зміст уроку» – запис «Інструкція з БЖД».

- Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2020 року № 2205), який набув чинності з 1 січня 2021 року: <http://surl.li/vskk>), обмежує час безперервної роботи з технічними засобами навчання, зокрема комп'ютерами, планшетами, іншими гаджетами:

- для учнів 5-7 класів – не більше 20 хвилин;

- для учнів 8-9 класів – 20-25 хвилин;

- для учнів 10-11 (12) класів на 1-й годині занять – до 30 хвилин, на 2-й годині занять – 20 хвилин та передбачає обов'язкове проведення вправ з рухової активності та гімнастики для очей під час роботи з технічними засобами навчання.

- Наказ Міністерства освіти і науки України № 458 від 23.04.2021 «Про затвердження Змін до Типового переліку комп'ютерного обладнання для закладів дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти» встановлює єдині підходи і вимоги до рівня надання освітніх послуг та однакові умови для всіх здобувачів освіти, визначає загальні та спеціальні вимоги до комп'ютерного обладнання для закладів освіти: <http://surl.li/hqvxd>.

- Наказ Міністерства освіти і науки України № 574 від 29.04.2020 «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій». Типовий перелік визначає вимоги до засобів навчання та обладнання, якими можуть бути обладнані навчальні кабінети біології, географії, математики, фізики, хімії і STEM-лабораторії закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти з урахуванням вимог новітніх освітніх технологій і методів навчання: <http://surl.li/qwsj>.

Використання програмного забезпечення при викладанні інформатики

Використання неліцензійних прикладних програмного забезпечення забороняється. Допускається використання програмного забезпечення лише на основі ліцензій вільного поширення або пропрієтарного відповідно до законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, із дотриманням вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» до користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм: <http://surl.li/wiyyz>.

У 2023/2024 навчальному році учні 6-х класів навчатимуться за новими підручниками Нової української школи. Підручники реалізують зміст

модельних навчальних програм «Інформатика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти різних авторів, тому теми у підручниках не співпадають або реалізуються по-різному.

Так, наприклад, тему «Програми і роботи» (підручник Морзе Н., Барна О.) та «Алгоритми та програмування» (підручники: Ривкінд Й., Лисенко Т., Чернікова Л., Шакоцько В.; Коршунова О., Завадський І.; Джон Ендю Біос та Трішук І.) реалізовано за допомогою середовища Scratch, а в підручнику авторів Бондаренка О., Ластовецького В., Пилипчука О., Шестопалова Є. – за допомогою Python.

У підручниках, в яких включено розділи «Комп'ютерні презентації», «Текстові документи», «Електронні таблиці» автори пропонують використовувати відповідні програми пакету Microsoft Office, окрім підручника Коршунової О., Завадського І. Зазначені автори пропонують виконання практичних завдань за допомогою Google Документів та Google Таблиць. У підручнику Наталії Морзе та Ольги Барної програми Word, Excel або Writer, Calc з пакету Libre Office використовуються під час вивчення розділу «Таблиці та моделі».

до 2023/2024 навчального року

Про викладання інформатики, організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання у 2023/2024 н.р.

У 6-х класі тему “Графічні зображення” вивчатимуть учні за підручниками авторських колективів: Ривкінда Й.Я., Лисенко Т., Чернікової Л., Шакотька В., які пропонують графічний редактор Krita, та Бондаренка О., Ластовецького В., Пилипчука О., Шестопалова Є. - векторний редактор Inkscaper та Gimp для роботи з растровою графікою.

Графічний редактор Krita є новим для вчителів та учнів. Це вільне програмне забезпечення для роботи з растровою та векторною графікою. Підтримує україномовний інтерфейс. Програма орієнтована як на художників, фотографів, так і початківців. Засоби Krita підтримують роботу сучасних графічних планшетів, зручність використання яких забезпечується за рахунок механізму стабілізації пензлів, що дає можливість простіше намалювати рівні та плавні лінії. Графічний редактор дозволяє використовувати растрову та векторну графіку на різних шарах одного

документу. Програма містить підручник користувача, чималу кількість шаблонів анімацій і коміксів та дозволяє додавати з комп'ютера зображення для зразка, що є зручним, особливо для початківців.

Завантажити програму можна з офіційного сайту <https://krita.org/>.

Використання програмного забезпечення при викладанні інформатики у 5, 7-9 класах було висвітлено у методичних рекомендаціях за 2021/2022 та 2022/2023 навчальні роки.

При проведенні уроків інформатики можуть стати у нагоді онлайн-сервіси для створення навчального контенту. Ось деякі з них:

- алгоритми та програмування -

<https://pencilcode.net/>

<https://code.org/>

<https://blockly.games>

<https://www.w3schools.com/>

<https://www.codeforlife.education/rapidrouter/>

<https://hourofcode.com/ua/learn>

<https://pilasbloques.rozh2sch.org.ua/#/libros>

- інтерактивні вправи -

<https://learningapps.org/>

<https://wordwall.net/>

- інтерактивні аркуші -

<https://www.liveworksheets.com/>

<https://app.wizer.me/>

- інтерактивні дошки -

<https://uk.padlet.com/>

<https://en.linoit.com/>

- інтерактивні книги та комікси -

<https://bookcreator.com/>

<https://www.storyboardthat.com/>

- робота з графікою -

<https://www.tinkercad.com/>

<https://www.photopia.com/>

- створення презентацій, відео,

інфографіки та інших дизайнів -

https://www.canva.com/uk_ua/

- інтерактивні моделі -

<https://phet.colorado.edu/>

<https://ua.mozaweb.com/uk/>

<https://www.golabz.eu/labs>

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Ціннісні орієнтири Нової української школи, Державні стандарти освіти вимагають нових підходів не лише до організації навчального процесу, але й до оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти.

Оцінювання результатів навчання учнів у закладах загальної середньої освіти врегульовано такими документами:

- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 17);

- Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу (<http://surl.li/jlbia>), затверджений наказом Міністерства освіти і науки України 14.07.2015 № 762 (у редакції наказів Міністерства освіти і науки України № 621

від 08.05.2019, № 268 від 01.03.2021), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за № 924/27369;

- Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (<http://surl.li/cooqrq>), які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289 (чинні для 5-6 класів);

- Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (<http://surl.li/abqtj>) (вихованців) у системі загальної середньої освіти (затверджені наказом

Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 13 квітня 2011 р. № 329, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 р. за № 566/19304) (чинні для 7 – 11 класів);

- Орієнтовні вимоги оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін (<http://surl.li/dclija>) у системі загальної середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 р. № 1222 із змінами, додаток 2 (чинні для 7 – 11 класів);

- Інструкція з ведення класного журналу (<http://surl.li/abrgv>) 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 р. № 496.

Використання технологій дистанційного навчання

Підтримка вчителів, які працюють з обдарованими учнями, як і в попередньому навчальному році буде здійснюватися через сайти “Школа олімпійського резерву” <http://sbs.hoippo.km.ua/> та “Відкритої інтернет- олімпіади з програмування” <http://zoi.hoippo.km.ua/>

Організація освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання вимагає певних кроків та підходів. Стратегія для організації такого процесу може бути такою:

1. Вибір платформи для дистанційного навчання. Залежно від потреб школи, можна вибрати платформу для дистанційного навчання, яка найкраще підходить для вашої школи. Є цілий ряд популярних платформ, серед яких Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams, Canvas, Blackboard, Schoology тощо (див. рис.)

Платформа для організації
дистанційного навчання

до 2023/2024 навчального року

Про викладання інформатики, організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання у 2023/2024 н.р.

Важливо переконатися, що платформа відповідає вимогам школи щодо функціональності, безпеки та доступності.

2. Розробка навчальних матеріалів. Найбільш трудомісткий процес, який вимагає від учителя володіння різними застосунками. Слід завчасно підготувати навчальні матеріали, які використовуватимуться під час дистанційного навчання. Це можуть бути електронні книги, відео уроки, презентації, завдання тощо. Важливо забезпечити, щоб матеріали були доступні для учнів у відповідному форматі та могли бути легко завантажені або переглянуті віддалено.

3. Організація комунікації полягає у забезпеченні ефективної комунікації між учителями та учнями. Слід використовувати інструменти спілкування, такі як форуми, чати, електронна пошта або відеоконференції, щоб забезпечити зв'язок та вирішувати питання учнів.

4. Проведення вебінарів та відеоконференцій для взаємодії з учнями варто проводити в режимі реального часу. Вони можуть використовуватися для проведення лекцій, дискусій, показу презентацій або навіть проведення тематичних контрольних робіт.

5. Забезпечення доступу до матеріалів для учнів. Розмістіть їх на платформі для дистанційного навчання або іншому онлайн-ресурсі, який учні можуть легко знайти і використовувати.

6. Для оцінювання та зворотного зв'язку слід розробити систему оцінювання, яка дозволить оцінити прогрес учнів. Варто використовувати онлайн-тести, завдання, проекти тощо. Після оцінювання потрібно надати учням зворотний зв'язок та конструктивні рекомендації для поліпшення.

7. Підтримка технологічних аспектів важлива як для учнів, так і колеґ, які працюють у відповідному класі. Тому доречно надати необхідні інструкції щодо використання платформи та інших інструментів. Варто розробити

механізми підтримки, щоб вирішувати технічні проблеми, з якими можуть зіткнутися користувачі.

8. Дистанційне навчання може бути викликом для соціальної взаємодії. Тому потрібно сприяти співпраці та спілкуванню між учнями, створюючи віртуальні групи, форуми для обговорення та спільних проектів. Цікавими можуть бути онлайн-заходи, що сприяють взаємодії між учнями, такі як віртуальні зустрічі або діяльності у групах.

9. Потрібно постійно оновлювати та покращувати свою стратегію дистанційного навчання. Для цього корисним є зворотний зв'язок від учнів та вчителів, який слід враховувати при плануванні та вдосконаленні процесу навчання. Корисним також є вивчення нових технологій та інструментів, які можуть поліпшити дистанційне навчання. Їх потрібно впроваджувати, дотримуючись потреб вашої школи та учнів.

10. Забезпечення підтримки та навчання вчителів, щоб ефективно використовувати технології дистанційного навчання, дуже важливе. Потрібні консультації, навчальні семінари, вебінари або інші форми професійного розвитку, щоб допомогти вчителям засвоїти навички і стратегії дистанційного навчання.

11. Потрібно регулярно моніторити та оцінювати ефективність освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання. Для цього потрібно аналізувати дані про успішність учнів, залученість, задоволеність користувачів та зворотний зв'язок. Цю інформацію треба використовувати для внесення змін та вдосконалення процесу.

Загальний підхід до організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання полягає у забезпеченні доступу до навчальних матеріалів, комунікації, оцінювання, підтримки технологій та соціальної взаємодії. Важливо також постійно оновлювати та вдосконалювати процес, враховуючи потреби учнів, та зворотний зв'язок користувачів.

Використані джерела

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <http://surl.li/kenw>.

2. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <http://surl.li/hqyki>.

3. Закон України "Про освіту". URL: <http://surl.li/ixnq>.

4. Закон України "Про повну загальну середню освіту". URL: <http://surl.li/mfrk>.

5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <http://surl.li/adyhc>.

6. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 19 лютого 2021 р. № 235. URL: <http://surl.li/uxra>.

7. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти: Наказ МОН України № 289 від 01.04.2022 р. URL: <http://surl.li/coorg>.

8. Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 квітня 2020 року № 574. URL: <http://surl.li/qwsj>.

**Віталій РЕБРИНА,
Вероніка МАКСИМЕНКО,
Наталія НАКОНЕЧНА,
навчально-методичний центр
навчально-інформаційного
забезпечення, інформаційно-
комунікаційних технологій
та видавничої діяльності
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.**

Оцінювання проєктної діяльності учнів на уроках технологій (трудового навчання)

Пріоритетною метою освіти в сучасній школі стає розвиток особистості, готової до правильної взаємодії з навколишнім світом, до оволодіння інформаційними технологіями, до самоосвіти та самовдосконалення. Реалізація цілей і завдань Нової української школи потребує оновлення та залучення сучасних освітніх технологій. Освітній процес у середній ланці освіти спрямовується на використання особистісно орієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів до навчання кожної дитини. Важливо гармонійно поєднувати навчальну діяльність, у рамках якої формуються базові знання, вміння та навички, з діяльністю творчою, дослідницькою, пов'язану з розвитком індивідуальних задатків учнів, їх пізнавальною активністю, здатністю вирішувати нестандартні завдання. У нових умовах необхідні нові методи, що дозволяють по-новому організувати процес, взаємовідносини між учителем і учнем. Провідне місце серед таких методів, виявлених в арсеналі світової та вітчизняної педагогічної практики, належить методу проєктів як технології розвитку умінь вчитися.

Проєктна діяльність учнів – високо мотивована самостійна пошуково-пізнавальна діяльність, орієнтована на створення освітнього проєкту, що виконується під керівництвом учителя. Проєктна діяльність дозволяє розвинути ефективні засоби самостійної навчальної діяльності, поєднати теоретичні та практичні складові діяльності учнів, дозволяє особистості дитини розкрити, розвинути й реалізувати творчий потенціал. Пріоритетними стають форми самостійної роботи учнів, що засновані не тільки на застосуванні отриманих знань і умінь, а й на отриманні на їх основі нових. Метод проєктів завжди передбачає розв'язання якоїсь проблеми з використанням різноманітних методів та обов'язкового інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей.

З погляду вчителя навчальний проєкт – це дидактичний засіб, що вчить проєктуванню, тобто цілеспрямованій діяльності зі знаходження

способу вирішення проблеми шляхом розв'язання завдань, що впливають з цієї проблеми.

З погляду учня проєкт – це можливість робити щось цікаве самостійно, в групі або самому, максимально використовуючи свої можливості; це діяльність, що дозволяє проявити себе, спробувати свої сили, докласти свої знання, принести користь і показати публічно досягнутий результат; вона спрямована на розв'язання цікавої проблеми, визначеної самими учнями у вигляді мети і завдання, а результат цієї діяльності має практичний характер, і, що досить важливо, цікавий і значимий для самих відкривачів.

При організації та виконанні навчальних проєктів на уроках технологій (трудового навчання) слід дотримуватися певних етапів.

Організаційно-орієнтовний етап. Функції вчителя полягають у підвищенні мотивації учасників, формуванні груп (мікрогруп), наданні допомоги у визначенні теми, мети і завдань проєкту, розробці плану реалізації ідеї, визначенні критеріїв оцінки діяльності на всіх етапах. Завдання учня полягають: у визначенні мети і завдань проєкту, розробці плану роботи, пошуку необхідної інформації для початку роботи.

Технологічно-реалізаційний етап. Учитель допомагає в систематизації, узагальненні матеріалів, знайомить з правилами виконання (оформлення) проєкту, стимулює розумову активність учнів, відстежує практичні дії виконавців і оцінює проміжні результати кожного учасника, проводить моніторинг спільної діяльності. Учень збирає, аналізує й систематизує інформацію, обговорює її з однолітками (за потреби в групах (мікрогрупах), висуває і перевіряє гіпотези, виконує практичну частину проєкту, створює продукт (виготовлення виробу чи надання послуги, оформляє макет або модель проєкту), проводить самоконтроль.

Результативно-узагальнюючий. Вчитель консультує з питань підготовки звіту про виконану роботу, процедури захисту проєкту, виступає в ролі експерта, аналізує виконану роботу, оцінює внесок кожного з учасників. Учень,

своєю чергою, оформляє необхідну документацію та готує презентацію за результатами проєкту.

Презентативно-творчий. Вчитель оцінює результати роботи. Учень, готуючи презентацію, повинен доповісти з таких основних питань: вступ (тема, мета, завдання навчального проєкту), продемонструвати результат навчального проєкту та зробити висновки. Захист проєктів варто проводити у формі презентації, під час якої учні представляють результат проєктної діяльності, описують методи та прийоми, за допомогою яких було отримано інформацію, доповідають про проблеми, що виникли під час виконання проєкту, демонструють набуті знання і вміння. Важливим здобутком, який отримують учні у процесі захисту проєктів є формування навичок публічного виступу та презентації результату своєї роботи (проєктного продукту, виробу, тощо), підтвердження власної компетентності.

Усі види учнівської діяльності, а тим більше проєкти, повинні бути пов'язані з рефлексією та їх оцінкою. Перед початком виконання проєкту необхідно визначити критерії оцінювання для кожного конкретного проєкту та оголосити учням на перших етапах проєктування. Розпочинаючи роботу над реалізацією проєкту, учні повинні знати критерії оцінювання, знати, на яких етапах і що буде враховано при оцінюванні. В ідеалі вони повинні брати участь у розробці цих критеріїв тоді вони будуть виступати як основа забезпечення якісної реалізації цілей проєкту.

Оцінювання учнівських проєктів на уроках технологій (трудового навчання) може базуватися на різних критеріях, які відображають ключові аспекти предмета. За основу можна використовувати наступні критерії:

1. Креативність та оригінальність: оцінюються здатність учнів проявляти свою творчість і думати нестандартно, новаторські рішення реалізації проєкту, технічна складність, оригінальність ідеї та підходів, естетичність дизайну інші фактори, що є важливими для конкретного проєкту.

до 2023/2024 навчального року

Оцінювання проєктної діяльності учнів на уроках технологій (трудового навчання)

2. Концепція та планування: необхідно оцінити, як учні зрозуміли завдання проєкту, як вони розробили план роботи та організували свій час, чи є в проєкті чітко сформульована концепція та логічна послідовність етапів.

3. Майстерність та виконання: оцінюється якість виконання роботи учнями, наскільки добре вони володіють необхідними навичками, техніками та інструментами; враховуються раціональність використання матеріалів, організація робочого місця, дотримання безпечних прийомів праці, сумлінність виконання роботи, здійснення самоконтролю, а також наскільки відповідально та якісно вони виконали свої завдання.

4. Співпраця та комунікація: оцінюється ефективність роботи учнів у команді та взаємодія один з одним, як вони ділилися відповідальністю, спілкувалися, розв'язували конфлікти та сприяли взаємному розвитку.

5. Презентація та демонстрація: оцінюється ефективність представлення учнями індивідуального або колективного проєкту, аргументованість вибору теми, організація презентації, чи зуміли передати свої ідеї та результати роботи, як упевнено вони виступали перед аудиторією, якість відповідей на питання (повнота, аргументованість, переконливість і переконаність).

Використовуючи перераховані вище критерії як основу під час оцінювання учнівських проєктів на уроках технологій (трудового навчання) важливо визначити вагу кожного критерію відповідно до його значимості для предмета та завдання відповідного проєкту.

Під час виконання індивідуальних проєктів оцінюється діяльність кожного учня, а оцінка групового чи колективного проєкту включає оцінку як індивідуального внеску кожного учасника, так і загальний результат групи. Колективний проєкт є командною діяльністю, тому непросто оцінити внесок окремих здобувачів освіти у спільну справу. Він виконується в більший проміжок часу, ніж індивідуальний проєкт, складається з різноманітних видів діяльності учнів.

Учні виконують значну частину своєї роботи без прямого нагляду вчителя, тому індивідуальне оцінювання може бути складним і часто неточним.

Пропонуємо кілька підходів, які можна використовувати для оцінки групових (колективних) проєктів, змінюючи їх за потреби:

1. Індивідуальна оцінка: кожен учасник групи має можливість оцінити свій власний внесок у проєкт. Це може бути зроблено за допомогою самооцінки або рефлексивного звіту, де учні мають вказати свої завдання, внесок у роботу групи та відповідальність.

2. Внесок учасників: на основі спостережень, співпраці, активності, відповідальності та інших факторів оцінюється внесок кожного учасника групи у реалізацію проєкту. Підвищення свідомості учнів щодо власного внеску може стимулювати більш активну участь у груповій роботі.

3. Оцінювання результату: оцінюється загальний результат групи, враховуючи якість виконання проєкту, його оригінальність, презентацію та інші аспекти. Оцінка здійснюється на основі критеріїв якості, які були визначені заздалегідь.

4. Взаємне оцінювання: учні оцінюють внесок своїх товаришів по групі. Це може бути зроблено за допомогою анонімного опитування або усного висловлювання. Взаємне оцінювання може сприяти розвитку навичок кому-

нікації, співпраці та взаємодії в групі.

5. Фінальна рефлексія: після завершення проєкту проводиться обговорення з учнями, де вони висловлюють свої враження, діляться власними навчальними досягненнями та аналізують, як вони могли б поліпшити свою групову (колективну) роботу.

Важливо забезпечити чесну та об'єктивну оцінку, позначивши внесок кожного учасника, а також загальний результат групи. Необхідно пояснювати критерії оцінювання учням заздалегідь та коментувати виконання кожного виду діяльності, що допоможе їм розвиватися і поліпшувати свою роботу над проєктом. Забезпечення зворотного зв'язку та надання детальних коментарів допоможе учням розуміти, як вони можуть поліпшити свої проєкти у майбутньому.

Треба оцінювати не тільки кінцевий результат проєкту (що, мабуть, було б простіше), але й весь процес. У проєкті оцінюється те, що важливо, а не тільки те, що легко оцінити (це стосується і знань, і умінь).

Під час проведення рефлексії по завершенню виконання колективного проєкту можна використовувати такі запитання:

Оцінювання проєктної діяльності учнів на уроках технологій (трудового навчання)

Чим задоволені ви своєю поточною роботою?

Що було складно виконувати?

Що сподобалося під час виконання проєкту?

Чи вдалося всіх включити в роботу команди?

Що можете зробити інакше, аби всі члени команди активно реалізовували проєкт?

Які завдання були найважчими?

Що можна зробити, щоб їх подолати?

Що можна зробити інакше?

Відповідь на такі запитання допоможуть учням удосконалити подальшу роботу та позитивно вплинуть на її результати. Вчитель має постійно оцінювати роботу команди, надаючи їй зворотний зв'язок, який допомагає учням у майбутньому ще краще виконувати проєкти.

Варто донести до учнів розуміння того, що чесний і корисний зворотний зв'язок є найважливішим, оскільки це своєрідний дороговказ для подальших дій та розвитку. З кожним проєктом необхідно, щоб учні разом розмірковували над тим, що відбулося під час його реалізації, що вони дізналися і чого навчилися, що їм було легко, а що важко, як долали бар'єри, як працювали разом, що варто змінити на краще тощо. Це також мотивує учнів продовжувати навчання. Йдеться не лише про мотивацію бальною оцінкою, а й про обставини, за яких вона формується. З іншого боку, залучення учнів до оцінювання дозволяє їм розвинути важливу навичку саморефлексії, усвідомлення того, як відбувається їхній власний навчальний процес (що йому сприяє, а що заважає). Це наближає їх до вміння планувати власний навчальний процес і брати за нього відповідальність.

Оцінюючи учнівські проєкти, важливо пам'ятати, що згідно із Законом України «Про повну загальну середню освіту», кожен учень має право на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання, незалежно від виду та форми здобуття ним освіти.

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. Оцінюючи проєкт, слід врахувати і формування особистісних якостей дитини: рівень самооцінки, здатність робити усвідомлений

вибір та осмислювати його наслідки; вміння визначати значущість та актуальність наявних проблем; доцільність використаних методів дослідження та обробки результатів; активність під час виконання проєкту, вміння аргументувати свої висновки, відповідати на запитання опонентів; оформлення результатів виконаного проєкту.

Виставляючи оцінки за учнівські проєкти, педагогу варто враховувати що учні не повинні, подібно ремісникам, навчитися робити обмежене коло речей або робіт, як це традиційно було на уроках трудового навчання, їм потрібно, передусім, на прикладі доступних для вивчення технологій оволодіти наступними вміннями:

- обґрунтовувати мету діяльності з урахуванням суспільних потреб, приймати рішення і йти на ризик створюючи продукт праці;
- знаходити і обробляти необхідну інформацію з використанням сучасної техніки;
- проєктувати предмет праці і технологію діяльності з урахуванням доступних в даних умовах матеріалів і технічних засобів;
- набувати навички і вміння користування знаряддями праці, виконання технологічних операцій;
- здійснювати технологічні процеси, необхідні для реалізації проєкту;
- економічно і функціонально обґрунтовувати оптимальність процесу і результатів діяльності;
- давати екологічну і соціальну оцінку технології та продукту праці;
- висувати підприємницькі ідеї в рамках вивчених технологій;
- оцінювати свої професійні інтереси і схильності, вибирати професію;
- співпрацювати в колективі і виконувати функції лідера.

Кожен проєкт – це результат копіткої роботи учнів за підтримки вчителя. Учні навчаються самі планувати та організувати свою роботу, розподіляють завдання, розвивають комунікативні навички. Вони вчать оцінювати свої здібності та здібності своїх однокласників, проводити діагностику та оцінювати проміжні результати для отримання гарного кінцевого результату.

Отже, проєктну діяльність учнів слід відповідально та справедливо оцінювати, це допоможе сформувати в них комунікативні навички, уміння самостійно і творчо мислити, прогнозувати результати, працювати з інформацією,

встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, орієнтуючи їх на спільну діяльність, уміння працювати в команді, а також уміння інтегрувати знання та вміння з різних сфер діяльності кожного учасника проєктної діяльності.

Використані джерела

1. Бондар С.П. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті / С.П. Бондар, Л.Л. Момот, Л.А. Липова, М.І. Головка – Рівне : Тетіс, 2003. – 200 с.

2. Войний О. Зміст проєктної діяльності учнів / О. Войний // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – №4. – С. 7-9.

3. Генкал С.Є. Дидактичні можливості індивідуальних освітніх проєктів учнів профільних класів / С.Є. Генкал // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2005. – №14. – С. 15-17.

4. Генкал С.Є. Індивідуальні освітні проєкти як засіб реалізації пізнавальних потреб учнів профільних класів / С.Є. Генкал // Педагогічні науки: 36. наук. пр. – Суми : ДПУ ім. А. С.Макаренка, 2005. – Ч. II. – С.200-206.

5. Коберник О.М. Проєктна педагогіка і національна школа / О.М. Коберник // Шлях освіти – 2006. – №7. – С. 7-9.

6. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти. Електронний ресурс:
<http://surl.li/jlnc>

7. Наказ МОН №289 від 01 квітня 2022 року. Інтернет ресурс:
<http://surl.li/cddtm>

6. Таран З. Трансформація ролі педагога в управлінні творчими та практико-орієнтованими проєктами / З.Таран // Відкритий урок. – 2004. – №5/6. – С. 18.

Ніна ПАВИЧ,
методистка з трудового навчання
і технологій Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.

до 2023/2024 навчального року

Безпечне та здорове освітнє середовище в Новій українській школі

Освіта в Україні зазнає суттєвих змін, адже ми живемо в епоху стрімкого розвитку технологій та нових підходів до навчання в умовах воєнного стану. Відтак основними пріоритетами Нової української школи стали безпека та здоров'я учнів.

Актуальність питання збереження здоров'я та захисту життя населення й учнівської молоді підтверджена позицією держави та висвітлена в нормативно-правових документах України:

- Указі Президента України від 25.05.2020 №195/2020 «Про Національну стратегію розвитку безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» <http://surl.li/wufp>;

- Постановою Кабінету Міністрів України:

- від 10.03.2017 № 138 «Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту» <http://surl.li/fgdcl>;

- від 26.06.2013 № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» <http://surl.li/fgdnm>;

- Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти» <http://surl.li/hjhjo>;

- Наказом Міністерства освіти і науки України:

- від 10.02.2023 № 135 «Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти» <http://surl.li/fulp>;

- від 21.11.2016 № 1400 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту» <http://surl.li/hnau>;

- від 18.04.2006 № 304 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України» <http://surl.li/ivete>;

- Наказі Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2022 № 441 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» <http://surl.li/ffef>;

- Листах Міністерства освіти і науки України:

- від 17.05.2023 № 1/6990-23 «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2023/24 року» <http://surl.li/ivets>;

- від 16.05.2023 №1/6900-23 «Про організацію та проведення заходів з питань безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу на час літніх канікул» <http://surl.li/heubx>;

- від 25.10.2022 № 1/12583-22 «Про рекомендований порядок дій на випадок виникнення загроз соціального та воєнного характеру» <http://surl.li/iveud>;

- від 26.07.2022 № 1/8462-22 «Про оптимізацію виконання заходів з підготовки закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану» <http://surl.li/gebii>;

- від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» <http://surl.li/btdgg>;

- від 30.07.2014 № 1/9-385 «Методичні рекомендації щодо проведення бесід з учнями загальноосвітніх навчальних закладів з питань уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами» <http://surl.li/ivevn>;

- Листі Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 14.06.2022 № 03-1870/162-2 Рекомендації фонду організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти <http://surl.li/clupk>;

- Рекомендаціях Державної служби якості освіти «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки» <http://surl.li/gymuq>.

Ключові аспекти розбудови безпечного та здорового освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти передбачені у Плані заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі на 2023 рік, в якому визначено комплекс заходів, що сприятиме формуванню безпечних, комфортних та здорових умов для здобуття освіти та опанування учнями компетентностями, необхідними для безпечного та здорового способу життя під час військових дій та ще тривалий час після їх завершення.

Зокрема, план заходів на 2023 рік спрямований на досягнення восьми стратегічних цілей щодо:

- забезпечення здоров'язбережувальної складової освіти;

- комплексності розвитку фізичної культури та посилення рухової активності;

- розбудови системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових звичок;

- удосконалення медичного обслуговування учнів і працівників закладів освіти;

- ефективного психологічного забезпечення освітнього процесу;

- підготовки працівників закладу освіти та їх здоров'я

- безпечності, доступності та інклюзивності освітнього середовища;

- міжсекторальної взаємодії та залучення соціальних інституцій [4].

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», безпечне освітнє середовище - сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [6].

Кабінетом Міністрів України від 07.04.2023 ухвалено Концепцію безпеки закладів освіти, основною метою якої є організація рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти та педагогічної діяльності. Реалізація Концепції спрямована на підвищення ефективності превентивних заходів щодо запобігання та попередження вчиненню правопорушень в освітньому середовищі, створення безпечних умов навчання та викладання, комфортну міжособистісну взаємодію, що сприятиме емоційному добробуту учасників освітнього процесу, відсутності будь-яких проявів насильства,

Безпечне та здорове освітнє середовище в Новій українській школі

забезпечивши при цьому достатньо можливостей для їх запобігання, а також дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу [7].

Внесені зміни до плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік (розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік» від 7 вересня 2022 р. № 792-р) передбачили посилення профілактичної роботи з питань безпеки життєдіяльності здобувачів освіти у класах безпеки.

Роботу щодо їх створення, технічного та методичного забезпечення в закладах освіти активно здійснюють головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Національної поліції в Хмельницькій області, заклади охорони здоров'я, Хмельницька обласна організація Товариства Червоного Хреста, підрозділи територіальної оборони та Збройних Сил України, органи місцевого самоврядування та керівники закладів освіти. На сьогодні в області функціонує 25 класів безпеки, які створені на базі об'єктів ДСНС, закладів освіти, інших об'єктів (на базі пожежної команди).

Перейти до бази класів безпеки можна за QR-кодом на зображенні нижче.

Сайт «Класи безпеки»: місце розташування класів безпеки

Електронна база класів безпеки у Хмельницькій області

Навчання в класах безпеки здійснюватиметься відповідно до типових освітніх програм, зокрема при реалізації наскрізних змістових ліній: екологічна безпека, громадянська відповідальність, здоров'я і безпека та викладанні предметів соціальної і здоров'язбережувальної галузі, у тому числі «Захист України», «Здоров'я, безпека та добробут» та інших.

Функціонування класів безпеки зорієнтоване на виховному й освітньому процесі та сприяє формуванню в учнів здоров'язбережувальних компетентностей, культури безпечної поведінки, знань правил пожежної, мінної безпеки та цивільного захисту, засвоєння алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру та надання домедичної допомоги. Передбачено, що створені класи будуть інтерактивні, з технічним оснащенням для трансляції відеоматеріалів і виконанням різних видів завдань. Також при оснащенні класів безпеки необхідно враховувати можливість залучення до занять дітей з особливими освітніми потребами.

До роботи у класах безпеки (з можливістю дистанційного доступу до занять) зможуть долучатися педагогічні працівники, фахівці ДСНС, Нацполіції, медичні працівники, учасники бойових дій, фахівці з мінної безпеки тощо. Заняття рекомендовано проводити у доступній для здобувачів освіти формі, з урахуванням вікових особливостей та з використанням фото-, відео- аудіоматеріалів: для дітей молодшого шкільного віку в ігровій зоні, яка має м'яке покриття підлоги з використанням ігор на пожежну тематику, мультфільмів, загадок та ребусів; для дітей середнього та старшого віку у формі лекцій, презентацій, тестів, ситуаційно-рольових ігор, бесід.

Відповідно до наказу МОН № 135 від 10.02.2023 року класи безпеки у закладах освіти рекомендовано облаштовувати за зональним принципом організації освітнього простору, що сприятиме оптимізації освітнього процесу та систематизації сприйняття інформації, а саме зон:

- перегляду відеоуроків та презентацій;
- пожежної безпеки (для вивчення правил пожежної безпеки, алгоритму дій при пожежі, вивчення основ користування вогнегасниками та іншими первинними засобами пожежогасіння);
- мінної безпеки (для вивчення правил поведінки у разі виявлення вибухонебезпечних та підозрілих предметів);

- безпеки життєдіяльності (для вивчення правил безпечної поведінки у різних сферах життя, в тому числі алгоритми дій у разі надзвичайних ситуацій різного характеру);

- домедичної допомоги (для проведення занять та тренінгів з надання першої домедичної допомоги при травмах різного характеру та опіках, у тому числі зупинка кровотечі, проведення серцево-легеневої реанімації тощо);

- психологічного розвантаження (для роботи з психологами, виконання творчих завдань, проведення бесід тощо);

- ігрової (для дітей молодшої вікової категорії для проведення тематичних рухливих ігор та вправ) [2].

У Державному стандарті базової середньої освіти для соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі визначено обов'язкові результати навчання учнів, що охоплюють споріднені загальні результати:

- турбота про особисте здоров'я та безпеку, уникнення факторів ризику, реагування на фактори і діяльність, що становить загрозу для власного і суспільного життя, здоров'я, добробуту;

- визначення альтернативи, прогнозування наслідків, прийняття рішення для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я і добробуту;

- усвідомлення цінності та дотримання здорового способу життя, аналіз та оцінка наслідків і ризиків для здоров'я і суспільства;

- виявлення підприємливості та етичне поводження для поліпшення здоров'я, безпеки і добробуту власного та інших осіб.

Цим же документом передбачено, що школярі мають опанувати базові знання з галузі, а саме: питання безпеки (безпека особистості, національна безпека, безпечна поведінка в закладі освіти, безпека в цифровому середовищі, алгоритм дій у небезпечних ситуаціях), здоров'я (епідемії та пандемії, допомога в разі погіршення стану здоров'я, домедична допомога, захист здоров'я (профілактика, вакцинація, карантин), психічне та емоційне здоров'я, булінг і протидія його проявам) тощо [1].

У відповідь на виклики, які виникли у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Росії проти України, внесено зміни до навчальної програми з предмета «Основи здоров'я» (наказ МОН України від 03.08.2022 №698).

до 2023/2024 навчального року

Безпечне та здорове освітнє середовище в Новій українській школі

Проведення просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу в закладах освіти з питань уникнення ураження мінами, вибухонебезпечними предметами та ознайомлення з правилами поведінки в надзвичайних ситуаціях є надзвичайно важливими.

Освітніам, які зацікавлені в питаннях безпечної поведінки, мінної безпеки, існує багато ресурсів, які можуть бути корисними для навчання у класах безпеки та підготовки до уроків. Матеріали із сайтів освітніх проєктів, дитячого фонду ЮНІСЕФ в Україні, ДСНС України, Міністерства освіти і науки України надають цінні відомості про запобігання небезпеці та поширення інформації про мінну безпеку. Ознайомитись із інтерактивними документами можна за посиланнями:

• Все про мінну безпеку як для дорослих, так і для дітей різного віку <https://bezpeka.info/>;

• Спільнота від ЮНІСЕФ <https://spilnoteka.org/>;

• Онлайн-уроки з мінної безпеки за участі пса Патрона та Монатіка: для початкової школи — <https://bit.ly/3EY7aQg>; для середньої та старшої шкіл — <https://bit.ly/3TATDCo>;

• Відеоурок «Обережно: міни» для учнів 5–9 класів <http://surl.li/deipm> та онлайн-курс «Цивільна безпека та підготовка до надзвичайних ситуацій» розроблений у співпраці з Державною службою України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) для учнів 5–9 класів <http://surl.li/degan> на онлайн-платформі «Зрозуміло!»;

• Онлайн курс «Дивись під ноги! Дивись, куди йдеш!» з Фаготом та експертом Державної служби України з

надзвичайних ситуацій Іваном Шепелевим - <http://surl.li/fdxdt>;

• Стопміна (курси з інформування про ризики вибухонебезпечних предметів для: дітей 6-11 років <http://surl.li/ivfeb>; дітей 12-17 років <http://surl.li/ivfej>; дорослих <http://surl.li/ivfef>);

• Електронні комікси з мінної безпеки для безплатного завантаження: «Мінна безпека не без ПЕКА» — книжка для маленьких українців та їхніх батьків, де у формі коміксів пояснюють основні правила поведінки з вибухонебезпечними предметами <http://surl.li/btovx>; «Безпечний Пекосвіт» — комікси для учнів 5–9 класів <http://surl.li/btowc>;

• Правила безпеки під час війни. Інформація для підлітків <http://surl.li/ezwes>;

• Абетка з безпеки школяра середньої школи <http://surl.li/gmpru>;

• Абетка безпеки <https://dsns.gov.ua/abetka-bezpeki>;

• Дитяча абетка безпеки <http://surl.li/gmpud>;

• Мультсеріал «Пес Патрон» <http://surl.li/gmpvx>;

• Приклади ресурсів спільноти Wordwall «Мінна безпека» <http://surl.li/iveog>;

• Чат-бот ДСНС на платформі WhatsApp <http://surl.li/cqbdp>.

Важливо набути знання, уміння та навички з питань особистої безпеки та захисту свого життя і здоров'я під час надзвичайних ситуацій відпрацьовувати на практиці. Найкраще це зробити під час організації та проведення Дня цивільного захисту, «Тижня знань з основ безпеки життєдіяльності», «Тижня безпеки дитини в закладах освіти», національного онлайн-уроку «Безпечна дорога додому» в закладах загальної середньої освіти з основ безпеки дорожнього руху та попередження травматизму внаслідок дорожньо-транспортних пригод в рамках національного проєкту «Безпечна країна», підготовки до канікулярного періоду. Матеріали з безпеки життєдіяльності можуть бути представлені у формі пам'яток, посібників, презентацій, відеороликів та інших засобів, які допомагають передати важливу інформацію щодо безпеки у школі. Ось кілька корисних джерел інформації:

• методичні матеріали з безпеки дорожнього руху для занять з дітьми <http://surl.li/ivivy>;

• загальний план заходів із проведення 7-го Глобального тижня безпеки дорожнього руху 15-21 травня 2023 року <http://surl.li/gxrcz>;

• відеоматеріали всеукраїнського уроку з безпеки дорожнього руху. Небезпечна гра (2020 рік) <http://surl.li/drnih>;

• приклади ресурсів спільноти Wordwall «Правила дорожнього руху, пріоритет руху» <http://surl.li/ivfgf>;

• приклади ресурсів спільноти Wordwall «Пожежна безпека у школі» <http://surl.li/ivwtj>;

• Брошура зі стікерпаком «Літні пригоди без шкоди» <http://surl.li/ivwsk>.

Безпечне та здорове освітнє середовище в Новій українській школі

При викладанні інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» та предмету «Основи здоров'я» важливе значення серед учасників освітнього процесу має роз'яснювальна робота з питань вакцинації, профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, збереження сексуального та репродуктивного здоров'я молоді, протидії поширенню серед учнів звичок, небезпечних для їх фізичного або психічного здоров'я.

Важливо також популяризувати здорове харчування. Додаткову інформацію по зазначених питаннях можна почерпнути на платформі «Знаймо» <https://znaimo.gov.ua/>, де зібрано матеріали про харчування дітей (технічні карти шкільних страв, поживні ланчбоксы, харчування вдома тощо) та переглянувши відеокурс про здорове харчування <http://surl.li/ivfgv>, створений шеф-кухарем Євгеном Клопотенко разом із лікарями-дієтологами з Асоціації дорослого та дитячого харчування в межах ініціативи Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні «Спільно до навчання» та за підтримки уряду Швейцарії. Цікавим і корисним буде перегляд серії мультимедіа «Смачно і корисно – це просто і весело!» <http://surl.li/ivwpu>.

В умовах війни важливого значення набувають питання створення комфортного освітнього середовища та організації освітнього процесу. Заходи зі збереження здоров'я учнів мають впроваджуватись як під час вивчення різних предметів та інтегрованих курсів, так і під час перерв між заняттями, що полягають у посилленні рухової активності дітей, зміні одного виду діяльності на інший, знятті розумового і м'язового напруження, запобігання порушенню постави та відновлення працездатності. На уроках рекомендовано проводити фізкультурні хвилини, руханки, вправи для очей та постави:

- приклади ресурсів спільноти Wordwall «Вправи для очей» <http://surl.li/ivfhhb>;
- фізкультурна хвилинка для очей <http://surl.li/ivfhi>;
- руханки (портал превентивної освіти) <http://surl.li/ivfhq>;
- 29 руханок від вчительки з топ-10 найкращих вчителів України 2020 <http://surl.li/ivfhh>;

У сьогоднішніх умовах ми повинні перемістити фокус уваги з академічних успіхів дітей на підтримку їх психологічного стану та допомогти полегшити процес адаптації до навчального процесу та боротьби зі стресом. Для створення сприятливої атмосфери, яка дозволить дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, емоційно налаштуватися на урок ефективним

буде впровадження «психологічних хвилинки», дихальних або тілесних вправ. З ресурсами, які спрямовані на психоемоційну підтримку учнів можна ознайомитись за посиланнями:

- Психологічні хвилини, розроблені фахівцями психологічної служби у системі освіти України <http://surl.li/ivfij>;
- Навчально-методичний посібник «Психологічна хвилинка», який отримав гриф «Схвалено для використання у освітньому процесі» (рішенням експертної комісії з психології та педагогіки від 01.03.2023 протокол № 1) <http://surl.li/imbdy>;
- Гмнастика для мозку чи брейн-фітнес <http://surl.li/ivfjk>;
- Які «тихі» ігри можна запропонувати дитині? <http://surl.li/iviji>;
- Підтримайте дитину грою <http://surl.li/iviof>;
- Твоя сила. Практикум для дітей та підлітків <http://surl.li/cigam>;
- Сайт «Ти як?» <https://www.howareu.com/>, де зібрані прості вправи для заспокоєння та поради для стійкості.

Одним із важливих напрямів з розбудови безпечного освітнього середовища закладу освіти є створення системи ефективного протидії булінгу.

Відповідно до Закону України «Про освіту» керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування) [5].

Також наказом Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1646, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2020 за № 11/34394, затверджено Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) та Порядок застосування заходів виховного впливу.

Так, у закладах освіти з метою захисту прав і свобод, формування у дітей ціннісних життєвих навичок та моделей поведінки, протидії булінгу (цькуванню) рекомендовано проводити міжнародну акцію «16 днів проти насильства» та Європейський день захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Ознайомитись із орієнтовним переліком матеріалів з теми можна за посиланнями:

- «СТОПБУЛІНГ»: сайт про боротьбу з булінгом для дітей та для дорослих (відео історії, поради, тести, брошури, плакати та ін.) <https://www.stopbullying.com.ua/>;
- Посібник «Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти» <http://surl.li/gxibe>;
- Методичний посібник «Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід» <http://surl.li/agfoo>;
- Організації, які займаються проблемами булінгу в Україні <http://surl.li/ahnk>;

В умовах інформаційної війни важливо розвивати в учнів на уроках інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» та предмета «Основи здоров'я» критичне мислення, а саме: вирізати офіційні джерела інформації, сумніватися, уміти перевіряти інформацію, щоб розпізнавати фейки, аналізувати різні точки зору, розрізняти переконливі аргументи та прояви маніпуляції. Рекомендуємо звернути увагу на наступні матеріали:

- Безпека дітей в Інтернеті <http://surl.li/Infv>;
- Тулбокс уроків медіаграмотності (основи здоров'я) <http://surl.li/ivfmf>;
- Уроки для школярів «Моя приватність» урок для учнів 5-8 класу <http://surl.li/ivfmm> про ризики після розголошення персональної інформації та наслідки публікації фотографій та персональної інформації в соцмережах, а також урок для учнів 9-11 класу <http://surl.li/ivfmv> про те, де можна залишати приватну інформацію у соцмережах;
- Приклади ресурсів спільноти Wordwall з медіаграмотності <http://surl.li/ivfmy>;
- Чат-бот «КІБЕРПЕС» у Telegram https://t.me/kiberpes_bot і Viber <https://chats.viber.com/kiberpes>.

Відповідно до частини 2, статті 54 та частини 6 статті 18 Закону України «Про освіту» кожен педагогічний працівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний підвищувати свій професійний рівень та педагогічну майстерність [5].

Важливо опанувати нові та вдосконалювати раніше набуті компетентності в межах своєї професійної діяльності або галузі знань. З реалізації здоров'язбережувального компонента навчання на основі сучасних освітніх технологій рекомендовано пройти курси:

- «Основи здоров'язбережувальної компетентності» (Портал превентивної освіти) <http://multycourse.com.ua/ua>;
- «Освіта на основі життєвих навичок» (Портал превентивної освіти) <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/>.

Також важливим є опанування сучасних методик профілактичної роботи з подолання булінгу в закладі освіти:

- онлайн-курс «Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти» (Prometheus) <http://surl.li/ivfno>.

У професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти

до 2023/2024 навчального року

Безпечне та здорове освітнє середовище в Новій українській школі

(з дипломом молодшого спеціаліста)» зазначено, що учитель повинен бути здатним надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу у разі потреби (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736). В умовах війни знання з домедичної допомоги стали особливо необхідними не лише для педагогічних працівників, а й взагалі для пересічного українця.

Навички і техніки надання домедичної допомоги у разі виникнення надзвичайних ситуацій у закладах освіти та ризиків, що пов'язані із вибухонебезпечними предметами, можна опанувати, скориставшись добіркою курсів:

- «Перша домедична допомога в умовах війни» (Prometheus) <http://surl.li/ivfny>;
- «Домедична допомога (ГО «Смарт освіта» і EdEra) <http://surl.li/cgbi>;
- Перша домедична допомога (у форматі SCORM) (Освітній хаб міста Києва) <http://surl.li/ivfoj>;
- online-курс для підлітків (Всеукраїнська Спілка Парамедиків) <http://surl.li/ivfos>;
- тренінги з першої допомоги дітям Ukrainian Paramedic Group <http://surl.li/ivfov>;
- ПМД онлайн <http://surl.li/ivfov>;
- ТМГО «Курси першої домедичної допомоги «СAB»» <https://firstaidcab.in.ua/>.

Детальнішу інформацію про замовлення тренінгів з домедичної допомоги можна знайти при центрах екстреної медичної допомоги на місцях та у м. Хмельницькому або у спільнотах на платформах соціальних мереж:

- громадська організація «Захист – об'єднання волонтерів» (безплатно, без видачі сертифікатів) вул. Соборна, 43;
- Хмельницький обласний центр екстреної медичної допомоги та медичних катастроф (безплатно, без видачі сертифікатів) вул. Пілотацька;
- Товариство Червоного Хреста України у Хмельницькій області (від 600 грн, сертифікат видається) <https://redcross.org.ua/fat/>.

Згідно зі статтею 51 Закону України «Про повну загальну середню освіту» встановлено вимогу щодо проходження педагогічними працівниками в обсязі не менше 10% загальної кількості годин підвищення кваліфікації курсів з вдосконалення знань, вмінь і практичних навичок у частині надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу [6]. Пропонуємо орієнтовний перелік, з якого можна почерпнути додаткові знання із зазначених питань:

- «Психологічна безпека дорослих та дітей під час повітряної тривоги у школі» (освітня онлайн-платформа «Зрозуміло») <http://surl.li/cybak>;

- «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час і після завершення воєнних дій» <http://surl.li/esrpf>;

- «Важливі навички у періоди стресу» <http://surl.li/ivfjy>;

- «Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу» (очно-дистанційна форма навчання) <http://surl.li/ivfpl>;

- «Безпечний простір» про організацію безпечного психосоціального освітнього простору для вчителів і дітей, створений на основі матеріалів-посібників за рекомендаціями МОН <http://surl.li/ivfpo>;

- про вчителювання у час кризи «Сміливі навчати» (ЮНІСЕФ та EdEra) <http://surl.li/hfrob>;

- «Спільно до навчання: ефективна та безпечна освіта під час війни» (ГО «Освіторія» у співпраці зі студією онлайн-освіти EdEra та Міністерством освіти і науки України за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ)) <http://surl.li/ivkcg>.

Актуальним також буде проходження курсів зі здорового харчування:

- онлайн-курс для вчителів початкових класів «Основи здорового харчування для учнів 1-4 класів» (ЮНІСЕФ та EdEra) <http://surl.li/cfjza> лекції та додаткові матеріали про ключові принципи здорового харчування; навчальні матеріали про те, як говорити про здорове харчування з учнями та їхніми батьками;

- онлайн-курс «4 кроки до здорового харчування» (Prometheus) <http://surl.li/ivfge>.

Діяльність закладів освіти зі збереження та зміцнення здоров'я учнів є яскравим прикладом моделі «Шкіл, дружніх до дитини», «Безпечної школи», а також відображають багаторічний досвід зі створення в Україні мережі Шкіл сприяння здоров'ю.

Створення безпечного середовища в школі є надзвичайно важливим для успішного навчання та розвитку учнів. Наявність фізичного та психологічного комфорту сприяє збереженню здоров'я учнів, покращує їхню академічну продуктивність та загальний настрій.

Освітній процес лише тоді може вважатися досконалим, якщо він забезпечує не тільки успішне задоволення суспільних запитів сьогодення, а й визначає загальні підходи щодо розв'язання майбутніх проблем.

Відсканувавши QR-код, ви потрапите на блог «Освітній навігатор учителя основ здоров'я», де знайдете інформаційні матеріали щодо здорового та безпечного способу життя, збереження власного здоров'я.

Використані джерела

1. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова кабінету міністрів України від 30.09.2020 № 898. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <http://surl.li/mfre> (дата звернення: 30.06.2023).

2. Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти: наказ МОН від 10.02.2023 № 135. URL: <http://surl.li/gdhao> (дата звернення: 30.06.2023).

3. Портал превентивної освіти. URL: <http://surl.li/ivfhq> (дата звернення: 22.06.2023).

4. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.05.2020 №195/2020. URL: <http://surl.li/wufp> (дата звернення: 30.06.2023)

5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://surl.li/ixng> (дата звернення: 30.06.2023).

6. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <http://surl.li/ivfrf> (дата звернення: 30.06.2023).

7. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти: Розпорядження кабінету міністрів України від 07.04.2023 № 301-р. URL: <http://surl.li/hjho> (дата звернення: 30.06.2023).

Тетяна ГІДЖЕЛІЦЬКА,
методистка з основ здоров'я
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.

до 2023/2024 навчального року

Про викладання предмета «Захист України» у 2023/2024 н.р.

Організація освітнього процесу на уроках з предмета «Захист України» у закладах загальної середньої освіти у 2023-2024 н.р. здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки України, Стратегії національно-патріотичного виховання, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, Положення про допризовну підготовку.

У 2023-2024 н.р. важливо звернути увагу на дотримання безпечних умов освітнього процесу в умовах воєнного стану. Особливістю освітнього процесу є ймовірність ситуацій, коли вмикається сигнал «Увага всім! Повітряна тривога». З огляду на реальну загрозу життю і здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії, рекомендуємо вчителям неухильно дотримуватись порядку дій, у разі увімкнення сигналів тривоги, під час проведення уроків, що розроблені на основі рекомендацій Державної служби з надзвичайних ситуацій України.

Алгоритм «як діяти вчителям під час занять при оголошенні сигналу «Повітряна тривога» можна завантажити за покликанням: <https://cutt.ly/hZ6xrCr>. Варто рекомендувати учням завантажити на мобільний телефон додаток «Повітряна тривога», оскільки не завжди можна почути сигнал з вулиці.

В умовах воєнного стану набуває особливостей психологічний супровід усіх учасників освітнього процесу. Варто бути уважними до змін у поведінці дитини. Учні 10-11 класів зараз дуже складно, адже вони уже розуміють, що відбувається, але ще не мають достатньо життєвого досвіду, щоб ефективно боротися зі своїми емоціями. Поради щодо психосоціальної підтримки, навчання, здоров'я та безпеки дітей, які підготував ЮНІСЕФ, можна завантажити за покликанням <https://cutt.ly/hXeOBCp>.

Під час організації освітнього процесу в дистанційному форматі (рекомендації зазначені в листі МОН України від 06.03.2022 №1/3371-22 «Про організацію освітнього процесу») в умовах запровадженого воєнного стану (Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022) рекомендуємо вчителям предмета «Захист України» під час виникнення певних ситуацій застосовувати дистанційну форму організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, яка

є безпечною та оптимальною (моделі змішаного та дистанційного навчання у синхронному й асинхронному режимах); керуватися Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, що затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 №1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання» та санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти».

Вимоги Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, стан повномасштабної війни в Україні потребують прагматичних підходів до формування готовності старшокласників до військової служби в Збройних Силах України, Міністерстві внутрішніх справ, Національній гвардії України та інших військових формуваннях.

Армія потребує підготовленого резерву, і саме заклади загальної середньої освіти забезпечують виконання цього завдання, адже на уроках предмета «Захист України» учні отримують початковий військовий вишкіл.

Акцентуємо увагу вчителів на проведення загальнонаціональної хвилини мовчання для вшанування пам'яті, громадянської відваги й самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної агресії проти України, згідно з Указом Президента України.

Навчальний предмет «Захист України», який сприяє досягненню мети загальної середньої освіти, введено до інваріантної складової базового плану Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти»).

У 2023-2024 н.р. актуальними освітніми завданнями в реалізації змісту навчального предмета «Захист України» є:

- ознайомлення учнів з основами нормативно-правового забезпечення захисту України, цивільного захисту населення та особистої безпеки людини;
- усвідомлення ними свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози незалежності та територіальній цілісності держави;

- набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань, їхні характерні особливості;

- засвоєння основ захисту України, цивільного захисту населення, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту України;

- підготовка учнів до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Вивчення предмета «Захист України» спрямоване на формування:

- життєво необхідних знань, умінь і навичок учнів щодо захисту України та дій в умовах надзвичайних ситуацій;
- системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову національно-патріотичного виховання.

У 2023-2024 н.р. році учні вивчатимуть предмет за навчальними програмами «Захист України. Рівень стандарту» для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти та «Захист України. Профільний рівень» для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти, затверджених наказом МОН України від 03.08.2022 року № 698 (<https://cutt.ly/fXcE48u>).

Навчальні програми з предмета приведено у відповідність до чинного законодавства про освіту та Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти».

У навчальній програмі враховано основи діючого законодавства та Конституції України, зміни законодавства щодо призову на строкову службу, територіальні реформи; уточнено вимоги відносно нових завдань освіти для впровадження мети навчального предмета «Захист України» – формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту України та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову національно-патріотичного виховання.

до 2023/2024 навчального року

Про викладання предмета «Захист України» у 2023/2024 н.р.

Навчальні програми узгоджено із сучасними процесами та змінами у Збройних Силах України, бойовим досвідом ООС.

Навчальною програмою для 10 і 11 класів передбачено вивчення предмета «Захист України» за двома тематичними планами:

– для юнаків – тематичний план №1 і навчально-польові збори/заняття;

– для дівчат – тематичний план №2 і навчально-тренувальні заняття.

Суттєвою загальною рисою навчальних програм «Захист України. Рівень стандарту», «Захист України. Профільний рівень», що відповідає сучасним тенденціям в освіті, є надання вчителю значно більшої свободи в питаннях планування освітнього процесу та залежить від матеріально-технічної бази закладу загальної середньої освіти, професійної компетентності педагогів. Вибір форм, методів і засобів навчання, зокрема й підручників, розподіл кількості годин, що відводяться на вивчення розділів та окремих тем (це стосується як порядку вивчення тем, так розподілу часу на їх вивчення), учитель визначає самостійно.

Програма для проведення навчально-польових (тренувальних) зборів/занять не залежить від тижневого навантаження і розрахована на 18 навчальних годин. Оцінка за навчально-польові збори/заняття і навчально-тренувальні заняття виставляється окремо від семестрових та визначає підсумкову (річну) на рівні з семестровими. Проведення навчально-польових зборів/занять, навчально-тренувальних занять записуються на окремій сторінці журналу. Підсумкова оцінка за навчально-польові збори/заняття виставляється перед річною оцінкою з предмета «Захист України» за другий рік навчання.

Удосконалену навчальну програму з предмета структуровано за очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності та змістом навчального матеріалу, необхідного для їх отримання. Її представлено у вигляді таблиці, що складається з двох частин. У кожному розділі розміщено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, які підлягають контролю й оцінюванню. Симетрично до очікуваних результатів зазначено відповідний навчальний матеріал, який підлягає вивченню.

З текстами навчальних програм можна ознайомитися на офіційному веб-сайті МОН України за покликанням <https://cutt.ly/OXcFqbD>.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителями у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів і поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя.

Рекомендуємо у навчальних програмах і календарно-тематичних планах виділити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу. Це дозволить без порушення системи програмових вимог ущільнювати, оптимізувати вивчення предмета, концентрувати увагу на відпрацьованих позиціях, що мають забезпечити якісну самостійну роботу учнів в умовах дистанційного навчання.

За програмами укладено підручники, електронні версії яких можна завантажити за покликанням

<https://cutt.ly/PZDIkhM>.

Перелік підручників, рекомендованих МОН України для використання в освітньому процесі з предмета «Захист України», «Захист України. Основи медичних знань» у закладах загальної середньої освіти з навчанням українською мовою, наведено за покликанням

<https://cutt.ly/PZDIkhM>.

Радимо, під час навчання предмета «Захист України», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), враховувати те, що молода людина 16-17 років (допризовного віку) отримує перше системне враження про Збройні Сили України (інші збройні формування) і загалом про сучасні задачі Національної безпеки та оборони нашої держави. Тому, пропонуємо вчителям акцентувати увагу учнів саме на можливості застосувати набуті знання та навички на уроках для забезпечення власної безпеки, захисту свого життя і здоров'я.

У 2023-2024 н.р. учителям доцільно звернути увагу на питання міжнародного військового співробітництва, що посідає ключове місце в діяльності Міноборони України. Рекомендуємо вчителям при вивченні розділу «Основи національної безпеки» використовувати інформацію, розміщену на офіційних веб-сайтах:

– Міноборони України

<https://www.mil.gov.ua/>;

– армія Inform

<https://armyinform.com.ua/>;

– Міністерства закордонних справ України <https://cutt.ly/KZDm9tB>.

Готуючись до уроків з тем «Нормативно-правова база з військових питань. Військова присяга та військова символіка України», «Історія розвитку українського війська», необхідно звернути

увагу на нормативні документи: закони України про відродження, засади діяльності, структуру, вимоги законодавства до військової служби. Рекомендуємо вчителям користуватися нормативно-правовою базою з військових питань, розміщену на офіційному веб-сайті Міноборони України за покликанням <https://cutt.ly/vZDWMAd>.

Вивчення змісту навчального матеріалу уроків із розділу «Збройні Сили України на захисті Вітчизни» може проводитись у формі бесіди з використанням різних інтерактивних прийомів, таких як «мозковий шторм» тощо. Тематичні питання уроків дозволяють наповнити їх зміст великою кількістю фактичного матеріалу війни росії проти України із офіційних джерел інформації. Під час підготовки до занять учителю варто:

– укладати власні тематичні презентації;

– добирати фрагменти документальних фільмів;

– використовувати інформацію щодо військової освіти, яка є складовою державної системи освіти зі спеціалізованих періодичних видань;

– розподіляти час на заняттях раціонально, ущільнюючи його до рівня засвоєння учнями класу.

Для стимулювання пізнавальної активності учнів, їхньої дієвої самостійної діяльності під час уроків тематичного плану №1 бажано використовувати роботу в групах, схожих до військових формувань, підрозділів (двійки, трійки, відділення); тематичного плану №2 – розширювати діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, які максимально наближають освітній процес до реального життя. Для забезпечення практичної спрямованості навчання рекомендуємо застосувати завдання:

– завдання, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання;

– завдання, що спонукають до діалогу, висловлюванню власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми;

– завдання творчого характеру, при розв'язанні яких учні виявляють ініціативу, самостійність, мають право вибору та власної аргументації;

– завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделюванню життєвих ситуацій.

до 2023/2024 навчального року

Про викладання предмета «Захист України» у 2023/2024 н.р.

В умовах війни цілеспрямоване систематичне формування почуття патріотизму, духовної та психологічної готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності є провідним. Особливо актуальною є підготовка учнівської молоді до захисту життя та здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях воєнного часу, до служби у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, виконання військового обов'язку.

Стратегічні підходи до національно-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти визначено Указом Президента України від 18.05.2019 №286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання», Постановою Кабміну України від 09.10.2020 №932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки».

Державну цільову соціальну програму національно-патріотичного виховання на період до 2025 року затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 №673 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». Метою цієї програми є вдосконалення та розвиток цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання шляхом формування та утвердження української громадянської ідентичності. Одним із пріоритетних завдань досягнення мети є військово-патріотичне виховання – здійснення заходів, спрямованих на формування у громадян готовності до захисту України, громадського сприяння безпеці та обороні України та підвищення престижу військової і спеціальної державної служби.

На виконання Стратегії національно-патріотичного виховання щодо гідного відзначення подвигу Захисників і Захисниць Міністерство у справах ветеранів України ініціювало впровадження у закладах загальної середньої освіти загальнодержавного проєкту «Місце шани та вдячності». Його мета – утвердження української громадянської ідентичності шляхом формування, збереження історичної пам'яті про події російсько-української війни та популяризації героїчного образу Захисників і Захисниць.

Рекомендуємо вчителям долучитися до облаштування інформаційних стендів, присвячених випускникам, батькам або іншим членам родини осіб, що навчаються у закладі освіти, які брали або беруть участь у російсько-українській війні.

Уроки з розділу «Збройні Сили України на захисті Вітчизни» мають великий потенціал для розвитку патріотичної особистості учнів, формування ціннісного ставлення до Збройних сил України, усвідомлення значення військової справи та формування готовності до захисту України. Радимо вчителям предмета «Захист України» використати інформацію за покликанням:

<https://cutt.ly/OZOToQL>.

В основу організації процесу навчання предмета «Захист України» покладено компетентнісний підхід, відповідно до якого результатом стануть сформовані в учнів ключові й предметні компетентності, що свідчать про готовність молоді у разі необхідності виконати свій конституційний обов'язок і стати на захист України.

Приклади мужньої боротьби українського народу у війні, розв'язаній російською федерацією, та реального внеску його здобутків у світову культуру й цивілізацію, які будуть донесені до учнів на уроці, мають ґрунтуватися на правдивій та перевірненій інформації.

Звертаємо увагу вчителів на необхідність посилення роботи з розвитку в учнів критичного та системного мислення, медіаграмотності. бажано запровадити п'ятихвилинки, під час яких розглядати та навчати учнів самостійно перевіряти та спростовувати викривлену ворогами інформацію. Громадянська компетентність учнів, взаємодопомога, волонтерство, підтримання власного емоційного стану є важливими складовими успіху в боротьбі з ворогом.

Обов'язковою формою одягу для вчителя та рекомендованою для учнів під час проведення занять з предмета «Захист України» (тематичний план №1) є форма військових формувань України без знаків розрізнення військовослужбовців Збройних Сил України або інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, особами, які не мають на це права.

Наголошуємо на необхідності обов'язкового проведення перед початком занять, інструктажу щодо дотримання учнями правил безпеки. Окрім того, акцентуємо увагу на суворому дотриманні правил безпеки під час проведення занять у кабінеті та на місцевості.

Звертаємо увагу щодо необхідності обов'язкового й неухильного дотримання вимог безпеки на всіх етапах проведення стрільб у стрілецькому тирі та на військовому стрільбищі:

- перед початком навчальних стрільб у стрілецькому тирі;
 - під час проведення навчальних стрільб;
 - після закінчення навчальних стрільб;
 - у разі виникнення надзвичайних ситуацій.
- Без дозволу вчителя учні не повинні:
- заходити до приміщення тиру;
 - брати до рук зброю;
 - виносити боеприпаси та зброю з приміщення тиру;
 - заряджати та розряджати зброю;
 - проводити підготовку до стрільби (прицілюватися);
 - проводити стрільбу.

Рекомендуємо для навчання учнів правилам поведінки з вибухонебезпечними предметами, щоб уберегти їх від небезпеки, використовувати матеріали ЮНІСЕФ (цикл уроків, спільно з Державною службою надзвичайних ситуацій в Україні, МОН України, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій та Національною поліцією України, за покликанням):

- урок із мінної безпеки (<https://cutt.ly/5XcGm7s>);
- всеукраїнський онлайн-урок з мінної безпеки (<https://cutt.ly/wXcHqIL>);
- як говорити з дітьми про правила мінної безпеки? (<https://cutt.ly/WXcJo9G>);
- навчаємось мінної безпеки всією родиною (<https://cutt.ly/tXcJJKW>);
- міни (<https://cutt.ly/2XcJ45N>). Варто інформувати учнів, що в Україні запроваджено мобільний застосунок з мінної безпеки MineFree, який дозволяє повідомити про виявлення вибухонебезпечних або підозрілих предметів, переглянути мапу небезпечних територій та отримати сповіщення про наближення до небезпечного об'єкта. Детальніше про застосунок – на сайті www.minefree.info. Застосунок можна завантажити з App Store та Google Play.

Радимо для військово-патріотичного виховання учнів та підвищення рівня навчання предмета «Захист України» використовувати журнал «Оборонний вісник», який видається Центром військової політики та політики безпеки, рекомендований МОН України до використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (лист МОН України від 21.05.2021 №5/1240-21 «Щодо листа Центру воєнної політики та політики безпеки»).

до 2023/2024 навчального року

Про викладання предмета «Захист України» у 2023/2024 н.р.

Нормативно-правове забезпечення предмета

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти України, затверджений Постановою Кабміну України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти».

URL: <https://cutt.ly/WZXY4m3>.

2. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності: методичні рекомендації / за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2021. 200 с.

URL: <https://cutt.ly/hXcc5Z7>.

3. Електронні версії підручників навчального предмета «Захист України»: вебсайт.

URL: <https://cutt.ly/PZDIkhM>.

4. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» (Указ Президента України від 25.03.1992 №2232/-XII).

URL: <https://cutt.ly/GXcpd2n>.

5. Закон України «Про національну безпеку України» (Указ Президента України від 19.06.2003 № 964-IV).

URL: <https://cutt.ly/BXcp4Wf>.

6. Закон України «Про освіту» (Указ Президента України від 05.09.2017 №2145-VIII).

URL: <https://cutt.ly/vXcalgA>.

7. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Указ Президента України від 16.01.2020 № 463-IX).

URL: <https://cutt.ly/eXcsbNS>.

8. Лист Міністерства освіти і науки України від 06.03.2022 №1/3371-22 «Про організацію освітнього процесу в умовах запровадженого воєнного стану» (Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022).

URL: <https://cutt.ly/rZXnjks>.

9. Лист Міністерства освіти і науки України від 21.05.2021 № 37/2021 «Щодо листа Центру воєнної політики та політики безпеки».

10. Лист Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 н.р.».

URL: <https://cutt.ly/gZXv71x>.

11. Лист Міністерства у справах ветеранів України (Мінветеранів) від 12.08.2022 № 540/02/1000.1-22 щодо реалізації загальнодержавного проєкту «Місце шани та вдячності».

12. Навчальна програма «Захист України» рівень стандарту» для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 року № 698.

URL: <https://cutt.ly/fXcE48u>.

13. Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання».

URL: <https://cutt.ly/RZXbYQk>.

14. Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 року №698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам».

URL: <https://cutt.ly/fXcE48u>.

15. Наказ Міністерства охорони здоров'я від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти».

URL: <https://cutt.ly/zZXnBya>.

16. Перелік підручників для використання в освітньому процесі з предмета «Захист України» у закладах загальної середньої освіти з навчанням українською мовою: вебсайт.

URL: <https://cutt.ly/PZDIkhM>.

17. Положення про допризовну підготовку, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2020 № 1770 «Про затвердження положень про допризовну підготовку і про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей».

URL: <https://cutt.ly/qXcdR6O>.

18. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти».

URL: <https://cutt.ly/WZXmmND>.

19. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 №673 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».

URL: <https://cutt.ly/RZXmAvF>.

20. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки».

URL: <https://cutt.ly/6ZXmBxq>.

21. Стратегія воєнної безпеки України, затверджено Указом Президента України від 25.03.2021 №21/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України».

URL: <https://cutt.ly/MXcfaQy>.

22. Стратегія національно-патріотичного виховання, затверджено Указом Президента України від 18.05.2019 №286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»: вебсайт.

URL: <https://cutt.ly/HZXm8Ho>.

23. Указ Президента України від 16.03.2022 №143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України».

URL: <https://cutt.ly/7XeR7xX>.

**Григорій ГОНЧАРУК,
завідувач НМЦ виховної
роботи, позашкільної освіти
та моніторингових досліджень
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.**

до 2023/2024 навчального року

Про діяльність бібліотеки Нової української школи у 2023/2024 н.р.

Відповідно до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (від 27.01.1995 № 32/95-ВР України) <http://surl.li/ujzx> бібліотека є інформаційним, культурним, освітнім закладом (установою, організацією) або структурним підрозділом, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки.

У Законі України «Про інформацію» <http://surl.li/byxs> зазначено, що одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людства, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію і знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними.

Шкільна бібліотека як частина інформаційного простору теж має долучитись до виконання цих завдань. У сучасному інформаційному світі, масовому доступі до електронних ресурсів бібліотеці доводиться віднаходити свою роль. Шкільна бібліотека – єдине доступне джерело інформації для учнів, яке забезпечує їх інформаційними ресурсами; місце соціальних комунікацій, де зустрічаються учні різного віку та всі учасники освітнього процесу.

Одним із завдань шкільної бібліотеки є формування інформаційної культури учня. Сьогодні обсяг інформації стрімко зростає. Саме тому головним для сучасного учня є вміння орієнтуватися в розмаїтті інформаційних ресурсів, критично їх оцінювати і виокремлювати потрібне.

Державна служба якості освіти України в «Рекомендаціях до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Абетка для директора. – 2-ге видання. – Київ, 2021» <http://surl.li/ebbxs> зазначає, що освітня діяльність у закладі освіти неможлива без створення інформаційного простору, використання інформаційних ресурсів та комунікацій між учасниками освітнього процесу. Під впливом процесів глобальної інформатизації змінюються мета і завдання школи, вони стають більше особистісно-орієнтованими, спрямованими, зокрема, на формування та розвиток здібностей учнів і вчителів щодо опрацювання освітньої інформації (розділ 3. Напрями самооцінювання якості освітньої діяльності).

Шкільна бібліотека поступово трансформується в сучасний інформаційно-методичний центр, який поєднує в собі інформаційну, освітню, розвивальну, культурну, виховну, дозвілєву функції.

Процес трансформації бібліотеки в інформаційний центр може бути поступовим, зважаючи на реальні можливості закладу і засновника. Тому для початку необхідно окреслити завдання з удосконалення інформаційного простору закладу освіти у стратегії розвитку та поступово втілювати поставлені завдання через участь у проєктах, постійну комунікацію та співпрацю із засновником (Абетка для директора. Критерій 1.3.5. У закладі освіти створено простір інформаційної взаємодії та соціально-культурної комунікації учасників освітнього процесу (бібліотека, інформаційно-ресурсний центр тощо, стор. 59).

Водночас мають змінитись функції шкільного бібліотекаря, роль якого в сучасному інформаційному середовищі змінюється (Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». Пункт 4. Забезпечення професійного розвитку персоналу бібліотек, оновлення системи бібліотечно-інформаційної освіти та підвищення кваліфікації <http://surl.li/ebbxs>). Зміна пріоритетів у діяльності бібліотек, використання ними досягнень інформаційних, телекомунікаційних, медійних ресурсів призводить до появи нових термінів у бібліотечній теорії та практиці. Шкільний бібліотекар має розуміти їх значення і правильно використовувати у професійному мовленні. Зокрема, від шкільних бібліотекарів залежить можливість реального підвищення інформаційної культури учнів. Оскільки, як свідчить практика, сучасні підлітки, маючи високий рівень комп'ютерної грамотності, виявляються безпорадними в ситуаціях, коли потрібно знаходити, переробляти чи оцінювати навчальну інформацію. Це вимагає від бібліотекаря постійно консультувати школярів щодо того, як визначати точність, достовірність знайденої інформації

Важливим є підвищення педагогічної майстерності бібліотекаря. Бібліотекарю можна запропонувати участь у тренінгах, семінарах, вебінарах, онлайн-курсах з питань вдосконалення інформаційного простору. Актуальними темами для обговорення на засіданнях професійних спільнот шкільних бібліотекарів можуть бути такі:

- Виховання інформаційної культури учнів засобами шкільної бібліотеки.
- Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність шкільної бібліотеки.
- Проєктна діяльність як ефективний засіб залучення дітей до читання.
- Новітні технології та методи обслуговування читачів у шкільній бібліотеці.
- Інноваційні технології в роботі бібліотеки.

• Шкільна електронна бібліотека: досвід і проблеми.

• Масова робота шкільної бібліотеки: традиції та інновації.

Серед форм і методів роботи шкільної бібліотеки, спрямованих на підвищення рівня інформаційної культури учнів, ефективними є бібліотечно-бібліографічні, практичні заняття з використанням традиційних та електронних інформаційних ресурсів, включаючи Інтернет, а також ігрових та проєктних технологій. Саме у шкільній бібліотеці учні повинні мати змогу простежити на практиці зв'язок інформаційної теорії з практикою, відчуті проблеми невідповідності користувача в процесі роботи з інформацією.

За визначенням, педагогічна діяльність – це практична діяльність щодо навчання (передачі знань), виховання (формування якостей і переконань) та освіти (накопичення, перетворення в органічну єдність знань, навичок, умінь та моральних якостей особистості).

Бібліотекознавець, бібліограф Балака Дмитро Андрійович обґрунтував поняття «бібліотечна педагогіка», визначивши її як науку про сутність, закони, методи й організацію педагогічного процесу, пов'язаного з книгою і через книгу.

Бібліотечна педагогіка – це особливий міждисциплінарний розділ бібліотекознавства, що формується на основі синтезу з педагогікою. Предметом цієї науки є педагогічні аспекти бібліотечної діяльності, базисом – книжка, читач. Її сутнісними аспектами були й залишаються свобода спілкування бібліотекаря з читачем, постійний моніторинг його інтересів, рекомендації щодо кращих книжок, відсутність домашніх завдань, постійна допомога в пошуку відповідей на різноманітні запитання.

до 2023/2024 навчального року

Про діяльність бібліотеки Нової української школи у 2023/2024 н.р.

Шкільна бібліотека – це педагогічне середовище, де бібліотекар у своїй професійній діяльності виступає як тьютор, що формує навички й уміння самостійної самоосвітньої діяльності учнів, консультант при пошуку джерела інформації, наставник, який навчає критичному осмисленню інформації, організатор індивідуальної та колективної діяльності учнів.

Таким чином, він розвиває, навчає, виховує дітей бібліотечними формами й методами – здійснює педагогічну діяльність. Паралельно в бібліотеці відбувається постійне навчання і підвищення кваліфікації педагогів з питань керівництва дитячим читанням, удосконалення особистої самоосвітньої та інформаційної діяльності.

НУШ – це зміна підходів до навчання та змісту освіти. Утверджуючи компетентнісний підхід, вона відмовляється від накопичення дитиною знань, відірваних від дитячого досвіду. Щоб отримати знання про щось, дитина має експериментувати практично або подумки. Розвивати компетентності з опорою на знання у вигляді понять. Без опанування нових знань, не можна уявити учнівського поступу.

Тому компетентний читач НУШ добирає текст для читання, відтворює емоції літературних героїв під час інсценізацій, на основі тексту малює і добирає ілюстрації, обирає книжку для читання, пояснює власний вибір.

Міністерством культури та інформаційної політики розроблено Стратегію розвитку читання на 2023-2032 роки «Читання як життєва стратегія» (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2023 № 190-р), а також Операційний план її реалізації <http://surl.li/gzjcg>

Відтак підходи до промоції читання мають зазнати кардинальних змін. Адже для всебічного й гармонійного розвитку особистості, зокрема, критичного мислення, читання є необхідною умовою.

Втілити Стратегію в життя планується у три етапи за двома напрямками:

– «Підтримка та розвиток книжкової екосистеми», внаслідок чого читачі матимуть доступ до якісної різноманітної книги, насамперед українськомовної, у різних форматах відповідно до потреб;

– «Формування звички і потреби в читанні» (люди і спільноти обиратимуть читання як свідому та регулярну практику для дозвілля, навчання та розвитку).

Важлива роль в реалізації Стратегії покладається на бібліотеки як

один із базових елементів суспільного розвитку і таких його складових, як культура, наука і освіта. Виховання активного і компетентного читача передбачає:

- здійснення якісної інформаційно-ресурсної підтримки освітнього процесу в умовах очної та віддаленої взаємодії;

- діяльність над розширенням читацького середовища: сформованість читацьких інтересів і задоволеність потреб користувача;

- розвиток читацького українського середовища (Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80>). Важливо зосередити увагу на активних формах популяризації українських книжок – сприяють пізнавальні літературні заходи, ознайомлення з різними жанрами книг, різні види читання, декламування віршів, текстів;

- просвічувати та заохочувати до читання. Використання різноманітних форм роботи: індивідуальні бесіди про прочитані книги, залучення до групової форми через участь в обговоренні книг, голосні читання, конкурси віршів і малюнків, пізнавальні ігри, огляди книг, розповіді;

- організація заходів, спрямованих на виховання культури, соціальної самосвідомості та сприяння емоційному розвитку школярів, дозвілля для дітей, які потребують емоційного розвантаження (підтримка дітей в умовах війни; підвищення психостійкості (бібліотерапія, казкотерапія, віршотерапія, арттерапія тощо);

- ребрендинг – нове обличчя книгозбірні. Бібліотека працює над створенням комфортного читацького середовища, привабливого простору для спілкування, навчання, відпочинку своїх читачів (куточок для відпочинку, фото зона, інформаційний стенд, абонемент, читальний зал, ІКТ, книгозбірня);

- процес «діджиталізації» чи оцифрування у бібліотеках. Веде за собою зміни у традиційному бібліотечному обслуговуванні та передбачає перехід від паперової документації до прямих, прозорих онлайн-процедур, які мінімізують час безпосередньої участі користувача та контакт з надавачем послуг.

Соціокультурна діяльність бібліотеки передбачає також і популяризацію книжки та читання серед школярів, у тому числі через анонси, прес-релізи подій та заходів, розміщених на вебсторінці школи чи бібліотеки, у соціальних мережах, організацію змістовного дозвілля школярів, фор-

мування мотивації до саморозвитку, самореалізації і творчості.

Також бібліотеки, як соціокультурні центри, основну свою місію зrealізують через спеціально організовану діяльність, спрямовану на задоволення інформаційних і культурних потреб школярів, педагогів і батьків, що сприяє інтелектуальному, естетичному й духовному розвитку користувачів, поширенню знань за допомогою організації культурно-масових заходів: книжкових виставок, диспутів, конференцій, семінарів, професійних і творчих зустрічей тощо. Здійснюючи соціокультурну діяльність, шкільні бібліотеки приділяють значну увагу формуванню та утвердженню національної свідомості, вихованню у користувачів почуття патріотизму та гідності.

Виховний процес є невід'ємною складовою всього освітнього процесу, а плекання української ідентичності є одним із пріоритетних завдань сучасної школи. Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності (Наказ МОН від 6 червня 2022 р. №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки У країні від 16.06.2015 № 641» <http://surl.li/fvotp>).

Шкільні бібліотеки намагаються використовувати у своїй діяльності такі методи й форми роботи, що характеризуються актуальністю змісту, творчим підходом, оригінальними назвами. Зокрема, здебільшого використовуються інформаційно-масові форми роботи. Їх особливістю є максимальне охоплення учасників освітнього процесу. Проводячи захоплюючі, емоційні, зорієнтовані на особистість масові заходи, бібліотеки задовольняють потреби молоді в освіті та самоосвіті, професійному вдосконаленні, розширенні світогляду, духовному, естетичному розвитку.

Досвід проведення масових заходів бібліотекарями підтверджує, що їх ефективність залежить від активності читачів. Тому рекомендуємо приділяти особливу увагу інноваційним, оригінальним, близьким учнівській молоді формам роботи, що спрямовані на глибоке й різнобічне розкриття тієї чи іншої теми.

до 2023/2024 навчального року

Про діяльність бібліотеки Нової української школи у 2023/2024 н.р.

Особливість таких форм полягає в тому, що їм притаманні новизна в назві, наявність елементів театралізації у викладі інформації, ігрові моменти, своєрідна атрибутика, що передає специфіку запропонованої форми, активна участь читачів у проведенні заходу. Форми роботи мають бути розраховані на певну вікову категорію учнів, об'єднаних спільними читацькими інтересами та психологічними особливостями.

Для всіх вікових категорій користувачів можуть проводитися читацькі конференції, уроки мужності, вахти пам'яті, благодійні акції та ярмарки, курси, квести, зустрічі з письменниками, реальні та віртуальні екскурсії.

Заходи національно-патріотичного спрямування мають сприяти створенню позитивного емоційного настрою учасників, бути захоплюючим. Це залежить насамперед від форми подання матеріалу та активності учасників. Не останню роль відіграє і принцип наочності. Дуже важливо використовувати не тільки живу мову, емоційну розповідь, а й ілюстративний матеріал, музику, відеоматеріали, що впливають на формування патріотичних почуттів.

У своїй роботі бібліотекар ЗЗСО зосереджується і на бібліографічному інформуванні, що є важливим засобом освітнього та національно-патріотичного виховання в діяльності бібліотек, споживачами якого є вчителі, керівники краєзнавчих, туристичних гуртків, здобувачі освіти. Адаже до виховання засобами книжки належать рідна мова і література, українська історія, національна культурно-духовна спадщина, що відображено в документі.

Бібліографічне інформування педагогів є пріоритетом у діяльності бібліотеки. Шкільний бібліотекар має систематично інформувати педагогів про нові документи в галузі освіти, матеріали з викладання предметів, методики сучасного уроку, нові підручники. До форм бібліографічної роботи відносять години інформації, інформаційні перерви, огляди-презентації, прем'єри книжки.

Ці форми і методи роботи з розкриття освітньої та виховної функції шкільних бібліотек, об'єднанню зусиль педагогічних колективів і бібліотек щодо розвитку патріотизму підрастаючої особистості, пробудженню в школярів глибокого інтересу до історії України та рідного краю наочно продемонстровано під час Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек під гаслом «В нас єдина мета – Україна свята, нездоланна ніким і ніколи». Матеріали учасників обласного етапу

презентують високий фаховий рівень авторів, використання ними інноваційних форм і методів роботи, а також високий рівень освітньої та інформаційної компетентності здобувачів освіти щодо національно-патріотичного виховання. З матеріалами можна ознайомитись на Web-Портфоліо Шкільної Бібліотекарі Хмельниччини (google.com)

Цьогоріч Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек (у рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек) проходить під гаслом «Вірю в майбутнє твоє, Україно!».

Бібліотека НУШ забезпечує учасників освітнього процесу книгами та іншими інформаційними ресурсами, художніми й документальними, друкованими й електронними – ці матеріали покликані доповнювати й розширювати інформацію, що міститься у підручниках, навчальних посібниках і методичних розробках.

Саме тому якісне формування фонду шкільної бібліотеки істотно впливає на ефективну діяльність бібліотеки і є запорукою високого забезпечення інформаційних потреб користувачів.

Фонд шкільної бібліотеки складається з основного фонду та фонду підручників. Основний фонд має універсальний характер. Його зміст відповідає змісту освітнього процесу та містить документи, необхідні для викладання базових основ наук, спецкурсів, проведення факультативних занять та позакласної роботи, зокрема:

- довідкові видання (енциклопедії, довідники, словники);
- літературно-художні видання, що містять твори художньої літератури (вітчизняної та зарубіжної, класичної і сучасної);
- галузеві видання (наукові, науково-пізнавальні, навчально-методичні тощо з усіх навчальних дисциплін і виховних напрямів, реалізованих у рамках освітньої програми школи);
- періодичні видання (журнали, газети).

У Законі України «Про інформацію» (ст.12 «Інформація довідково-енциклопедичного характеру» (пункт 2) зазначено, що основними джерелами інформації довідково-енциклопедичного характеру є: енциклопедії, словники, довідники, рекламні повідомлення та оголошення, путівники, картографічні матеріали, електронні бази та банки даних, архіви різноманітних довідкових інформаційних служб, мереж та систем, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, організація-

ми, їх працівниками та автоматизованими інформаційно-комунікаційними системами.

Повнота фонду залежить від типу освітнього закладу, до складу якого входить бібліотека, мети і завдань бібліотеки, контингенту користувачів та їхніх запитів.

Ядро бібліотечного фонду – обов'язковий мінімум найцінніших у науковому, культурному, навчальному, виробничому та художньому плані документів за профілем фонду. Це найбільш стабільна частина фонду з уповільненим старінням інформації, яка включає в себе документи, що містять достовірну, оригінальну інформацію, але водночас це завжди усталене, загальновідоме, несуперечливе знання, а також видання, які містять прогресивні досягнення у профільних галузях знань і сферах діяльності.

За кількісними характеристиками ядро фонду становить 20–30% від загального обсягу фонду. Правильно сформоване, воно здатне задовольняти до 80% запитів. Відображає особливості профілю конкретного фонду: довідкові видання; підручники і навчальні посібники; твори класиків науки, літератури; галузеві періодичні видання (журнали).

Безпосередній процес моделювання та вивчення фонду визначається у три етапи:

1. Збирання та опрацювання інформації про склад, рух і використання фонду.
2. Аналіз стану фонду і можливість його поліпшення шляхом використання конкретних пропозицій щодо його оптимізації.
3. Прийняття методичних рішень щодо подальшого комплектування фонду.

Аналіз фонду – це систематична планомірна робота, яка дає можливість з'ясувати обсяг фонду, темпи його розвитку, глибину, різноманітність тематики, а також потребу в заходах щодо збереження та консервації, списання, виявлення дублетності документів тощо.

Одним із напрямів роботи з основним бібліотечним фондом є очищення його від морально застарілої, непрофільної, зношеної, дублетної літератури та якісне оновлення фонду документальними підвищеного попиту. Менший за обсягом фонд використовують активніше, показники його ефективності значно вищі. Систематична перевірка книжкових фондів та вилучення з них непотрібних документів є умовою поліпшення його якісного складу.

до 2023/2024 навчального року

Про діяльність бібліотеки Нової української школи у 2023/2024 н.р.

Відповідно до статті 281 Закону України «Про видавничу справу» слід припинити поповнення бібліотечних фондів виданнями, що мають походження або виготовлені та/або ввезені з території держави-агресора, тимчасово окупованої території України <http://surl.li/cazne>.

Списання документів з фондів бібліотек державної власності визначено «Порядком списання об'єктів державної власності», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2007 року № 1314 (із наступними змінами) <http://surl.li/jlvpu>.

Списання документів з фондів бібліотек комунальної власності визначається відповідними органами місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» <http://surl.li/husc>.

Обов'язковим є облік бібліотечного фонду – це комплекс операцій, що забезпечує фіксацію відомостей про обсяг, склад і рух фонду за встановленими правилами, відображає динаміку розвитку фонду, структуру, співвідношення джерел і засобів його наповнення, темпи оновлення, місце розташування кожного документа.

Усі документи, що надходять до бібліотечного фонду або вибувають з нього, підлягають обов'язковому обліку, незалежно від виду документа та його матеріальної основи. Основними одиницями обліку бібліотечного фонду для документів всіх видів є примірник і назва, для газет – назва і річний комплект.

Комплектування бібліотечного фонду – це єдиний процес поповнення фонду документами відповідно до потреб користувачів. Загальна методика комплектування складається з таких технологічних операцій:

- відбір документів за бібліографічними посібниками;
- визначення джерел книгопостачання;
- замовлення документів;
- включення замовлених документів до картотек поточного або перспективного комплектування;
- контроль за надходженням документів.

Існує декілька типів моделей бібліотечного фонду. Тематика бібліотечного фонду чи профіль комплектування визначаються шляхом визначення всіх діючих на нього чинників. Найбільш поширена тематико-типологічна модель фонду. При комплектуванні та систематизації фонду потрібно використовувати універсальну десятикову класифікацію (УДК) (Постанова Кабінету Міністрів України «Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десятикової класифікації» №177 від 22.03.2017 р. <http://surl.li/jlvrr>).

Терміни зберігання облікових документів (Перелік типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів <http://surl.li/jlvsvf>):

- інвентарні книги – до ліквідації бібліотеки;
- книги сумарного обліку – до ліквідації бібліотеки;
- картотеки періодичних видань – до ліквідації бібліотеки;
- супровідні документи (накладні, описи, списки) на літературу, що надходить – до ліквідації бібліотеки;
- журнал обліку документів бібліотечного фонду, прийнятих замість втрачених чи пошкоджених – 3 роки;
- прибуткові акти на літературу, отриману безкоштовно або без супровідних документів – 3 роки після перевірки бібліотечного фонду;
- акти списання книжок з основного фонду – 10 років;
- акти списання періодичних видань – 3 роки;
- акти списання підручників – 5 років.

Нормативне забезпечення обліку фондів

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV

2. Постанова КМ України «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності» від 28.02.2000 р. № 419

3. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку в державному секторі» від 29.12.2015 р. № 1219

4. Наказ Міністерства культури і туризму України «Про затвердження Інструкції з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах» від 03.04.2007 р. №22 <http://surl.li/jlvsvw>

5. Наказ МОН Про затвердження Інструкції про порядок комплектування та облік підручників і навчальних посібників у бібліотечних фондах загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 1228 від 22.08.2017) від 02.12.2013 № 1686 <http://surl.li/jlvth>

Корисні джерела

- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» від 23 березня 2016 р. № 219-р <http://surl.li/btxv>

• Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О., Лінник О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Абетка для директора. – 2-ге видання, перероб. і доп. – Київ, Державна служба якості освіти, 2021 – 350 с. <http://surl.li/adbkh>

• Постанова Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022-2023 роках». <http://surl.li/etxf>

• Формування, індексація та збереження бібліотечних фондів: методичні рекомендації / Запоріж. обл. універс. наук. б-ка. URР: <http://surl.li/jlvuy>

• Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського. <https://dnbp.gov.ua/ua/>

• Сучасна шкільна бібліотека: організація роботи: практич. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [авт. кол.: Л. М. Бондар, Т. В. Добко, І. Г. Лобановська, О. Є. Матвійчук, І. І. Хемчян та ін. ; наук. ред.: Т. В. Добко, О. Є. Матвійчук, І. Г. Лобановська, І. І. Хемчян]. – Київ, 2019. – 359 с. – (Серія “На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек”; вип. 21). <http://surl.li/jlvvl>

• Круглий стіл «Ресурси та послуги освітянських бібліотек для розвитку сучасного освітнього середовища в умовах агресії рф» 18 травня 2023 р. Відділ науково-освітніх інформаційних ресурсів ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського НАПН України <https://dnbp.gov.ua/ua/?events=34854>

• Повний календар пам'ятних та ювілейних дат дивіться за цим покликанням. <http://surl.li/jlvvff>

• Калейдоскоп знаменних дат на 2023 рік : інформ.-бібліогр. матеріали / [уклад. : С. Бадрук, Г. Буркацька, В. Вовк, Ю. Круть ; ред. : В. Кучерява, Н. Лінкевич]; Держ б-ка України для юнацтва. – Київ : [б. в.], 2022. – 85 с. За покликанням. <http://surl.li/jlvvkk>

Валентина ФАРВАРЩУК,
методистка з бібліотечної справи
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.

Інноваційна та проєктна діяльність закладів освіти в умовах воєнного стану

Шлях інноваційного розвитку економіки України зумовив модернізацію всіх галузей, в тому числі й освітньої сфери. Поширення інноваційних технологій в освітній галузі стало об'єктивною закономірністю, зумовленою новою філософією освіти.

Розвиток інноваційних технологій став основою масштабних освітніх реформ.

Заклади освіти, які впроваджують у свою діяльність інноваційні розробки, активно використовують досягнення науки, є рушійною силою для просування інноваційного розвитку та необхідних суттєвих перетворень у системі освіти.

З початком широкомасштабної війни на території України, коли стало життєво необхідним приймати швидкі, нестандартні рішення, особливої актуальності набули інновації.

Інновації можна трактувати як новостворені (застосовані) або вдосконалені освітні, навчальні, виховні, психолого-педагогічні та управлінські технології, методи і авторські моделі освітнього продукту, що істотно підвищують якість, результативність та ефективність освітньої діяльності, змінюють результати освітнього процесу, створюючи при цьому удосконалені чи нові: освітні, дидактичні, виховні системи; зміст освіти; освітні, педагогічні технології; методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання і виховання; технології управління закладом освіти, системою освіти.

Освітня система України опинилася перед низкою проблемних питань щодо того, якими шляхами утримати і сформувати управління розвитком якісної освітньої системи.

Нинішня реальність така, що функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій.

Всі інноваційні освітні проєкти та експерименти всеукраїнського рівня завжди є відповідями на виклики сучасного часу та ситуацій.

У цей непростий період для українського суспільства заклади освіти області – учасники дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня не тільки не припинили виконання програм експериментів, але і долучилися до нового інноваційного проєкту всеукраїнського рівня, тим самим продовжуючи напрацювання найкращих практик в освітній сфері, що стосуються національно-патріотичного виховання, реалізації Концепції «Нова українська школа», розвитку авторських шкіл в Україні, тьюторського супроводу, здоров'язбережувальних практик, STEM-освіти, інклюзивної освіти, позашкільної освіти, цифровізації та інформатизації освіти та інших напрямів освітньої діяльності.

Неодмінною складовою експериментальної діяльності є неперервне відстеження її результатів.

Підтримка активного упровадження інновацій в освітню галузь під час війни не втратила свого пріоритетного значення, а стала одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів.

Головним завданням освітньої галузі є і буде забезпечення якості освіти на всіх рівнях, як під час війни, так і після її завершення. Тому цілком закономірним є проведення наукових досліджень в освіті та втілення їх результатів на практиці, впровадження інноваційних технологій, забезпечення закладів освіти новими засобами навчання, науково-методичною та навчальною літературою.

Отже, незважаючи на складні умови, в яких перебуває наша країна, інноваційна та дослідно-експериментальна діяльність у системі освіти продовжується, а її результатом є нове педагогічне мислення, нові педагогічні ідеї, форми навчання та моделі організації освітнього процесу.

Використані джерела

1. Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії : зб. матеріалів IV Всеукр. відкр. наук.-практ. онлайн-форуму, Київ, 27 жовт. 2022 р./ за заг. ред. І. М. Савченко, В. В. Ємець. — Київ : Національний центр «Мала академія на ук Україна», 2022. — 588 с. URL: <http://surl.li/etdgdg>

2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с. URL: <http://surl.li/csrzo>

Валентина КРАСОВСЬКА,
методистка з інноваційної та дослідно-експериментальної роботи Хмельницького ОІППО імені А.Назаренка.

Педагогічна діагностика обдарованості та її вплив на професійне самовизначення учнів

Реформування загальної середньої освіти в Україні, яким, зокрема, передбачено створення мережі старшої профільної школи та надання змоги учням обирати свою освітню траєкторію, має за мету створення комфортного, інклюзивного та сучасного освітнього середовища, в якому діти охоче здобувають необхідні для сучасного життя знання та компетентності, формуються самодостатніми, творчими і креативними особистостями [1].

Для досягнення зазначених цілей одним із важливих аспектів є забезпечення системної роботи закладу освіти в напрямі виявлення схильностей дитини до того чи іншого виду діяльності.

Поняття схильність трактується психологами як будь-яке позитивне, вну-

трішно мотивоване ставлення (потяг, інтерес) до якого-небудь заняття, коли привабливими виявляються не тільки результати, а й сам процес діяльності. Тому важливо розпізнати схильність, адже вона є супутником здатності до певної діяльності. А звідси не так далеко й до визначення покликання людини та розвитку її природних здібностей [5].

Оскільки кожна дитина є обдарованою в певній сфері діяльності, то важливим завданням педагога є вчасне діагностування її здібностей, а правильний їхній розвиток дає змогу особистості в майбутньому успішно обрати професію та реалізуватися, що на сьогодні є одним з основних ресурсів соціально-економічного розвитку держави.

Більшості педагогів притаманна думка, що діагностика дитячої обдарованості – суто психологічна проблема. Однак сучасна освітня практика, спрямована на особистісно зорієнтований підхід, змушує розглядати діагностику дитячої обдарованості як невід'ємну частину цілісного педагогічного процесу. Теоретичний рівень передбачає визначення концепції обдарованості, суміжних категорій та видів обдарованості, а практичний – охоплює методики діагностування обдарованих дітей, визначення їхніх психологічних особливостей, організацію роботи з ними.

до 2023/2024 навчального року

Педагогічна діагностика обдарованості та її вплив на професійне самовизначення учнів

На цьому, практичному рівні, як вважають самі психологи, діагностику мають проводити вчителі й вихователі, тобто ті, хто працює над розвитком і вихованням дітей.

Завдання діагностики обдарованості:

- виявлення обдарованості;
- допоміжна діагностика, спрямована на вивчення особистих якостей батьків, учителів;
- виявлення чинників, що перешкоджають розвитку здібностей;
- спостереження за її розвитком (конструктивним та реконструктивним).

Обдаровані й талановиті учні здатні швидше та ефективніше за інших освоїти навчальну програму, вони мають бути забезпечені можливостями визначати відповідні теми та сфери навчання, що їх особливо цікавлять. Отже, діагностика учнівських обдаровань є необхідним компонентом психолого-педагогічної підтримки, що дає змогу:

- виявити широке коло потенційних інтересів учнів;
- визначити загальні сфери їхнього особливого інтересу;
- фокусуватися або окреслювати проблеми в межах цих сфер;
- надавати змогу займатися вивченням обраного питання в ролі дослідників, а не учнів, які здебільшого займають пасивну позицію в навчальному процесі [2].

У державних документах про діяльність закладів загальної середньої освіти підкреслюється, що розв'язання проблеми формування творчої особистості, розвиток здібностей та обдаровань юного громадянина значною мірою залежить від учителя, творча діяльність якого стає міцним засобом формування і розвитку здібностей та обдарованості школярів [3].

Проблеми виявлення і розвитку обдарованих дітей вимагають сьогодні від учителя вміння працювати у творчому режимі, нестандартних напрямках, постійно вдосконалювати професійну діяльність, створювати свою творчу лабораторію, опанувати специфічними формами й методами роботи з обдарованими дітьми в освітньо-виховному процесі. Продуктивні методи ідентифікації мають керуватися відповідями на такі запитання:

- Які сильні сторони або таланти проявляє цей учень?
- Чи задовольняє його потреби шкільна програма?
- Що необхідно/бажано змінити?
- Яку інформацію має надати нам повна характеристика учня (навчальний, соціальний, емоційний, психологічний аспекти)?
- Яка додаткова інформація про учня та його оточення нам потрібна?
- Які саме інтереси та досягнення вказують на потреби конкретного учня?
- Як інформація щодо учнівських схильностей, здібностей, інтересів та мотивації може сприяти плануванню освітнього процесу?

Нерідко діагностика обдарованості ґрунтується на результатах продуктивної діяльності (підсумки олімпіад, конкурсів, змагань, дані психолого-педагогічних обстежень). Лейтес М. зазначає, що ознаки обдарованості в дитячі роки оцінюються через з'ясування співвідношення в них вікового і власне індивідуального. Тому батькам і вчителям варто знати, що всі успіхи дитини спочатку з упевненістю можна оцінити як вікові прояви обдарованості, а чи стануть вони стійкими індивідуальними особливостями, буде залежати від багатьох зовнішніх та внутрішніх умов.

Обґрунтовані дослідниками типові особливості обдарованих дітей безперечно впливають на їхнє самовизначення в майбутній професії. Зокрема, це розвинені здібності в багатьох сферах, різноспрямовані інтереси, перфекціонізм, самостійність, нерівномірність розвитку, критичність мислення, особливості системи ціннісних орієнтацій тощо [2].

Психічний розвиток обдарованих учнів є нерівномірним, що впливає на професійне самовизначення. Окрім того, прояв і розвиток обдарованості в старшому шкільному віці характеризується значною індивідуальністю. За успішного розв'язання обдарованим старшокласником проблеми професійного самовизначення розвинені інтереси слугують основою для самостійного й обґрунтованого вибору професії. Однак, попри зазначене, обдаровані старшокласники часто не можуть визначитися щодо свого професійного майбутнього. Згадані труднощі можуть бути пов'язані з високим рівнем розвитку в обдарованих старшокласників здібностей у багатьох галузях.

Однією з найпоширеніших діагностичних методик для вивчення схильностей особистості до певної професії є методика Дж. Голланда ([URL: http://url.li/jlxtn](http://url.li/jlxtn)), яка визначає ступінь зв'язку типу особистості зі сферою професійної діяльності, до якої в неї є нахили. Люди здебільшого прагнуть знайти середовище і професію, які дали б змогу їм найкраще розкрити свої здібності, виразити свої інтереси, цінності, орієнтації. Відмінності в особистісних і когнітивних особливостях людей, їхній схильності до певних видів діяльності було покладено дослідником в основу створення типології професійної спрямованості. Так, Дж. Голланд обґрунтував шість особистісних типів (та відповідно їм типи професійних середовищ): артистичний, підприємницький, інтелектуальний, конвенціональний, реалістичний, соціальний.

Представники реалістичного типу зорієнтовані на роботу з конкретними матеріальними об'єктами та їхнім практичним застосуванням. Близькі до нього представники інтелектуального типу зорієнтовані на розумову, пошуково-дослідницьку працю. Представники артистичного типу ухиляються від регламентованих, чітко структурованих видів діяльності й надають перевагу заняттям, що дають

змогу виразити власну індивідуальність. Соціальний тип надає перевагу видам діяльності, які надають змогу встановити тісний контакт із соціальним середовищем. Близький йому підприємницький тип надає перевагу таким видам діяльності, які дають змогу реалізувати потяг до пригод, власну енергію та наполегливість. Представники конвенціонального типу надають перевагу структурованій регламентованій діяльності [4].

Професійна орієнтація має ставити за мету активізацію внутрішніх психічних ресурсів особистості для того, щоб вона могла реалізувати себе в професійній діяльності. Відмінною особливістю самовизначення щодо майбутньої професії обдарованих старшокласників є орієнтація на саморозвиток і самовдосконалення, схильність до нестандартних способів розв'язання проблем у різних життєвих ситуаціях. Професійна орієнтація супроводжується здійсненням епізодично, припускаючи пасивну позицію учня. Варто зауважити, що врахування особистісних особливостей обдарованих учнів під час організації освітнього процесу загалом та здійснення професійної роботи зокрема буде сприяти їхньому вчасному самостійному та обґрунтованому професійному самовизначенню.

Отже, реалізація інтелектуального і творчого потенціалу обдарованої особистості як одного з основних ресурсів соціального й економічного розвитку нашої держави нерозривно пов'язана з вибором тієї сфери майбутньої професійної діяльності, у якій найбільш повно реалізуються її обдарування. Тому модернізація сучасної системи загальної освіти, у процесі якої реформується система старшої школи, покликана забезпечити успішне самовизначення щодо майбутньої професії учнів через створення ліцеїв з профільною освітою, від якої залежить успішність кар'єри випускника. А держава, завдяки цьому, зможе забезпечити кваліфікованими спеціалістами всі важливі сфери діяльності.

Використані джерела

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» / URL: <http://url.li/mfrk> (дата звернення: 19.06.2023).
2. Клименюк Ю. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика // Проблеми освіти: збірник наукових праць. Спецвипуск. Вінниця-Київ, 2015. С. 46-50. / URL: <http://url.li/inrwy> (дата звернення: 19.06.2023).
3. Марчук А. Обдарованість та проблеми виховання обдарованих дітей. / URL: <http://url.li/inrxg> (дата звернення: 19.06.2023).
4. Опитувальник професійної спрямованості (ОПС) Д. Голланда. / URL: <http://url.li/intji> (дата звернення: 19.06.2023).
5. Поняття «схильність». / URL: <http://url.li/jxvva> (дата звернення: 19.06.2023).

Ольга ГРЕБЕНЬ,
методистка по роботі
з обдарованими дітьми
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.

до 2023/2024 навчального року

Технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями помірного і тяжкого ступенів

Порушення інтелектуального розвитку – це стійке, виражене, системне порушення пізнавальної діяльності, яке виникає внаслідок органічного ураження кори головного мозку. Тобто, це порушення інтелектуальної, мовленнєвої, особистісної сфер розвитку, внаслідок якого мисленнєва, мотиваційна, пізнавальна, емоційно-вольова діяльності формуються на низькому рівні.

В умовах запровадження концепції Нової української школи відбувається процес модернізації освіти дітей з інтелектуальними порушеннями, якому сприяють розробка та впровадження Державних стандартів початкової та базової освіти, типових освітніх програм навчання, визначення змісту корекційно-розвиткової роботи як в умовах системи спеціальної освіти, так і в умовах інклюзивного навчання. Життєва компетентність осіб з порушеннями інтелектуального розвитку розглядається як здатність цілісно реалізовувати на практиці знання, уміння, навички, досвід і цінності, набуті та необхідні для успішної самореалізації у житті, навчанні, праці.

Численні дослідження в галузі спеціальної педагогіки і психології підтвердили той факт, що правильно організована освітня система для осіб з інтелектуальними порушеннями помірного та тяжкого ступенів дає позитивний ефект і призводить до значного просування в напрямку адаптації до життя у суспільному середовищі. Учні з інтелектуальними порушеннями помірного і тяжкого ступенів можуть виконувати розпорядження, які даються у зрозумілій для них формі, дотримуватись правил соціальної поведінки, оволодіти елементарними трудовими операціями в тому обсязі, який вдається у них сформувати. Проте вони потребують контролю, допомоги, опіки, супроводу, соціального та фізичного захисту з боку батьків, опікунів, соціальних служб тощо. У зв'язку з цим, дана категорія учнів потребує значної уваги і особливого підходу в організації освітнього процесу. Знання сильних сторін і проблем, які мають учні з інтелектуальними порушеннями помірного та тяжкого ступенів, дозволяють підібрати адекватні методики і техніки роботи з ними для надання допомоги у розвитку та формуванні необхідних у соціальному середовищі навичок і звичок.

Труднощі учнів з інтелектуальними порушеннями помірного і тяжкого ступенів в освітньому процесі обумовлені обмеженістю кола загальних життєвих уявлень; уповільненням сприйняття і переробки інформації, низьким рівнем самоконтролю, критичного мислення; зниженням працездатності, швидким стомлюванням; порушенням загальної і дрібної моторики; обмеженим словниковим запасом, наявністю порушень

усіх сторін мовлення; переважанням наочно-дійової форми мислення; короткочасною механічною пам'яттю; невмінням використовувати допоміжні засоби при запам'ятовуванні навчального матеріалу; незрілістю емоційно-вольової сфери.

Для виконання поставлених завдань, основними стратегіями підтримки дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в освітньому середовищі є створення спеціального освітнього простору; наявність кваліфікованих педагогічних кадрів, які володіють спеціальними методами і технологіями корекційно-розвиткової та виховної роботи; психолого-педагогічний супровід навчального процесу; застосування традиційних та інноваційних технологій корекційно-розвиткового навчання.

Насамперед, адаптуємо освітнє середовище. До адаптації освітнього середовища до навчального процесу для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного і тяжкого ступенів належить облаштування просторового середовища, розвиток когнітивної сфери, розвиток мовленнєво-комунікативної та емоційно-вольової сфер, формування життєвої компетентності, пристосування навчальних матеріалів, адаптації оцінювання навчальних досягнень відповідно до можливостей учнів.

Необхідно пам'ятати, що учні з різними ступенями інтелектуальної недостатності характеризуються стійкими порушеннями психічної діяльності, які чітко виявляються у зниженні активності пізнавальних процесів.

У зв'язку з тим, що у змісті освіти дітей з інтелектуальними порушеннями помірного і тяжкого ступенів пріоритетним є включення їх у реальне життя, навчальний та корекційно-виховний процеси спрямовуються на забезпечення соціальної адаптації. У роботі з цією категорією учнів необхідно надавати особливу увагу формуванню у них побутових, комунікативних, соціальних та академічних навичок відповідно до індивідуальних можливостей. Це, насамперед, формування та розвиток комунікативної функції мовлення (в тому числі, із застосуванням альтернативної та додаткової комунікації); формування навичок самообслуговування та соціальної поведінки, уявлень про навколишнє середовище; формування та розвиток елементарних графічних, читацьких навичок та математичних уявлень. Тобто, академічні навички залежать від комунікативних, побутових та соціальних. Ключову роль відіграють не навчальні дисципліни, а предмети, що сприяють формуванню та розвитку життєво необхідних компетенцій.

Наскрізними корекційно-розвивальними напрямками для дітей цієї категорії є: формування певного обсягу знань про

навколишній світ; адекватність поведінки; вміння діяти у конкретних життєвих ситуаціях; формування навичок здорового способу життя, самообслуговування; формування навичок комунікації; навчання побутовій праці; елементарним поняттям грамоти та рахунку.

Корекційно-розвиткові заняття будуються на основі предметно-практичної діяльності дітей, здійснюються корекційними педагогами і практичними психологами через систему спеціальних вправ та адаптаційно-компенсаторних технологій.

До формування уявлень про себе та навколишній світ у дітей з інтелектуальними порушеннями помірного і тяжкого ступенів, насамперед, належить формування життєвої компетентності. Сюди входить: формування сенсорного розвитку (виховання органів чуття: дотик, зір, слух, смак, нюх); соціально-побутових навичок; ціннісного ставлення до себе, навколишнього середовища, природи; формування статево-рольової поведінки у сучасному соціокультурному середовищі (ознайомлення з соціальними історіями); родинний супровід.

У навчальній та корекційній роботі надзвичайно важливим є розвиток когнітивної сфери:

– *сприймання*: поділ складного матеріалу на частини, збільшення часу для усвідомлення завдання, уповільнення темпу викладу матеріалу, активізація знань дітей з метою використання їх власного досвіду, використання наочності, порівняння зі зразком;

– *увага*: допомога у перевірці правильності виконаних дій, формування навичок самоконтролю. Педагогу слід враховувати, що увага в учнів не стійка, часто не координувана і не передбачувана. Діти надмірно чутливі, часто відволікаються, і під впливом найменших зовнішніх подразників (світло, звук, дотик), переключать увагу з одного виду діяльності на інший, не реагують на спроби їх зацікавити. Педагог повинен весь час перебувати у пошуку тих методів і прийомів, за допомогою яких він зможе утримати увагу дітей на певний нетривалий термін, з метою формування у них тієї чи іншої соціально ціннісної навички або звички;

– *пам'ять*: мінімальна кількість нових термінів, понять на одному уроці, поділ матеріалу на частини, повторення матеріалу, закріплення вивченого з опорою на наочність. Пам'ять короткочасна і має зовсім невеликий об'єм запам'ятовування лише тих предметів, подій і явищ, які викликають яскраві позитивні або негативні емоційні враження з власного досвіду.

до 2023/2024 навчального року

Технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями помірного і тяжкого ступенів

Довільне, логічне запам'ятовування у більшості дітей не спостерігається. Вони не в змозі запам'ятати завдання, яке включає в себе два або три складових, постійно потребують повторення при виконанні певних послідовних дій, не можуть відтворити послідовність подій у розповіді з двох-трьох простих речень;

– *мислення*: зменшення обсягу матеріалу; спрощення інформації для засвоєння; навчання застосовувати набуті знання та вміння на практиці; поділ складних тем на частини; поступове формування вміння порівнювати, використовувати інструкції, схеми, виділяти різні особливості предметів і явищ; на елементарному рівні вчити коментувати вголос способи та послідовність виконання певних дій та завдань. Внаслідок недостатності мислення, діти з інтелектуальними порушеннями помірного та тяжкого ступенів фрагментарно сприймають словесну інформацію, не узагальнюють і не усвідомлюють її змісту, не можуть побудувати логічні зв'язки, абстрактні поняття для них, практично, недоступні. Через відсутність змістових зв'язків, виконання елементарних дій характеризуються безсистемністю та хаотичністю.

Отже, навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного і тяжкого ступенів здійснюється за допомогою найбільш доступних для них методів і способів спілкування в освітньому середовищі (шляхом адаптації-модифікації змісту навчальних предметів (інтегрованих курсів), використання альтернативних та допоміжних засобів навчання), які максимально сприятимуть засвоєнню знань, соціальному розвитку, формуванню компетентностей для подальшого самостійного життя.

Технології корекційно-розвивального навчання учнів з інтелектуальними порушеннями помірного і тяжкого ступеня базуються на врахуванні індивідуальної працездатності відповідно до можливостей (доступність матеріалу); урізноманітненні методів і прийомів навчання (дозування, унаочнення, засоби підтримки уваги); створенні умов, які стимулюватимуть учнів до навчання і запобігатимуть виникненню втоми (стимулюючі засоби, дидактичні ігри та вправи).

Успіх педагога залежить від налагодження позитивно-емоційного контакту з учнем, реальних цілей та освітніх завдань, які б відповідали індивідуальним психофізичним можливостям учня. Пам'ятаємо, що кожен учень має індивідуальні можливості й темп розвитку. Відтак зміст навчальних дисциплін повинен мати чітко виражену практичну спрямованість, бути максимально пов'язаний з реальним життям дитини, що підвищить мотивацію до навчання, формування пізнавальних інтересів.

Найважливішим чинником розвитку дітей з особливими освітніми потребами є комунікація, оскільки в процесі спілкування з оточенням дитина набуває досвіду, засвоює знання, але не всі можуть реалізувати цю потребу. У дітей з інтелекту-

альними порушеннями помірного, тяжкого ступенів самостійне мовлення складається з окремих слів або простих речень, а у значної частини дітей з інтелектуальними порушеннями тяжкого ступеня зв'язне мовлення взагалі не формується. Проте, за умови використання знайомих для них термінів і слів, можна сформувати розуміння зверненого до них мовлення, виконання простих інструкцій.

У роботі з учнями, у яких не розвинене мовлення, використовуються засоби альтернативної комунікації. Традиційно виділяють два види комунікації: вербальна – за допомогою слів; невербальна (альтернативна, додаткова) – за допомогою жестів, міміки, картинок, фотографій, піктограм, положення тіла, емоційних проявів тощо. Часто невербальні засоби комунікації, міміка сприймаються дітьми значно краще, а ніж розмовне мовлення.

Науковці виділяють три основні види комунікації:

– *базові*: дихання, звуки, емоції, положення та рухи тіла. З них можна зчитувати і розуміти емоції, бажання (коли дитина отримує складне завдання, то починає хвилюватись, швидше дихати, часто змінювати позу, маніпулювати предметами тощо);

– *прості*: показувати очима, кивати головою, доторкатись або брати в руки певний предмет, піднімати руку, відповідати картками "так" чи "ні";

– *складні*: жестове мовлення, дошки з картками (комунікативні таблиці), піктограми, усне, письмове мовлення.

Мовлення вчителя має бути чітким, виразним, емоційно позитивним, за потреби, мати дещо уповільнений темп.

У практичній роботі сповільненість темпу, сприйняття має поєднуватись зі значним звуженням обсягу навчального матеріалу. Між питаннями та відповідями встановлюється більша пауза, учням відводиться більше часу на виконання практичних робіт. Зміст навчального матеріалу має бути максимально адаптованим до пізнавальних можливостей учнів, надаватись на більш низькому рівні узагальнення, недоступні поняття виключаються. Наприклад, формування навичок читання та письма, навчання усвідомленому рахунку, навіть у межах першого десятка, для більшості учнів цієї категорії досить ускладнене, а іноді навіть неможливе. Тому навчальний процес базується переважно на механічному заучуванні, шляхом постійного тренування з використанням системи піктограм або інших невербальних технік чи технологій, які потребують чіткого і позитивного підкріплення, тому що увага учнів затримується лише на яскравих або тривалих подраزيках.

Сучасні технології навчання учнів з інтелектуальними порушеннями різних рівнів спрямовано на підготовку школярів до самостійної життєдіяльності, успішної подальшої соціально-трудої адаптації, розвиток їх пізнавальних здібностей, компетентностей та наскрізних умінь, від-

повідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб.

Реалізація технологій навчання відбувається на основі впровадження типових освітніх програм для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, створення сучасного освітнього середовища, підготовлених учителів, які розкривають пізнавальний потенціал учнів, забезпечуючи доступність якості освіти та успішну соціалізацію школярів. Типові освітні програми для учнів із порушеннями інтелектуального розвитку розроблено відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції Нової української школи, Державних стандартів початкової та базової освіти, сучасних досягнень спеціальної педагогіки та психології щодо навчально-пізнавальних можливостей дітей із різним рівнем порушень інтелектуального розвитку.

Наразі чинними є оновлені Типові освітні програми для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку різних ступенів для 1-2 та 3-4 класів, затверджені наказом МОН № 836 від 19.09.2022 «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 та 3-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства освіти і науки України». На основі нового Державного стандарту базової середньої освіти розроблено Типову освітню програму для 5-10 (11) класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, затверджену наказом Міністерства освіти і науки України від 07.12.2021 № 1317 (зі змінами, наказ МОН від 29.08.2022 № 769), яка вводиться в дію поетапно (у 2023/2024 навчальному році для організації освітнього процесу 5, 6 класів закладів спеціальної освіти).

Для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного та тяжкого ступеня для 5-10 класів підготовлено Комплект модельних навчальних програм для спеціальних закладів для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного та тяжкого ступеня» (9 програм) творчим колективом авторів Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (Чеботарьова О.В., Гладченко І.В., Блеч Г.О., Трикол С.В., Сухина І.В., Мякушко О.І., Бобренко І.В.) спільно з практичними працівниками КЗО «Спеціальна школа «ШАНС «ДОР» (директор Тороп К.С.) (Тороп К.С., Анохіна О.А., Дмитрієва Л.В., Ляшенко В.В., Піддубцева С.Д., Обозна Є.О., Надєєва Н.Г., Музичук А.В., Пілатова І.В., Стасюк О.В.). Усі Програми отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» і рекомендовані до використання в освітній практиці спеціальних закладів загальної середньої освіти, та, як ресурс, у закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою

до 2023/2024 навчального року

Технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями помірного і важкого ступенів

навчання (наказ МОН № 899 від 12 жовтня 2022 року).

Режим доступу: <https://mon.gov.ua>; <https://lib.iitta.gov.ua>

Також розроблено програми корекційно-розвиткової роботи для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступенів (предметно-орієнтовані компетентних необхідних життєвих компетентностей).

У програмах визначено вимоги до конкретних очікуваних результатів навчання (предметно-орієнтовані компетентності); вказано відповідний зміст кожного навчального предмета чи інтегрованого курсу. До кожного предмета чи інтегрованого курсу представлено корекційно-розвивальні завдання та прийоми, реалізація яких є обов'язковою умовою навчання.

Необхідно зазначити, що вчитель, орієнтуючись на індивідуальні вікові та пізнавальні можливості учнів, має змогу самостійно обирати та формувати теми та спосіб подання змісту освітніх галузей, добирати дидактичний інструментарій, розподіляти години за темами, забезпечуючи досягнення корекційно-розвивальних завдань та орієнтованих очікуваних результатів, зазначених у програмах, що сприяють всебічному розвитку особистості учня, корекції його пізнавальної, мовленнєвої, сенсорної, емоційно-вольової та особистісної сфер розвитку.

Основними технологіями навчальної діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями помірного та важкого ступенів є: модифікація змісту освіти до особливих освітніх потреб дитини, що полягає у зменшенні обсягу та спрощенні характеру матеріалу; використання наочності у процесі навчання (для дітей, які мають порушення інтелектуального розвитку, наочність має бути конкретною, без абстрактних зображень і деталей, що відволікають від сприймання об'єктів); уповільненість процесу навчання (повідомлення інформації здійснюється з урахуванням уповільненості сприймання вербальної інформації, надається більше часу для обдумування відповіді та запису); повторюваність у навчанні (це означає не механічне повторення однієї певної інформації, а використання різних варіантів засобів та методів повторення для запам'ятовування навчального матеріалу); позитивне оцінювання навіть найменших успіхів дитини; в процесі навчання дітей, які мають порушення інтелектуального розвитку, необхідно використовувати спеціальне обладнання (спеціальні підручники, площинні моделі, об'ємні муляжі, розвиваючі ігри тощо).

Доцільним є використання ігрових, інформаційно-комунікаційних, комунікативних, інтерактивних, проектних, артпедагогічних, здоров'язбережувальних технологій та методик сенсорної інтеграції, ерготерапії, базальної стимуляції, нейрокорекції (активізації психічних функцій) тощо.

Визначення рівня навчальних досягнень учнів відбувається в процесі контролю, структурними компонентами якого є визначення, перевірка та оцінювання навчальних досягнень учнів. Для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня розроблено диференційовані рівні навчальних досягнень, які характеризують собливості життєвої компетентності та обумовлюють їхню соціалізацію. В учнів початкової школи оцінювання здійснюється вербально, у 4 класі – рівнево, у 5-9 класах – бально.

Для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку важкого ступеня самооцінювання може відбуватись словесно або за допомогою засобів альтернативної та/або додаткової комунікації:

- мій успіх, я працюю добре, майже вдалося, було важко, потрібно допомогти;
- супер, я працюю добре, можу працювати краще, потрібна допомога.

Оцінювання вчителем:

- рушай далі, молодчинка, зроби перерву, чудова робота;

- за допомогою обміну заохочувальної карточки на бажаний предмет.

Звертаємо увагу, що маленькі успіхи підкріплюються, відсутність успіхів не оцінюється.

Отже, метою навчання, соціалізації та соціально-трудової адаптації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку різних рівнів є забезпечення сприятливих умов для максимально можливого інтелектуального, духовного, фізичного, соціального розвитку кожної дитини з урахуванням її особистих потреб та можливостей; відпрацювання життєво необхідних умінь і навичок соціальної адаптації, що сприяє підготовці до самостійного (або в спеціально підтримуючих умовах) життя. Провідна роль у створенні сприятливого освітнього середовища означеної категорії належить якісному організаційно-педагогічному забезпеченню корекційно-розвивального освітнього середовища, реалізації сучасних освітніх корекційно-адаптаційних технологій навчання, інноваційних інформаційних та навчально-методичних матеріалів. Можливості дітей з інтелектуальними порушеннями помірного та важкого ступенів вкрай обмежені, але результати роботи показують, що при створенні необхідних педагогічних умов позитивна динаміка в їх розвитку може бути досягнута.

Переліки навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих МОН для використання в освітньому процесі закладів освіти, розміщено на веб-сайті ІМЗО за посиланням:

<https://mon.gov.ua>;

<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>

Ознайомитися та завантажити зазначені програми та редактовані рукописи завершених праць наукових працівників ІСПП ім. М. Ярмаченка НАПН України можна на сайті МОН України та електронної бібліотеки НАПН України <https://lib.iitta.gov.ua>.

Використані джерела

1. «Альтернативна комунікація» для 5-10 класів для дітей з інтелектуальними порушеннями помірного та важкого ступенів. Автори-упорядники: Литвин І.М., Хронік Т.Є., Шестопап В.М., Абрамович О.М., 2020 р. – URL: <https://mon.gov.ua>

2. Блеч Г. Соціальні історії як засіб соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями [Електронний ресурс] / Г. Блеч // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2021. – № 3. – С. 37-48. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734299/>

3. Блеч Г. Сучасні технології навчання грамоти дітей з інтелектуальними порушеннями [Електронний ресурс] / Ганна Блеч // Діти з особливими потребами : від рівних прав – до рівних можливостей : матеріали VII Міжнар. конгр. зі спец. педагогіки та психології (7-8 жовт. 2021 р., м. Київ) / МОН України, НАПН України, ІСПП ім. Миколи Ярмаченка НАПН України [та ін.]. – К. : Симоненко О. І., 2021. – С. 17-21. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/728657/>

4. Гаврилов О. В. Сучасні аспекти організації роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку [Електронний ресурс] / О. В. Гаврилов, Л. М. Акменс // Спеціальна освіта : проблеми та перспективи : матеріали XIV-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (15-16 квіт. 2021 р., м. Кам'янець-Подільський) / МОН України, Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, НПУ ім. М.П. Драгоманова [та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2021. – С. 43-46. – URL: <http://surl.li/faawb>

5. Галецька Ю. В. Програма формування соціально-побутових навичок у дітей з помірним та важким ступенем інтелектуального порушення [Електронний ресурс] / Ю. В. Галецька // Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. — 2020. — Вип. 15. — С. 44-55. — URL: <http://surl.li/jztdq>

6. Гладченко І. Корекційна спрямованість занять з формування елементарних математичних уявлень у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку [Електронний ресурс] / І. Гладченко // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2021. – № 4. – С. 58-68. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729143/>

7. Гладченко І. Форми організації освітнього процесу формування елементарних математичних уявлень в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку [Електронний ресурс] / Ірина Гладченко // Діти з особливими потребами : від рівних прав – до рівних можливостей : матеріали VII Міжнар. конгр. зі спец. педагогіки та психології (7-8 жовт. 2021 р., м. Київ) / МОН України, НАПН України, ІСПП ім. Миколи Ярмаченка НАПН України [та ін.]. – К. : Симоненко О. І., 2021. – С. 231-236. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/728657/>

8. Закон України «Про освіту» – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

до 2023/2024 навчального року

Технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями помірного і важкого ступенів

9. Каменшук Т. Д. Особливості формування просторової знаково-символічної системи знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю : [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Каменшук Тетяна Дмитрівна ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2018. – С.19. – URL: <http://surl.li/jlzfj>

10. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку: навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. – С.938. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/725704/>

11. Лист МОН № 1/10258-22 від 26.09.2022 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році» <https://mon.gov.ua>

12. «Логопедичні заняття» для 5-10 класів для дітей з інтелектуальними порушеннями помірного та важкого ступенів. Авторі-упорядники: Литвин І.М., Черноусова Н.М., Пахар С.О., Загорулько Л.В., Дубенко О.В., 2020 р.; – URL: <https://mon.gov.ua>

13. Миронова С. П. Розвиток свідомого ставлення до навчання у дітей з інтелектуальними порушеннями в контексті реалізації Концепції Нової української школи [Електронний ресурс] / С. П. Миронова // Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. — 2019. — Вип. 14. — С. 219-227. — URL: <http://surl.li/jlzfgr>

14. Модельна навчальна програма «Адаптивна фізична культура» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732299>

15. Модельна навчальна програма «Предметно-практичне навчання» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732296>

16. Модельна навчальна програма «Розвиток художньо-естетичних навичок» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня. <https://lib.iitta.gov.ua/732301>

17. Модельна навчальна програма «Соціально-побутове орієнтування» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732298>

18. Модельна навчальна програма «Формування елементарних математичних уявлень» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для

дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня. <https://lib.iitta.gov.ua/732295>

19. Модельна навчальна програма «Формування навичок читання та письма» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732303>

20. Модельна навчальна програма «Формування навичок читання та письма» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732305>

21. Модельна навчальна програма «Я досліджую світ» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732300>

22. Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю в системі корекційно-розвивального навчання спеціального загальноосвітнього закладу / навчально-методичний посібник / авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, А.В. Міненко та ін.: За наук. ред. О.В. Чеботарьової, І.В. Гладченко. – К., ІСП НАПН України, 2016. – 148 с.

Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: О. В. Гаврилов Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – С. 308. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua>

23. Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник / авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, С. Трикоз, І. Сухіна, Н. Ярмола. За наук. ред.: О. Чеботарьової, І. Сухіної. – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. – С.450. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/718292/>

24. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для 5-9 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, авт. Блеч Г.О. та ін.; – URL: <https://mon.gov.ua>

25. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Психосоціальний розвиток» для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732304>

26. «Психомоторний та сенсорний розвиток» для 5-10 класів для дітей з інтелектуальними порушеннями помірного та важкого ступенів. Авторі-упорядники: Литвин І.М., Хронік Т.Є., Донець Г.С. 2020 р. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua>

27. Психолого-педагогічні засади технології соціальної інтеграції дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного

ступеня // Психолого-педагогічні засади технології супроводу дітей з особливими освітніми потребами у процесі їх соціальної інтеграції : кол. монографія [Електронний ресурс] / [авт. кол.: Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко, Т. Д. Каменшук, А. Г. Обухівська, Г. В. Якимчук] ; наук. ред. А. Г. Обухівська, Т. Д. Ілляшенко. – Київ : Ніка-Центр, 2020. – С.95-110. – URL: <http://surl.li/fbxeq>

28. Утьосова О.І. Теоретичне обґрунтування методики формування елементарних математичних уявлень у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю: Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. Вип. 34. Київ, 2017. – С. 97-103.

29. Утьосова О.І. Методика визначення рівня засвоєння математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю : Актуальні питання корекційної освіти: зб. наук. праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Педагогічні науки. Вип. 9 / за ред. О.В. Гаврилова, В.М. Синьова. Кам'янець-Подільський, 2017. – С. 234-244.

30. Хохліна О.П. Психолого-педагогічні засади виховання, розвитку та сприяння соціально-побутовій адаптації дітей шкільного віку з помірною та тяжкою розумовою відсталістю // Психолого-педагогічний супровід дітей шкільного віку з помірною та тяжкою розумовою відсталістю / за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К.: ТОВ "Поліпром", 2006. – С.156.

31. Чеботарьова О. В. Реалізація компетентнісного підходу у навчанні школярів з порушеннями інтелектуального розвитку / О. В. Чеботарьова // Діти з особливими потребами в освітньому просторі: збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Діти з особливими потребами в освітньому просторі», 10–11 жовтня 2019 року, Чернігів (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка). – Київ: Симоненко І. В., 2019. – С. 197–201.

32. Чеботарьова О. В. Сучасні технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в Новій Українській Школі [Електронний ресурс] / О. В. Чеботарьова // Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей із особливими освітніми потребами : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (14-15 трав. 2020 р., м. Київ) : До 15-річчя ВГО «Українська асоціація корекційних педагогів» / НПУ ім. М. П. Драгоманова ; ВГО «Українська асоціація корекційних педагогів». – К., 2020. – С.104-108. – URL: <http://surl.li/jlzfzm>, <https://lib.iitta.gov.ua/>

**Нінель ГРИЦЮК,
методистка по роботі
з закладами спеціальної освіти
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.**

Про організацію освітньої роботи в закладах дошкільної освіти у 2023-2024 н.р.

Робота закладів дошкільної освіти в умовах дії правового режиму воєнного стану організовується залежно від конкретної ситуації в населеному пункті та з урахуванням заходів і завдань, визначених військово-цивільною адміністрацією й засновником ЗДО.

Заклади освіти мають право організувати освітній процес в очному режимі лише за умови наявності облаштованих укриттів або бомбосховищ та дозволу Постійної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій місцевих органів виконавчої влади (лист Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 14.06.2022 №03-1870/162-2).

Враховуючи реалії, можливе використання наступних форм освіти дітей дошкільного віку: інституційна (очна, дистанційна, змішана), індивідуальна (сімейна або домашня, педагогічний патронаж).

Змішана форма освіти не передбачена законом, а поєднує в собі очну і дистанційну форми навчання. Зокрема, у разі нестачі місць в укриттях для всіх вихованців та працівників ЗДО частина дошкільників здобувають освіту у звичному (очному форматі), а інші, які перебувають за межами закладу, – з використанням технологій дистанційної форми організації освітнього процесу. Через тиждень може змінюватись – діти, які відвідували заклад освіти переходять на дистанційну форму і навпаки.

Основна особливість здійснення дистанційної форми організації освітнього процесу в дошкільній освіті – одночасна інтерактивна взаємодія педагога з дітьми та дорослими, які за ними доглядають, виокремлення часу в усіх учасників освітнього процесу для освоєння дитиною пізнавального матеріалу, консультативного супроводу тощо.

Керівник закладу дошкільної освіти самостійно вирішує як він буде надавати послуги всім тим дітям, які потребують.

Міністерством освіти і науки України визначено наступні моделі освітнього процесу:

1. Дитина знаходиться в Україні на безпечній території, її місце проживання не змінилося або вона повернулася на постійне місце проживання. Якщо заклади дошкільної освіти працюють, дитина може відвідувати їх безпосередньо; за бажанням батьків – отримувати освіту дистанційно або в умовах сім'ї.

2. Дитина є внутрішньо переміщеною особою (ВПО). Такі діти мають право на зарахування до закладу за місцем проживання.

3. Дитина знаходиться на тимчасово окупованій території. Це найскладніший

варіант через різні умови та обмежений вибір.

4. Дитина знаходиться за кордоном. У такому випадку вона може відвідувати там дитячий садок. А також отримувати дистанційну, домашню або сімейну форми освіти.

Діти дошкільного віку (в т.ч. діти з особливими освітніми потребами) можуть здобувати дошкільну освіту:

- у закладі дошкільної освіти, незалежно від підпорядкування, типів і форм власності;

- у структурних підрозділах юридичних осіб приватного і публічного права у т.ч. закладів освіти;

- у сім'ї (за сімейною або домашньою формою здобуття дошкільної освіти);

- за допомогою фізичних осіб, які мають педагогічну освіту та /або професійну кваліфікацію педагогічного працівника, у т.ч. які провадять незалежну професійну діяльність;

- за допомогою фізичних осіб – підприємців, основним видом діяльності яких є освітня;

- у групах короткотривалого перебування, організованих за міжнародної підтримки.

Головна мета дошкільної освіти – створення безпечних умов у закладі дошкільної освіти задля збереження життя і здоров'я дошкільників та сприяння їх гармонійному розвитку.

Стратегічні завдання, які стоять перед Урядом та МОН України:

- ухвалення нової редакції Закону України «Про дошкільну освіту» та його імплементація;

- відновлення мережі закладів дошкільної освіти у територіальних громадах, реконструкція та будівництво укриттів;

- підвищення статусу та соціальних гарантій педагогічних працівників дошкільної освіти, підвищення кваліфікації та сприяння їх професійному розвитку;

- оновлення матеріально-технічної бази закладів дошкільної освіти;

- упровадження різних форм дошкільної освіти (дистанційна, змішана, онлайн-садок, консультативні пункти, сімейні садки, центри раннього розвитку, дитячі садки на колесах тощо);

- створення цілісної системи забезпечення якості освіти;

- психологічна підтримка усіх учасників освітнього процесу;

- оновлення освітніх програм для дітей дошкільного віку відповідно до Стандарту дошкільної освіти;

- впровадження новітніх технологій, якісних практик у роботу ЗДО.

Зразковий заклад освіти прагне досягти загальної мети дошкільної освіти. Для цього ставить собі мету на найближчий час, на перспективу і крок за кроком йде до неї. Працівники закладу освіти, щоб досягнути загальної мети дошкільної освіти, орієнтуються на якість, сприяють формуванню культури, що має результатом поведінку, ставлення, діяльність і процеси, які додають цінність завдяки задоволенню потреб і очікувань замовників й інших відповідних зацікавлених сторін.

Розуміння «зразкового закладу освіти» у кожного своє. Однак упевнені, що маркерами зразковості є такі:

- заклад функціонує як цілісна, злагоджена система; діти щасливі, допитливі та здорові;

- у закладі створено умови для реалізації здібностей, інтересів, потреб і всебічного розвитку кожної дитини;

- забезпечено індивідуальну зону творчого розвитку кожної дитини, кожного працівника, спираючись на їхні якості та здібності, індивідуальну траєкторію розвитку;

- у дітей сформовано життєві компетентності та дошкільну особистісну зрілість перед вступом до школи за державним стандартом дошкільної освіти (Базовим компонентом дошкільної освіти);

- у закладі створено умови для здорового способу життя, фізичного й психоемоційного розвитку, панує атмосфера довіри і взаємоповаги усіх учасників освітнього процесу;

- забезпечено якісний інформаційно-методичний, управлінський, педагогічний супровід діяльності закладу;

- забезпечено доступ до новітніх засобів та освітніх технологій у дошкільній освіті;

- батьки довіряють закладу і є активними;

- створено дієву та прозору систему фінансування діяльності закладу.

Найкрасномовніше про зразковий заклад освіти свідчать його результати у досягненні визначеної мети. У такому закладі діяльність вимірюють не кількісними показниками (хоча й без них не обійтися), а якісними. Тому забезпечення якості дошкільної освіти як системний процес в основній своїй частині відбувається саме у зразковому закладі освіти. Звісно, що він залежить від зовнішніх чинників, які безпосередньо впливають на внутрішню якість: державна освітня політика, бюджетне фінансування, розвиток психолого-педагогічних наук, ефективність наукових досліджень, методик і технологій, якість підготовки педагогів тощо.

до 2023/2024 навчального року

Про організацію освітньої роботи в закладах дошкільної освіти у 2023-2024 н.р.

Одним із головних завдань ЗДО в умовах воєнного стану є організація роботи з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу.

З метою сприяння діяльності українських педагогів дошкільної фахівцями відділу дошкільної освіти Українського інституту розвитку освіти розроблено Кейс безпеки (<https://bit.ly/3Xv9buL>). В ньому зібрані:

- нормативно-правова база;
- орієнтовний перелік документації, яка регламентує питання охорони праці та безпеки життєдіяльності у закладі дошкільної освіти;
- додаткова література;
- відеотека.

Отже, зразковий заклад освіти — це територія успіху, комфорту, розвитку і безпеки, навчання, виховання дітей та професійної діяльності працівників.

Освітній процес в ЗДО здійснюється відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33), реалізація якого відбувається із врахуванням Методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти.

Процедура досягнення здобувачами дошкільної освіти результатів (набуття компетентностей), передбачених Базовим компонентом дошкільної освіти, визначається освітньою програмою закладу освіти (ст. 22 Закону України «Про дошкільну освіту»). Вимоги до формування освітньої програми залишилися без змін. Заклади дошкільної освіти як основну частину своєї освітньої програми можуть використовувати схвалені чи рекомендовані Міністерством освіти і науки України програми, за необхідності, доповнюючи її додатковими освітніми компонентами (лист МОНУ від 09.12.2019 № 1/9-750). У цьому випадку в освітній програмі закладу необхідно чітко зазначити назву (назви) та реквізити таких програм (номер та дату листа МОН або ІМЗО, в якому вказано рішення про надання відповідного всеукраїнського грифу).

Залишається право одночасного використання різноманітних чинних освітніх комплексних програм для дітей усіх вікових категорій та одночасного впровадження різних всеукраїнських та локальних парціальних програм для поглиблення змісту інваріантної складової та/або забезпечення варіативної складової змісту БКДО. Вибір комплексних та парціальних програм педагога кожної групи здійснюють самостійно в залежності від специфіки діяльності закладу та/або групи, потреб розвитку вихованців, запитів батьків. Ознайомитися з переліком чинних освітніх програм та навчально-методичної літератури для закладів дошкільної освіти можна за посиланням <https://goo.gl/177maJ>.

Інформуємо, що рішенням експертної комісії з дошкільної педагогіки та психології від 12 травня 2023 року (протокол №3) навчально-методичному посібнику «Парціальні програми дошкільної освіти: Реалізація змісту Державного стандарту дошкільної освіти» (авт. Гавриш Н.В., Косенчук О.Г., Піроженко Т.О.) надано гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі», який зареєстровано у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за № 1.0016-2023.

В умовах воєнного стану нагальним став попит на парціальні програми, які створюють повний програмовий супровід дошкільної освіти та задовольняють освітні потреби дітей і запити родин, відповідно до інваріантної та варіативної складових Базового компонента дошкільної освіти. Побудова освітнього процесу в сучасних умовах у закладах за різними формами здобуття освіти за кількома програмами дозволяє повніше врахувати можливість, інтереси, потреби і задатки кожного малюка задля своєчасного цілісного розвитку дитячої особистості.

Які ж причини спонукали до висновку про актуальність питання використання парціальних програм? Про це засвідчив Всеукраїнський марафон «Реалізація змісту дошкільної освіти в парціальних програмах» (у ньому взяла участь близько двохсот тисяч учасників).

Саме тому авторською групою науковців підготовлено методичний посібник «Парціальні програми дошкільної освіти: Реалізація змісту Державного стандарту дошкільної освіти», спрямований на використання в системі дошкільної освіти для підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів в аспекті імплементації змісту Державного стандарту дошкільної освіти.

Чим зацікавимо цей посібник? Уперше в одному посібнику зібрано інформацію про позитивні практики впровадження парціальних програм, що є дуже зручним для всіх зацікавлених. Також він містить матеріали для контролю знання змісту парціальних програм.

Пропонований навчально-методичний посібник містить:

- науково-методичні статті, що відбивають актуальність процесу програмотворення в контексті сучасних освітніх реформ;

- короткий огляд чинних парціальних програм з різних напрямів інваріантної та варіативної складових Базового компоненту дошкільної освіти;

- корисну інформацію щодо методичних матеріалів, рекомендацій і позитивних практик упровадження парціальних програм, список літературних джерел, що стосуються актуальних проблем сучасної дошкільної освіти, її нормативно-правових основ та програмотворення.

За QR-кодами є можливість переглянути презентації програм у супроводі виступів безпосередніх розробників/розробниць в межах Всеукраїнського марафону «Реалізація змісту Державного стандарту дошкільної освіти в парціальних програмах», а також виступи педагогічних колективів ЗДО щодо позитивного досвіду впровадження цих програм. Корисні методичні поради будуть на часі для тих педагогів і колективів, які обирають відповідну програму.

До вашої уваги пропонуємо нову парціальну програму розвитку дитини від 2 до 6 років через гру «Творчі майбутнього» у межах проекту «Сприяння освіті» від команди The LEGO Foundation. Програму схвалено рішенням експертної комісії з дошкільної педагогіки від 04 січня 2023 року (протокол №1), надано гриф «Схвалено до використання в освітньому процесі», яку зареєстровано у Каталозі надання грифів та навчальній літературі та навчальним програмам за №1.0001-2023.

До програми розроблено методичні рекомендації, у яких окреслено практичні шляхи реалізації гри як наскрізного підходу в освітньому процесі закладу дошкільної освіти для всебічного розвитку дитини. Ця програма є парціальною. Її можна використовувати в поєднанні з чинними комплексними освітніми програмами, за якими організовується освітній процес у закладах дошкільної освіти; під час створення робочих програм навчальних дисциплін закладів вищої освіти й післядипломної педагогічної освіти.

Представлений у методичних рекомендаціях комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення» насамперед запропоновано до застосування практичним психологам, соціальним педагогам, вихователям закладів дошкільної освіти; аналогічним/відповідним фахівцям в закладах загальної середньої освіти, центрах дитячого розвитку, консультування та патронату сімей.

Під час літньої школи – 2023, організованої та проведеної Запорізьким ІППО, було презентовано парціальну програму з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку «Моя країна - Україна» (авт. Н.Гавриш, О.Косенчук, Т.Піроженко).

Мета програми – об'єднання зусиль педагогів та батьків, спрямованих на укріплення національної ідентичності дітей як основи, на якій проростатиме справжній патріотизм, сприяння формуванню у дітей позитивного образу своєї країни, утвердження активної позиції громадянина своєї країни, виховання ціннісного ставлення до своєї родини як частини свого народу, його історії, традицій, культури.

до 2023/2024 навчального року

Про організацію освітньої роботи в закладах дошкільної освіти у 2023-2024 н.р.

Зважаючи на роль батьків, родини в розвитку особистості, у програмі визначено, яким чином дома можна формувати національну ідентичність, які форми і методи використовувати.

Програма зорієнтована на наскрізні смисли патріотичного виховання, а саме:

- особистісна та національна гідність;
- реальність сприйняття соціального життя як невідмінна умова соціалізації;
- життєвий досвід як надбання особистості, що актуалізує стан готовності дитини діяти в різних ситуаціях;
- безпека, милосердя та практики підтримки життя.

Авторами представлено три рівні реалізації змісту національно-патріотичного виховання:

- мікрорівень найближчого соціального простору (сім'я, родина);
- мезорівень розширеного соціального простору (ЗДО, вулиця, місто/селище);
- макрорівень великого соціуму (Україна як країна серед інших країн світу).

Структура програми:

1. Завдання і зміст освітньо-виховної роботи зі старшими дошкільниками.
2. Показники і рівень сформованості соціально-громадянської компетентності в напрямі патріотичного виховання.
3. Орієнтовний тематичний план.
4. Умови, форми і методи реалізації завдань патріотичного виховання.
5. Завдання щодо взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців.

Актуальним буде використання педагогами закладів дошкільної освіти програми соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку «Веселі друзі».

Програма розроблена на основі шведської концепції, яка ґрунтується на наукових дослідженнях Асоціації співпраці задля соціально-емоційного навчання, а також на роботах психологині Боділ Ваннберг.

Ресурси програми:

- цикл із 16 мультфільмів та книг про 5-х друзів-тварин;
- запитання для обговорення до кожної з 16 історій;
- набір 5 м'яких іграшок;
- методичні рекомендації для педагогів та поради щодо імплементації інструменту в освітній процес;
- мобільний застосунок «Веселі друзі» (Perry Pals Global-EQ for kids);
- 27 карток з назвами емоцій, розмальовки, дипломи.

Реалізація програми передбачає тісну співпрацю із психологічної ЗДО освіти та допомагає розвивати навички в межах п'яти основ соціально-емоційного навчання, такі як: самоконтроль, самоусвідомлення, суспільна свідомість, соціальні навички, відповідальне прийняття рішень.

Одним із важливих завдань освіти на сучасному етапі є психологічна підтримка учасників освітнього процесу.

Рекомендуємо курс психосоціальної підтримки дітей і педагогів закладів дошкільної та загальної середньої освіти «Благополуччя дітей і педагогів: дієві інструменти та практики психосоціальної підтримки».

Цей курс було розроблено науковим партнером the LEGO Foundation – MHPSS Collaborative, яка є глобальним хабом у сфері досліджень, інновацій, навчальних програм та комунікаційних кампаній щодо підтримки психічного здоров'я дітей і дорослих.

Унікальністю програми є використання гри і діяльнісного підходу як ключових механізмів психосоціальної підтримки дітей і педагогів, їхнього благополуччя в закладі освіти в умовах надзвичайних ситуацій. Основними темами, які розглядаються впродовж курсу, є:

- благополуччя і навчання дітей в умовах надзвичайних ситуацій;
- психосоціальна підтримка та гра;
- вплив стресу на благополуччя та навчання дітей;
- роль педагога у підтримці благополуччя дітей: шість ключових стратегій;
- створення безпечного освітнього середовища;
- підтримка позитивної поведінки;
- сприяння соціально-інтерактивному середовищу;
- розвиток соціально-емоційних навичок та уміння подолання стресу через гру;
- благополуччя педагогів.

У межах «Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки» експерти відзначають важливість ігрових занять з дітьми. Педагоги та дитячі психологи телеграм-каналу «Підтримай дитину» <https://t.me/pidtrumauidutny> постійно створюють та публікують ідеї для занять із дошкільнятами, ігри для перерв та під час перебування з дітьми в укриттях.

Рекомендуємо для ознайомлення посібник «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни», розроблений Громадською організацією «GoGlobal» спільно з Центром «Розвиток КСВ» та експертною платформою Career Hub у межах програми «Мріємо та діємо». У посібнику зібрані практичні поради та інструменти, які допоможуть впоратись зі стресом та адаптуватись до нових умов.

У посібнику ви знайдете відповіді на такі питання:

- чому вчителю важливо піклуватися про свій емоційний стан?
- як піклуватися про себе та налаштуватися на роботу в умовах невизначеності?
- як діти різного віку переживають та реагують на стрес війни?

• чому проблеми булінгу, суїцидальної поведінки та насильства актуалізуються в період війни і як варто діяти вчителю?

• як підтримати дітей та які техніки може застосовувати вчитель, аби допомогти учням впоратись зі стресом?

Пропонуємо педагогам ознайомитись із Інструментарієм оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи: методичні рекомендації Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (авт. Піроженко Т.О., Карабаєва І.І., Соловйова Л.І., Хартман О.Ю.)

У методичних рекомендаціях узагальнено матеріали прикладного наукового дослідження «Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи», яке виконано співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України у 2021-2023 рр.

Обласні ресурси дошкільної освіти

• Сайт Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти <http://hoippo.km.ua>

• YOU TUBE канал відеоматеріал «Дошкільля Хмельниччини» <http://surl.li/jmalb>

• Група швидкого реагування для спеціалістів, методистів, консультантів, які відповідають за дошкільну освіту у ТГ у Viber «Майбутнє дошкільля Хмельниччини»

• Блог методичних матеріалів «Дошкільний світ Хмельниччини» svitdoshkillia.blogspot.com

• Цифровий методичний кейс педагогів дошкільної освіти ОТГ <https://metodcacepedagog.blogspot.com/>

• Спільноти у Facebook:
«Порадник педагога ЗДО» <http://surl.li/jmamh>
«Дошкільля Хмельниччини» <http://surl.li/jmamo>
«Наш Афлатот (Хмельницька область)» <http://surl.li/jmamw>
«Долонька» <http://surl.li/jmanc>
«English box for kids and their teachers» <http://surl.li/jmanr>
Музична скринька для дошкільля Хмельниччини <http://surl.li/jmanv>
Спортивні намистинки для дошкільля Хмельниччини <http://surl.li/jmaob>

**Ларуса ДАРЧЕНКО,
методистка з дошкільної освіти
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.**

до 2023/2024 навчального року

Початкова освіта: нові виміри безпеки

Освітнє середовище у початкових класах має бути безпечним місцем, де діти відчуватимуть себе захищеними і де відбувається більшість навчальних видів діяльності. Окрім цього, освітнє середовище має відобразити філософію концепції Нової української школи та освітню програму.

Вважаємо, що в умовах воєнного стану до питання безпекової складової початкової освіти слід підходити досить виважено.

Психічне здоров'я та психологічне благополуччя - фундаментальні складові життя здобувача освіти, які забезпечують сприйняття значущості буття, дозволяють їй розкрити особистісний потенціал, стати суспільно активним громадянином.

Навчальний процес вимагає від школяра найрізноманітніших адаптаційних змін. Школа, навчальна діяльність у колективі, спілкування дітей з учителем та один з одним – це вимоги, що відрізняються від тих вимог, що ставилися перед дитиною до школи. Нинішній стан організації режиму освітнього процесу, інтенсифікація навчання, дедалі більший обсяг інформації вимагають від школярів іще потужнішого напруження фізіологічних систем організму, що зумовлює високе навантаження на адаптаційні механізми, посилює нерво-емоційну напруженість.

У законодавстві загальні вимоги, які забезпечують безпечне освітнє середовище закладу, регулює Закон "Про освіту". Права та обов'язки всіх учасників освітнього процесу визначаються в ньому у 53, 54 та 55 статтях.

Звертаємо вашу увагу на три основні складові безпечного освітнього середовища:

- безпечні й комфортні умови праці та навчання;
- відсутність дискримінації та насильства;
- створення інклюзивного і мотивувального простору.

Для створення безпеки учнів початкової школи необхідно приділити увагу виконанню таких завдань:

- формування в учнів початкових класів компетентностей, важливих для успішної соціалізації особистості;
- впровадження демократичної культури, захист прав дитини та формування демократичних цінностей;
- запобігання та протидія таким негативним явищам серед дітей, як насильство, кібербулінг, булінг тощо;
- формування у дітей життєвих навичок (психосоціальних компетентностей), які сприяють соціальній злагодженості, відновленню психологічної рівноваги;

– формування у школярів таких життєвих навичок, як спілкування, прийняття рішень, критичне мислення, управління емоціями, стресами та конфліктними ситуаціями, формування цінностей та набуття відповідних компетентностей;

– формування морально-етичних, соціальних, громадянських ціннісних орієнтирів, виховання національно свідомої, духовно багатої, фізично досконалої особистості;

– профілактика девіантної поведінки, правопорушень та злочинності серед неповнолітніх;

– профілактика залежностей та шкідливих звичок, пропаганда здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я;

– формування творчого середовища, залучення учнів до спорту, творчості, мистецтва, інших громадських заходів з метою їх позитивної самореалізації, соціалізації;

– розвиток творчої співпраці педагогічного колективу, учнів і батьків на засадах партнерства.

Наголошуємо на необхідності забезпечення належних умов для освітніх послуг здобувачам освіти у закладах загальної середньої освіти відповідно до вимог Державних санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації освітнього процесу.

Згідно з Концепцією НУШ в освітньому середовищі є баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем та видами діяльності, запропонованими самими дітьми. Таке середовище забезпечує можливість дітям робити власний вибір, можливості для розвитку нових та удосконалення наявних практичних навичок, отримання нових знань, розвитку свого позитивного ставлення до інших. Адже для того, щоб освітнє середовище заохочувало дітей до самовизначення і сприяло розвитку їхніх спроможностей, радимо, щоб воно було мобільним, легко трансформувалося для колективної, групової роботи. Крім того, усі навчальні об'єкти, якими безпечно можуть користуватись учні, повинні бути доступними дітям, щоб вони мали можливість вільно пересуватися класом для пошуку необхідних навчальних матеріалів. Це забезпечуватиме можливість здійснювати вибір у класі та, відповідно, приймати самостійні рішення щодо навчальної діяльності, усвідомлюючи при цьому наслідки вибору.

Принадгідно інформуємо, що згідно з дослідженням якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 н.р., проведеного Державною службою якості освіти України за підтримки ініціативи «Збереження доступу до шкільної

освіти», що впроваджується проектом «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), за останній рік погіршивши психологічний стан учнів. Майже вдвічі у порівнянні з початком лютого 2022 року збільшилася кількість учнів/учениць, які почуваються тривожно, напружено, у півтора раза — втомлено. Водночас на 20 % у кожній категорії зменшилася кількість тих, які почуваються в безпеці, спокійно, енергійно. А також ключовими викликами освітнього процесу в умовах війни педагогі називають нестабільні умови навчання, обмеженість способів організації навчально-пізнавальної діяльності, зниження мотивації та нестабільний психоемоційний стан учнів/учениць та вчителів.

Зважаючи на те, що 2022/2023 н.р. для всіх учасників освітнього процесу виявився екстремальним, психоемоційний стан учнів/учениць погіршився.

Освітній процес в умовах війни та зміни режимів роботи закладів освіти має низку викликів. Учителі відносять до викликів освітнього процесу психологічні фактори: про зниження мотивації учнів/учениць до навчання зазначили 50% учителів, нестабільний психоемоційний стан учнів та вчителів — 35% та 16% відповідно, брак підтримки батьків — 18%.

Як наслідок, радимо здійснювати комплекс заходів, спрямованих на збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу. Реалізація цього завдання передбачає залучення кваліфікованих психологів і медиків. Водночас варто пам'ятати про неприпустимість психологічної допомоги у воєнний час «мирними методами», що можуть лише дестабілізувати психічний стан. Тобто фахівці мають пройти спеціалізовані курси, що допоможуть надавати ефективну онлайн-підтримку в умовах війни.

Також привертаємо увагу щодо специфіки емоційно-вольової сфери особистості, яка полягає у стресостійкості, самоконтролі, домінантності настрою, актуалізації вольових зусиль, що особливо актуально в умовах війни. Рутини в класі мають бути максимально передбачуваними, і коли вони змінюються, радимо інформувати та підтримувати учнів.

Важливо заохочувати учнів поважати, підтримувати та відзначати успіхи одне одного. Власним прикладом моделюйте мову поваги, яку ви хочете, щоб школярі використовували. Залучайте учнів до спільного прийняття рішень, розподіляйте між ними ролі та зони відповідальності, але завжди узгоджуйте це з ними. Зважте, що активності з сильно вираженим змагальним компонентом можуть негативно вплинути на дух спільноти.

до 2023/2024 навчального року

Початкова освіта: нові виміри безпеки

Радимо систематично розширювати можливості учнів, які пережили травму, коли підтверджуємо та підтримуємо їхні особисті цілі, визнаючи та спираючись на їхні сильні сторони, ідеї та прагнення. Радимо надавати школярам право вибору власного шляху у сприятливому навчальному середовищі, в результаті чого вони будуть активно включеними та успішними. Візьміть до уваги, що деякі учні не звикли до можливості вільного вибору, тому підтримайте їх, навчивши висловлювати свої уподобання.

Також радимо здійснювати ретельний відбір, адаптацію та модифікацію навчальних матеріалів та ресурсів, оскільки певні теми можуть тригерити, викликати негативні емоції, спричинити психологічний дискомфорт, погіршити психологічний стан дитини з травмівним досвідом. При виборі матеріалів чи опрацюванні навчальних тем слід звертати увагу на сенситивний контент та змінити фокус/інтегрувати зміст з менш чутливими темами/відтермінувати опрацювання/повністю відмовитися від нього.

Враховуючи різноплановість учнівського досвіду та нескінченну кількість тригерів, які можуть викликати відповідні негативні реакції чи наслідки, зауважуємо на необхідності послуговуватися принципами роботи з темами, які можуть бути потенційно чутливими для школярів:

- створення кодексу правил для обговорення — необхідно створити атмосферу довіри та підтримки, що дозволить досягти визнання та врахування різноманіття думок школярів та контекстів, в яких вони живуть, а це означає, що до дискусій мають залучатися усі учні на рівних правах;

- важливо чітко сформулювати норми спілкування та діалогу в класі та надати учням конкретне розуміння того, як формулювати свої думки;

- обґрунтування матеріалу, що вивчається — перед вивченням будь-якої теми необхідно повідомити про це учнів та обговорити потенційні проблеми чи побоювання, до яких може призвести робота над її змістом.

Завчасне інформування школярів дозволить уникнути більшості складних ситуацій або ж принаймні виявити їх на ранньому етапі;

Хочемо зазначити на необхідність визначення власних емоційних тригерів; уникання персоналізації — не потрібно зосереджувати увагу на окремому учневі чи учениці.

Зауважуємо на те, що не завжди доцільно просити школярів поділитися особистими історіями, інформацією тощо — зведення до загальних фактів може стати кращою стратегією. Якщо ж вивчення теми потребує наведення конкретних прикладів чи використання специфічних ситуацій, то в цьому випадку краще використовувати креа-

тивність та яву і не прив'язуватися до особистого досвіду дітей; гнучкість та емпатія — якщо учень чи учениця переживає сильну емоційну реакцію, наприклад, спалахи гніву через обговорення делікатної теми, потрібно визнати це та поцікавитися, чи не бажає дитина взяти своєрідний тайм-аут та перемикнути свої емоції та думки.

Зауважимо, якщо вчитель спостерігає доволі серйозні прояви, які говорять про порушення у психічному добробуті школярів, доречно повідомити про це психологічну службу закладу освіти; недопущення образливих слів чи поведінки — якщо впродовж вивчення теми виникли образливі коментарі та/або дії учнів, необхідно негайно провести обговорення того, чому і як слова та/чи поведінка можуть завдати болю. Ігнорування ситуації призведе до того, що інші школярі почуватимуться захищеними та дадуть мовчазний дозвіл на продовження такої поведінки.

З огляду на характер викликів, організація освітнього процесу потребує гнучкості та адаптивності, коригування методів викладання. Дані анкетування педагогів та керівників закладів освіти показують недостатнє розуміння того, як реагувати на виклики та потреби.

40% педагогів у містах та 44 % у селах зазначають, що не вносили змін до календарно-тематичного планування в умовах зміни режиму навчання. Близько третини вчителів шукали способи, як ефективніше скоригувати календарно-тематичне планування: 37% у містах та 35% у селах змінювали кількість годин на вивчення теми, 32% та 28% відповідно об'єднували теми, 23% та 21% відповідно розподіляли теми з урахуванням режиму навчання — синхронного чи асинхронного. До самостійного вивчення учнями/ ученицями частини тем вдавалися 12% вчителів у містах та 15% у селах.

Підтримка зв'язку з батьками учнів — справді важлива складова в умовах нестабільного освітнього процесу, як і з учителями та учнями, однак комунікація — це лише інструмент, ключовим у комунікації є інформація, рішення та повідомлення, які адміністрація закладу хоче донести.

Нагадуємо про те, що здоров'я-збережувальна компетентність — це здатність зміцнювати власне фізичне, психічне, емоційне й соціальне здоров'я, дбати про здоров'я інших. Тому радимо приділити значну увагу формуванню здоров'я-збережувальної компетентності учнів початкової школи й вона повинна стати важливим елементом освітнього процесу. Пам'ятаймо, про те, що ефективність формування здоров'я-збережувальної компетентності школярів значною мірою залежить від вибору учителем методів роботи. У зв'язку з цим педагогам необхідно усві-

домити потреби та здібності учнів, урахувати їхні зацікавлення та емоційні стани у конкретний момент спілкування, створити позитивний мікроклімат під час проведення занять. Процес формування здоров'я-збережувальної компетентності учнів має реалізовуватися планово, цілеспрямовано, поетапно з урахуванням особливостей психічного, фізіологічного та соціального розвитку кожної дитини.

Нагадуємо, що реалізація мети початкової освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як:

- повага до особистості кожного учня, його інтересів, досвіду, власного вибору, прагнень;

- рівний доступ до освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

- дотримання принципів академічної доброчесності;

- становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;

- формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;

- довіра та безпека учасників освітнього процесу.

Провідна роль у створенні сприятливого освітнього середовища означеної категорії належить якісному навчально-методичному забезпеченню. В єдності його цілей, змісту, дидактичного процесу й організаційних форм являє собою сукупність інформаційних і навчально-методичних матеріалів, що призначені забезпечити всі основні його етапи - від надання навчальної інформації, її сприйняття, усвідомлення й застосування з метою опанування визначеним обсягом знань та переліком визначених компетентностей, до контролю результатів вивчення навчальної дисципліни.

Важливо підтримувати в колективі класу стабільний психологічний мікроклімат, знаходити спільну мову з батьками учнів, відповідати на безліч запитань, що виникають щоденно, а в разі потреби — проводити бесіди, консультації, психологічні консиліуми з залученням профільних фахівців, аби подолати негативні явища, які, на жаль, існують в умовах соціальної нестабільності.

Для збереження психічного здоров'я молодших школярів дуже важливо правильно організувати освітній процес. Радимо:

- уважно слідкувати за психо-фізіологічним станом кожної дитини;

- дотримуватися раціонального режиму праці та відпочинку;

- створити оптимальні умови середовища навчання, які відповідають гігієнічним нормативам;

до 2023/2024 навчального року

Початкова освіта: нові виміри безпеки

• організувати режим навчальних занять із урахуванням динаміки розумової працездатності школярів.

Для збереження психічного здоров'я дітей дуже важливо правильно організувати навчальний день. Для цього пропонуємо:

- уважно ставитися до стану кожної дитини;
- слідкувати за тим, щоб навчальне навантаження відповідало віковим та індивідуальним можливостям школярів;
- дотримуватися раціонального режиму праці та відпочинку;
- створити оптимальні умови середовища навчання, які відповідають гігієнічним нормативам;
- організувати режим навчальних занять із урахуванням динаміки розумової працездатності.

Таким чином, із метою своєчасного виявлення нервово-психічних порушень у молодших школярів і зміцнення психічного здоров'я радимо:

- визначити психофізіологічний профіль дитини;
- врахувати індивідуально-типологічні особливості особистості;
- забезпечити індивідуально-диференційований підхід до особистості;
- об'єднати зусилля педагогів, психологів, медиків і батьків при проведенні корекції.

Пропонуємо гігієнічні та психолого-педагогічні заходи із корекції виявлених порушень. До них можуть увійти:

1) гігієнічні заходи (раціоналізація розкладу занять, регламентація режиму дня (з обов'язковою оптимізацією рухового компонента), створення нормованих умов навчання згідно Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти впровадження лише гігієнічно обґрунтованих педагогічних інновацій);

2) психологічні заходи, які включають:

а) психодіагностичне тестування дітей з метою виявлення ризику дезадаптації;

б) первинну психопрофілактику серед усіх дітей, за допомогою якої забезпечували формування активної адаптивної поведінки.

Психотерапевтичний вплив був спрямований на зниження емоційної напруги, вироблення нових форм реагування та поведінки, підвищення психологічної стійкості до психогенних факторів, створення адаптивних механізмів, що забезпечують нормальне функціонування організму.

Педагогічні методи повинні включати м'яке навчальне навантаження, авансування успіху, акцентуацію досягнень дитини в навчальній діяльності, створення навчальних ситуацій з елементами новизни, поетапне формування розумових дій.

При виявленні клінічно виражених ознак захворювання у дітей необхідно

проводити діагностичні обстеження та традиційні методи лікування.

Діяльність учителя на кожному уроці радимо орієнтувати на формування в дітей стійкої позиції, що передбачає визначення цінності здоров'я, почуття відповідальності за збереження й зміцнення власного здоров'я, поглиблення знань, умінь і навичок, пов'язаних із усіма складовими здоров'я (фізична, соціальна, психічна, духовна). Формування в учнів компетентного ставлення до власного здоров'я неможливе без реалізації всіх складових, до яких належать:

- ранкова гімнастика, фізкультхвилинка, рухливі ігри, фізкультпаузи;
- контроль і самоконтроль за правильною поставою під час письма, читання, ходіння тощо (зміна діяльності);
- вправи щодо профілактики сколіозу, запобіганню гіподинамії;
- дихальні вправи;
- гімнастика для очей, точковий самомасаж біологічно активних точок обличчя й голови (концентрація уваги, зняття втоми);
- навчання використання народних засобів оздоровлення та профілактики захворювань;
- знання свого особистого рівня здоров'я;
- навчання правильному та регулярному чищенню зубів;
- навчання щодо дотримання режиму навчання, харчування, праці, відпочинку;
- навчання культури споживання їжі.

Привертаємо вашу увагу, соціальній складовій (соціальному добробуту), а саме: формуванню чіткої громадянської відповідальності за виконанням соціальних ролей, позитивно спрямованої комунікативності, високому рівневі соціалізації та соціального статусу у колективі, доброзичливому ставленні до людей, самотвердження, самовиховання. Радимо здійснювати соціальну складову через:

- використання засобів, які сприяють інтересу до навчального матеріалу;
- створення умов для самовираження учнів;
- стимулювання аргументації відповідей;
- заохочування ініціативи учнів;
- розвиток інтуїції, творчої уяви учнів;
- зосередження уваги на якості мовлення;
- демонстрацію правильного мовлення;
- своєчасне закінчення уроку;

Наголошуємо на використанні на уроці засобів:

- диференційованого, проблемного, діалогового, рефлексивного навчання та колективної розумової діяльності;
- зв'язків з іншими предметами;
- матеріалу з інших сфер життєдіяльності;

– використання дидактичного матеріалу;

- надання різноманітних домашніх завдань;
- ініціацію різноманітних видів діяльності;
- здійснення взаємоконтролю;
- навчання дотримання правил спілкування в класі, в громадських місцях, їдальні, громадському транспорті;
- навчання гуманного ставлення до людей із фізичними вадами.

Привертаємо вашу увагу також до психічної складової (психічному комфорту), а саме: відповідність когнітивної діяльності календарному віку, розвиненість довільних психічних процесів, наявність саморегуляції, позитивних емоцій, відсутність акцентуацій характеру і шкідливих звичок.

Для реалізації психічної складової радимо здійснювати за допомогою:

- створення сприятливого психологічного клімату на уроці;
- дотримання позитивного мислення;
- демонстрації ненасильницьких засобів навчання;
- навчання вміння керувати своїми емоціями, почуттями;
- навчання підтримання в собі впевненості у своїх можливостях, задатках;
- здійснення самооцінки, самоконтролю;
- здатність аналізувати наслідки дій шкідливих звичок тощо;
- навчання вміння відмовлятися від пропозицій, що шкідливі для здоров'я;
- навчання вміння приймати самостійно рішення в різних ситуаціях;
- навчання підтримувати дружні стосунки з усіма учнями класу.

Духовна складова може бути реалізована наступним чином:

- навчання доброзичливого ставлення до учнів класу та школи, до дорослих;
- навчання відповідальності за власні дії та вчинки;
- вироблення навичок самообслуговування;
- навчання висловлювати свої погляди щодо здорового способу життя;
- навчання здатності бачити й сприймати прекрасне в житті, природі, мистецтві, літературі;
- навчання уміння розрізняти зло і добро, духовне і бездуховне, долати прояви зла в собі;
- навчання усвідомлення смислоттєвих цінностей (духовних, гуманістичних, валеологічних тощо).

Формування в дітей основ свідомого ставлення до власного здоров'я не лише передбачає надання учням початкової школи знань про власне здоров'я, а й має поєднуватися з формуванням у молодших школярів навичок в оздоровленні, зміцненні та відновленні.

до 2023/2024 навчального року

Початкова освіта: нові виміри безпеки

З цієї метою в освітньому процесі початкової школи радимо впроваджувати різні здоров'язбережувальні (оздоровчі) технології, які потім діти можуть виконувати самостійно.

Слід звернути увагу на те, що діти з урівноваженим рухливим типом нервової системи (сангвініки) характеризуються підвищеною активністю. Вони швидко і легко включаються в роботу і можуть тривалий час інтенсивно працювати, не втомлюючись. Діти із сильним, не урівноваженим типом нервової діяльності (холерики) характеризуються нестійкою працездатністю. Вони нетерплячі, їм важко перемикається на новий вид діяльності, працюють добре, якщо їх зацікавити. Діти із сильним, урівноваженим, інертним типом нервової системи (флегматики) важко і довго залучаються до роботи, повільно концентрують свою увагу, але, включившись, можуть працювати довго й настирливо. Діти зі слабким типом нервової системи (меланхоліки) малоактивні, швидко стомлюються, не вміють працювати систематично.

При цьому звертаємо вашу увагу на потребу забезпечення комфортних умов перебування в укрітті, у тому числі наявності питної води, речей найпершої потреби для дітей, матеріалів, що можуть бути використані для психологічного розвантаження та розвитку дітей. Просимо звертати увагу на попередження вторинної психологічної травми у дітей, організацію комфортного, інклюзивного та розвивального освітнього середовища, забезпечення для дітей заходів, спрямованих на запобігання психологічному травмуванню та розвитку.

При наданні психологічної допомоги дітям у складних життєвих обставинах рекомендуємо використовувати кольоротерапію, як цілеспрямований вплив на самопочуття, фізіологію дітей, для вирішення як фізичних, так і емоційних проблем. Радимо такі методи кольоротерапії: дія кольорними променями, масаж з використанням масел для кольоротерапії, розгляд і візуалізація кольорів, вибір одягу певних кольорів, оскільки арттерапія сьогодні вважається однією з найбільш м'яких, але ефективних методів, що використовуються в роботі психологами, педагогами, психотерапевтами та належить до найдавніших природних форм корекції емоційних станів. За своєю природою ця методика радикальна й дозволить розкрити внутрішні сили дитини, пізнати себе і навколишній світ.

Також радимо скористатися методами фототерапії, як представника методів арттерапії; техніки «піскової терапії», що є мініатюрою психодрами. Перевага психодраматичного підходу тут полягає в тому, що для створення спектаклів не потрібна допомога групи – всі ролі ви-

конують іграшкові фігурки. Таким чином, пісочниця створює умови для вистави не лише у груповому режимі, а й в індивідуальному. Головним принципом, є «створення вільного і захищеного простору», в якому учень може виражати та досліджувати свій світ, перетворюючи свій досвід і свої переживання, часто незрозумілі або тривожні, у зримі та відчутні образи.

Принагідно інформуємо, що на користь засобів арттерапії, кольоротерапії, пісочної терапії, дитячої конструктології в роботі з дітьми, які постраждали внаслідок кризової ситуації, можна навести наступні аргументи:

- образи дозволяють виразити почуття;
- вони викликають емоційні реакції та слугують психологічним змінам;
- образи представляють як свідомий, так і несвідомий рівень психічної діяльності, забезпечують доступ до довербальних форм психічного досвіду.

З огляду на принципи соціоекологічного підходу до розвитку життєстійкості в дітей, які постраждали під час військових конфліктів, який було згадано вище, школа як соціальна інституція належить до мікрорівня соціоекологічного оточення дитини. До цього ж рівня ми можемо віднести родину й однолітків. Проте ці компоненти не існують ізольовано, а навпаки, постійно взаємодіють і впливають один на одного. Рівень, на якому відбувається описана вище взаємодія, отримав назву мезо(еко) системи. З погляду дитини взаємодія відбувається між шкільним середовищем, однолітками та родиною, а також іншими важливими інституціями з її оточення (гуртки, соціальні служби тощо). Під відкритою екосистемою школи ми розуміємо взаємодію всіх інституцій, з якими дитина, педагоги й батьки можуть вільно контактувати, якщо виникають певні питання, пов'язані з психологічним станом дитини після важких подій. До таких інституцій можуть належати як соціальні служби та заклади з надання психосоціальних послуг, так і медичні заклади. Завдяки вільному та мобільному контактуванню стає можливим ефективно надання комплексної допомоги та підтримки. Залучення кваліфікованих спеціалістів, система перенаправлення та зацікавленість учасників всієї екосистеми як у процесі, так і в результаті взаємодії дають змогу досягти позитивних результатів та високої ефективності в наданні дітям необхідної допомоги.

Робота педагога з дітьми в умовах надзвичайних ситуацій пов'язана з високим психологічним напруженням та значними емоційними витратами. Тому піклування і турбота педагога про себе — це перша і вихідна умова його здатності працювати з дітьми, які зазнали впливу травмувальних подій. Недотримання правил екологічності своєї праці

та вимог емоційної безпеки діяльності може призвести до порушень здатності педагога виконувати свої професійні обов'язки, до зниження задоволення собою, професією, життям, тобто — до професійного вигорання.

Встановлено, що до вигорання більше схильні спеціалісти, які змушені через свою професійну діяльність багато та інтенсивно контактувати з іншими людьми, оскільки вони під час роботи зазнають сильних нервово психічних навантажень, що проявляються в емоційній втоми та виснаженні. Як наслідок, змінюється поведінка, почуття, мислення, здоров'я, ставлення до роботи, людей і власного життя.

Найскладнішим є те, що вигорання розвивається поступово, і в цьому його підступність. Людина часто не усвідомлює симптомів. Вона не може побачити себе збоку і зрозуміти, що відбувається. Привертаємо вашу увагу на профілактику професійного вигорання, яке починається з уміння розпізнавати та розуміти суть проблеми, захищати свою нервову систему засобами психологічної саморегуляції.

Зазначимо ознаки професійного вигорання, які умовно можна поділити на три основні групи: психофізичні, соціально-психологічні та поведінкові.

Психофізичні симптоми:

✓ почуття постійної втоми не тільки увечері, а і зранку, відразу ж після сну (симптом хронічної втоми);

✓ відчуття емоційного і фізичного виснаження;

✓ зниження сприйнятливості та реактивності на зміни зовнішнього середовища (відсутність реакції цікавості та страху);

✓ загальна астенизація (слабкість, зниження активності й енергії, погіршення біохімії крові та гормональних показників);

✓ часті безпричинні головні болі, постійні розлади шлунково-кишкового тракту;

✓ різка втрата чи різке збільшення ваги;

✓ повне чи часткове безсоння (швидко засипання і відсутність сну вранці, починаючи з чотирьох годин, або ж, навпаки, нездатність заснути до другої третьої години ночі та важке пробудження вранці, коли потрібно вставати на роботу);

✓ постійний загальмований, сонливий стан і бажання спати протягом усього дня;

✓ задишка або порушення дихання під час фізичного чи емоційного навантаження;

✓ помітне зниження зовнішньої й внутрішньої сенсорної чутливості: погіршення зору, слуху, нюху і дотику, втрата внутрішніх, тілесних відчуттів.

до 2023/2024 навчального року

Початкова освіта: нові виміри безпеки

До соціально-психологічних симптомів належать:

- ✓ байдужість, нудьга, пасивність і депресія, підвищена дратівливість у відповідь на незначні події, постійне переживання негативних емоцій, почуття неусвідомленого занепокоєння і підвищеної тривожності;

- ✓ почуття гіпервідповідальності й постійний страх, загальна негативна установка на життєві та професійні перспективи.

До поведінкових симптомів відносяться:

- ✓ відчуття, що робота стає все важчою і важчою, а виконувати її — усе складніше;

- ✓ відчуття, що все марно, зневіра, зниження ентузіазму щодо роботи, байдужість до результатів; невиконання важливих, пріоритетних завдань і «застрягання» на дрібних деталях, витрата більшої частини робочого часу на погано усвідомлюване чи неусвідомлюване виконання автоматичних і елементарних дій;

- ✓ дистанціювання від співробітників, підвищення неадекватної критичності;

- ✓ зловживання алкоголем, різке зростання кількості викурених за день цигарок, вживання наркотиків.

Фактори, які впливають на емоційне вигорання:

Індивідуальні фактори

До професійного вигорання більше схильні працівники, які змушені з огляду на свою роботу багато й інтенсивно спілкуватися з різними людьми, особливо травмованими. Тому цілком закономірно, що швидше «вигорають» люди, які мають інтровертований характер, індивідуально-психологічні особливості яких не поєднуються з професійними вимогами комунікативних професій.

Тісний зв'язок існує між вигоранням і задоволенням працею.

Організаційні фактори:

1. Соціально-психологічні стосунки в організації як по вертикалі, так і по горизонталі. Вирішальну роль відіграє підтримка з боку колег і людей, що стоять вище на професійному і соціальному рівнях. Так звані горизонтальні конфлікти в групі працівників психологічно менш небезпечні, ніж конфлікти з людьми, які займають вище професійне становище.

2. Умови, зміст праці.

3. Можливість ухвалення самостійних рішень. Важливий фактор, що пов'язаний з вигоранням, — ступінь самостійності та незалежності у своїй діяльності, можливість ухвалювати важливі рішення. Відчуття значущості, інформованості та ухвалювання відповідальних рішень значно пригнічує розвиток вигорання.

4. Стимулювання. Відзначається, що недостатня винагорода (грошова і моральна) чи її відсутність сприяють виникненню вигорання.

5. Стиль керівництва. Демократичний стиль керівництва найменше сприяє виникненню вигорання, а авторитарний стиль спілкування керівника — навпаки, сприяє йому.

Стадії розвитку вигорання:

1. «Згасання емоцій».

2. Виникнення конфліктів.

3. Втрата уявлень про цінності життя, тобто стан, в якому «все байдуже».

Що призводить до синдрому професійного вигорання:

- ✓ одноманітність життя: дім – робота – робота – дім;

- ✓ обмеженість у часі, гостра регламентація часу роботи, особливо, при нереальних термінах її виконання;

- ✓ бажання усім допомогти, усіх зробити щасливими;

- ✓ постійне зіткнення з негативними сторонами життя;

- ✓ великі емоційні витрати на роботі та невміння відновлюватися;

- ✓ робота з немотивованими учнями;

- ✓ напружені стосунки і конфлікти серед колег;

- ✓ особисті невирішені конфлікти, внутрішні та зовнішні (наприклад, сімейні);

- ✓ надмірна відповідальність за проблеми учнів чи за своїх колег;

- ✓ небажання брати відповідальність за свою роботу.

Заходи проти вигорання:

- ✓ здоровий сон;

- ✓ прогулянки на свіжому повітрі,

- ✓ читання та пізнання нового;

- ✓ допомога іншим та отримання підтримки від колег, учителів;

- ✓ позитивні думки;

- ✓ спілкування із сім'єю і друзями;

- ✓ екскурсії;

- ✓ влаштування свят;

- ✓ пасивний відпочинок;

- ✓ хобі;

- ✓ відвідування концертів, кіно, театрів.

Важливими є розробки науковців Інституту спеціальної педагогіки та психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, які стануть у нагоді педагогічним працівникам закладів освіти.

Методистами науково-методичного центру професійного розвитку керівних та педагогічних працівників установ і закладів дошкільної та загальної середньої освіти Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти створено:

Методичний батл кращих педагогічних практик учителів початкової освіти Хмельниччини та Полтавщини	http://surl.li/jmccn
Безпека інтернету для учнів початкових класів	http://surl.li/jmccz
Інтеграція неадаптивних видів активності як засіб реалізації змісту й методів інтегрованого навчання	http://surl.li/jmcdi
Методична підтримка педпрацівників початкової освіти у питаннях та відповідях	http://surl.li/jmcdo
Організація взаємодії учнів початкової школи цифровими засобами	http://surl.li/jmcds
Онлайн-панорама інтерактивних освітніх знахідок голів методичних об'єднань «Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності»	http://surl.li/jmcdw
Засідання круглого столу голів методичних об'єднань початкової освіти з питань: «Підтримка творчого потенціалу дитини в умовах Нової української школи»	http://surl.li/jmcea
Неперервність і наступність як передумова забезпечення якості початкової та базової середньої освіти. Навчання в Новій українській школі	http://surl.li/jmceh
Дистанційне навчання в умовах війни (Інтерактивний плакат)	http://surl.li/jmcen
Асинхронний вебінар науково-методичного відеоконтенту для голів методичних об'єднань за темою «Залежність між сформованістю наскрізних умінь учнів та методами роботи педагогів, стилем педагогічної взаємодії, організацією освітнього середовища» (Інтерактивний плакат) Мета: Визначення ефективних методів роботи щодо формування наскрізних умінь учнів; знайомство з науково-методичним відеоконтентом щодо окресленої проблеми; поширення і використання в педагогічній практиці кращих зразків педагогічного досвіду.	http://surl.li/jmcfi

до 2023/2024 навчального року

Початкова освіта: нові виміри безпеки

"Навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку в умовах компетентнісного підходу": навчально-методичний посібник / Л.І. Прохоренко, О.О. Бабяк, Н.І. Баташева, А.Л. Душка, Н.І. Недозим, О.М. Омелченко, О.В. Орлов // за ред. В.В. Засенко, Л.І. Прохоренко. - Київ: Наша друкарня, 2020. - 352 с.

Контрольний список сфер розвитку для діагностики та раннього втручання й корекції поведінки: навчально-методичний посібник / Тереза Сіансіоло, Леся Прохоренко // за ред. Л. Прохоренко. - Київ: Наша друкарня, 2021. - 106 с.

Калошин В.Ф. Психічне здоров'я школярів // Обдарована дитина. - 2008. - №1. - С. 26-30.

Коцур Н.І. Психогігієна: Навчальний посібник для вузів. - 1983. - С. 57- 90.

Мартиненко С. Як зберегти психічне здоров'я дитини? // Початкова школа. - 2014. - №5. - С. 41-43.

Методичні рекомендації щодо врахування соціокультурних чинників в теорії та практиці психотерапевтичної допомоги особистості / за редакцією З. Г. Кісарчук. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 140 с.

Мергут, О. У гармонії з кольором / О. Мергут. Психолог. 2006. № 37. С. 17–21.

Січкач, Л. Хромотерапія, або Лікування кольором, кольорова медитація / Любов Січкач // Дитячий садок. 2008. № 21–24. С. 95–96.

Антонюк Л. В. Формування здоров'я-збережувального середовища в навчальному закладі // Основи здоров'я. 2014. № 4. С. 6–9.

Апанасенко Г. П. Валеологія як наука // Валеологія. 1996. № 1. С. 4–9. Артюшкіна Н. Б. Найголовніше – здоров'я дитини // Основи здоров'я і фізична культура. 2005. № 5. С. 21–23.

Волкова І. В., Маринушкіна О. Є., Покроєва Л. Д., Рябова З. В. Становлення шкіл сприяння здоров'ю. Харків: ХОНМІ-БО, 2007. 40 с.

Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Вид. 2-ге, перероб., доп. Київ: Академвидав, 2007. 616 с. 6. Вступне слово до проєкт ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес. URL: <http://surl.li/jmchq>.

Підходи до розвитку стресостійкості розглядаються у посібнику "Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/ стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах, який має розгорнуту

науково-теоретичну частину, а також практичний блок з прикладами занять для дітей та молоді" <http://surl.li/wgka>

Коробка Л. М. Соціально-психологічна адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту [Електронний ресурс] : теорет. засади дослідження / Л. Коробка. — Режим доступу: <http://surl.li/jmchy>. — Назва з екрана.

Шклярська О. Психологічна пружність — запорука виживання під час війни [Електронний ресурс] / О. Шклярська. — Режим доступу: <http://surl.li/jmci>. — Назва з екрана.

Корисними також будуть записи ефірів Щоденний простір стійкості за участі провідних українських та міжнародних психологів, організовані ГО «Едкемп Україна». Зміст вебінарів охоплює широке коло тем, зокрема, практики психологічної стійкості, відновлення ресурсу тощо. <https://fb.watch/l8aSC1a4m7/>

Навчально-методичний посібник Безпечний простір. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів, матеріали за покликанням: <http://surl.li/gniou>

Програми популяризації психічного здоров'я

У статті 15 порад як розвинути школу, чутливу до психічного здоров'я надаються загальні рекомендації та поради щодо розвитку школи, чутливої до психічного здоров'я, а також представлений перелік тем, відповідно до віку та особливостей розвитку, на які вчителі, психологи чи запрошені експерти можуть спілкуватися з учнями, щоби покращити їх психічне здоров'я та виявити ризики.

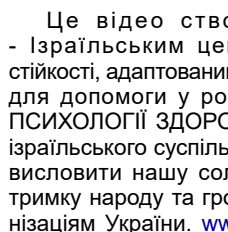
У нашій державі діють програми популяризації психічного здоров'я та добробуту. Однією з таких програм є Психічний шлях/Mental Trek, розроблена у рамках проєкту «Психічне здоров'я для України» (МН4U), що надає методичні рекомендації щодо навчання молоді правилам поведінки, яка допоможе їм дбати про психічне благополуччя. Mental Trek — це навчальний інструмент для підвищення обізнаності через особисте залучення до спільної діяльності. Інтерактивна гра Mental Trek пропонує практичні інструменти у розв'язанні проблем з психічним здоров'ям. На 5 зупинках, кожна з яких має свою назву та ключовий меседж, потрібно виконувати завдання, за які нараховуються бонуси. Серед них такі важливі напрями, як подолання наслідків булінгу та упереджень стосовно ментального здоров'я, єдність психічного та фізичного здоров'я тощо. Гра не лише інформує про засоби підтримки та зміцнення власного психічного здоров'я у повсякденному житті та в кризових ситуаціях, а й навчає, як бути толерантними та підтримувати людей, які мають психічні розлади або перебувають у стані психічного неблагополуччя.

Візуальний ресурс YouTube канал психічного здоров'я містить короткі відео з чіткими рекомендаціями щодо дій в ситуації, що склалася.

Лікар Юрій Бондаренко попереджає про ДИТЯЧІ РОЗЛАДИ, які можуть виникнути внаслідок воєнних дій. А також закликає батьків, щоб психічне та фізичне здоров'я своїх дітей ставили в пріоритет.

Це відео створено НАТАЛ - Ізраїльським центром травм і стійкості, адаптований і перекладений для допомоги у роботі ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ЗДОРОВ'Я Як частина ізраїльського суспільства, ми хочемо висловити нашу солідарність і підтримку народу та громадським організаціям України. www.natal.org.il/en/ www.natalglobal.org

Вправи на зниження стресових переживань, емоційне розвантаження

до 2023/2024 навчального року

Початкова освіта: нові виміри безпеки

Комплекс вправ для заспокоєння, зняття тілесних затисків, покращення психоемоційного стану

Корисні поради, щоб заспокоїти та підтримати дитину у ситуації, що відбувається. Подивитись відео з дитиною варто дорослому, який найбільше зберігає спокій. Перед тим, як говорити з дитиною, дорослому самому слід заспокоїтись, щоб не завдати шкоди дитині.

Однією з антистигматизаційних програм є Програма 7 П для дітей та молоді, написана лікарем-психотерапевтом Олегом Романчуком. В її основі лежить усвідомлене поняття «чужих дітей не буває». Відтак, вона окреслює розуміння проблематики психічного здоров'я та бачення чіткого плану спільних об'єднаних дій. Програма вчить ставитися з повагою одне до одного, розуміючи та приймаючи наші відмінності. Власне, 7 П — це програма дотична до кожного, хто має стосунок до дітей та їхніх батьків, тобто до всіх учасників освітнього процесу.

Корисними також будуть записи ефірів Щоденний простір стійкості за участі провідних українських та міжнародних психологів, організовані ГО «Едкемп Україна». Зміст вебінарів охоплює широке коло тем, зокрема, практики психологічної стійкості, відновлення ресурсу тощо.

Навчально-методичний посібник Безпечний простір. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів, матеріали якого дають змогу працювати з дітьми навіть через довгий час після травматичної події, буде корисний практичним психологам та соціальним педагогам.

У посібнику Діти і війна зібрані рекомендації для фахівців, що працюватимуть з дітьми, постраждалими від війни, а також для їхніх вчителів та опікунів у найрізноманітніших культурних середовищах. Він містить практичні методи та інструкції для групових занять поетапного навчання дітей з метою прищеплення їм певних навичок, що допоможуть позбутися психологічних проблем, які виникли внаслідок війни та насилля.

Посібник Ґайд з мови психічного здоров'я підкаже, як правильно говорити про психічне здоров'я та допоможе боротися зі стигмою.

Психологія діяльності в особливих умовах : словник-довідник / І. І. Приходько та ін. ; Словник-довідник містить терміни і поняття, що відображають сучасний розвиток психології діяльності в особливих умовах.

Відеороліки про те, як перемогти стрес. <http://surl.li/fdvsvr>

Тезаурус

Булінг, цькування – тривала та свідомо спрямованість однієї людини чи групи людей на ображення й приниження іншої людини.

Складні життєві обставини (СЖО) – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно.

Психотравма – життєва подія або ситуація, яка впливає на значущі сторони існування людини та призводить до глибокого психологічного переживання.

Психологічна травма – шкода, завдана психічному здоров'ю людини інтенсивною дією несприятливих факторів навколишнього середовища чи стресовими впливами інших людей.

Психічна травма – травма, що виникла в результаті дії на психіку людини особисто значущої інформації та здатна через недостатність механізмів психологічного захисту та за наявності певних рис особистості призвести до розвитку психічного захворювання.

Людина з депресією – людина, що переживає найсильніші психологічні та емоційні страждання, які істотно знижують якість її життя, рівень сімейної та соціальної адаптації.

Депресія – психічний розлад, який призводить до серйозних наслідків. Діагностується лікарем.

Людина з психічним розладом – людина, що страждає на психічні розлади, які перешкоджають або обмежують її життєдіяльність.

Початкова освіта: нові виміри безпеки

Допомога у сфері психічного здоров'я – турбота про психічне здоров'я громадян, яка надається фахівцями, що працюють у цій сфері.

Складнощі або проблеми психічного здоров'я – тимчасові погіршення стану, викликані стресом, постійною нервовою напругою, емоційним навантаженням чи браком сну та відпочинку; не є діагностованими психічними розладами.

Переважаючий емоційний стан – радість, почуття тривоги, смуток тощо - це настрій, емоції, які переважають у житті людини в різних ситуаціях. Саме емоційний стан має найпотужніший вплив на психічне здоров'я та є його надійним індикатором.

Здорова психіка – позитивний емоційний стан, яким людиною реагує на різні події, факти.

Нормальне психічне здоров'я людини – гармонійний розвиток її психіки, що відповідає віковій нормі.

Психічне здоров'я – рівень психологічного комфорту, який характеризується відсутністю психічних захворювань та забезпечує адекватну до умов дійсності регуляцію поведінки та діяльності.

Медіація – метод вирішення конфліктів за допомогою посередника.

Резильєнтність / стресостійкість – здатність людини впоратися зі складними життєвими подіями та відновлюватися після труднощів чи стресу.

Стигма – соціальний стереотип, який відображає упереджене ставлення оточення до окремих осіб, груп людей або навіть до самого себе на підставі реальних чи приписуваних їм якостей.

Майндфулнес – здатність сприймати все, що відбувається з людиною прямо зараз так, як воно є, не намагаючись оцінити чи проаналізувати; вміння приймати будь-які ситуації, сумні чи неприємні, та давати їм можливість бути частиною життя, а не ігнорувати їх чи не помічати.

Промоція – комплекс заходів та засобів, спрямованих на підвищення рівня знань групи людей щодо збереження та зміцнення психічного здоров'я.

Превенція – врегульовані нормами права випереджувальні, запобіжні, захисні дії, спрямовані на недопущення настання небажаних наслідків.

Інтервенція або психологічне втручання – дії, що виконуються для досягнення змін емоцій та поведінки людини.

Соціальна адаптація – інтегрування у соціум осіб, які тривалий час спілкувалися з обмеженим колом людей (через інвалідність, вік, інші чинники) чи довго перебували в закритих закладах.

Характеристики травмивного досвіду

- Неочікуваність — раптовий характер події, що трапилась, та неготовність людини до переживання такого досвіду.

- Неможливість уникнути події — будь-які дії, спрямовані на попередження чи відвернення досвіду, є марними, адже діють обставини непереборної сили, що, як наслідок, призводить до почуття безпорадності.

- Загроза життю та/або здоров'ю — людина сприймає подію як таку, що є руйнівною для її безпеки чи існування.

- Одноразовість чи повторюваність травмивного досвіду — травму можуть викликати як єдина подія, так і її серія.

- Сильні почуття страху, безсилля та жаху — подія чи події, які призвели до травми, значно переважали вже наявний досвід людини, тому відчуття втрати контролю над ситуацією, неможливості щось зробити, щоб попередити лихо, призводять до болісних переживань зазначених вище почуттів.

- Вплив на емоційний та/або фізичний стан людини — переживання травмивної події може безпосередньо вплинути на емоційне благополуччя особистості та її фізичний стан. Психіатр і психотерапевт Бессель ван дер Колк пише, що травма краде відчуття володіння собою, людина переживає безліч тілесних, емоційних і ментальних наслідків, і найбільший виклик для неї — відновити володіння своїм тілом та розумом.

Оксана КУЛИК,
методистка з початкової освіти
Хмельницького ОІППО імені А.Назаренка.

до 2023/2024 навчального року

Формування активної громадянської позиції, національно-патріотичного виховання в початковій освіті

У Законі України «Про освіту» зазначено, що засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій. <http://surl.li/ixng>

Метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбав українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності.

Процес удосконалення та розвитку державної політики щодо національно-патріотичного виховання відбувається за кількома пріоритетними напрямками, серед яких — формування української громадянської ідентичності, військово-патріотичне виховання, формування науково-методологічних і методичних засад національно-патріотичного виховання.

Патріотичне виховання в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти загалом. Основними складовими національно-патріотичного виховання є:

- громадянсько-патріотичне виховання;
- військово-патріотичне виховання;
- духовно-моральне виховання.

У Концепції НУШ зазначено, що патріот — людина з активною позицією, яка діє згідно з морально-етичними принципами і здатна приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини. <http://surl.li/hoha>

Прищеплювати цінності гуманізму дітям найкраще через конкретні дії. Це притаманно НУШ: менше слів — більше дії.

Щоденне проведення в закладах освіти загальнонаціональної хвилини мовчання, з метою вшанування світлої пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок російської агресії проти України сприяє розумінню значення життя як найвищої цінності, виробленню громадянських почуттів, поведінкових еталонів.

Для того, аби «Хвилина мовчання» набула для дітей сенсу, стала усвідомленим проживанням, а не «відпрацюванням», щоб не посилювати тривогу, а

зробити досвідом, де дитина відчуває свій внесок у загальну силу, можна:

– запропонувати дітям подумати, як можна виразити свою вдячність і шану тим, хто за нас воює. Важливо, щоби вони самі пропонували формати (слова, листівки, молитви, подяки, покласти руку на серце, посадити дерево, поводитися гідно, говорити українською, знати історію тощо);

– обережно говорити про те, що потрібно пам'ятати тих, хто боровся за нашу свободу та загинув, хто став жертвами війни. Хвилини мовчання, хвилини пам'яті та уваги — це наша можливість вшанувати їхнє життя;

– важливо запропонувати, чим діти всередині себе можуть наповнити цей момент. Наприклад: сказати «дякую»;

– сказати «я вас не знаю, але в пам'ять про вас наповню своє життя чимось чесним і добрим»;

– запалити свічку пам'яті;

– ввімкнути безпечно лед-свічку «сили» й передавати її по колу;

– обійнятися й уявити купол сили над усіма учасниками;

– запропонувати дітям у групах вигадати свої фрази, які вони будуть промовляти. Це мають бути слова про життя, силу, перемогу. Наприклад: «Слава Україні — Героям Слава!».

Якщо дія усвідомлена (навіть малюками), вона стає важливим досвідом сили. Якщо ми щось пропонуємо дітям, воно має бути органічним та щирим для нас самих.

Надзвичайно важливим є впровадження національно-патріотичного виховання в освітньому процесі початкової школи, оскільки молодший шкільний вік — найбільш сприятливий віковий період для виховання громадянської культури, формування патріотичних поглядів та почуттів дитини, морально-етичних принципів, утвердження національної ідентичності. Саме в цей період закладаються і формуються основи особистісного розвитку: психічні якості особистості, її ціннісні орієнтації, самооцінка.

Віковими особливостями учнів 1–4-х класів можна вважати: незначний соціальний та моральний досвід, підвищену емоційність, вразливість і водночас пластичність до морально-етичних впливів, імпульсивність та безпосередність поведінки, бажання постійно розширювати коло спілкування.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти реалізація мети початкової освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як, зокрема, «утвердження людської гідності

шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини (зокрема, права на життя, здоров'я, власність, свободу слова тощо); плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави; формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу».

Освітні заклади виконують складну місію — поєднання патріотичного і національного виховання з метою формування особистості учня. Випускник освітнього закладу має бути патріотом і проявляти патріотизм як любов та відданість Батьківщині, а також прагнути своїми діями служити її інтересам.

Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. <http://surl.li/tctb>

Ключові компетентності: громадянські та соціальні, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, доброти та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають: спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини та верховенства права, цінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України передбачають виявлення поваги до інших та толерантності, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації. Дбайливе ставлення до особистого, соціального і фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки і спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах, спроможність діяти в умовах невизначеності.

Мета заходів національно-патріотичного виховання в освітніх закладах — сприяти набуттю дітьми досвіду патріотичних дій, вихованню в душі патріотичного обов'язку.

до 2023/2024 навчального року

Формування активної громадянської позиції, національно-патріотичного виховання в початковій освіті

Педагоги мають уміти створити якісне середовище чи то для навчання, чи то для громадської активності, чи то для проектної групи. Усе починається із прикладу – коли педагог сам дотримується встановлених правил і норм. Тоді він задає атмосферу середовища, і воно продовжує функціонувати, навіть якщо педагог зменшить свій вплив.

Мозок дитини формується під час завдань, які часто виконує. Тому створене середовище мотивує дітей виконувати такі завдання, які допомагатимуть у майбутньому: інтелектуальній діяльності, аналізу, ухваленню рішень, емоційній стійкості, фізичній витривалості.

Проектна діяльність вимагає співпраці і продуктивного спілкування учнів і вчителя, спрямованого на спільне розв'язання проблем, формування здібностей виділяти важливе, ставити пізнавальні цілі, планувати діяльність, критично мислити, бути відповідальним у досягненні результатів. А результатом має стати формування ключових компетентностей: громадянської, соціальної.

Метод проектів у початковій школі – це інтерактивне виховання дітей, яке здатне підвищити самостійну активність, спонукати до знаходження різноманітної інформації, використовувати отримані знання в нових ситуаціях.

Проект дає змогу учням можливість самореалізуватися, продемонструвати свої творчі здібності, комунікабельність, артистичність, виробити навички критичного мислення, а найголовніше – виховує справжнього громадянина.

Особливе значення методу проектів в організації роботи з патріотичного виховання полягає в тому, що його можна розглядати як механізм залучення до взаємодії батьків як джерела інформації. Проектна діяльність як інтегративна модель патріотичного виховання має вагомий значення для ефективного поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самостійною діяльністю учнів, зв'язку виховання з життєвим досвідом дитини, що значно активізує та прискорює процес виховання.

Проект «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття». Майдан Галина Володимирівна, вчителька початкових класів та учні 3 класу Пилявського ліцею Старосинявської селищної територіальної громади. <http://surl.li/jmfkl>

«Виучай Європу – змінюй країну!» (пізнавально-ігровий проект інтелектуального спрямування). Гвоздів Ірина Олегівна, вчителька початкових класів Кам'янець-Подільського ліцею №14. <http://surl.li/jmfllb>

Беручи участь у спільних видах діяльності, учні вчаться вибудовувати свої взаємини з однолітками, входити в колек-

тив ровесників. У них виникає потреба до взаємовимогливості та взаємодопомоги.

У дітей формується ядро особистості (моральні почуття, цінності, переконання), відбувається набуття досвіду моральної поведінки. Вони вчаться не лише виконувати вимоги колективу, а й беруть активну участь у постановці вимог, виборі доручень, справ, які їм до душі. В учнів виникає ще одне новоутворення – відносно стійкі форми поведінки і діяльності, які в майбутньому становитимуть основу формування характеру.

Волонтерство – добровільна діяльність, спрямована на вирішення або пом'якшення соціальних проблем. Добрі справи, які починаються зі шкільних років, виховують у дітях емпатію, здатність розуміти інших, дають змогу накопичувати досвід соціальної взаємодії та спілкування.

Чому дітям потрібно займатися благодійністю? Допомога конкретній людині важливіше для дитини значно більше, ніж слова. Благодійні акції: «Оберіг для воїна», «Лист солдату», «Малюнок солдату», «Маки пам'яті», «Валентинка для військового», виготовлення стрічкових патріотичних браслетів та амулетів, окопних свічок, сіток для маскування:

- допомагає дітям бачити весь спектр добра. Дитина, яка робить хороші вчинки та вкладає в них свої старання, частіше бачитиме такі вчинки навколо;

- розвиває ціннісну сферу учнівства. Дитина гостріше відчуває добро – не лише те, що робить вона, але й те, що роблять для неї;

- дає змогу накопичувати досвід соціальної взаємодії та спілкування;

- сприяє формуванню ціннісних і моральних норм як особистості, так і соціуму загалом.

Так, під час акції «Освітня Коляда наближає Перемогу» дошкільнята, учні, освітяни Городецької міської територіальної громади зібрали кошти на придбання автомобілів для ЗСУ.

Останній дзвоник 31 травня пролунав для 861 учня Хмельницької початкової школи №1. Урочистості розпочали із благодійної лотереї, де збирали кошти на потреби ЗСУ. За рік шкільна родина закладу передала на потреби ЗСУ 244 тисячі гривень.

Формування громадянської позиції свідомого українця, активне обстоювання традиційних для нашої менталітету чеснот: любові до рідної землі, товарищескості, розумної достатності, цінності родинного життя, духовного повсякденного буття, уважного ставлення до людей, розпочинається з раннього дитинства. Тематичні виховні години, дискусії та диспути: «Державний прапор України – святиня народу», «Національна символіка Укра-

їни», «Я і моя держава», «Що означає бути патріотом України?», «Мої громадянські права та обов'язки», «Збережемо планету!», «Ми – українці», «Рідна мова-колицка» сприяють плеканню національної свідомості й самосвідомості, прищепленню моральних ідеалів та ціннісних орієнтирів учнів початкової школи.

Духовні скарби України (Пізнавальний альманах). Грабовська Галина Григорівна, вчителька початкових класів, Мойсеева Наталія Валентинівна, вихователька групи подовженого дня Кам'янець-Подільського ліцею №17. <http://surl.li/jmfllr>

Особливості формування громадянина-патріота в Новій українській школі (методичний посібник). Білецька Наталія Олександрівна, вчителька початкових класів Кам'янець-Подільського ліцею №3. <http://surl.li/jmfllr>

Мандруй Україною (зошит-тренажер). Мельник Світлана Володимирівна, вчителька початкових класів Шатавського НВК «ЗОШ І-ІІст., колегіуму». <http://surl.li/jmflls>

«Пізнаємо Україну» (посібник). Творча група вчителів початкових класів Глушківської гімназії Солобокецької сільської територіальної громади. <http://surl.li/jmfllc>

Ключовим внутрішнім викликом духовної безпеки нації виступає національна самоідентифікація, яка втілюється у почуттях-цінностях – «Я-Українець» – «Ми – Українці». Залучення учнів до флешмобів «Мій родовід», «Моє місто/ село /ТГ в історії моєї країни»,

«Кам'янець-Подільський: від минулого до сучасного» (мультимедійний навчальний посібник). Малишева Ганна Леонідівна, вчителька початкових класів Кам'янець – Подільського ліцею №14. <http://surl.li/jmfllm>

Державний стандарт початкової освіти приділяє значну увагу формуванню в учнів громадянської компетентності. Усвідомлення ідей демократії, активна життєва позиція, повага до прав і свобод людини та вміння їх відстоювати – навички, які допоможуть школярам впоратися з будь-якими викликами сучасності. Мета громадянської освіти – виховання людини з активною життєвою позицією, яка відчуває особисту відповідальність за себе, своє місто, свою країну. Розуміння цього логічного ланцюжка з раннього віку – основа для сталого розвитку в дорослому житті. Такі діти в майбутньому будуть активно включені в життя соціуму, генеруватимуть ідеї, розбудовуватимуть країну.

до 2023/2024 навчального року

Формування активної громадянської позиції, національно-патріотичного виховання в початковій освіті

Розвиваємо громадянські компетентності з 1 класу. <http://surl.li/jmfmy>

Розвиваємо громадянські компетентності: другий клас. file:///C:/Users/metodist/Downloads/naskrizni_kompetentnosti_dlya_demokratiyi_60_vprav_dlya_rozvytku_oocinyuvannya_stavlen_umin_i_znan_ua.pdf

Наскрізнi компетентності для демократії: 60 вправ для розвитку та оцінювання ставлень, умінь і знань file:///C:/Users/metodist/Downloads/naskrizni_kompetentnosti_dlya_demokratiyi_60_vprav_dlya_rozvytku_oocinyuvannya_stavlen_umin_i_znan_ua.pdf

Розвивати соціальну відповідальність допомагають ігри, спрямовані на формування особистих цінностей та ідей, піклування і любові до себе та до інших. У молодшому шкільному віці важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, краю, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій.

В умовах воєнного протистояння й інформаційної агресії нагальною є потреба консолідації суспільства, у тому числі довкола історичного минулого, національних цінностей і традицій. Особлива роль у цьому процесі належить комплексу державних свят, який має бути чинником відновлення історичної пам'яті українського народу, джерелом громадянсько-патріотичного становлення суспільства та формування почуття гордості за видатних українців, які зробили значний внесок в утвердження державності.

Години спілкування, пов'язані зі святами державного рівня: 22 січня- День Соборності України, 20 лютого - День Героїв Небесної Сотні, 18 травня-День вишиванки, 23 травня – День Героїв, 28 червня-День Конституції України, 23 серпня-День Державного прапора України, 24 серпня-День незалежності України, 9 листопада-День української писемності та мови, сприяють відновленню та збереженню традицій українського народу, відчуттю кожного громадянина власної причетності до історії національної спільноти та творення її майбутнього.

Окрім збереження освітнього процесу, під час війни вкрай важливо дбати й про дитячу психіку. Ранкова зустріч —запланований, структурований збір для того, щоб створити позитивну атмосферу на весь період перебування дітей у школі. За К.Бейном, мотиваційний аспект ранкових зустрічей реалізується через звернення до трьох основних потреб шкільних та громадських зібрань:

- потреби мати відчуття особистої цінності;
- потреби відчувати себе частиною колективу;
- потреби в отриманні задоволення від життя.

Ранкова зустріч поєднує в собі соціальне, емоційне та інтелектуальне навчання кожного учня. Ранкові зустрічі розвивають почуття належності до колективу та вміння приділяти увагу іншим, уважно слухати та брати участь у колективних діях, які є основою академічних та соціальних взаємин у межах класу протягом дня, року. Під час ранкових зустрічей учні досліджують, що значить бути громадянином України та які зв'язки Україна має з Європейським Союзом, значення на війні і в мирний час державних символів України. (Колін Бейн. Доброго ранку! Ми раді, що ви тут! Посібник для вчителів із проведення ранкових зустрічей. — К.: ВФ «Крок за кроком», 2004).

В умовах формування громадянської, міжкультурної та соціальної компетентності здобувачів освіти важливим компонентом розвитку особистості й підготовки до життя є набуття практичних навичок і досвіду.

Інтегрований курс «Культура добросусідства» розроблений саме для набуття практичних умінь і компетентностей. «Культура добросусідства» є наскрізним курсом у системі формальної освіти України, до якого концептуально закладені системний, компетентнісний, інтегрований, особистісно-діяльнісний підходи з акцентом на розвиваючий та виховний аспекти освіти. Курс спрямований на формування та розвиток соціальної, громадянської і міжкультурної компетентностей дітей та дорослих, зниження конфліктного потенціалу в родині, закладі освіти, громаді, сприяє соціальній інклюзії вразливих груп населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, представників етнічних і релігійних меншин, трудових мігрантів, людей з інвалідністю тощо. Мета курсу «Культура добросусідства» - виховання соціально компетентних і толерантних осіб, які володіють критичним мисленням, громадян і патріотів своєї Батьківщини, які поділяють демократичні цінності й відповідально ставляться до рідного краю, громади, країни та прагнуть зберігати, розвивати і примножувати природний, економічний, і культурний потенціал України.

З метою збереження принципу наступності проведено тренінги «Методичні аспекти впровадження інтегрованого курсу «Культура добросусідства» в НУШ», учителів ознайомлено з основними приципами, методами та прийомами викладання курсу в початковій школі.

Інформаційно-дослідний центр «ІНТЕГРАЦІЯ ТА РОЗВИТОК» <https://idcir.com.ua/>

У світі, яким керує інформація, дитина мусить вміти її критично оцінювати, знати, яким джерелам можна довіряти, що таке фейкові новини та як захиститися від ма-

ніпуляцій. Сучасні діти повинні знати, що таке медіаграмотність уже в початковій школі. Інформація, яку людина отримує щодня через ЗМІ та соціальні мережі, формує її свідомість. Типова освітня програма початкової школи передбачає змістову лінію «Досліджуємо медіа», відповідно до якої учні мають набути навичок, пов'язаних із медіапродуктами. Інтегрована в початкову школу, медіаосвіта допомагає школярам критично мислити, вчитися шукати й перевіряти інформацію, аналізувати медіаповідомлення і самостійно створювати медіапродукти. Діти схильні довіряти всьому, що чують від дорослих. Важливо навчити їх із найменшого віку принципу «довіряй, але перевіряй», іншими словами — критичному мисленню.

Завдання педагога виховати: медіаграмотного учня, який спроможний перетворювати інформацію в знання; медіакомпетентного члена сучасного соціуму, який здатен не піддаватися медіаагресії та маніпуляціям. Розвиток критичного мислення є важливим як для дітей, так і для дорослих, бо у світі, де має місце інформаційна війна та фейкові новини, важливо вміти розпізнавати інформацію, аналізувати джерела і мотиви, приймати зважені рішення. Тож перше, що варто робити – нарощувати інформаційний імунітет. Його головне правило – постійно перевіряти правдивість інформації. Критично оцінювати контент, аналізуючи його на: наявність фактів та аналітики, відсутність категоричних тверджень, наявність різних точок зору.

Медіаосвіта в огні. Методичні рекомендації для вчителів курсу «Громадянська освіта»/«Історія». Навчально-методичний посібник / Потапова В.І., Дегтярьова Г. А., Мокрогуз О. П., Желіба О. В, Ковач І. М./ за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. <http://surl.li/hsyxj>

Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя. <http://surl.li/okji>

Практичні кейси «БЕЗПЕКА ЖИТТЄ-ДІЯЛЬНОСТІ ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ» (1-4 клас). <http://surl.li/jmfok>

Психологічна стійкість, критичне мислення, креативність – це навички та скіли, які поглиблюють вчителі початкових класів під час тренінгів, семінарів, вебінарів, майстер-класів: «Медіагігієна вчителя початкової школи», «Педагогічна взаємодія, спілкування, такт в освітньому процесі», «Особливості організації занять ГПД в умовах змішаного навчання».

до 2023/2024 навчального року

Формування активної громадянської позиції, національно-патріотичного виховання в початковій освіті

Військовий стан суттєво змінив умови навчання та виховання, а також зумовив труднощі, що потребують від педагога додаткових зусиль та вмінь пристосовуватися до нових умов. Складність сучасних виховних проблем потребує комплексного підходу у їх розв'язанні та розвитку соціально-педагогічної парадигми виховання. Основою нової парадигми, а відтак і основою виховання виступають особистість дитини, визнання її найвищою цінністю, орієнтація педагога на гуманні, демократичні принципи спільної з дитиною життєдіяльності, отже, генерація стратегії суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Молодший шкільний вік є сприятливим щодо виховання у дитини фундаментального для її морального розвитку. Головне завдання вчителя – навчитись створювати і використовувати у шкільному житті ситуації, в яких знання і дії були б злиті та дозволили б фіксувати динаміку духовно-морального розвитку дитини, суть якого полягає у вмінні дитини самостійно, а іноді за допомогою вчителя, реалізувати свої здібності. Вчитель має допомогти дитині розвиватись від елементарних навичок поведінки до більш високого рівня, для якого необхідні самостійність у прийнятті рішень і моральний вибір.

Ефективність різних видів виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Пріоритетними для учнів початкових класів є активні методи, що спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

І.Д.Бех Програма «НОВА УКРАЇНЬКА ШКОЛА» У ПОСТУПІ ДО ЦІННОСТЕЙ). <http://surl.li/btrmz>

Досягнення мети щодо громадянсько-патріотичного, духовно-морального, військово-патріотичного виховання реалізується через упровадження відповідних заходів:

- інтерактивна патріотична зарядка
- творчий проект «Алфавіт мого міста»
- майстер-клас із виготовлення артістів для українських воїнів
- колективна гра зі створення панно «Україна — моя країна!»
- авторський стріт-арт на асфальті крейдою (малюнок і назва)
- гра-репортаж «Видатні імена сучасної України»
- звіт-мандрівка «Сюжетні замальовки рідного краю»
- зустрічі з цікавими земляками-патріотами
- акція-пересувна виставка «Маємо знати свої права»
- виготовлення плакатів чи постерів (вітальних, узагальнюючих, символічних)

• портфоліо родинних реліквій чи традицій

• станційні ігри (квест «Знайди Декларцію — врятуй незалежність»)

• створення інфографіки (шевронів, подій)

• «живий музей»

• реальні або віртуальні подорожі (історичними музеями України чи місцями історичних подій)

• конкурси есе, біографічні розвідки

• тренінги (міні-, презентаційні, інформаційно-просвітницькі)

• лото «Меморі» (створення карток на запам'ятовування дат, назв місць, діячів та їхніх висловлювань, пов'язаних із здобуттям Україною незалежності, Днем Конституції та програвання)

• кастинг і розучування патріотичних пісень

• акції пам'яті

• розповіді про українську культуру.

(Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. Наталія Безлюдна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини).

Оскільки освітній процес повинен бути адаптований до реалій життя під час воєнного стану, своїми напрацюваннями та досвідом ділились учасники онлайн-панорами інтерактивних освітніх знахідок голів методичних об'єднань вчителів початкових класів області: «Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності», учасники та тренери Школи вищої педагогічної майстерності керівників методичних об'єднань, творчих груп учителів початкових класів «Сучасний урок у початковій школі».

Педагога акцентували увагу на формах, методах і прийомах, які доречно обирати з огляду на вікові особливості учнів, уподобання й інтереси, традиції та можливості освітніх закладів і місцевих громад.

Початкова освіта ХОІППО

<http://surl.li/jmfq>

Успішним патріотичне виховання учнів початкових класів можна назвати лише тоді, коли діти чітко засвоїли і дотримуються загальноприйнятих норм і правил поведінки, виявляють бережне ставлення до довкілля, дотримуються чистоти, піклуються про власне здоров'я та здоров'я оточуючих, з повагою ставляться до родини, сусідів, однокласників, знайомих і незнайомих людей незалежно від їх віри чи національності, усвідомлюють свою національну належність та пишаються цим.

Отже, національно-патріотичне виховання в початковій школі має спрямовуватися на залучення учнів до глибинних пластів національної куль-

тури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Воно здійснюється на всіх етапах навчання у школі та забезпечує всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованість. Виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України, сприятиме збагаченню інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури.

Використані джерела

• Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 9 жовтня 2020 р. №1233-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року». <http://surl.li/jmfro>

• Кабінет Міністрів України. Постанова від 9 жовтня 2020 р. № 932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки». <http://surl.li/ceoyk>

• Обласна цільова програма національно-патріотичного виховання у Хмельницькій області на 2022 – 2025 роки Рішення обласної ради від 22 грудня 2021 року №48-7/2021. <http://surl.li/jmfbs>

• Наказ МОН від 06.06.2022 №527 Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. <http://surl.li/ceowq>

• Лист МОН України № 1/9530-22 від 19.08.22 року Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. <http://surl.li/jmfjsj>

Як організувати патріотичне виховання. 30 ідей, порад і ресурсів.

<http://surl.li/dlrc>

<http://surl.li/jmfsp>

Національно-патріотичне виховання <http://surl.li/ccjgp>

Я. Ми. Країна. Програма виховних годин для ЗССО II–III ступеня і методичні рекомендації. <http://surl.li/jmfsv>

Як наповнити сенсами формальні «Хвилини мовчання» в закладах освіти. <http://surl.li/jmfjsz>

Антоніна ГАЛАС,
методистка з початкової освіти Хмельницького ОІППО імені А.Назаренка.

до 2023/2024 навчального року

Про організацію виховної роботи в закладах освіти у 2023/2024

Відповідно до статті 15 Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX у закладах освіти виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу, ґрунтується на загальнолюдських, культурних цінностях українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини громадянина тощо (URL: <http://surl.li/jmgal>).

В умовах сьогодення пріоритетне завдання педагогів – не просто навчити, дати знання з певного предмета, забезпечити виконання освітніх програм, а порадити, окреслити життєві орієнтири. Необхідно навчити дітей долати невідомість та складність, уміти вчитися самостійно, підтримувати фізичне та емоційне благополуччя своє власне й родини, співпереживати й дипломатично вирішувати конфлікти, долучатися до підтримки ЗСУ та допомагати дітям із числа ВПО.

Нормативно-правові документи щодо організації виховної діяльності в освітніх закладах:

- Конституція України;
- Конвенція про права дитини (ратифікована Постановою ВР від 27.02.91 р. № 789-XII);
- Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року;
- Державний стандарт базової середньої освіти;
- Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року;
- Стратегія національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки;
- Цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання в Хмельницькій області на 2022-2025 роки;
- Національна стратегія розбудови безпечної і здорового освітнього середовища в Новій українській школі;
- Закони України:
 - «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III;
 - «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII;
 - «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 р. № 463-IX;
 - «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)» від 18 грудня 2018 р. № 2657-VIII;
 - «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 р. № 3739-VI;
 - «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність

України у XX столітті» від 09.04.2015 р. № 314-VIII;

– «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 р. № 317-VIII.

Рекомендуємо освітнім закладам керуватися у своїй діяльності з питань національно-патріотичного виховання наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України», зі змінами – від 23.06.2022 № 586.

Серед виховних напрямів, як найактуальніші, натеper домінують: громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають основи для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які будуть аналізувати розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку з огляду на ідеї патріотизму, повагу до культурних цінностей українського народу, його історико-культурні надбання і традиції, гуманізм, соціальний добробут, демократію, свободу, толерантність, вишуканість, відповідальність за природу як за національне багатство, здоровий спосіб життя, готовність до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Тому нині, як ніколи, потрібні новітні підходи, нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. Потрібно враховувати, що Україна має давню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які є потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей та молоді, уже ввійшли до освітнього й загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, що відкриває нові можливості для освітньої галузі.

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості в дітей та молоді повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських січових стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у Сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має

здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013-2014 рр., Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим російською федерацією, війни російської федерації проти України.

На сучасному етапі розвитку України, коли наявна пряма загроза денациалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення досягнутого й реалізації системних виховних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця-патріота, що керується національними та європейськими цінностями, такими як:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- активна участь у громадсько-політичному житті країни;
- верховенство права, повага до прав людини;
- готовність до природоохоронної діяльності;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Складовою частиною патріотичного виховання, що в часи воєнної загрози набуває пріоритетного значення, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування в підростаючої особистості готовності до захисту України, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу в Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України й покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання має проводитися комплексно, спільними зусиллями органів державної влади та місцевого самоврядування, а також закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, Збройних Сил України, інших силових структур.

Національно-патріотичне виховання в системі освіти впроваджується через реалізацію Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18 травня 2019 р. №286/2019

до 2023/2024 навчального року

Про організацію виховної роботи в закладах освіти у 2023/2024 н.р.

(далі – Стратегія), плану дій щодо реалізації Стратегії, державних цільових програм з питань національно-патріотичного виховання (або програм, що пов'язані з національно-патріотичним вихованням), обласних, місцевих цільових програм з національно-патріотичного виховання (або програм, що пов'язані з національно-патріотичним вихованням), виконання заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання (далі – Концепція).

Окремими векторами реалізації Концепції є:

- створення сприятливих умов, встановлених на законодавчому рівні, для діяльності молодіжних організацій, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, що беруть участь у процесі національно-патріотичного виховання;
- розроблення та впровадження системи виховних заходів з метою реалізації Концепції;

- реалізація положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»);

- сприяння впровадженню навчальних дисциплін духовно-морального спрямування та громадянської освіти в Україні відповідно до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, інших документів з розвитку громадянської освіти.

Рекомендуємо в кожному освітньому закладі затвердити комплекс заходів щодо реалізації Концепції. Також запланувати й розробити заходи до відзначення свят, пам'ятних і ювілейних дат (розпорядження Хмельницької обласної військової адміністрації «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2023 році» від 18.01.2023 № 20/2023-р; URL: <http://surl.li/jmgbh>).

З метою вшанування світлої пам'яті, громадянської відваги й самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, відповідно до Указу Президента України від 16 березня 2022 року № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії російської федерації проти України» щоденно о 9 годині 00 хвилин долучатися до загальнонаціональної хвилини мовчання.

Виховні заходи патріотичного спрямування, зокрема в онлайн-форматі, варто проводити із максимальним залученням учнів до їхньої підготовки. Тому ефективним буде активізація діяльності учнівського самоврядування, а також впровадження виховної системи «Пласт», наскільки це можливо в дис-

танційному виховному середовищі.

Проведення виховних заходів у сучасних реаліях підкреслює наявність важливих національних стимулів, до яких необхідно наближати молодь через використання нетрадиційних і розвиток традиційних педагогічних технологій. Найбільш дієвим методом є залучення учнів до різнопланової військово-патріотичної, волонтерської діяльності, що дасть змогу перетворити знання, отримані на уроці, на норму поведінки, на особисті переконавання кожного учня.

У 2023/2024 н.р. продовжуємо роботу за програмою «Нова українська школа в поступі до цінностей», яка розглянута та затверджена вченими радами Інституту проблем виховання (протокол № 6 від 02 липня 2018 року) та Інституту модернізації змісту освіти (протокол № 7 від 26 вересня 2018 року).

Зміни, що відбуваються в сучасній освіті, спонукають нас до розуміння надважливості цінностей громадянської освіти. Усе більше звертаємося до понять, що лежать в основі побудови навчання на таких цінностях: відповідальність, рівність, права людини, демократія, повага до різноманіття, повага до людської гідності. Усе глибше обговорюємо їхнє практичне значення і користь, підходимо до спільного розуміння їхньої сутності, усвідомлюємо, чому вони важливі для кожного громадянина України.

25 травня 2020 р. Указом Президента України схвалена Національна стратегія розвитку безпечного і здорового освітнього середовища в Новій українській школі за № 195/2020. Національна стратегія розроблена на основі аналізу сучасного стану освітнього середовища та забезпечення охорони життя і здоров'я учасників освітнього процесу і ґрунтується на тому, що учні повинні оволодіти знаннями, уміннями, навичками, способами мислення стосовно:

- створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини як у повсякденному житті (у побуті, під час навчання та праці тощо), так і в умовах надзвичайних ситуацій;

- основ захисту здоров'я та життя людини від небезпек, оцінки наявних ризиків середовища та управління ними на індивідуальному рівні.

Освітній процес укорте зазнає змін. Передовсім більш актуальними стають питання безпечного простору та освітнього середовища для учнів і працівників закладу освіти. Міністерство освіти і науки України пропонує алгоритм дій для вчителів на той випадок, коли під час занять у школі пролунає сигнал повітряної тривоги. Алгоритм складено на основі рекомендацій ДСНС України (URL: <http://surl.li/coxia>).

Конвенція ООН про права дитини вказує на те, що кожна дитина в усьому

світі має право жити, рости й бути захищеною від усіх форм насилля.

Насильство над дітьми – актуальна проблема, яка стала очевидною протягом останніх двадцяти років і ставить під загрозу глобальний розвиток людства. Коли діти стають свідками або жертвами насилля, це завдає шкоди їхньому здоров'ю, добробуту та майбутньому. Проблема насильства стосується не лише окремих дітей або сімей, а є загрозою сталому розвитку суспільства загалом. Звертаємо увагу на лист МОН України від 30.05.2022 № 1/5735-22 «Про запобігання та протидію домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні».

Питання запобігання та виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми регулюється Законом України «Про охорону дитинства», де статтею 10 визначено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна й порядок у сім'ї, закладах освіти та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості та виключають приниження честі й гідності дитини (URL: <http://surl.li/ctkrf>).

Міністерством внутрішніх справ України введено в дію в Telegram чат-бот «ДійПротиНасилля» щодо протидії домашньому насильству, який надає максимально вичерпну інформацію про домашнє насильство, підтримку та допомогу (URL: https://t.me/police_helpbot).

Рекомендуємо методичні рекомендації «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в загальноосвітньому навчальному закладі» Соловйової О. Д., Дубровської Є. В. (URL: <http://surl.li/jmgci>).

Особливо актуальною в наступному навчальному році залишається профілактична робота щодо протидії торгівлі людьми (лист МОН України від 25.03.2022 № 1/3663-22 «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії»). Адже в умовах воєнного стану спостерігається розширення групи ризику людей, які можуть потрапити в торгівлю людьми; до неї додалися внутрішньо переміщені особи, біженці, діти без супроводу, багатодітні та малозабезпечені сім'ї, одинокі матері, люди з особливими потребами, самотні люди похилого віку. А особливо прикро, що до групи ризику потрапили неповнолітні діти, адже в умовах військової агресії діти могли без батьків переміщуватися в Україні й перетинати кордон. З метою підвищення обізнаності населення про злочин торгівлі людьми в умовах воєнного стану координатор проєктів ОБСЄ спільно з партнерами розробили чат-бот «Залишайся в безпеці» (URL: <http://surl.li/jmgcs>).

до 2023/2024 навчального року

Про організацію виховної роботи в закладах освіти у 2023/2024 н.р.

В умовах воєнного стану в Україні, масової евакуації та переміщення дітей, сімей з дітьми з населених пунктів, де ведуться активні бойові дії, значно зростає загроза життю та здоров'ю дітей, а також ризик вчинення різних форм жорстокого поводження з ними, адміністративних чи кримінальних правопорушень стосовно них.

Профілактика кримінальних правопорушень спонукає до формування правової культури учнів, виявлення та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню дітьми злочинів, подоланню девіантної поведінки.

Рекомендуємо:

- проаналізувати поведінку, вчинки учнів та посилити індивідуальну корекційну роботу з дітьми, які вже скоювали кримінальні правопорушення, та дітьми, які мають ознаки агресивної поведінки;
- провести інформаційно-просвітницьку роботу з батьками та законними представниками дітей, схильних до протиправної поведінки, сприяти в організації позакласної зайнятості цієї категорії дітей;
- налагодити міжвідомчу взаємодію з підрозділами ювенальної превенції Національної поліції України, службами в справах дітей, соціальними службами для сім'ї, дітей та молоді тощо.

Запобігання вживання дітьми та учнівською молоддю наркотичних та психотропних речовин також повинно займати належне місце в організації виховного процесу закладу освіти. Звертаємо увагу на лист МОН України від 13.05.2022 № 1/15119-22 «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні».

Сьогодні інтернет відіграє важливу роль у житті учнів. Адже така глобальна мережа – необмежений ресурс, який використовують як для навчання, так і для відпочинку та спілкування з друзями. Але інтернет може бути небезпечним та становити певний ризик, особливо для дітей, тим більше в умовах воєнного стану. Корисним для використання в роботі буде буклет для освітян і батьків учнів: «Сучасні виклики: дезінформація та правила реагування на неї» (URL: <http://surl.li/jmgdgd>), розроблений експертами освітнього проекту #stop_сехтинг, у якому зібрані практичні поради, як українцю уберегти себе під час гібридної війни та захистити дітей, що тривалий час проводять в інтернет-мережі.

Діти отримують чимало інформації через телебачення або в соціальних мережах. Актуальними будуть вправи на розвиток медіаграмотності (вправи для формування медіаграмотності учнів (URL: <http://surl.li/gobtx>)).

Єдність навчання, виховання і розвитку учнів забезпечується спільними зусиллями всіх учасників освітнього процесу.

Сім'я є і залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального й духовного розвитку дитини та несе відповідальність за створення належних умов для цього. Саме сім'я виступає основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки дитини, її психологічного захисту, засобом збереження і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням. Треба зазначити, що в Україні основні підходи до осмислення і реалізації прав дітей, визначених міжнародним і вітчизняним законодавством, протягом останнього часу істотно змінилися. Це пов'язано з посиленням уваги з боку держави до інтересів дітей, удосконаленням механізму контролю за дотриманням чинного законодавства у сфері охорони дитинства, розвитком інституцій соціально-правового захисту дітей та багатьма іншими чинниками. Інформацією щодо захисту прав дітей в Україні із урахуванням міжнародних договорів із питань сімейного права можна знайти за покликанням – URL: <http://surl.li/jmgdu>.

Особливого значення набуває проблема всебічної етнічної просвіти і прищеплення навиків толерантної взаємодії через мережу освітніх закладів усіх рівнів, оскільки цей шлях є найбільш ефективним засобом. Доцільно звернути увагу на наскрізний інтегрований курс «Культура добросусідства». Корисним для використання в роботі буде видання «Культура добросусідства». Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно. Програма та методичні рекомендації» (URL: <http://surl.li/jmggef>).

Дистанційне виховне середовище. У складний для всієї держави час діти як ніколи потребують підтримки й уваги дорослих. Йдеться не лише про батьків, а і про вчителів, яким вони довіряють і до яких прислухаються.

Перед педагогічним колективом стоїть нелегке завдання – наповнити дистанційний освітній процес виховним змістом національно-патріотичного спрямування і таким, що дасть дітям відчуття стабільності в теперішній реальності, зможе відволікти їх і розважити, що необхідно для позитивного фізичного і психоемоційного стану дітей.

Форма проведення виховних онлайн-заходів може бути різноманітною: тематичні уроки, лекції, вебіна-

ри, круглі столи, літературні вечори, флешмоби, челенджі, квести, конкурси малюнків на патріотичну тематику, написання листів-подяк ЗСУ. Актуальним буде організація віртуальних екскурсій (URL: <http://surl.li/jmgjet>).

Через те, що освітні заклади набули автономного статусу, планування виховної діяльності здійснюється відповідно до специфіки та традицій закладу, особливостей розвитку громади. Немає єдиних підходів до написання планів з виховної роботи.

Важливо, щоб виховна система освітнього закладу була дієвою та ефективною, щоби було комфортно учням, їхнім батькам та вчителям в освітньому закладі. Особлива роль належить класним керівникам, особливо в час воєнного стану, адже багато батьків та учнів нині перебувають за кордоном, і завдання класного керівника – утримувати зв'язок учня зі школою. Особливу увагу класним керівникам треба проявляти до учнів із сімей вимушених переселенців щодо адаптації їх у класних колективах. Заступнику директора з виховної роботи необхідно забезпечити співпрацю з психологами та соціальними педагогами.

Успіх виховного процесу залежить від відносин між педагогом та здобувачем освіти, які повинні будуватися на основі співдружності, співробітництва й ділового партнерства.

У складних реаліях воєнного стану в Україні перед освітянами стоїть важливе завдання – об'єднання зусиль педагогічної та громадської спільнот на засадах взаєморозуміння, співробітництва щодо захисту прав та свобод, оволодіння дітьми універсальними цінностями та моделями поведінки, які складають основу світової культури.

Організація виховного процесу в Новій українській школі спонукає керівництво закладу освіти, педагогів на пошук нових альтернативних форм роботи відповідно до нинішніх умов, які забезпечать належний рівень життєвої компетентності вихованців, що дозволить брати участь у розбудові держави в повоєнний час та віднайти там своє місце.

**Сніжана БАЛЯ,
Андрій КУЧЕРУК,
методисти з виховної роботи
та моніторингових досліджень
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.**

до 2023/2024 навчального року

Організація освітнього процесу в закладах позашкільної освіти у 2023/2024 н.р.

Основні виклики і проблеми

Повномасштабна агресія РФ проти України зумовила низку викликів у позашкільній освіті, а саме:

1. Відтік (еміграція за кордон, переміщення в межах країни) контингенту вихованців та педагогічних кадрів.

2. Необхідність швидкого доповнення змісту навчальних програм, які не враховують потреби воєнного/повоєнного періоду.

3. Потреба в кадровому забезпеченні практичними психологами для надання психологічної допомоги дітям і працівникам, які постраждали від військових дій та які перебувають під впливом стресу переселення.

4. Недостатній рівень охоплення позашкільною освітою дітей та молоді з особливими освітніми потребами, неналежна чисельність відповідних фахівців, невідповідність будівель закладів вимогам доступності.

5. Відсутність у більшості будівель закладів позашкільної освіти укриттів/бомбосховищ, що гальмує процес переходу до офлайн-навчання.

6. Потреба в оновленні підходів до реалізації системи національно-патріотичного виховання дітей та молоді, формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Стан позашкільної освіти в умовах воєнного часу

Із перших днів військової агресії російської федерації проти України ХОІППО здійснює цілеспрямовану роботу з організації позашкільної освіти, що відіграє важливу роль у забезпеченні психологічної рівноваги, науково-методичного забезпечення та сприяє розвитку творчих здібностей, розширенню й поглибленню знань вихованців. Заклади позашкільної освіти області розгорнули активну роботу зі створення всіх можливих умов для доступності позашкільної освіти дітям із родин, які через війну опинились у скрутних життєвих обставинах.

Методичною службою ХОІППО розроблено поради керівникам гуртків щодо організації роботи в умовах воєнного стану, пропозиції щодо внесення змін до змісту, форм і методів роботи.

У період воєнного стану саме ЗПО нашої області стали осередками національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання й успішно реалізують Концепцію національно-патріотичного виховання, активно долучаються до заходів

патріотичного спрямування, як-от: акція до Дня пам'яті і примирення, флешмоб «Єднаймося заради миру», акція «Діти за європейський вибір», творчий фестиваль до Дня Європи, урочистості до Дня матері, Дня батька, Національний флешмоб «Сади для Перемоги», акція «Повертайся живим», фотоквест «А я йду по світу у вишиванці», присвяченому Всесвітньому дню вишиванки.

Важливою формою роботи стала Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»).

В умовах війни значення позашкільної освіти виняткове. Вона в цьому сенсі має значні переваги, зважаючи на її специфіку – мобільність, варіативність, соціально-педагогічну спрямованість, добровільність, доступність та можливість здійснення у різноманітних формах (гурток, студія, клуб або інше творче об'єднання); орієнтацію на інклюзивність та безбар'єрність.

Також, у відповідності до абз.3ч.2 ст.9Закону України «Про позашкільну освіту», державна політика спрямована на збереження та розвиток мережі державних і комунальних закладів позашкільної освіти без права їх реперофілювання, перепідпорядкування, злиття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду, концесію, відчуження (продаж) землі, майна. Органи місцевого самоврядування забезпечують збереження і зміцнення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти, розвиток їх мережі, ефективне використання закріплення за ними земельних ділянок.

Об'єднання різнопрофільних комунальних закладів позашкільної освіти в єдиний заклад є недоцільним, тому що кожен заклад має різний вектор в освітньому процесі та відіграє значну роль в освітньому, економічному та соціальному секторах розвитку певного регіону.

У нашому регіоні заклади позашкільної освіти здійснювали освітній процес в очній, дистанційній та змішаній формі. В умовах воєнного стану зросло навантаження з організації позашкільної освіти на ЗПО, які забезпечують здобуття позашкільної освіти в режимі офлайн. Ці заклади не обмежувалися традиційними освітніми послугами, надаючи також психологічну підтримку дітям та їхнім родинам, евакуйованим із районів ведення бойових дій, внутрішньо переміщеним особам.

Працівників ЗПО беруть участь у волонтерській діяльності, активно залучаючи до цього процесу вихованців: плетуть маскувальні сітки, збирають допомогу для армії, чергують у волонтерських осередках.

Основні проблеми позашкільної освіти в умовах воєнного стану

Недостатньо нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти, діяльності закладів позашкільної освіти.

Погіршення ситуації у забезпеченні рівного доступу здобувачів освіти до закладів позашкільної освіти.

Недостатнє охоплення вихованців, учнів, слухачів військово-патріотичним напрямом позашкільної освіти.

Суттєве погіршення кадрового забезпечення системи позашкільної освіти внаслідок виїзду педагогів з України.

Недостатнє оновлення змісту і методики освітнього процесу у закладах позашкільної освіти української національної та громадянської ідентичності.

Методичні рекомендації, напрями і способи розв'язання проблем та забезпечення діяльності ЗПО у 2023-2024 н.р.

Організація освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти з урахуванням фактора місця розташування та спроможності закладу надавати освітні послуги в умовах воєнного стану.

Внесення змін до методичної бази, пошук проектів для поповнення матеріально-технічної бази.

Внесення змін до змісту навчальних програм у контексті врахування потреб воєнного періоду, безпекової складової освітнього процесу, програми психологічної та психосоціальної підтримки.

Розширення контингенту здобувачів позашкільної освіти за рахунок дітей з особливими освітніми потребами.

Розбудова системи безпеки позашкільного навчання, створення укриттів/бомбосховищ.

Посилення національно-патріотичного і військово-патріотичного виховання з метою формування ціннісного ставлення особистості до Батьківщини, держави, нації, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та виконання обов'язку із захисту незалежності й територіальної цілісності України.

до 2023/2024 навчального року

Організація освітнього процесу в закладах позашкільної освіти у 2023/2024 н.р.

Основним напрямом діяльності ЗПО є утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема національно-патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання та громадянська освіта:

- поширення інформації про ветеранів війни, формування у суспільстві традицій вшанування пам'яті загиблих (померлих) ветеранів війни;

- здійснення національно-патріотичного виховання шляхом залучення ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності до здійснення заходів національно-патріотичного виховання.

- громадянсько-патріотичне та духовно-моральне виховання, що є складовими національно-патріотичного виховання, здійснюється за напрямками популяризації історії України, зокрема боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, етапів державотворення та борців за незалежність і територіальну цілісність, а також українців, досягнення яких увійшли до світової історії, а також вшанування видатних особистостей державотворення, ветеранів війни, героїв які полягли в боротьбі за захист незалежності і територіальної цілісності України.

Військово-патріотичне виховання здійснюється за напрямками, що передбачають підготовку кваліфікованого кадрового потенціалу з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності з подальшим їх залученням до освітньої діяльності, реалізації програм, проєктів та заходів військово-патріотичного виховання.

Здійснення заходів з формування позитивного образу ветеранів, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності.

Удосконалення нормативно-правової бази закладу позашкільної освіти: стратегія розвитку, планування в умовах воєнного стану, що забезпечить утвердження української національної та громадянської ідентичності, реалізацію права кожної української дитини на освіту.

Посилення співпраці закладів позашкільної освіти та удосконалення роботи з місцевими органами влади, громадськими організаціями з питань сприяння безпеці та обороні, національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання.

Удосконалення роботи з силовими структурами, Національною поліцією.

Максимальне охоплення учнів, слухачів закладів позашкільної освіти військово-патріотичним вихованням.

Оновлення змісту і методики позашкільної освіти на засадах української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості.

Ця робота має бути спрямована і включати наступний зміст:

- початкова військова підготовка;
- професійна орієнтація на військово-службову службу;
- професійно-технічна і спеціалізована військова підготовка;
- військово-прикладний і службово-прикладний спорт.

У реалізації змісту і методики освіти постає питання щодо змістового наповнення навчальних програм, навчально-методичних посібників, спрямованих на формування української національної та громадянської ідентичності.

Окремим важливим постає розвиток військово-патріотичного, науково-технічного і дослідницько-експериментального напрямів позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Вкрай актуальним напрямом є науково-методичний супровід освітнього процесу позашкільного закладу, внесення змін до системи методичної роботи, підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Окремим важливим напрямом постає реінтеграція ветеранів у цивільне життя шляхом їх перепідготовки за освітніми програмами «Позашкільна освіта».

Важливим постає питання підвищення престижу, стимулювання професії педагога-позашкільника, її моральної та матеріальної підтримки, не допущення погіршення соціального стану в умовах воєнного часу.

Необхідним також постає активізація участі закладів позашкільної освіти у залученні коштів із грантів, проєктів, наданні платних послуг з інших джерел, не заборонених законодавством.

Забезпечення рівного доступу до позашкільної освіти збільшення охоплення позашкільною освітою на рівні не менше 50-60 % дітей від загальної кількості дітей дошкільного і шкільного віку. Дотримання принципів безбар'єрності, доступності, забезпечення безпекової складової для учасників освітнього процесу.

Створення креативного позашкільного освітнього середовища, розвиток матеріально-технічного забезпечення ЗПО відповідно до вимог часу.

Оновлення змісту позашкільної освіти відповідно до потреб здобувачів освіти в повоєнному періоді, забезпечення контексту позашкільної освіти з інтеграції до європейського освітнього простору.

Розроблення комплексних заходів щодо кадрового забезпечення в кожному ЗПО, системи підтримки та стимулювання педагогів-позашкільників.

Оновлення програм, шляхів підвищення кваліфікації працівників закладів позашкільної освіти за програмами різного рівня та стандартів ЄС.З метою підвищення кваліфікації працівників закладів позашкільної освіти області, озна-

йомлення їх з актуальними питаннями розвитку позашкільної освіти науковцями кафедри менеджменту та інновацій ХОІП-ПО розроблені та скориговані програми з формування ключових та професійних компетентностей у дітей та молоді засобами позашкільної освіти з урахуванням воєнного стану. Пропонуємо педагогічним працівникам звернути на це увагу при подачі заявок на підвищення кваліфікації у 2023-2024 навчальному році.

Актуальність освітніх послуг, що надаються закладами позашкільної освіти

Оскільки громада є замовником освітніх послуг закладу позашкільної освіти, виникає необхідність вивчити потреби і запити батьків, дітей на розвиток тих чи інших напрямів позашкільної освіти, функціонування гуртків, а також враховувати рекомендації засновника закладу позашкільної освіти. Варто зробити це шляхом опитування, моніторингу. Слід звернути увагу на розвиток тих напрямів позашкільної освіти, що сприяють підготовці майбутніх фахівців, які розвиватимуть громаду, регіон, Україну, формуватимуть у дітей корисний досвід, компетентності, необхідні їм у житті, допоможуть при виборі майбутньої професії.

Звертаємо увагу на зміст Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року.

Для організації безпечного освітнього процесу керівник закладу позашкільної освіти має вжити заходів, згідно з рекомендаціями, зазначеними у листі Міністерства освіти і науки України.

Соціальне проєктування та соціокультурна діяльність ЗПО у громаді

В умовах війни спостерігається активізація дитячого та молодіжного самоврядного руху. Діти самостійно розробляють і реалізують різноманітні та соціально значущі для громади проєкти, спираючись на сформовані компетентності в різних галузях науки і техніки, екології, мистецтва, туризму. Дитячі та молодіжні проєкти допомагають вирішувати важливі для громади проблеми, розвивають в дітей соціальні компетентності. Така діяльність має сприяти налагодженню тісної взаємодії між закладом позашкільної освіти і громадянськістю, органами влади.

Соціальні проєкти можуть бути складовою навчальної програми, за якою працює керівник гуртка, її практичною частиною, а можуть бути більш масштабними, охоплювати всіх вихованців закладу.

до 2023/2024 навчального року

Організація освітнього процесу в закладах позашкільної освіти у 2023/2024 н.р.

Проектна діяльність може бути організована як у межах роботи гуртків різних напрямів, так і бути провідною в діяльності дитячого самоврядування. Позитивним досвідом на Хмельниччині є організація конкурсу на грантову підтримку дитячих і молодіжних соціальних проєктів у територіальній громаді.

Приклади соціальних проєктів:

– дитяча гра «Гарт твого майбутнього» із залученням батьків, керівників гуртків, військовослужбовців;

– правовий турнір «Народжені перемогати» з використанням онлайн-платформ;

– учнівська гра «Пізнай себе» з використанням історичних даних національного походження;

– уроки-суди над мовою окупанта, терористичними злочинами, що формує у школярів високу правосвідомість і правову культуру в системі громадянської компетентності;

– конкурс «Я, школа, родина, Україна» (про свою сім'ю або обраний образ активної людини в системі формування справжнього лідерства у патріотизмі);

– «На вікні свіча миготіла» (до дня пам'яті Голодомору);

– заняття гуртка громадянського виховання «Досліджуємо проблеми громади», «Роль громади в житті людини»;

– проєкт «Багатокультурна карта мого міста, села»;

– тренінги, проєкти вихованців гуртків «Чесна толерантність» до Міжнародного дня толерантності;

– освітній пікнік до традиційного Дня Мрій «Наша Мрія-Перемога» (волонтерські акції, спортивні активності, мистецькі заходи, майстер-класи, патріотичні квести та змагання).

Нині відбувається процес розширення функцій закладу позашкільної освіти в громаді, що дозволяє розглядати його як центр соціокультурної діяльності. У зв'язку з цим ЗПО починає позиціонуватися як організатор, співорганізатор чи активний учасник святкової програми з відзначення державних свят, свят народного календаря у громаді (така програма може передбачати залучення музичних, вокальних та хореографічних колективів, організацію виставки декоративно-ужиткового мистецтва, науково-технічної творчості, ігри та розваги з використанням туристичного спорядження). Це хороша можливість для популяризації власної роботи та здобутків, розширення меж власної діяльності за рахунок залучення дорослого населення громади.

Відзначення соціального партнерства

Важливо практикувати заходи, де педагогічний колектив може висловити слова вдячності своїм партнерам, громадським

організаціям, активістам, волонтерам, представникам інших закладів освіти, установ та організацій, батькам вихованців, представникам органів влади за підтримку і допомогу в реалізації спільних освітніх, соціальних проєктів. Це можна зробити, організувавши святковий концерт, підготувати пам'ятні сертифікати, дипломи, подяки, символічні подарунки, виготовлені дитячими руками. Варто до цього підійти творчо, а головне, зробити традиційним.

Законодавчо-нормативне забезпечення діяльності ЗПО в умовах воєнного стану

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності».

2. Указ Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання».

3. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527.

4. Про забезпечення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти під час воєнного стану: лист Міністерства освіти і науки від 18.03.2022.

5. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні: лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022.

6. Наказ МОН від 07.02.2023 №119 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для закладів позашкільної освіти у 2023 році».

7. Лист ІМЗО від 21.03.2023 №21/08-397 «Про рекомендації щодо використання навчальної літератури та навчальних програм з позашкільної освіти».

Наказом Міністерства освіти і науки від 05 січня 2021 року №17 затверджено Типову освітню програму закладу позашкільної освіти. Типова освітня програма включає такі складові: загальні положення; вимоги до споживачів позашкільної освіти, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік освітніх компонентів (навчальні програми, форми організації позашкільної освіти, форми та методи діяльності здобувачів освіти, структура навчального закладу); загальний обсяг навчального навантаження, очікувані результати навчання здобувачів позашкільної освіти, які відображаються в навчальних програмах і конкретизують результат навчання як формування компетентностей. (з урахуванням воєнного стану).

Заклади освіти можуть використовувати типові освітні програми або розробляти свої на основі типових освітніх програм.

Відповідно до означеного документа, заклад позашкільної освіти, інші суб'єкти освітньої діяльності мають право виконувати діяльність самостійно розроблені навчальні програми з позашкільної освіти, які схвалюються педагогічною радою закладу позашкільної освіти, іншого суб'єкта освітньої діяльності та затверджуються керівником ЗПО, керівником іншого об'єкта освітньої діяльності або уповноваженою керівником особою.

В освітній програмі має бути представлений корекційно-розвитковий складник, якщо в закладі здобувають освіту діти-переселенці. Залучення до позашкільної роботи з метою формування згуртованості дитячих колективів, придбання корисних навичок, обміном власним досвідом. Організація спільних творчих проєктів, участь у благодійних акціях, організація майстер-класів. Якщо в закладі здобувають освіту діти з особливими освітніми потребами, необхідно встановити спеціальне обладнання, засоби навчання, розроблені програми, спеціальні завдання.

На основі освітньої програми ЗПО складає та затверджує річний план роботи закладу та навчальний план, що конкретизують організацію освітнього процесу.

Звертаю увагу на Наказ Державної служби якості України від 07 грудня 2020 року №01-11/78, яким затверджені методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільної освіти. Зокрема, в документі зазначається, що педагогічна рада ЗПО формує систему та затверджує процедури внутрішнього забезпечення якості освіти, включаючи систему та механізми забезпечення академічної доброчесності. З метою аналізу стану сформованості та функціонування внутрішньої системи рекомендую проводити самооцінювання власної діяльності.

Для самооцінювання доцільно використовувати наступні методи збору інформації: вивчення документації, опитування (анкетування, інтерв'ю), спостереження (за освітнім середовищем, за організацією освітнього процесу).

Результати самооцінювання доцільно розглянути та схвалити на засіданні педагогічної ради до початку нового навчального року. Їх варто також обговорити з представниками батьківської та учнівської громадськості. Інформація, отримана під час самооцінювання, може стати підґрунтям для внесення змін до стратегії розвитку ЗПО, визначення шляхів удосконалення освітніх та управлінських процесів й інших питань внутрішньої системи.

Актуальною проблемою для науки і практики, з огляду сучасних освітніх тенденцій, є розвиток STEM-освіти в ЗПО з урахуванням плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти до 2027 року.

до 2023/2024 навчального року

Організація освітнього процесу в закладах позашкільної освіти у 2023/2024 н.р.

Концепція визначає комплекс заходів, пов'язаних з формуванням і розвитком навичок науково-дослідницької та інженерної діяльності, винахідництва, підприємництва, ранньої професійної самовизначеності, популяризацією науково-технічних та інженерних професій. Тому необхідно передбачити:

- проведення конференцій, семінарів з питань використання новітніх методик STEM-освіти для педагогічних працівників;

- створення баз даних або інтерактивних карт закладу освіти, який впроваджує STEM-освіту, та їх постійно оновлювати.

- проведення конкурсів, турнірів, інтелектуальних змагань, літніх шкіл;

- підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань використання новітніх методик STEM-освіти;

- проведення профорієнтаційних заходів у форматі проєктів «Майбутній професії», тижнів з популяризації STEM-освіти;

- оновлення дизайну подвір'я, квіткових ділянок;

- упровадження та підтримка гуртків і секцій науково-технічного напрямку.

У контексті використання дистанційних технологій можна використовувати STEM-лабораторію МАНЛаб. Ресурс надає дистанційну й очну фахову методичну і технологічну допомогу в організації STEM-навчання здобувачів освіти. Лабораторія МАНЛабу спеціалізується на дослідженнях з фізики, хімії, біології, географії, астрономії, екології, мінералогії.

20 червня 2021 року набула чинності постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. № 365 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. №1187», якою затверджені у новій редакції Ліцензійні умови впровадження освітньої діяльності. Відповідно до зазначеного документа ліцензування освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти може здійснюватись за рішенням засновника ЗПО. У разі прийняття такого рішення ЗПО має відповідати вимогам, що визначені розділом «Започаткування та впровадження освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти» та подати відповідні документи до органу ліцензування за місцем реєстрації.

Згідно з наказом ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 10.06.2021 №55 «Про проведення моніторингового дослідження стану розвитку позашкільної освіти», впродовж 2021-2023 років проводилось моніторингове дослідження стану розвитку позашкільної освіти, участь у якому взяли заклади позашкільної освіти нашої області. Респондентам-педагогам ЗПО ставилося питання про вплив навчання на вибір майбутньої професії. Відповідно до результатів навчання в цих закладах майбутню професію обирали принаймні

20% вихованців. Отже, значна частина вихованців закладів позашкільної освіти вибирають свій майбутній фах під впливом знань і навичок, набутих ними в ЗПО.

Обласна цільова комплексна програма розвитку освіти Хмельницької області на 2021-2025 роки

Програма затверджена рішенням обласної ради від 24 вересня 2020 року №39-34/2020. У програмі визначені такі пріоритети:

Забезпечення доступності та якості освітніх послуг дітям та учнівській молоді.

Створення оптимальних умов для залучення дітей та учнівської молоді до навчання в гуртках, творчих об'єднаннях, секціях, клубів закладів позашкільної освіти.

Підвищення рівня освітнього, інформаційно-методичного забезпечення діяльності закладів позашкільної діяльності області.

Упровадження інноваційних технологій в освітній процес.

Організація освітнього процесу в закладах позашкільної освіти на гуманістичних засадах.

Удосконалення системи виховної роботи.

Утвердження патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України.

Покращення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти.

Цільова програма національно-патріотичного виховання у Хмельницькій області на 2022-2023 роки (ріш. від 22.12.2021 р. №48-7/2021)

У програмі визначені такі пріоритети: формування української національної громадянської ідентичності; військово-патріотичне виховання; формування науково-методичних засад національно-патріотичного виховання; співпраця з інститутами громадянського суспільства щодо національно-патріотичного виховання. Реалізація програми дозволить популяризувати патріотизм та незламність українських воїнів у боротьбі з рашизмом, культурні та мистецькі традиції українського народу, стимулювати активну діяльність молодіжних громадських об'єднань, підвищити обізнаність дітей та молоді про видатних особистостей українського народу.

Програма може упроваджуватись на основі поєднання різних форм, методів, підходів і видів діяльності, які є оптимальними і доцільними для кожного окремого закладу позашкільної освіти. Важливо створити в закладі середовище, в якому

буде комфортно і затишно для всіх дітей, незалежно від їхнього віку, статі, здібностей і можливостей, а також запропонувати для них актуальні, сучасні види діяльності, які навчать їх критично мислити бути активними та відповідальними за свою долю та долю своєї країни, зорієнтують у сучасному світі, дозволять сформувати позитивне ціннісне ставлення до себе, інших людей, природи і суспільства.

Рекомендуємо проводити діагностику сформованості ціннісних ставлень у вихованців під час реалізації програми, відстежувати динаміку змін. Отримані результати дозволять зробити висновок про результативність упровадження програми. Крім того така діяльність буде складовою заходів внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільля.

Конкурси фахової майстерності для педагогічних працівників ЗПО

З метою підтримки талановитих педагогів ЗПО, сприяння їх самореалізації та стимулювання подальшої творчої педагогічної діяльності щорічно проводиться проведений Всеукраїнський конкурс педагогічної майстерності працівників закладів позашкільної освіти «Джерело творчості» та рукописів навчально-методичної літератури та програм з позашкільної освіти за різними напрямками. Конкурси професійної майстерності – організаційна форма в системі науково-методичної роботи, в основу якої покладено метод професійного змагання. Пропонуємо орієнтовні теми конкурсів професійної майстерності, що можуть бути організовані в ОТГ, відділах, управліннях, департаментах освіти, закладах позашкільної освіти:

- найкращий науково-методичний проєкт;

- керівник гуртка року;

- найкращий методичний посібник, збірник із позашкільної освіти;

- брейн-ринг «Інноваційні форми і методи проведення гурткового заняття»;

- конкурс-презентація «Сучасні підходи до розвитку професійної компетентності педагога закладу позашкільної освіти».

Щорічно Хмельницьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти проводиться обласний конкурс навчально-методичних посібників «Освіта Хмельниччини на шляху реформування». У 2023 році науково-методична рада ХОІППО затвердила нові положення та умови конкурсу. Вони сприятимуть активізації, оновленню змісту та врахуванню вимог сучасної позашкільної освіти.

**Надія ОРЛОВСЬКА,
методистка з позашкільної
освіти Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.**

до 2023/2024 навчального року

Про забезпечення ефективності психологічного супроводу освітнього процесу в закладах освіти області у 2023/2024 н.р.

Хмельницьким обласним навчально-методичним центром психологічної служби (далі – ХОНМЦ ПС) проведено вивчення й аналіз якості роботи психологічних служб у територіальних громадах, закладах освіти обласного підпорядкування у 2022-2023 навчальному році.

Станом на 01.06.2023 р. в системі освіти області працювало 859 фахівців, з них: 573 – практичних психологів, 267 – соціальних педагогів. Методичний супровід здійснює 17 відповідальних за психологічну службу в територіальних громадах, психологів центрів професійного розвитку педагогічних працівників. Окрім цього, в обласному навчально-методичному центрі психологічної служби ХОІППО працювало 2 фахівці.

Забезпеченість закладів освіти фахівцями психологічної служби у 2022/2023 н.р.

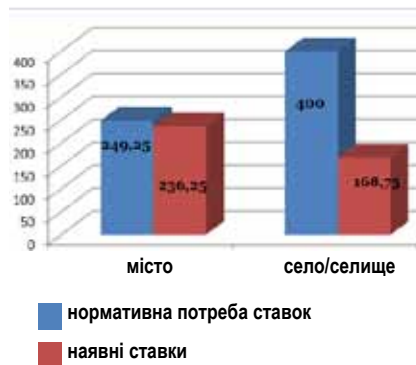
Найкращі показники забезпечення закладів освіти посадами практичних психологів, соціальних педагогів у Нетішинській, Шепетівській міських територіальних громадах.

У 2 територіальних громадах (Китайгородській, Староушицькій) взагалі відсутні фахівці психологічної служби.

По одному фахівцю працює у Зіньківській, Заслученській, Щиборівській, Гуківській, Жванецькій територіальних громадах.

На сьогодні відсутні посади практичних психологів у 3-х міських закладах загальної середньої освіти, що складає 2% дефіциту від нормативної потреби та у 196 сільських ЗЗСО, що складає 42% дефіциту по області, відповідно до нормативної потреби.

Забезпеченість закладів освіти практичними психологами

Не забезпечені посадами практичних психологів 15 міських закладів дошкільної освіти, що складає 12% дефіциту по області та 356 закладів дошкільної освіти у сільській місцевості, що складає 91% дефіциту по області, відповідно до нормативної потреби.

Така ситуація потребує нагального вирішення, оскільки саме практичні психологи закладів дошкільної освіти зосереджують свою професійну увагу на раннє виявлення відхилень у психофізичному розвитку та своєчасне надання комплексної підтримки дітям, попереджують ускладнення у подальшому розвитку вихованців.

Забезпеченість закладів освіти соціальними педагогами

Особливо гострою в області є проблема забезпечення освітніх закладів соціальними педагогами, до професійних обов'язків яких, в першу чергу, входить робота з проблемними сім'ями, сім'ями, які потрапили в складні життєві

обставини, схильними до насильства над дітьми, дітьми із сімей вимушено переміщених осіб. Не забезпечені посадами соціальних педагогів 30 міських закладів загальної середньої освіти, що складає 23% дефіциту відповідно до нормативної потреби та 295 закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості, що становить 65% дефіциту по області.

Однак не всі здобувачі освіти, особливо в сільській місцевості, мають можливість отримати допомогу практичних психологів, соціальних педагогів. Забезпечені посадами практичних психологів лише 42% сільських шкіл й посадами соціальних педагогів 41% сільських закладів загальної середньої освіти.

Загальний показник забезпеченості закладів освіти області практичними психологами становить 62% від нормативної потреби ставок, соціальними педагогами – 63% від нормативної потреби ставок.

Зважаючи на це, керівникам структурних підрозділів з питань освіти територіальних громад, керівникам закладів загальної середньої освіти обласної комунальної власності в новому навчальному році необхідно продовжувати роботу, спрямовану на збереження ставок фахівців психологічної служби та вжити заходів щодо забезпечення закладів освіти практичними психологами, соціальними педагогами відповідно до нормативів чисельності.

Наголошуємо, що посади працівників психологічної служби в системі освіти України обіймають працівники з вищою освітою за відповідною спеціальністю. Педагогічні працівники, що не мають відповідної спеціальності, не можуть обіймати посаду практичного психолога або соціального педагога.

Актуальні завдання діяльності психологічної служби системи освіти полягають у:

- сприянні забезпеченню ставками практичного психолога та соціального педагога у закладах освіти відповідно до нормативної потреби;

- проведенні для фахівців психологічної служби закладів освіти занять, семінарів, тренінгів для підвищення фахової компетентності;

до 2023/2024 навчального року

Про забезпечення ефективності психологічного супроводу освітнього процесу в закладах освіти області у 2023/2024 н.р.

- сприянні підвищенню компетентності практичних психологів, соціальних педагогів та інших педагогічних працівників з питань надання першої психологічної допомоги, психологічної допомоги дітям, які пережили психотравмуючі події;

- сприянні впровадженню в закладах освіти у роботу з дітьми програм формування стійкості до стресу, розвитку резилієнс у дітей, психосоціальної допомоги дітям, які пережили психотравмуючі події; програм профілактики емоційного вигорання практичних психологів, соціальних педагогів та інших педагогічних працівників;

- поглибленні співпраці між фахівцями психологічної служби та державними установами, центрами, службами, громадськими організаціями щодо скоординованого надання допомоги здобувачам освіти; профілактиці поширення негативних явищ в освітньому середовищі: насильства, протиправної поведінки, алкоголізму, наркоманії тощо. Розширення міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії психологічної служби з дитячими організаціями й службами, які опікуються проблемами дітей і підлітків, у т.ч. дітей з сімей вимушених переселенців та постраждалих за період воєнних дій;

- психологічній підтримці дітей, здобувачів освіти в умовах війни: наданні психологічної допомоги, зокрема екстреної, у подоланні стресу, переживанні втрати, горя, печалі та страждання; у психотерапевтичній роботі з дітьми, які втратили батьків, домівки, здоров'я та зазнали ушкоджень, пережили бомбардування, стали біженцями, внутрішньо переміщеними особами;

- посиленні роботи зі здійснення профілактичних заходів у закладах освіти щодо зниження рівня вживання психоактивних речовин здобувачами освіти; протидії торгівлі людьми; подолання правопорушень, злочинності серед неповнолітніх;

- забезпеченні захисту прав і свобод дітей, здобувачів освіти створення безпечного середовища (запобігання насильству/булінгу в закладі освіти та домашньому насильству) тощо;

- здійсненні фахівцями психологічної служби закладів освіти моніторингу ознак, тенденцій, ризиків суїцидальної поведінки та проведеної просвітницько-профілактичної, корекційно-відновлювальної роботи зі школярами щодо підтримки їх психоемоційного здоров'я;

- психологічному і соціально-педагогічному забезпеченні та супроводу інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, консультативній і просвітницькій роботі з батьками;

- сприянні забезпеченню психологічної безпеки, наданні психолого-

педагогічної допомоги всім учасникам освітнього процесу;

- забезпеченні наступності в роботі практичних психологів закладів дошкільної освіти і закладів загальної середньої освіти;

- сприянні повноцінному розвитку особистості здобувачів освіти на кожному віковому етапі, створенні умов для формування у них мотивації до самовиховання і саморозвитку;

- профілактиці й корекції відхилень в інтелектуальному і психофізичному розвитку здобувачів освіти;

- забезпеченні психологічного супроводу освітнього процесу в Новій українській школі;

- забезпеченні соціально-психологічного супроводу профільного навчання та професійного самовизначення здобувачів освіти;

- формуванні високого рівня психологічної культури всіх учасників освітнього процесу як на рівні знань і настанов, так і на рівні повсякденного спілкування у закладі освіти.

Наголошуємо на тому, що ефективність роботи фахівців психологічної служби значною мірою залежить від якості й системності методичного супроводу їх діяльності відповідальними за психологічну службу в територіальних громадах та психологами ЦПРПП.

Хмельницький обласний навчально-методичний центр психологічної служби просить передбачити й зберегти в штатному розписі структурних підрозділів з питань освіти територіальних громад посаду відповідального за психологічну службу, функційні обов'язки якого передбачають психологічний супровід закладів освіти в територіальній громаді, а також надання методичної підтримки фахівцям психологічної служби, педагогічним працівникам.

Виклики війни: особливості роботи фахівця психологічної служби

Ситуація, яку переживає Україна, виходить за межі звичайного досвіду роботи практичного психолога. Війна спричинила значне порушення життєдіяльності людей, шкоду їхньому здоров'ю, великі людські втрати, значні матеріальні збитки тощо. Все це негативно позначається на кожній родині.

Одні родини були вимушені залишити домівку та переживають кризу, пов'язану з втратами не лише матеріальними, але і соціальними. Інші родини переживають втрату близької людини. Психічне травмування у людей, що пережили надзвичайні події, має різну глибину і складність. Це залежить від багатьох факторів: вік постраждалого,

ступінь причетності до надзвичайної події (свідок, учасник, постраждалий), життєвий і професійний досвід, психоемоційний статус та вміння володіти своїми емоційними станами, наявність або відсутність підтримки з боку найближчого соціального оточення.

Здатність людини до відновлення після того, як вона пережила травматичну подію, є однією із найактуальніших тем. Також серйозним питанням є здатність фахівця, який також пройшов кризу травматичної події, пов'язаної з війною, надавати допомогу особам, які пережили втрату близьких, руйнування домівки або інші страшні ситуації.

Як зазначає кандидатка психологічних наук, старша наукова співробітниця Інституту соціальної та політичної психології НАПН України Оксана Скар у своїй роботі «Виклики війни: ідентичність та інструменти роботи психолога (тіло як ресурс)»:

- психологи стикнулися з новим досвідом потужної інтенсивності з великою кількістю невизначеностей на «вході», в який самі ж були включені. Це, з одного боку, полегшувало роботу (бо давало розуміння «зсередили» цього досвіду), а з іншого – ускладнювало через особисте залучення до ситуації. Потрібно чітко відмежовувати особисте для того, щоб воно не впливало на стан клієнта;

- більшість фахівців психологічної служби не вчилися працювати з травмою саме під час війни, а вона має свою специфіку;

- нестандартні запити клієнтів (на різних етапах війни вони різняться);

- відсутність «готових відповідей». Фахівці шукали їх інтуїтивно, інколи «на впамацки», в самому процесі психологічного супроводу клієнтів, спираючись на попередні напрацювання;

- у роботі доводиться стикатися з великим боєм клієнтів. Важливо тримати баланс між емпатичністю та певною дистанційованістю, щоб не «переймати», не заражатися цим боєм. І ще один виклик психологів – а як я обходжуся зі своїм боєм? Чи проживаю його? Чи, можливо, відсторонююсь? Чи прошу про підтримку, коли її потребую?

- перегляд своїх можливостей і обмежень як фахівця: Що я можу, а що ні? В якому форматі готовий/а працювати? З якою категорією клієнтів? З якими запити готовий/а працювати, а з якими – ні? Баланс між волонтерством і турботою про себе, тощо.

- знайти «своє місце»: де і з ким буду ефективною і максимально корисною, без шкоди собі та іншим;

- діяти із позиції Дорослого і Фахівця, а не Рятувальника чи Жерти;

до 2023/2024 навчального року

Про забезпечення ефективності психологічного супроводу освітнього процесу в закладах освіти області у 2023/2024 н.р.

- в ситуації війни суттєво були порушені кордони (практично всі можливі їх види, включаючи емоційні та тілесні) одночасно великої кількості людей, включаючи психологів;

- «Війна розриває на мотлох усі уявлення про можливе й допустиме, про те, що ти вважаєш собою і чим для тебе є світ довкола». Виходячи з окресленого вище, стає очевидним, що особливої уваги потребують питання, що стосуються осмислення, перегляду, відновлення та встановлення кордонів – як особистісних меж психологів у буденному житті, так і у різних сферах взаємодії, зокрема, професійних.

Що стосується кордонів взаємодії у площині «терапевт – клієнт», то важливо наступне:

- взяття відповідальності за себе (передусім – психолог, арттерапевт, психотерапевт, а потім допомоги в цьому клієнту);

- фахове навчання – тим підходам, методам, які ви зможете використовувати екологічно;

- більш гнучкі кордони взаємодії: знаходження балансу між підтриманням дистанції та її зменшенням, мірою емоційної включеності, вияву підтримки і турботи;

- прерозподіл свого часу, уваги та сил, з огляду на нові обставини життя, актуальної ситуації в країні; здатність бути опорою для клієнтів тощо;

- перегляд своїх можливостей і обмежень як фахівця.

Фахівчиня (О.Скнар) також окреслила продуктивні ідеї, на які варто спиратися в роботі під час ведення військових дій в Україні:

- У ситуації гострого стресу бути дбайливим і поблажливим до себе: мінімум інтелектуального, психічного та фізичного навантаження, акцент на виживання; нормалізація.

- Дихання, центрування, заземлення – основні теми роботи та інструменти стабілізації, зв'язку з реальністю, контакту з собою.

- Стабілізація. Базовий протокол Шапіро «Чотири стихії» (А. Gershanoff, 2022).

- Ресурс та ресурсні стани. Важливо їх знаходити і відновлювати. Дає сили та опору. При цьому продуктивно говорити мовою основних ресурсних каналів клієнта та шукати серед них. Для цього можна використовувати, наприклад, відому модель Mooli Lahad BASIC PH (ідея А. Gershanoff, 2022).

- Відновлення зв'язку клієнта зі своєю Силою і Голосом як здатністю промовляти, говорити, виявляти, артикулювати, заявляти (Dr. Amber Elizabeth Gray, 2022).

- Відповідальний Дорослий замість жертви обставин. Дає можливість

перейти із пасивної, об'єктної ролі – в активну, суб'єкту.

- Кордони. Відповідальність – у широкому сенсі: за своє життя, власний вибір, свої рішення, власні емоційні стани та управління ними. Акцент на відповідальності за себе замість оцінки, засудження дій інших. Окремо – відповідальність за те, що транслює у навколишній соціальний простір (які емоції, настрої, ідеї, прогнози, які тексти продукують чи поширюють, наприклад, у соціальних мережах) та за усвідомлення наслідків своїх дій (прогнозування їх впливу на інших) і взяття відповідальності за них (ідея Н. Хлопоїної). Тобто стабілізує – чи розхитує? Які наслідки це має чи матиме?

- Відновлення неперервності життя (когнітивної, функціональної, соціальної, емоційної, психофізіологічної).

- Фахівцям психологічної служби важливо зважати на певні застереження:

- Не варто працювати з методиками на кшталт «Безпечне місце» до тих пір, поки людина у дійсності не опиниться у фізичній безпеці. Допоки безпеки немає, або вона відносна – можна працювати із пошуку форм і можливостей підсилення фізичної безпеки клієнта. Натомість для створення «безпечного простору» можна використовувати слова «Затишне місце», «Місце спокою» тощо.

- Поки людина не опиниться у фізичній безпеці, працюємо над стабілізацією і встановленням контакту з нею, поступово вибудовую довіри і не опрацьовуємо глибоко власне травматичний досвід.

- Дуже обережно працювати (а то й уникати) зі звуком з особами, що мали досвід перебування під обстрілами різного роду та інтенсивності.

- Уникати вправ, методик, метафор, що у тій чи іншій модальності можуть спровокувати у клієнта асоціації з пережитими подіями (війна, військові, обстріли, окупація, втрата дому, літаки, тощо).

- Не пропонувати свої символи, метафори, вільні асоціації.

- Навіть апробовані і перевірені в мирних умовах методики в реаліях війни можуть викликати асоціації, що здатні несподівано підняти травматичний матеріал.

- Психолог має чітко усвідомлювати свою фахову відповідальність.

Варто розуміти, що в умовах війни важливою професійною компетентністю педагога є здатність підтримати учнів, убезпечити від розчарувань, підсилити відчуття контролю над сьогоднішнім і майбутнім. Нинішні учні потребують психологічно стійкого педагога, який би міг стати для них особистістю, яка допоможе відновити жагу до знань, тим плечем, на яке можна опертися, коли бракує власних сил, та сприятиме розвитку резильєнтності кожної дитини заради збереження

психічного здоров'я в умовах впливу надскладних стресогенних чинників.

Вчителю для створення психологічно безпечних освітніх умов необхідно вирішити цілу низку завдань. Для їх реалізації педагог потребує психологічної допомоги та підтримки. Тому, фахівцям психологічної служби так важливо організувати серію психоедукаційних заходів для підтримки освітян в умовах війни задля:

- підвищення методичного та практичного рівня професійної компетентності педагогів щодо готовності зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності, особливо в умовах воєнного стану; розвитку життєстійкості, відновлення власних ресурсів через розвиток турботи про себе;

- підвищення здатності до самоконтролю, саморегуляції та толерантної взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу;

- підвищення здатності взаємодіяти з іншими суб'єктами освітнього процесу на засадах партнерства та психологічної підтримки;

- вміння визначати постстресову симптоматику учнів і надавати їм психологічну підтримку;

- вміння аналізувати причини педагогічних конфліктів, у тому числі з внутрішньо переміщеними учнями, попереджати та конструктивно їх вирішувати на підставі осмислення природи конфлікту, його видів, структури, динаміки протікання в освітньому процесі; формувати здатність обирати доцільний спосіб конструктивного розв'язання конфліктів у педагогічних ситуаціях з дітьми різного вікового періоду; розвивати вміння використовувати методи фасилітації для попередження та розв'язання конфлікту в середовищі освіти й умінь діалогічного педагогічного спілкування;

- формування психотерапевтичної позиції вчителя; вміння створювати психологічно безпечне освітнє середовище і забезпечувати терапевтичну зорієнтованість освітнього процесу.

Таким чином, важливим є питання підвищення компетентності педагогічних працівників у напрямі надання першої психологічної допомоги та оволодіння сучасними технологіями такої допомоги.

Травмуючі події, які виникають через війну, зачіпають сотні тисяч дітей. Вони потребують допомоги і підтримки у тому, як впоратися зі стресом від війни, знайти способи адаптуватися до нових умов існування й впоратися з труднощами для запобігання розвитку проблем у сфері психічного здоров'я.

до 2023/2024 навчального року

Про забезпечення ефективності психологічного супроводу освітнього процесу в закладах освіти області у 2023/2024 н.р.

Для покращення стану емоційного благополуччя учнів у процесі навчання під час війни необхідно:

- сприяти зниженню рівня їх тривожності; вчити пережити досвід війни; підвищувати рівень життєстійкості, стресостійкості і резильєнтності учнів;

- сприяти в оволодінні методами і прийомами саморегуляції емоційної сфери, опануванні психотехніками суб'єктного самовпливу, формувати вміння знаходити власні ресурси у складних ситуаціях.

Все зазначене вище вимагає єдності зусиль педагогів, адміністрації і шкільної психологічної служби, зокрема: 1) просвітницька і психокорекційна робота психолога з учнями (індивідуальні бесіди, тренінги, психологічні ігри, розроблення пам'яток для учнів з проблем зниження рівня тривожності, підвищення рівня стресостійкості і резильєнтності, попередження набуті безпорадності); 2) цілеспрямована діяльність класного керівника зі створення сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі (рольові ігри, години спілкування, використання елементів тренінгу тощо); 3) діяльність учителів-предметників й адміністрації закладу освіти щодо психологічної безпеки учнів у процесі навчання, попередження «емоційної інтоксикації» учнів.

Турбота про психічне здоров'я в умовах війни

Війна, спричинена повномасштабним вторгненням російських військ в Україну, принесла багато втрат, трагедій, жертв і руйнувань, які наклали відбиток на психіку кожної людини. Ворожа агресія відгукнулася стресом і для усіх учасників освітнього процесу. За таких умов істотно зросла роль психологічної служби системи освіти, яка має забезпечувати своєчасне і систематичне надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки усім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань функціонування системи освіти. Саме психологічна служба покликана навчити дитину жити в мирі із самим собою та з іншими, вступати у взаємостосунки зі світом так, щоб життя приносило задоволення.

У світлі останніх подій роль школи та формат її роботи зазнали значних змін – із закладу, де діти здобувають освіту, вона переросла у центр підтримки, турботи та єднання. Змістилися також акценти у розумінні та цінності певних сфер знань та умінь. Зокрема, до переліку ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, які визначені у Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 року, доречно додати здатність діяти про своє

психічне здоров'я, ефективно справлятися зі стресовими та травматичними ситуаціями (розвиток резильєнтності).

Роль школи у пропагуванні психічного добробуту важко переоцінити, адже за допомогою своїх ресурсів заклади освіти можуть впливати не лише на учнів та працівників, але й виходити на інші цільові аудиторії, наприклад, залучати батьків та громаду. Крім того, саме у контексті школи легше виявити дітей, яких можна віднести до групи ризику, та забезпечити їх належною підтримкою, навчити стратегіям для подолання труднощів, викликаних життєвими ситуаціями. Не менш важливим видається й те, що освітяни володіють необхідними методиками та підготовкою для того, щоб визначити здобувачів освіти, які потребують фахової допомоги у зв'язку з більш складними проблемами у сфері психічного здоров'я. Існують алгоритми делегування, інструменти міжвідомчої взаємодії, які дозволяють скерувати дитину до відповідного спеціаліста та забезпечити отримання належної допомоги.

Безперечно, в системі української освіти вже діє механізм соціально-психологічної підтримки, визначені зони компетенції психологічної служби закладів освіти, що дозволяє соціальним педагогам та практичним психологам здійснювати супровід здобувачів освіти, батьків, педагогів.

Однак школи мають пройти відповідний процес еволюції задля того, щоб вивести психічне здоров'я з другорядних позицій та зробити його своєрідною призмою, за допомогою якої можна вдосконалити освітні процеси та будувати середовище школи, яке буде максимально сприятливим, безпечним та захищеним для розвитку дітей та їхнього становлення як особистостей. Зміни можливі лише за наявності відповідного нормативного супроводу, методологічного підґрунтя, стратегій впровадження тощо. Серед подібних напрацювань можна виокремити Концепцію школи, чутливої до психічного здоров'я, розроблену групою авторів: В.Горбуновою, В.Палій, М.Розяєвим, В.Климчуком у 2022 році. Така інновація покликана підвищити обізнаність освітян щодо ролі школи у підтримці психічного здоров'я дітей та молоді, вже сьогодні покращити психічний добробут всіх учасників освітнього процесу.

Звертаємо увагу на нормативні документи, що забезпечують підтримку та збереження психічного здоров'я, оскільки це має прямий вплив на ефективність професійної діяльності, задоволення потреб людини, сприяє успішній діяльності, здатності адаптуватися до складних умов війни, визначати нові напрямки розвитку в непростих реаліях:

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року №1018-р

щодо схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, метою якої є створення цілісної, ефективної системи охорони психічного здоров'я, яка функціонуватиме в єдиному міжвідомчому просторі, забезпечуватиме покращення якості життя та дотримання прав і свобод людини.

- затвердження Плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 06 жовтня 2021 р. № 1215-р), яким передбачена вагома участь фахівців психологічної служби у розвитку системи популяризації психічного здоров'я та профілактики психічних розладів через проведення заходів, що спрямовані на зміцнення інституту сім'ї, підвищення психологічної компетентності педагогів, батьків або осіб, що їх замінюють, з питань збереження психічного здоров'я дітей; здійснення психологами закладів освіти моніторингу ознак, тенденцій, ризиків суїцидальної поведінки та проведення корекційно-відновлювальної роботи з учнями щодо підтримки їх психоемоційного здоров'я.

Дієвим інструментом для активностей в ситуації війни стала розробка Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки за ініціативи першої леді Олени Зеленської. Міністерство освіти і науки України наразі пропонує для практичного застосування методичні матеріали, які напрацьовані освітянами спільно з партнерами, для роботи із учасниками освітнього процесу, які потребують психологічної допомоги в умовах сьогодення.

Мета кампанії – сприяти формуванню в суспільстві культури піклування про ментальне здоров'я, дати розуміння та показати інструменти, які допоможуть українцям діяти про свій внутрішній стан. Психологічні проблеми наростають непомітно, впливають на всі сфери життя та знижують здатність протистояти викликам. Важливо, допомогти людині віднайти своє внутрішнє джерело сили, на рівні усвідомлення й визнання власного психічного стану та хоча б приблизної оцінки ступеня його кризовості.

У межах кампанії створено спеціальну сторінку: <http://howageu.com> (howageu_program), де запропоновані контакти, послання, поради, продукти, техніки та методики, які допоможуть піклуватися про ментальне здоров'я – своє та людей, які поруч.

Матеріали щодо самопомоги та підтримки інших зібрані та доповнюються на сторінці Як допомогти собі та іншим у періоди стресу у межах

до 2023/2024 навчального року

Про забезпечення ефективності психологічного супроводу освітнього процесу в закладах освіти області у 2023/2024 н.р.

Всеукраїнської програми ментального здоров'я за ініціативою Олени Зеленської — Без бар'єрів (bf.in.ua):

– Базові навички турботи про себе та інших. Розроблений на матеріалах ВООЗ довідник, який пропонує техніки з допомоги оточуючим і собі, насамперед, адже за будь-яких обставин «кисневу маску спершу надягаємо на себе».

– Розділ «Етика взаємодії у період стресу» у «Довіднику Безбар'єрності» — вчить, як виявити стрес у себе, близьких і в робочому колективі, як підтримати, контролювати і допомогти собі та іншим людям.

– Техніки з підтримки себе та інших людей від українських зірок. Швидкі техніки, які допомагають зіркам справлятися зі стресом — фаворити сцени, улюбленці глядачів та лідери думок діляться порадами з власного досвіду.

– Відеоролики про те, як перемогти стрес. Зрозумілими образами і простою мовою відповідають на питання «як ти почуваєшся», а також дають рекомендації з психологічної самопідтримки і допомоги тим, хто поруч.

– Важливі навички у період стресу. Ілюстроване керівництво ВООЗ із техніками самопомоги у часи переживання стресових подій.

– Додаток BetterMe: Mental Health, де доступний курс «Важливі навички у період стресу», розроблений за експертної підтримки ВООЗ. У легкій інтерактивній формі надає поради, як убезпечити себе від розвитку стресового кризового стану.

– Вебінари від ізраїльських фахівців. Серія онлайн-лекцій та практичних занять, під час яких експерти дають відповіді на такі питання: як відновитися після пережитих травматичних подій; як надати першу емоційну допомогу в екстрених ситуаціях; як працювати з ПТСР; яким чином допомогти постраждалим через сексуальне насильство під час війни; які особливості в роботі з людьми з ампутованими кінцівками тощо.

– Підтримка ПОРУЧ — групові та індивідуальні психологічні консультації. Проект Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «ПОРУЧ» — це онлайн та очні, групові й індивідуальні консультації для підлітків, вчителів і батьків, які через війну пережили травматичні події.

– Мультижанровий спецпроект «Жити далі» — надихаючі відеоролики про історії сили і стійкості українців у воєнний час. Важливою складовою проекту є практичні поради та рекомендації фахівців.

– Поради психологів у прямому етері. ГО «Безбар'єрність» на своїй сторінці у Facebook влаштовує прямі трансляції живого спілкування з фахівцями у сфері психічного здоров'я на теми, що зараз

найбільше турбують українців. Глядачі мають змогу протягом ефіру поставити будь-які запитання до експерта.

– Аудит потреб громадян у послугах з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Визначення цільових груп населення, що потребуватимуть найоперативнішої реакції з боку системи охорони ментального здоров'я з диференціюванням найбільш пріоритетних напрямків і потенційних механізмів роботи з такими групами, аналіз динаміки ментального стану громадян.

– Аудит ресурсів існуючої системи надання послуг у сфері психічного здоров'я. Виявлення «білих плям» на мапі послуг з охорони ментального здоров'я, ревізія використання ресурсів, визначення напрямків сприяння (закладам, установам, групам осіб тощо) у вирішенні організаційних, інфраструктурних, кадрових та інших проблем. Аналіз динаміки взаємодії державних органів і недержавних установ у сервісах з надання психосоціальної підтримки.

– Міжнародний досвід. Акумулявання даних щодо основних принципів побудови систем психічного здоров'я у розвинених країнах світу. Аналіз успішного та негативного досвіду та наслідків для населення. Визначення принципів і підходів, що можуть бути використані для покращення системи охорони ментального здоров'я в Україні.

– Дослідження психологічного стану українців.

Сьогодні завжди відкриті і готові допомогти гарячі лінії психологічної допомоги:

• Лінія Національної психологічної асоціації 0 800 100 102 (з 10:00 до 20:00 щодня, дзвінки безкоштовні).

• Урядова «гаряча лінія» 1545, з питань протидії торгівлі людьми та домашньому насильству — 1547 (цілодобово, дзвінки безкоштовні)

• Лінія міжнародної гуманітарної організації «Людина в біді» 0 800 210 160 (цілодобово, дзвінки безкоштовні)

• Лінія емоційної підтримки MOM — 0 800 211 444 (з 10:00 до 20:00 щодня, дзвінки безкоштовні)

• Лінія запобігання самогубствам Lifeline Ukraine 7333 (цілодобово)

• Лінія кризової допомоги та підтримки Українського ветеранського фонду при Мінветеранів 0 800 33 20 29 (цілодобово, дзвінки безкоштовні)

• Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації ГО «Ла Страда-Україна» 0 800 500 335 (з мобільного або стаціонарного) або 116 123 (з мобільного) (цілодобово, дзвінки безкоштовні)

• Національна гаряча лінія для дітей та молоді ГО «Ла Страда-Україна» 0 800 500 225 (з мобільного або стаціонарного) або 116111 (з мобільного) (цілодобово, дзвінки безкоштовні)

Допоможуть широкому загалу дізнатися про цінність ментального здоров'я та піклування про нього:

• Спеціальна сторінка офіційного сайту «Ти як?» — <http://howareu.com>

• Facebook —

<https://www.facebook.com/howareu.program>

• Instagram —

https://www.instagram.com/howareu_program

• YouTube —

https://www.youtube.com/@howareu_program

• Twitter —

<https://twitter.com/howareuprogram>

• Telegram — https://t.me/howareu_program

• TikTok —

https://www.tiktok.com/@howareu_program

• Viber — <http://surl.li/gdlzm>

У розрізі даної тематики також доцільно звернутись до листа Міністерства освіти і науки України від 10.08.2022 №1/9105-22 «Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 н.р.», зокрема його Додатку 2, де міститься кейс корисних посилань для надання ефективної психологічної підтримки учасникам освітнього процесу під час війни.

На сайті ОНМЦ ПС виставлені та постійно оновлюються тематичні онлайн-курси, корисні посилання, посібники з питань психологічної підтримки:

- матеріали на допомогу фахівцям в період воєнних дій <http://surl.li/jmntd>

- психологічна допомога

<http://surl.li/jmntn>

Батьки і педагоги, як важливі ланки забезпечення успішного функціонування освітнього процесу, підтримки партнерства в цих наскладних умовах, потребують фахової допомоги та підвищення компетентності в питаннях збереження психічного здоров'я.

Фахівцям психологічної служби варто допомогти їм усвідомити, що психічне здоров'я — це динамічна сукупність психічних властивостей особистості, що забезпечують гармонію між потребами — її власними та суспільства, яка дає змогу людині виконувати її життєве завдання. Розуміння сутності психічного здоров'я особистості в умовах війни, дає змогу визначити його основні складові:

1) здатність справлятися з повсякденними стресами життя в умовах війни;

2) здатність налагоджувати стосунки з людьми в умовах війни;

3) здатність ефективно працювати на допомогу своїй організації, громаді та суспільству в умовах війни;

до 2023/2024 навчального року

Про забезпечення ефективності психологічного супроводу освітнього процесу в закладах освіти області у 2023/2024 н.р.

4) здатність реалізувати свої здібності в умовах війни.

Психічне здоров'я – це певний резерв сил людини, завдяки якому вона може подолати стреси або утруднення, які виникають у виняткових обставинах. Його стан визначають на основі того, як людина розуміє та приймає себе, а також як вона самовдосконалюється. Ці показники обумовлюють успішну адаптацію та продуктивний розвиток особистості.

До чинників (особистісних ресурсів), які підвищують рівень психічного здоров'я, належать:

- активна мотивація долати, ставлення до стресів як до можливості набуття особистого досвіду та особистісного зростання;

- вміння нести відповідальність за своє життя та здоров'я;

- високий рівень особистісного розвитку;

- самопізнання й самоаналіз;
- саморозуміння і прийняття себе;
- чуття самоцінності, самодостатності;
- особистісна саморегуляція, тобто здатність керувати своїм життям, уміння жити сьогоднішнім;

- оптимістична життєва позиція;
- позитивність, раціональність, аналітичність мислення;

- емоційно-вольові якості (уміння створювати собі настрій за будь-яких умов);

- усвідомлено вибудована ієрархія цінностей;

- здатність розуміти, слухати і приймати себе та інших.

Як зазначає Світлана Олексенко, старша викладачка кафедри історичної та громадянської освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, профілактичну і відновлювальну роботу з педагогами, потрібно організувати з огляду і на зовнішні, і на внутрішні чинники.

Зовнішні, або організаційно-функціональні чинники покликані:

- створювати сприятливий психологічний клімат у педагогічному колективі;
- будувати психологічно безпечне освітнє середовище;

- раціонально організувати працю педагога, встановити оптимальне робоче навантаження;

- забезпечувати можливості для психологічного розвантаження;

- підвищувати психологічну та управлінську культуру адміністрації закладу освіти;

Внутрішні чинники передбачають:

- підвищення рівня професійної стресостійкості;

- самоосвітню діяльність, самовдосконалення педагога;

- супервізію у педагогічній діяльності;

- оволодіння продуктивними копінг-стратегіями та засобами саморегуляції;
- розвиток комунікативних навичок;
- підвищення емоційного інтелекту;
- напрацювання прийомів тайм-менеджменту.

Також важливо відзначити, що нормалізація внутрішніх, особистісних чинників – зона індивідуальної відповідальності, часом тут виникають певні суб'єктивні бар'єри, на які слід звернути увагу фахівцям:

- небажання звертатися до психолога;
- нехтування власним психічним здоров'ям;

- недостатній рівень рефлексії.

Найбільш ефективна форма роботи як з педагогами, так і з батьками – соціально-психологічні тренінги. Вони дають змогу:

- проводити психоедукацію;
- стимулювати до самопізнання;
- підтримувати або формувати мотивацію до змін;

- опановувати та вдосконалювати навички саморегуляції;

- засвоювати ефективні моделі поведінки;

- підвищувати резильєнс.

Психоедукація, як окремий метод роботи, передбачає просвіту, роз'яснення, навчання методам самоконтролю і засвоєння необхідних знань та умінь, аби зберегти власне психологічне благополуччя. Психоедукація може бути частиною тренінгу, семінару-практикуму, консультації, будь-якої активної взаємодії.

Формування культури психічного здоров'я першочергово завдання фахівців психологічної служби, адже сьогодні актуалізується питання особистісної відповідальності людини за власне здоров'я. Дослідники визначають такі компоненти культури психічного здоров'я:

- відчувати потребу підтримати та зміцнити особистісні ресурси психіки;
- усвідомити необхідність дізнатися про профілактику емоційних та особистісних розладів;

- планувати свою життєдіяльність так, аби зберігати та збагачувати ресурси психіки, самореалізовуватися й самовдосконалюватися;

- застосувати необхідні знання та уміння, щоб зберігати власне психічне благополуччя, і цілеспрямовано обмежувати чинники, які можуть його порушити.

Усвідомлення пріоритетності психічного здоров'я в умовах викликів війни спонукає до розвитку цілісної ефективної системи турботи про психічне здоров'я усіх учасників освітнього процесу. Як пошук ресурсів для досягнення власного психологічного благополуччя та з метою навчання і допомоги іншим, фахівцям психологічної служби можуть бути рекомендовані безкоштовні онлайн-курси та корисні матеріали:

<http://surl.li/jmtqg> - Базова психологічна допомога в умовах війни.

<http://surl.li/jmtai> - Психологія стресу та способи боротьби з ним.

<http://surl.li/jmtrq> - Травматичний досвід і ПТСР: інструментарій для психотерапевта.

<http://surl.li/jmetsi> - Сам собі терапевт. Інструменти психологічної самопомоги для усіх, хто хоче покращити свій психологічний стан.

<http://surl.li/jmetsu> - Життєстійкість молоді в умовах криз.

<http://surl.li/jmttl> - Знати, як допомогти: курс про базові принципи психології для роботи з травмами дітей та дорослих.

<http://surl.li/jmtub> - Сміливі навчати – онлайн-курс про вчителювання під час кризи.

EdEra – online education studio | Школа стійкості (ed-era.com) – Школа стійкості.

<http://surl.li/jmtvl> - Підтримка психічного здоров'я в умовах війни.

<https://www.mh4u.in.ua/about/> - сайт Найважливіше про психічне здоров'я.

Якщо учасники освітнього процесу сформулюють всі компоненти культури психічного здоров'я, то вони будуть психологічно стійкими, зможуть долати проблеми, пов'язані з будь-якими чинниками, із найменшою для себе шкодою.

Як зазначає Олег Романчук, психолог, психотерапевт, директор Інституту психічного здоров'я УКУ та Українського інституту когнітивно-поведінкової терапії «Зараз ми всі проходимо через випробування. Але насправді в нас просто немає іншого вибору – вистояти, перемогти, відродитися і допомогти нашим дітям пройти через цей досвід. Якщо залишаться рани на душі – це не страшно, рани обов'язково загояться. Але для того, щоб наші діти були щасливими у щасливій країні, потрібна ця битва, у якій в кожного з нас є своє місце».

Сьогодні у фахівців психологічної служби відповідальна і почесна місія: тримати стрій на полі битви за підтримку, збереження, відновлення психічного здоров'я.

Жанна СТРАШНЮК,
завідувачка обласного
навчально-методичного центру
психологічної служби
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка,

Діана ПИВОВАР,
методистка центру.

Організаційні та нормативно-правові засади системи ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Забезпечити інклюзивний освітній простір — одне з завдань розбудови сучасної школи та якісної освіти.

Обласний ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти (далі ОРЦ) пропонує керівникам закладів загальної середньої освіти для використання в роботі розроблені методичні рекомендації як організувати навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі.

Нормативно-правове забезпечення

- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про загальну середню освіту»;
- Закон України «Про повну загальну середню освіту»;
- Постанова КМУ від 14.02.2017 №88 «Про затвердження та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами»;
- Постанова КМУ від 12.07.2017 №545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» зі змінами;
- Постанова КМУ від 24.07.2019 №688 «Про внесення змін до Державного стандарту освіти»;
- Постанова КМУ від 21.08.2019 №800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» зі змінами;
- Постанова КМУ від 14.06.2020 №963 «Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників» зі змінами;
- Постанова КМУ від 09.12.2020 №1289 «Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти»;
- Постанова КМУ від 15.09.2021 №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти»;
- Постанова КМУ від 28.12.2021 №1391 «Про деякі питання встановлення підвищень посадових окладів (ставок заробітної плати) та доплат за окремі види педагогічної діяльності у державних і комунальних закладах та установах освіти»;
- Наказ МОН від 06.12.2010 №1205 «Про затвердження Типових

штатних нормативів закладів загальної середньої освіти»;

• Наказ МОН від 23.04.2018 №414 «Про затвердження Типового переліку допоміжних засобів для навчання (спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку) осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладах освіти»;

• Наказ МОН від 08.06.2018 №609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»;

• Наказ МОН від 17.11.2021 №1236 «Про затвердження Умов допуску асистента учня(дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього»;

• Наказ Мінсоцполітики від 23.12.2021 №718 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання»;

• Лист МОН від 04.10.2021 №1/11-7346 «Щодо виплати доплати вчителям в інклюзивних класах»;

• Лист МОН від 28.03.2022 №1/3710-22 «Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану»;

• Лист МОН від 15.06.2022 №1/6435-22 «Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами»;

• Лист МОН від 19.08.2022 №1/9540-22 «Щодо асистента учня (дитини) в закладах освіти»;

• Лист МОН від 03.05.2023 №1/6190-23 «Щодо порядку забезпечення документами про базову середню освіту та повну загальну середню освіту в 2023 році».

<http://surl.li/fxmjh>

Утворення інклюзивного класу

Організація інклюзивного навчання у закладах освіти на відповідних рівнях освіти здійснюється відповідно до Постанови КМУ від 15.09.2021 №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти».

<http://surl.li/bjnpx>

У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків заклад освіти утворює інклюзивний клас в обов'язковому порядку.

Заклади освіти створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами (далі ООП) відповідно до індивідуальної програми розвитку(далі ІПР) та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей.

Алгоритм утворення інклюзивного класу:

Батьки дитини з ООП звертаються до закладу освіти, подають:

- заяву;
- висновок ІРЦ про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини;
- інші документи, передбачені Порядком зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття загальної повної середньої освіти (наказ МОН від 16 квітня 2018 року №367). У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків (інших законних представників) інклюзивний клас утворюється обов'язково. (пункт 1 статті 20 закону «Про освіту»).

Керівник закладу освіти:

- утворює інклюзивний клас (наказ);
- за необхідності в штатний розпис закладу вносить зміни, наприклад, вводить додаткову ставку асистента вчителя (посадова інструкція);
- укладає цивільно-правові угоди з корекційними педагогами (цивільно-правова угода);
- розробляє власне положення про команду психолого-педагогічного супроводу особи з особливими освітніми потребами на підставі Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу (далі команда супроводу) дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти;
- клопотання про надання кандидатури фахівця інклюзивно-ресурсного центру (далі ІРЦ) (за згодою) для включення в команду супроводу (лист);

до 2023/2024 навчального року

Організаційні та нормативно-правові засади системи інклюзивної освіти

- формує команду психолого-педагогічного супроводу(наказ);
- призначає особу, відповідальну за координацію розробки індивідуальної програми розвитку;
- затверджує індивідуальну програму розвитку дитини з ООП;
- затверджує графік засідань Команди супроводу;
- завантажує ІПР в систему автоматизації роботи «Інклюзія» (далі АС) ІРЦ (автоматизована система роботи інклюзивно-ресурсних центрів).

Директор закладу освіти має звернутися до ІРЦ з інформаційними даними для створення індивідуального коду доступу до електронного кабінету автоматизованій системі (<https://ircenter.gov.ua>). В свою чергу ІРЦ звертається в ОРЦ до координатора системи АС «Інклюзія» для реєстрації онлайн кабінету для закладу освіти. Зауважте, що доступ до онлайн кабінету закладу освіти та даних обмежений.

Роль АС «Інклюзія» для закладів освіти:

- використання висновків, попередньо сформованих фахівцями ІРЦ, виключно для формування достовірної та ефективної індивідуальної програми розвитку дитини;
- формування ІПР в АС «ІРЦ», що надає можливість не тільки наповнювати систему актуальною машино-зчитувальною інформацією, але і відслідковувати роботу з дитиною фахівцями ІРЦ, батьками та іншими законними представниками дитини, налагодити взаємодію фахівців закладу освіти та фахівців ІРЦ для ефективнішої роботи з дитиною.

Робота Команди супроводу

Згідно Наказу МОН України від 08.06.2018 № 609 «Про затвердження Примірною положення про команду супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» команда психолого-педагогічного супроводу є важливою частиною якісного інклюзивного навчання у школі.

Адже саме Команда супроводу ретельно враховуючи усі етапи розвитку дитини з ООП формує індивідуальну освітню траєкторію, розробляє індивідуальну програму розвитку дитини, моніторить її виконання, вносить зміни, створює умови для інтеграції дітей з ООП в освітнє середовище, що допомагає педагогам закладів освіти організувати якісне інклюзивне навчання.

<http://surl.li/jmuiv>

Важливі організаційні моменти команди супроводу

- робота Команди супроводу здійснюється в межах основного робочого часу працівників;
- засідання Команди супроводу проводиться не менше трьох разів протягом навчального року. За потреби скликаються позачергові засідання. Ініціювати позачергове засідання Команди супроводу може будь-хто з її учасників;

• головою засідання Команди супроводу є директор або заступник директора з навчально-виховної роботи в закладі загальної середньої освіти;

- рішення засідання Команди супроводу приймаються за результатами колегіального обговорення інформації кожного її учасника відкритим голосуванням (за умови присутності на засіданні не менше 2/3 від загальної складу);

• рішення засідання Команди супроводу оформлюється протоколом, який веде секретар засідання. Протокол засідання підписується головою, секретарем та всіма учасниками засідання (в тому числі батьками);

• секретар призначається із числа складу постійних учасників Команди супроводу(або методом голосування).

Над розробленням та реалізацією ІПР працює Команда супроводу дитини, а не один фахівець.

Команда супроводу також вирішує питання запровадження індивідуального розкладу відвідування класу дитиною з ООП та інші питання, від яких залежить створення належних умов для інтеграції дитини в освітнє середовище. Водночас, учасники Команди супроводу працюють із дитиною протягом року, допомагають опанувати програму, проводять корекційні заняття тощо.

Педагогічні працівники, які працюють в інклюзивних класах, мають додаткове навантаження та повинні отримувати доплату у розмірі 20%.

Роль фахівця(консультанта) ІРЦ у складі Команди супроводу:

- забезпечення системного та кваліфікованого супроводу дитини з особливими освітніми потребами;
- надання вичерпної інформації членом Команди супроводу щодо особливості розвитку дитини, її інтересів, труднощів, освітніх потреб на етапах створення ІПР відповідно рекомендацій висновку комплексної оцінки розвитку дитини (далі КО);
- визначення напрямів психоло-

го-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, що можуть бути надані в межах закладу освіти на підставі висновку КО ІРЦ;

- участь у розробці ІПР для кожної дитини з ООП та моніторингу її виконання в частині реалізації корекційно-розвиткових послуг;

• здійснення системного та кваліфікованого супроводу методичної підтримки педагогічним працівникам закладу освіти з організації інклюзивного навчання;

<http://surl.li/jmudg>

Вчитель початкових класів та вчителі-предметники закладу освіти – проводять уроки, реалізуючи навчальні цілі, передбачені Типовими навчальними програмами закладів загальної середньої освіти. Навчальні програми, за потреби, можуть бути адаптованими, або модифікованими з урахуванням визначеного рівня підтримки з висновку комплексної оцінки розвитку дитини ІРЦ. Адаптація/модифікація освітнього процесу дитини з ООП обов'язково фіксується в ІПР.

У навчальних закладах з інклюзивним навчанням особлива роль належить психологам і логопедам, підкреслюється важливість їхньої співпраці.

Співпраця логопеда та психолога спрямована на вирішення таких завдань:

• оцінювання рівня психічного та мовленнєвого розвитку дитини та узгодження отриманих результатів;

• участь у складанні та реалізації ІПР для учнів з особливими потребами (рекомендації, консультації педагогам у здійсненні освітнього процесу), виходячи з позицій спільного бачення труднощів, що виникають у процесі опанування знань;

• планування та проведення спільних індивідуальних та групових занять;

• проведення консультацій з питань психологічних аспектів розвитку, навчання, виховання учнів, а також специфіки логопедичної роботи з дітьми з особливими потребами для педагогів та батьків;

• розроблення програм психологічної освіти педагогів навчального закладу (з елементами логопедичної роботи).

Діяльність вчителя інклюзивного класу:

- ознайомитися з психолого-педагогічною характеристикою дитини;

Організаційні та нормативно-правові засади системи інклюзивної освіти

- вивчити стан уваги, стомлюваності, темп роботи кожної дитини;
- навчитися адаптувати навчальні плани, методики, середовище до специфічних потреб дітей;
- створювати оптимальні умови для спілкування, сприяти налагодженню дружніх стосунків між усіма дітьми класу.

Діяльність асистента вчителя інклюзивного класу

Асистент вчителя – це педагогічний працівник, що призначається на посаду керівником закладу освіти, має педагогічну освіту та забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу.

Посада асистента вчителя включена в Класифікатор професій (наказ Держспоживстандарту від 28.07.2010 № 327) та передбачена Типовими штатними нормативами закладів загальної середньої освіти (наказ МОН України від 06.12.2010 № 1205).

Асистент учителя підпорядковується безпосередньо заступнику директора з навчально-виховної роботи.

Педагогічне навантаження асистента вчителя інклюзивних класів закладів загальної середньої освіти – 25 годин на тиждень, що становить тарифну ставку.

Розподіл педагогічного навантаження в закладі загальної середньої освіти затверджує його керівник.

Асистент вчителя відповідно до Закону України «Про освіту» має не менше одного разу на п'ять років проходити атестацію, підтверджуючи відповідність займаній посаді. Загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації педагогічного працівника впродовж п'яти років не може бути меншою за 150 годин.

Документація асистента вчителя

- річний план роботи;
- графік роботи;
- список здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- журнал обліку консультацій та просвітницьких заходів;
- індивідуальна програма розвитку;
- журнал спостережень;
- портфоліо;
- журнал щоденного обліку роботи;
- журнал обліку робочого часу (заповнюється і у разі відсутності дитини в закладі).

Взаємодія вчителя та асистента вчителя інклюзивного навчання

Моделі співпраці:

- підтримує викладання-цей підхід також відомий як «один викладає, інший допомагає», або «ведучий і помічник»;
- паралельне викладання-паралельне викладання відбувається тоді, коли педагоги працюють одночасно з різними групами учнів в одному класі;
- додаткове викладання-практикується тоді, коли треба, щоб один з педагогів підсилив якість викладання іншого педагога;
- викладання в команді-це одночасне/почергове ведення уроку двома педагогами, за такої форми спільного викладання учні взаємодіють з усіма вчителями в класі, що є ключовим для дітей з ООП.

Асистент учня (дитини):

- може бути один з батьків, уповноважена ними особа або соціальний працівник;
- не педагогічний працівник, що супроводжує учня і не втручається в освітній процес;
- сприяння досягненню визначених Командою супроводу цілей в розвитку з питань соціальної адаптації, комунікації та соціально-побутової орієнтації;
- допомога в пересуванні та забезпеченні соціально-побутових потреб.

Для отримання соціальної послуги за рахунок бюджетних коштів один із батьків/інший законний представник отримувача соціальної послуги звертається до виконавчого органу сільської, селищної, міської ради з письмовою заявою, до якої додається копія висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, наданого інклюзивно-ресурсним центром, в якому зазначається потреба дитини у супроводі під час інклюзивного навчання.

Відповідно Умов допуску, асистент учня (дитини) забезпечує в освітньому процесі соціальні та соціально-побутові потреби дитини з ООП надає, соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання в закладах освіти.

<http://surl.li/ibwik>

Відповідно до п.4 Умов допуску до асистента учня (дитини) висуваються наступні вимоги: проходження спеціальної підготовки обсягом не

менше 15 годин, яка має включати інформацію щодо дотримання правил охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладі освіти, ознайомлення з правами та обов'язками учасників освітнього процесу в закладах освіти, що підтверджено документом про проходження підготовки (підвищення кваліфікації), виданим суб'єктом надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації.

Підготовка соціальних працівників, які надають послугу супроводу під час інклюзивного навчання, може здійснюватись на базі ХОІППО.

Керівник закладу освіти:

- видає наказ про допуск асистента учня (дитини) до освітнього процесу;
- здійснює контроль за виконанням умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього покладається на керівника закладу освіти;
- не допускає асистента учня (дитини) до освітнього процесу у випадку не проходження ним профілактичного медичного огляду відповідно до законодавства, перебування у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або інших станах, що загрожують безпеці та здоров'ю учасників освітнього процесу;
- отримує своєчасно інформацію про неможливість забезпечення асистентом учня (дитини) соціальних та соціально-побутових потреб здобувача освіти/надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, відсутність або можливу відсутність здобувача освіти чи асистента учня (дитини) у закладі освіти;
- отримує від одного з батьків (іншого законного представника) дитини не менше ніж за три робочих дні інформацію про відмову бути асистентом учня (дитини) або зміну уповноваженої ним особи.

Участь батьків у команді психолого-педагогічного супроводу

Батьки – важлива частина навчальної команди дитини. Для досягнення якнайкращого результату надзвичайно важливо сформувати позитивні стосунки між членами цієї команди.

до 2023/2024 навчального року

Організаційні та нормативно-правові засади системи інклюзивної освіти

Активна участь батьків дітей з ООП в освітньому процесі є однією з важливих умов успішного інклюзивного навчання.

Зокрема, для ефективної роботи команди супроводу важливо батькам:

- бути зареєстрованим в системі АС «Інклюзія» (<https://iircenter.gov.ua/>) за потреби чи бажанням;

- активно брати участь у прийнятті рішень, що впливають на освіту та розвиток дитини, надавати свій дозвіл на проведення комплексного оцінювання розвитку дитини в ІРЦ;

- володіти та надавати повну інформацію про фізичний розвиток та умови навчання дитини;

- надавати необхідну інформацію, що може вплинути на навчання та поведінку дитини в закладі освіти;

- брати участь у розробленні ІПР дитини;

- отримувати від учителів та інших спеціалістів інформацію про розвиток, навчання та успішність дитини, зокрема про реалізацію ІПР;

- мати доступ до інформації про навчання дитини в школі, включаючи результати оцінювання та звіти;

- отримувати консультації фахівців, що працюють з дитиною;

- регулярно отримувати звіти про успіхи дитини протягом навчального року;

- надавати дозвіл на додаткові послуги, якщо їх потребує дитина;

- оскаржувати рішення, що, на думку батьків, не найкращим чином задовольнятимуть освітні потреби дитини та працювати з командою над пошуком кращих рішень.

Обмін важливою інформацією з батьками дає змогу педагогам адаптувати можливості навчання, та зі знанням усіх чинників буде давати змогу ефективно вирішувати проблеми та будувати якісну освітню траєкторію для дітей з ООП.

Така інформація може охоплювати:

- важливу медичну інформацію;
- успішні навчальні та поведінкові техніки, що батьки застосовують вдома;

- зміни в сім'ї (смерть родичів) розлучення батьків, загибель домашньої тваринки;

- минулий навчальний досвід дитини;

- визначені для дитини цілі, над досягненням яких батьки працюють вдома та інше.

Корекційно-розвиткові заняття в закладі загальної середньої освіти

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводяться фахівцями із числа педагогічних працівників закладу освіти, педагогічними працівниками вчителями-дефектологами (вчителем-логопедом, сурдопедагогом, тифлопедагогом, олігофренопедагогом), які введені до штату закладів освіти відповідно до типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти та/або додатково залученими фахівцями, з якими заклад освіти або відповідний орган управління у сфері освіти укладають цивільно-правові договори. Умови оплати праці за проведення (надання) психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) та перелік фахівців, які можуть їх проводити (надавати) у закладах освіти, визначено Порядком та умовами надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами.

<http://surl.li/wgri>

У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття для учнів з ООП (за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу) можуть проводитися фахівцями ІРЦ, зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) та/або місце роботи внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття не враховуються під час визначення граничного допустимого навантаження учнів.

Тривалість індивідуальних психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять для учнів становить від 20 до 25, а групових - від 35 до 40 хвилин.

Звертаємо увагу

Інклюзивне навчання в закладі освіти організовується відповідно до особливих освітніх потреб учнів з урахуванням визначеного рівня підтримки.

<http://surl.li/bjnpv>

Перший рівень підтримки надається школярам, які мають поодинокі, незначні труднощі I ступеня прояву (інклюзивний клас не створюється). Рішення закладу освіти приймається на підставі таких документів:

- письмова заява батьків (у довільній формі);

- протокол оцінки потреби учня в наданні підтримки у закладі освіти (додаток 2 до Порядку) або висновку ІРЦ.

Підтримка другого-п'ятого рівнів надається учням, які мають бар'єри в різних сферах розвитку, що перешкоджають успішному функціонуванню. Керівник закладу освіти формує інклюзивний клас на підставі заяви одного з батьків учня та висновку ІРЦ про КО школяра. У період воєнного стану заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання, а гранична кількість таких в інклюзивних класах, визначена Порядком, не застосовується.

Перший рівень підтримки надається учням з ООП, які мають поодинокі, незначні труднощі I ступеня прояву. Рішення закладу освіти приймається на підставі письмової заяви батьків (у довільній формі), протоколу оцінки потреби учня в наданні підтримки у закладі освіти (додаток 2 до Порядку) або висновку ІРЦ. Підтримка реалізується силами та ресурсами закладу освіти (надається консультативна допомога корекційного педагога, вчителя-логопеда, практичного психолога), але якщо зусиль школи недостатньо, батькам буде рекомендовано звернутися до ІРЦ. Для учнів цієї категорії інклюзивний клас не створюється, а під час розподілу школярів між класами кількість таких осіб не враховується. Надання підтримки першого рівня припиняється за рішенням команди та/або письмовою заявою одного з батьків.

У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) під час організації інклюзивного навчання учнів з ООП можливе застосування дистанційно-очної (змішаної) форми здобуття освіти.

Ганна СИНЯВСЬКА,
завідувачка обласного
ресурсного центру підтримки
інклюзивної освіти
Хмельницького ОІППО
імені А.Назаренка.

Про мову, боротьбу і війну

До обласної бібліотеки для дітей імені Т.Г.Шевченка надійшло ряд цікавих та актуальних книг, вартих вашої уваги.

Смаль Ю. **П'ять колосків. Голодомор. Історії, як зникали українці** / Ю. Смаль ; іл. Ю. Ганик. – Київ: Моя книжкова полиця, 2023. – 84 с.

Це – історії справжніх живих дітей, які вміли гратися і допомагати своїм батькам, мріяли про гарне майбутнє, були слухняними, а іноді й не дуже... Одним словом – це історії дітей, які пережили страшні роки Голодомору, але їм судилося вижити. Авторка цієї книги знала цих людей, дехто були її родичами, дехто знайомими. Це також історії про вміння залишатися людьми у найскладніших ситуаціях, допомагати ближньому, історії про незламність великої української нації, яка вистояла, сформувалася і продовжує боротьбу за свою незалежність.

Загоровська Л. **Моя УПА** / Л. Загоровська. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2022. – 496 с.

У книзі – 39 розповідей про людей, які воювали в Українській Повстанській Армії, або допомагали їй боротися за незалежність України майже 100 років тому. Книга про людей, які зазнали переслідувань, арештів, репресій і які залишилися незламними та нескореними у своїй боротьбі. Історії, які ввійшли до книги, дуже різні, але їх об'єднує єдине бажання – вільна, незалежна Україна. Це книга-сповідь, яку варто прочитати, аби осмислити велику сторінку історії України.

Дубчак О. **Бачити українською: слово в мовній картині світу** / О. Дубчак. – Київ: Віхола, 2022. – 336 с.

Мова – це не просто сукупність слів,

що зберігаються у словниках. Мова – це спосіб мислення та відображення дійсності, це картина світу, яку почали малювати наші далекі пращури і продовжать довершувати наші далекі нащадки. Наша мовна картина демонструє те, яким ми бачимо світ. А бачимо ми його українською. Авторка книги – кандидатка філологічних наук. Ця книжка присвячена найголовнішій одиниці мови – Слову. Саме воно дає нам змогу спілкуватися, передавати важливу інформацію, висловлювати почуття.

Дубчак О. **Перемагати українською: про мову ненависті й любові** / О. Дубчак. – Київ: Віхола, 2022. – 144 с.

24 лютого 2022 р. наша калинова, лагідна та ніжна мовонька, яку ми звикли чути з дитинства, перетворилася на сурову, жорстку і навіть жорстоку мову. Наша мова стала нашою зброєю. Розмовляючи українською, ми робимо боляче ворогам, а це вже дуже й дуже немало. Мова ненависті нам зараз дуже необхідна. Як ми називаємо ворога? За якими мовленнєвими особливостями легко його розпізнаємо? Чи вміємо воювати словом? Авторка намагається допомогти своїм читачам розібратися з цими питаннями і доводить, що воювати на мовному фронті так само важливо, як і на полі бою.

Війна 2022: щоденники, есеї, поезія / упоряд. В. Рафесенко. – Львів: Видавництво Старого Лева ; Варшава: Нова Польща, 2023. – 440 с.

Війна принесла українцям багато горя, біди, жаху та непоправних втрат. Нова воєнна реальність породила феномен нової літератури, що є реалістичним змалюванням боротьби українців за свій дім, землю, незалежність. До книги ввійшли щоденники, есеї, вірші майже пів сотні українських письменників, які віддзеркалюють та осмислюють цей

страшний і вирішальний для всіх нас час. Серед авторів – Сергій Жадан, Юрій Винничук, Ірина Цілик, Любо Дірешич, Софія та Юрій Андрухович, Ліна Костенко, Олександр Ірванець та багато інших письменників.

Соловйов С. **Подільський тризуб**: худож.-документ. повість про 36 окремих стрілецький батальйон Збройних Сил України / С. Соловйов. – Одеса: Гельветика, 2023. – 224 с.

Автор книги Сергій Соловйов був мобілізований у новостворений 36 окремих стрілецький батальйон ЗСУ. Підрозділ був створений у квітні минулого року і формувалася на Хмельниччині. Тут наші герої взяли до рук зброю, тут зрозуміли, що треба йти захищати рідну землю від ненависного ворога. У книзі відображаються події становлення та бойового шляху батальйону у Хмельницькій, Сумській, Донецькій та Харківській областях упродовж квітня-грудня 2022 року. Публікуються розповіді бійців, які брали безпосередню участь у війні.

Степаненко Є. **Абетка війни** / Є. Степаненко, С. Степаненко ; іл. С. Фесенко. – Львів: видавництво Старого Лева, 2023. – 144 с.

Ця книжка – одна з історій російсько-української війни. Автор почав її писати ще 2015 року, коли у складі підрозділу медиків воював на Сході України. Це чесна та зворушлива розмова про війну і про життя для всіх: і дітей, і дорослих. Книжка побудована як абетка, де кожна літера – це одне із понять війни та миру навколо війни. В ній переплітається життя доньки автора в мирному місті і тата, який на війні. Донька телефонує татові, пише листи та есемески, розповідає про свої справи, а ще ставить дитячі й недитячі запитання про війну. А тато просто, чесно і бережно розповідає доньці про все на світі.

Л.МАРЧУК,
головний бібліотекар
Хмельницької обласної бібліотеки
для дітей імені Т.Г.Шевченка.